

שניאור ז. חשין
שופט בית המשפט העליון לישראל

ילדי אימוצים

הוצאת ספרים מסדה בע"מ, תשט"ז

תוכן הענינים

5	—	—	—	—	—	הקדמה מאת מר ת. כהן
9	—	—	—	—	—	על מוסד משפטי לא נודע
15	—	—	—	—	—	ילדים שהופקרו לרוח
20	—	—	—	—	—	חבר קיבוץ מאמץ לו ילד
26	—	—	—	—	—	אימוץ ללא חוק
34	—	—	—	—	—	מוסד האימוץ בדיני ישראל ובמשפטי העמים
53	—	—	—	—	—	הסכמת הורים לאימוץ ילדיהם
67	—	—	—	—	—	אימוץ ילד כיצד?
73	—	—	—	—	—	בן חורג בא על תיקונו
78	—	—	—	—	—	האימוץ ותנאיו
85	—	—	—	—	—	כיצד בוחרים ילד לאימוץ?
91	—	—	—	—	—	אימוץ מוקדם או אימוץ מאוחר?
97	—	—	—	—	—	הילד המאומץ ושאלת מוצאו
103	—	—	—	—	—	שלוש בעיות באימוץ
110	—	—	—	—	—	ביטול האימוץ
116	—	—	—	—	—	ילדים ליצוא
123	—	—	—	—	—	ילדים במתנה
129	—	—	—	—	—	שואת ישראל בדיני אימוץ
142	—	—	—	—	—	האימוץ בפולקלור ישראל והעמים
154	—	—	—	—	—	תשובות לשואלים

נספחים

181	—	—	—	—	—	א. פסקי-דין
181	—	—	—	—	—	1. מהות האימוץ ותוצאותיו
181	—	—	—	—	—	עקרונות כלליים
186	—	—	—	—	—	2. אימוץ קטינים
186	—	—	—	—	—	(א) תחולת המשפט האישי
206	—	—	—	—	—	(ב) טובת הקטין
214	—	—	—	—	—	(ג) בני דתות שונות
214	—	—	—	—	—	(ד) הסכמת הורים ואפוטרופסים
217	—	—	—	—	—	3. אימוץ בגירים
217	—	—	—	—	—	(א) מה בין קטין לבין בגיר לענין אימוץ?
224	—	—	—	—	—	(ב) הצהרת אימוץ
231	—	—	—	—	—	4. שיפוט בתי דין דתיים בעניני-אימוץ
231	—	—	—	—	—	(א) קטינים
233	—	—	—	—	—	(ב) בגירים
237	—	—	—	—	—	5. אימוץ לבני-חור"ל
238	—	—	—	—	—	6. מעמד המשפטי של מאומצי-חור"ל
240	—	—	—	—	—	7. ביטול-אימוץ
243	—	—	—	—	—	ב. הצעת חוק אימוץ ילדים
247	—	—	—	—	—	ג. רשימות פסקי הדין

כל הזכויות שמורות
PRINTED IN ISRAEL
דפוס "מסדה" רמת-גן

הקדמה

מאת מר-חיים כהן
היועץ המשפטי לממשלת ישראל

באחד הגליונות האחרונים של בטאון עורכי-הדין בקנדה מפרסם פרופסור לסקין, מגדולי הסופרים המשפטיים, מכתב למערכת, בו הוא מבצע שאט נפשו מן המנהג הנפסד שבידי כותבי הספרים בחוק ומשפט, המבקשים מאת שופטים בעלי שכ-הקדים להם הקדמות. השבח ששופט משבח את הספר בהקדמתו, הוא כותב, אינו יכול לעשות ספר טוב מספר רע, או ספר יותר טוב מספר טוב. וכלפי קהל הקוראים — הרי אינך נותן מחמאה לא לטעמם הטוב ולא לשכלם הישר ולא לכושר הבחנתם, אם הנך מניח שהם זקוקים להמלצה מפי בר-סמכא בטרם יקנו ספר, כאילו היה זה מין חדש של סבון או סיגריות הזקוק לפרסומת. אלא כבודם של פרופסורים לחוד, ואפיים הטבוע של אנשי משפט לחוד. משפטאי זה אשר כל ימיו דרוך הוא לקראת מטרה אחת ויחידה, והיא לזכות בפסק דינו של שופט לטובתו, אינו מעלה על הדעת שיצליח במשימה אשר גושפנקה של שופט חסרה לה. ואיך גודן פרקליט לכך חובה שבטרם יחדש חדושו במשפט, יבקש „סמיכה“ מאת שופט מוסמך?

מנהג ישראל מקדמת דנא שבעלי המחברים הקדימו לספריהם הסכמות, חרמות וסמיכות מאת גאוני הדור, הסכמה על שום מה, פן ייראו כמורי הלכה בפני רבותיהם; חרם — להפחיד ולהתריע משיגי גבול ומעתיקים שלא ברשות; וסמיכה — שלא יזלזלו בהם הבריות. ומצינו בהרבה ספרים שרבנים גדולים וגאונים מפורסמים כותבים עליו על בעל המחבר בהסכמתם לספרו כי „המוסמך אין צריך סמיכה“, ומתנצלים ארוכות כי בעצם אין צורך בהסכמה או סמיכה, שכבר נתפרסם גודל שבחו של המחבר ומעלותיו ושמו הטוב יצא בעולם.

באלה נזכרתי כשהשופט חשין אמר לי לכתוב הקדמה לספרו. את שבחו לא אוכל לספר, כי הוא ידוע בריש גלי; ועל ספרו לא אוכל להעיד, כי מי בר-סמכא גדול ומנוסה ממנו. הוא השופט, ואני הפרקליט הטוען בפניו; הוא נותן גושפנקה, ואני נוטלה. והנה נהפכה קערתו של הפרופסור לסקין על פיה: מה יכול להניע שופט לבקש ממי שאינו שופט הקדמה לספרו?

חוששני שכשם שאותו משפטאי נאמן לעצמו תמיד בבקשו לתמוך יתדותיו כאשור של שופט, כן השופט נאמן לעצמו בתחו הזדמנות לנאשם להתגונן; ומאחר וספר זה הוא כתב-אישום גדול נגד רשויות החקיקה בישראל שעדיין לא נתנו למדינה חוק אמוץ ילדים, נקראתי ללמד עליהן סניגוריה; ואם לא אוכל להביא לידי זיכויין מכל אשמה, אולי יעלה בידי לפחות להמתיק עליהן את הדין, וכדרכו של סניגור זריז אני טוען: „לא אשם“ — על כל פנים במדה שמשדר המשפטים הוא הנאשם.

אם כי אין לנו עוד חוק מיוחד ומפורש הקובע סדרי האימוץ ותנאיו לכל פרטיהם ודקדוקיהם, הרי קיבלנו את עצם המוסד של האימוץ כחלק ונחלה בשיטה המשפטית הנהוגה אצלנו. בירושה משלטון המנדט. האימוץ נזכר לא רק באותו סעיף 51 המפורסם של דבר המלך במועצתו על א"י משנת 1922. אשר מגדיר את עניני „המצב האישי“ ואשר השופט חשין מתארו ומבארו באר היטב,

אלא בכמה חוקים אחרים, וביניהם, למשל, בפקודת הנויקין האזרחיים 1944, בה מוגדר "ילד" ככולל ילד מאומץ. ומעת קום המדינה רכש לו האימוץ זכות אזרח ממש בחוקי ישראל. הנה רשימה של חוקים אשר בהם הושאו ילדים מאומצים לילדים טבעיים לצורך הענינים אשר החוקים השונים דנים בהם, ואלה הם:

פקודת מרשם תושבים. תש"ט—1948:

חוק הנכים (תגמולים ושיקום) תש"ט—1949:

חוק התיקון פקודת הירושה. תש"י—1950 (המכניס בפעם הראשונה את המושג של "קירבת אימוץ" בדומה ל"קירבת דם" או "קירבת חיתון"):

חוק משפחות חיליים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום). תש"י—1950:

חוק האזרחות. תשי"ב—1952:

חוק ביטוח לאומי. תשי"ד—1953.

רשימה זו אינה ממצה. ישנם חוקים רבים המדברים על ילדים, הסמוכים לשולחנו של אדם, ו"הנמצאים ברשותו", או "הנתונים לאפוטרופסותו", ואין צריך לומר כי לצורך כל החוקים האלה הכלילו בתי המשפט את הילדים המאומצים בכלל הילדים. כך, למשל, זכאי משלם מס הכנסה לניכויים ממש לא רק בשל ילדיו הטבעיים אלא גם בשל ילדיו המאומצים; והחייבים השונים אשר הורים מתחייבים בהם כלפי ילדיהם הטבעיים, חלים עליהם גם כלפי ילדיהם המאומצים, ואם אינם מקיימים חיובים אלה, צפויים הם לעונשים לפי פקודת החוק הפלילי, 1936. הוא הדין לגבי חוקים שונים שהוקפו על ידי הכנסת: חוק גיל הנישואין תש"י—1950, חוק לימוד חובה תש"ט—1949, וחוק עבודת הנוער תשי"ג—1953, למשל, אם כי אינם מדברים במפורש על ילדים מאומצים, מטילים על מאמצים אותם החיובים המוטלים על הורים כלפי ילדיהם הטבעיים.

עוד בשנת תשי"ג ניסח משרד המשפטים הצעה ראשונה לחוק מיוחד על אימוץ ילדים. עיקר כוונתו הייתה לתת לבתי המשפט קרקע התיקתי מוצק, עליו יוכלו להשתית את השיפוט בעניני אימוץ אשר הם רגילים בו מימים ימימה; ועוד שאפנו לריכוז השיפוט בעניני אימוץ ילדים בידי בתי המשפט האזרחיים, להבדילם מבתי הדין הדתיים. כבר אז נשמעה הדעה כי נטיב לעשות אם במקום לחוקק חוק מיוחד בדיני האימוץ, נכניס דינים אלה לתוך אותם החלקים של החוק האזרחי הכללי הדנים בדיני משפחה וירושה. ואמנם הכנסנו להצעת חוק הירושה, שנתפרסמה בשנת תשי"ב כחלק ראשון של החוק האזרחי החדש, סעיף הקובע את זכות הירושה של ילד מאומץ בעזרון מאמציו כאילו היה ילדם הטבעי. אך משראינו שאותו החלק של החוק האזרחי הדין בדיני משפחה עוד עלול להתמהמה, ולאור דרישה מפורשת שנשמעה בוועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת תוך כדי דיוניה בחוק האזרחות, נסחנו הצעת חוק על אימוץ שהוגשה בשנת תשי"א לוועדה המיעצת לחוקי ילדים ונוער שע"י משרד המשפטים. ועדה זו זכורה לטוב במקום אחר בספר זה מפי אהת מחברותיה, הגב' חנה ליבוביץ; היא מורכבת מרופאים, מחנכים, עובדים סוציאליים, אנשי משטרה ואנשי משפט, ובראשה עומד ד"ר ת. גרושקה, הפרופסור לגיהות צבירית באוניברסיטה העברית. ועדה מכובדת ומוסמכת זו ישבה על מדוכת

חוק האימוץ חדשים רבים, עד שהוציאה, בקיץ תשי"ב, הצעה מתוקנת מתחת ידה. הצעה זו הוגשה לממשלה בסוף אלו תשי"ב, והיא ההצעה המובאת בנוסחה המלא כחוספת לספר זה.

הממשלה כרם החליטה להניח הצעת חוק זו על שולחן הכנסת. הדין בחוק זה נפסק לאחר שנתגלעו חלוקי דעות, בעיקר בדבר סמכות השיפוט של בתי הדין למיניהם. יתכן שהממשלה החדש דיוניה ועוד תחליט להניח את החוק על שולחן הכנסת השניה; אחרת יתעכבו הדברים עד שנגיע לידי דיון בחוק המשפחה.

בינתיים ממשיכים בתי המשפט ומוציאים צווי אימוץ, וכל חוק שיוחק יצטרך להעניק לצוים אלה אותו הכוח והתוקף שהיה להם אילו נעשו כבר בתוקף החוק. ובשאלה מה יהיה כחו של צו אימוץ ומה תוצאותיו המשפטיות, נחלקו הדעות בוועדה המיעצת של המומחים מכאן ובמשרד המשפטים מכאן. כולם מודים שיש צורך בהוראה ברורה ויסודית, לאמור, רואים את המאמץ כאילו היה הורה טבעי של הילד המאומץ, ואת הילד המאומץ כאילו היה ילדו הטבעי של המאמץ; אך משרד המשפטים הציע, בכדי להתאים את דיני האימוץ לדיני האישות הנוהגים במדינה, להוסיף שלשה יוצאים מן הכלל, ואלה הם: ראשית, שחובת ההורים הטבעיים כלפי ילדם אינה נפגעת ע"י האימוץ, אלא אם בית המשפט מצווה אחרת; שנית, שזכות הילד שאומץ לרשת הוריו הטבעיים אינה נפגעת; ושלישית, שהאימוץ אינו פוגע בדיני איסור והיתר לנישואין וגירושין. רק ההגבלה האחרונה נתקבלה על דעת הועדה; ואילו לעומת שתי ההגבלות הראשונות דרשה הועדה כי "בתי המשפט לא יודקו לתביעה שעילתה נובעת מזכויות או חיובים של הורים טבעיים כלפי ילדם שאומץ לאחר, או אשר מטרתה היא לבצע זכויות או חיובים כאלה". הקורא בעיון את פרקי הספר הזה יוכל לשפוט בעצמו מה עדיף: ניתוק מוחלט ובלתי חוזר של כל קשר וכל זיקה בין ההורים הטבעיים ובין ילדם שאומץ לאחר; או השארת פתח פתוח לחדוש קשר זה לכשהרבר יהיה דרוש לטובתו של הילד, שהרי שלומו וטיבתו של הילד הם תמיד השקול המכריע.

בעיה יסודית זו והרבה בעיות אחרות הדורשות פתרון בחקיקת חוק אימוץ חדש, עוד לא הוכרעו בממשלה, ועל כן לא הובאו עוד בפני הכנסת. מעשה רב עושה השופט חשין בהביאו מכלול בעיות אלה בפני הצביר הרחב: לא פעם קרה וקול ההמון — כקול שדי — נתן דחיפה לפעולת חקיקה שהושתתה למעלה מן המדה, ואם יש לאל ידי דברים שבעל פה ושכתב להקיץ נרדמים ולעוררם לפעילות נמרצת, הרי אין כשיחותיו ששידר השופט חשין ושהביאם עתה לדפוס לעורר ולהלהיב, ואם דברי שופטים דגולים מקדימים את החקיקה ועוברים חלוצים לפניה — אין זאת אלא דרך העולם, וכמתוקנים שבהם.

חיים כהן

מנחם אב תשי"ד.

על מוסר משפטי לא נודע

לפני שנים מספר התרחש בארץ מאורע אשר זעזע את הישוב כולו. ומעשה שהיה כך היה:

באחד מימות הקיץ החמים, זמן שתינוקות של בית רבן פנויים מלימודיהם, ירדה קבצת נערים ונערות לרחוץ בים באחת מערי החוף אשר בארץ. תוך כדי משחקם על שפת הים השגיחה נערה אחת, כבת חמש-עשרה, בערימת חול קטנה וטריה אשר מידותיה כמידת תינוק. הדבר עורר את סקרנותה, והיא החלה לחפור בידיה בתוך הערימה. אחד הנערים מאותה קבוצה נלוח אליה וסייע לה בעבודתה. כאשר הסירו יחדיו את שכבות החול הטרייות גילו מתחתן עתון, ומשמישמשו בו נוכחו לדעת, כי הוא כרוך מסביב לדבר-מה רך ושעיר. הם המשיכו לחטט בחבילה ומתוך קרעי העתון החלה מבצבצת שמיכה, שמיכת צמר בהירה. הם מיהרו להוציא את השמיכה מתוך גומת החול, ולחרדתם הרבה גילו בתוכה גופת תינוק מת עטופה בלואי-חיתולים. הנערים הודיעו על „מציאתם“ למשטרה, וזו הופיעה למקום ופתחה מיד בחקירה מאומצת, כדי לגלות את התעלומה.

מלכתחילה ברור היה, כי כאן בוצע פשע חמור ומתועב, אך את העקבות הראשונים והחשובים ביותר לגילוי מבצעיו מצאה המשטרה בקרבן גופו: על זרוע התינוק היה קשור סרט ועליו שם משפחה אחד. על פי סימן היכר זה פנתה המשטרה אל בתי החולים אשר בעיר, והחקירה העלתה, כי באחד מהם, בית חולים ליולדות, נולד כחמשה ימים לפני כן תינוק לאשה צעירה אחת מבנות עדות המזרח, אשר שם משפחתה כשם אשר נמצא כתוב על הסרט. האחיות והרופא של אותו

אלה הן עשרים ושבע „שיחות“ על הנושא „אימוץ ילדים“, אשר שודרו על ידי ב„קול ישראל“, בשנים תשי"ג-י"ד, במדור דו"השבועי „במערכות המשפט“.

בהודמנות זו של כינוס ה„שיחות“ ראיתי לטוב, לתועלתם של העוסקים בדבר הלכה למעשה, ולתועלתו של הציבור הרחב שאין לו גישה למקורות, לפרסם גם את הצעת החוק על אימוץ ילדים אשר עובדה בידי משרד המשפטים ואת פסקי הדין אשר ניתנו עד היום בארץ — מיעוטם בבית המשפט העליון ורובם בבתי המשפט המחוזיים — בענף משפטי וחברתי זה. הבעייה הנדונה בספר זה חמורה היא לכל הדעות, והיא משועת לפתרון מהיר ויסודי. ויפה שעה אחת קודם.

ש. ז. ח.

ירושלים, ער"ה תשמ"ו.

בית חולים הובהלו אל המקום שבו היתה שמורה גופת התינוק, והם זיהו ללא-כל-היסוס את השמיכה ואת החיתולים. היולדת הצעירה התגוררה בעיר אחרת, אך היא נמצאה בנקל על פי הכתובת אשר נתנה בבואה לבית החולים, וחקירות ממושכות נוספות העלו טרגדית-חיים זעירה אשר אלה פרטיה בקיצור נמרץ:

בחור אחד מבני עדות המזרח, כבן עשרים ואחת שנה, התרועע עם עלמה בת-טובים אחת מבנות עדתו, צעירה ממנו בשתיים-שלוש שנים. הם אהבו זה את זו אהבה עזה, ובלבם לא היה ספק בכך, כי ברבות הימים יבואו בברית הנישואין ויקימו בית בישראל, ואמנם, באחד הימים העמידו חופה וערכו טכס חתונה כמנהגי בני שבטם בישראל, וקרובים וידידים מכל קצווי העיר באו לשמוח בשמחתם. אך לא הכל ידעו אותה שעה כי שמחת בני הווג מהולה בעצב, וכי סוד גדול ונורא מכרסם את לבם: ביום החופה היתה הכלה הרה, והיא וחתנה בושו לשאת עיניהם אל ההורים ואל הקרואים. לא יצאו שלושה חדשים מיום חופתם, והאשה ילדה לבעלה הצעיר בן זכר.

כשבוע ימים לפני הלידה החל הווג הצעיר חושב מחשבות ומטכס עצה מה יעשה בו בזולד עם צאתו לאוויר העולם. ברור היה להם, לבעל ולאשה, למעלה מכל ספק, כי מן ההכרח להסתיר את הדבר מעיני ההורים. הורים אלה, בני ישראל צנועים ותמימים, היו רואים בהריון בלי חופה-וקידושין, ובלידה „שלא בעתה“, פשע דתי וחברתי מתועב שאין לו כפרה. ולא זו בלבד, שהם היו מחרימים את הווג הצעיר ומרחיקים אותו מביתם וממשפחתם, כי אם הם, ההורים עצמם, היו מרגישים אות קלון חקוק במצחם, ונושאים בחרדה ומתוך דכאון את חרפת בניהם. השפלת כבוד זו ועגמת הנפש הכרוכה בה ביקשו בני הווג למנוע בכל מחיר מהוריהם. הם הבינו כי גם קרוביהם וידידיהם וכל בני עדתם, אנשי מסורת ושומרי מצווה, לא יסלחו להם את המעשה אשר עשו, ויתרחקו מהם כהתרחק מן הטמא. לפיכך באו לכלל דעה, כי אין טוב לפניהם בלתי אם לעזוב את העיר ולצאת למקום אשר בו לא יידעו אותם, עד עבור המשבר. ויפה שעה אחת קודם, פן יאחרו את המועד. אמרו ועשו. כאשר קרבו ימיה של האשה ללדת, נסע עמה בעלה והביא אותה אל בית חולים ליולדות בעיר אחרת, היא עיר החוף, ושם, בבית החולים, מרוחקת מביתה וממשפחתה, ילדה ילד בריא ושלם. על זרועו של הילד קשרה המילדת, כנהוג באותו מקום, סרט אדום, ועליו כתבה את שם משפחתו של האב.

לפי התכנית אשר תכננו הבעל ואשתו מראש, היה עליו, על הבעל, לקחת את התינוק, בטרם יימלאו לו שבעה ימים, ולמסרו לבית המיסיון למען יגדל ויתחנך בו הרחק מבני דתו ומבני עדתו. ואמנם כאשר מלאו לתינוק חמשה ימים, והאם הצעירה עמדה לעזוב את בית החולים, בא בעלה בלווית אחד מחבריו, הביא עמו שמיכת צמר ומלבושי תינוקות, והאחות הרחמניה של בית החולים חיתלה את התינוק, הלבישה אותו את מלבושיו ומסרה אותו בידי האב בברכה, כי יזכה לגדלו ולחנכו כבן טוב ונאמן.

הבעל הפקיד את התינוק לפי שעה בידי חברו, ואת אשתו השכין בחדר מרוהט אחד אשר שכר לו באותה עיר לימים ספורים. האשה שכבה לנוח מעמל הדרך, והבעל אמר לה, כי הוא הולך למסור את התינוק לבית המיסיון כאשר נדברו, אך בראשו היתה כבר ערוכה אותה שעה תכנית אחרת, תכנית שטנית, שונה מזו לחלוטין. הוא נפגש עם חברו במקום אשר קבעו לכך מראש, לקח מידו את התינוק, ויחד שמו פניהם אל שפת הים. מתוך שהתביישו בפני הבריות לשאת תינוק ברחובה של עיר, ואולי גם מתוך פחד שמה יפול עליהם חשד, עטפו את התינוק על שמיכתו גם בעתוני נייר ועשום חבילה אחת, וכשהשיך היום קרבו אל שפת הים, חפרו גומה בחולות, ובחשכת הלילה, באין רואה, הטמינו בה את התינוק החי, וכיסוהו בשכבות חול. המוות, מיתת-חניקה, לא איחר לבוא. היה זה רצח מתוכנן, מתועב ומחריד.

כאן עברה היזמה לידי שומרי החוק, מפרשיו ומבצעיו. זמן קצר לאחר גילוי התעלומה נתבעו לדין הבעל, אשתו וחברו, באשמת רצח בכוונה תחילה. עוד בשלב הראשון של המשפט, היינו, עם גמר החקירה הפלילית המוקדמת, זוכתה האשה מכל אשמה ושחררה. הוברר למעלה מכל ספק, כי ידה לא היתה בפשע. נהפוך הדבר, עדים מאנשי בית החולים באו והעידו, כי היא אהבה את עוללה אהבה רבה, ונפשה נקשרה בנפשו במשך ימי חייו המועטים. למעשה חזרה בה גם מהסכמתה למסור את התינוק לידי נכרים, ובשוב בעלה מקבר בנם לחדרה, בכתה והתחננה לפניו, כי ילך ויחזיר את תינוקה מיד, משום שהיא חפצה לגדלו על ברכיה. יתר על כן: הוכח כי הבעל הבטיח להביא אליה את התינוק בקרוב, ועל מנת כן הסכימה לחזור לעיר מגוריה לפי שעה בלעדיו.

החבר של הווג, השותף לעבירה, אף הוא לא הגיע לשלב השני של המשפט. היו אמנם הוכחות למכביר, כי גם ידו היתה בפשע, והשוטפ

החוקר העביר אף את דינו שלו לבית המשפט המחוזי, אך בטרם היה המשפט הסכים להיות „עד מלך“ ולהעיד בחברו. בסופו של דבר נתבע, איפוא, לדין רק אבי התינוק בעבירה החמורה של רצח בכוונה תחילה. המשפט לא היה מסובך כלל ועיקר. הראיות היו ברורות וחותכות, ובית המשפט לא התקשה בדבר. על סמך עדותו של החבר, בצירוף דברי ההוכחה האחרים אשר הוגשו במשפט, יצא אבי התינוק חייב בדין, ונדון למיתת תליה בהתאם לחוק. גזר-הדין אושר אחר-כך גם בערעור. אך מנהיגי עדתו של הנדון תליה לא קיבלו את הדין ולא השלימו עם התוצאות. משנדע להם הרקע האמיתי למעשה העבירה גמרו אומר לעמוד לימין העבריים. הם כתבו תזכירים לראשי השלטון של אז, שיגרו שליחים, עוררו את דעת הציבור היהודי, הפעילו את המנהיגים הרוחניים והדתיים של שאר העדות היהודיות, טרחו ועמלו עד אשר עלה בידם להשיג מאת הנציב העליון חנינה למען הבעל הצעיר, וענשו של זה, עונש המוות, הומר במאסר עולם. אך גם בזה לא הסתפקו בני העדה. הם לא נואשו מן התקוה להוציא את האסיר לחלוטין מכלאו, ומאמצייהם נשאו פרי: מקץ שנתיים ימים חננו הנציב העליון שנית ומחל לו את שארית ענשו. לאחר סיוט של ימים רבים בצל הגרדום ובמעמקי בית הסוהר, שב הבעל החוטא לביתו ולאשתו הצעירה, אשר עמדה לימינו כל העת במסירות נפש ומתוך אהבת אמת, ושניהם החלו לקומם במשותף את ביתם ההרוס ולבנות יחד את עולמם מחדש.

האם היה האדם הצעיר הזה רוצח מטבעו? אין ספק בכך, שהוא ביצע פשע מתועב ואכזרי. אך האם היה פושע מועד? האם היה מושחת ביסודו ומסוכן לבריות? ראיתי אותו במהלך המשפט שנמשך ימים רבים, הבטתי בפניו, דיברתי אתו, שמעתי מפיו את קורות חייו, תהיתי על קנקנו, ואני מעז לומר בלא כל היסוס, כי הוא לא גמנה בשום פנים עם סוג הפושעים מסכני שלום הציבור. לפני מעשה הרצח היה נזהר במצוות קלות כבהמורות. וממלא חובותיו כחבר נאמן ומסור לעדתו ולחברה אליה היה שייך. אין לי סיבה לחשוב כי הוא שינה את טעמו לאחר הרצח. דווקא זיקתו אל הסביבה היהודית הצנועה, בה חי וגדל, והאימה פן תקיאנו סביבה זו, באשר הוא הרס את הסייגים אשר עשתה והפך את המסורת המקודשת בעיניה, דווקא זיקה זו ואימה זו הן אשר העבירוהו על דעתו והביאוהו לידי אבדן הכרתו המוסרית ולידי ביצוע פשע אחד ויחיד זה. אלמלא ראתה חברה זו בהריון קודם החופה

והקידושין הפרת חוקי המוסר והצניעות, ואלמלא מוראה של חברה זו עליו ועל צעירים כיוצא בו, לא היה בא לידי עבירה.

אך שאלה אחרת, גדולה ונכבדה מזו צפה ועולה כאן, והיא המעניינת אותנו ביותר בפרשה זו: האם לא היה לזוג הצעיר מוצא אחר, חוקי, הגיוני ואנושי, מן הסבך בו היה נתון? האם לא יכלו האב והאם הדואגים והמודאגים לשחרר את עצמם מן הכבלים אשר הושמו על ידיהם שלא בטובתם עם לידת התינוק, בלי לרצחו נפש?

שאלה זו יש להפנות לא רק לאב ולאם הצעירים וחסרי הנסיון אשר עליהם סיפרתי עד עכשיו, כי אם לאבות ולאמהות — ביחוד לאמהות — הרבה מאוד. הנה נמצא לפני שבועות אחדים תינוק בן יומו בגומה אחת אשר בבית הקברות המושלמי בירושלים. למזלו של תינוק זה שמע אחד העוברים את קול בכיו, ומשהלך בעקבות הקול ומצא את התינוק מלחך עפר באחד הקברים, לקחו בזרועותיו ומסרו לידי השלטונות והציל את חייו. אין ספק, כי גם מאחורי סיפור זה מסתתרת טרגדיה אנושית זעירה, אחת מאותן הטרגדיות האישיות שכל כרך גדול מכורך — או נכון יותר: מקולל — בהן. אך האם היה אמנם הפתרון היחיד גם לטרגדיה זו הפקרת התינוק לרוח?

מעשה בתינוק רך שנמצא בתוך מזוודה באחד מבתי המקלט הציבוריים שבעיר. ושוב מעשה בתינוק שאמו — נערה לא נשואה — השליכתו לים משום שלא יכלה לפרנסו, ואביו הכחיש כי הוא מולידו. ותינוק אחר נמצא בין גלי האשפה אשר בפרברי העיר. תינוקות-אסופים אלה, ורבים אחרים כיוצא בהם, יוצאים לאוויר העולם שלא ברצון הוריהם ושלא בטובתם. מתחילת ברייתם אין קורת גג מעל לראשם, וידי אם רתמניה אינן מטפחות אותם. האומנם נגזר עליהם למות בעוון הוריהם בטרם טעמו טעם החיים?

דאגתם הראשונה של ההורים — ביתר דיוק: של האם — במקרים כאלה היא, להפטר מן הרך הנולד, להשתחרר מן הכבלים אשר הושמו פתאום על ידיהם. זהו האינסטינקט הראשון שלהם, התשוקה הטבעית למצוא מפלט מן הצרה אשר באה עליהם ולהציל את שמם ואת כבודם. אך טעות היא לחשוב, כי לעולם, ובשום מקרה טרגי כזה, אין אהבה מקננת בלב ההורים הרואים עצמם נאלצים לזנוח את ילדיהם. לעתים לא רחוקות מתברר, כי הורים נאבקים עם עצמם לפני הלידה ולאחריה בטרם יחליטו להפקיר את ילדם, והם, וביחוד האם, דואגים מאוד לגורל התינוקות אשר הם נוטשים וחרדים לשלומם. ויהיו אלה ילדים אשר

נולדו מחוץ לקשרי נישואין או ילדי עניים שנולדו בנישואין כשרים. תינוק אחד נמצא בבית שימוש עירוני עטוף חיתולים נקיים ושמירת צמר יקרה. על השמיכה היה דבוק פתק בכתב יד לא מאומן, ובו נאמר: "ילד זה הוא כהן..."

אם-ילדה הניחה את תינוקה בגן ציבורי והתייצבה מרחוק — כפי שנתברר לאחר זמן — לדעת מה יעשה לו, ובידי מי יפול, ושוב מעשה בתינוק אחד, ולד בן-יומו, אשר נמצא על מדרגות ביתם של בני אמידים ועליו פתק בזו הלשון: "אני יודעת כי בבית זה יהיה טוב לילדי".

ועוד מעשה במנהלת מוסד תינוקות אחד אשר שמעה בכי חרישי בוקע את דמי-הלילה, וכשיצאה מחדרה לחצר המוסד מצאה באחת מפנינותיה חבילה ובה שני תינוקות, ילד וילדה, לבושי סחבות, וביניהם מכתב, בו נאמר: "אלה אח ואחות, תאומים, נא לא להפריד ביניהם..." כזאת היא דאגתם של כמה מן ההורים הרואים עצמם אנוסים לנטוש את ילדיהם.

אך האמת ניתנת להאמר, כי לא כל הילדים מסוג זה מאושרים הם, ולא לכלם משחקת השעה. רובם קופאים מקור או גוועים ברעב אם אין הם מצליחים למשוך את תשומת לבם של העוברים והשבים בעוד מועד. גם אלה הנאספים לבית חולים או לבית תינוקות, בטרם נפחו נפשם, אף הם טעונים טיפול רב ומסור למען השב רוחם. יש לחמם את אבריהם מצינת הלילה, לרחוץ את גופם מהרפש והבוץ אשר דבקו בבשרם, להיניקם ולהגיש להם עזרה רפואית מתאימה.

האומנם אין לאם נשואה, או בלתי נשואה, דרך אחרת להפטר מהתינוק אשר נולד לה, כאשר אין היא רוצה בו, בלתי אם להמיתו או לנטשו, כלומר: להשתחרר ממנו בדרך בלתי חוקית ובלתי אנושית? התשובה היא: יש ויש. יש דרך אחרת, טובה ממנה, ישרה, כשרה; דרך אשר רוב ברכה צפון בה לאם, לתינוק ולציבור כולו. אני מתכוון לדרך הידועה כל כך בין עמי התרבות בימינו, זו הדרך המובילה אל האימוץ: אימוץ התינוק ע"י אנשים זרים והכנסתו אל תוך משפחה אשר תדאג לו ותאהב אותו.

למוסד משפטי זה, אשר בארצנו אין הוא ידוע כל כך ברבים, לטיבו ולמהותו, למקומו בחברה האנושית, להתפתחותו ולתועלת הציבורית אשר בו במסגרת חיי ההווי שלנו, כפי שהם משתקפים בדיוני בית המשפט ובחיי יום יום, לכל אלה אני אומר להקדיש את שיחותי הבאות.

ילדים שהופקרו לרוח

בשיחתי הקודמת סיפרתי על ילד, תינוק בן-יומו, שהוריו ביקשו להפטר ממנו עם הוולדו, והחליטו משום כך למסרו לבית המיסיון. באותו מקרה לא יצא הדבר מן הכוח אל הפועל, משום שאבי התינוק — בלי ידיעת האם — "מצא" פתרון יסודי יותר לבעיה בה התחבט, ובקחתו את התינוק מזרועות אמו, הובילו אל פינה מרוחקת על שפת ימה של עיר חוף אחת בארץ, ובאישון לילה, באין רואים, טמן אותו חיים בחול. אך נראה, כי זו דעה רווחת בקרב חוגים מסויימים בישוב: ילד שאינו רצוי להוריו, והם מבקשים להרחיקו מן הבית ולהפטר ממנו, אין טוב להם מאשר למסרו לבית המיסיון, מתוך אמונה, כנה או מזוייפת, כי שם יגדלוהו ויחנכוהו ויעשהו אדם טוב, אם גם לא יהודי טוב, בעולמו של הקב"ה. אך למה צפויים ילדים כאלה, בהתחנכם באווירה זרה, הרוויה לעתים משטמה עזה לישראל ולקדשיו? מה מקומם בחברה אשר אליה הם נפלטים לאחר שנות עשיה בין נכרים, בעולם זר ומזר? וחשוב אולי מכל: מה הם חושבים על הוריהם אשר הרחיקום ביד אכזרית מביתם ונתנום בידי גויים? על שאלות אלה וכיוצא בהן אנו שומעים לעתים תשובה ברורה ונוקבת מפי הילדים עצמם, לאחר שנתבגרו ועמדו על דעתם. ולא נדירים הם המקרים, בהם נשמעת תשובה זו בין כתלי בית המשפט, שעה שאותם ילדים נתבעים לדין על עבירות שעברו ועל פגיעות שפגעו בחוקי הארץ, או, כאשר הילדים שגדלו מספרים באזני שופטיהם על ימי נעוריהם העגומים, על העוול אשר נעשה להם בעודם עולי-ימים, ועל הדרך לא-דרך בה הוליקום, נשמעים

דבריהם כדברי האשמה חמורה נגד הוריהם אשר נהגו עמם מנהג חיות בר. ודומה, כי לא הם אלא הוריהם עומדים לדין.

הנה דוגמה אחת מוחשית:

אשה צעירה לימים נתבעה לדין בעוון גרימת חבלה לאדם אחר. לפי כתב האישום שפכה האשה חומצה גפריתנית בפני בעלה, מתוך כוונה להטיל בו מום. למזלה של האשה, ולמזל בעלה, לא נגרם לו נזק גופני רציני, והוא יצא רק בכוחות רציניות אחדות בצווארו ובזרוע ידו האחת, אך הפשע עצמו הוא חמור ביותר, והעברייני עושה הפשע צפוי לפי החוק לעונש של מאסר עולם.

האשה לא הכחישה את דבר האשמה, והשאלה מה יהא גדלו של העונש אשר יוטל עליה לא הכבידה כל כך על בית הדין במסיבות הענין. חריפה הרבה יותר היתה השאלה: מה הבטחון, כי לאחר שתמצא את עוונה לא תחזור על מעשיה? ואם אמנם תעשה כן, והיא כבר למודת נסיון, הן ברור שתקפיד ותדייק כי בפעם השניה תצליח יותר בביצוע הפשע. שאלה זו, שהיא נוגעת לציבור בכללו, היתה שלובה ואחווה בשאלה אחרת, פחותת דרגה אולי מבחינת טובתו ושלומו של כלל החברה, אך חשובה לאין ערוך לנפשות אשר פעלו במחזה עגום זה. שאלת משנה זו היתה: מה יהיה על הווג הצעיר עצמו בעתיד? האם ימשיכו את דרכי חייהם במשותף או עליהם להפרד זה מזה לחלוטין? ואם לא יפרדו — התהא האשה מסוגלת למלא את חובותיה לביתה ולבעלה? תשובה על שאלות אלה, ביתר דיוק: פתח תשובה, נתנה האשה עצמה.

האשה הנאשמת לא היתה מיוצגת במשפט על-ידי פרקליט יודע דין, ובמהלך המשפט טענה לעצמה, אך מתוך שחששה שמה לא יעלה בידה לתת ביטוי כהלכה לכל מחשבותיה, ביקשה רשות להגיש את דבריה בכתב. הקטיגוריה לא התנגדה לכך, וכעבור ימים מספר הוגש לבית המשפט, בכתב ידה של האשה, מסמך אשר אני רואה בו לא כתב טענות משפטי בלבד, כי אם תעודה אנושית מרעידת לב, וכתב האשמה מחריד כלפי הוריה ומוריה. ואלה דברי האשה ככתבם וכלשונם, בהשמטת סימני ההיכר בלבד:

„בטרם שאעבור לעניני, הריני מבקשת את סליחת בית המשפט על הטרחה הרבה שאגרום לו בקריאת מכתבי זה. אני מעלה את דברי על הננייה, משום שאין לי אפשרות אחרת להסביר את מצבי וכאבי כאחד. ביום שלישי שעבר, עת הופעתי בבית המשפט בקשר עם העניינים

שביני ובין בעלי, נוכחתי לדעת שבית המשפט מוכן לעזרני; ובכדי לא לגזול ממנו את זמנו היקר בהסברות אישיות החלטתי לכתוב בקיצור את כל העבר וההווה שלי. אני רוצה לתת תמונה ברורה מחיי, ולהסביר מה הביאני לידי מצבי הנוכחי האומלל.

נולדתי בארץ. עם הולדי נפרדו הורי, ואני הייתי למשא גם על אבי וגם על אמי. אבי לא יכול היה לטפל בי ואמי לא רצתה לטפל בי. לכן נמסרתי, בהיותי בגיל של שלוש שנים, לידי זרים. מאז ועד שנתי השבע-עשרה התגלגלתי בבית נזירות ב„רמלה“, יהודיה אחת ויחידה בין הרבה ערביות ונוצריות, רחוקה מבית יהודי, מאהבת אם ואב ומהשגחתם. קנאתי בילדים שיש להם בית, משפחה, אב ואם, בשבילי היה כל זה חלום רחוק. אני הייתי כלואה בין כתלי המנזר, בסביבת אנשים זרים שלא אהבתי ולא כבדתי.

הרדות למלחמה שפרצה נפתחו לפני שערי בית הנזירות לביתי השני — הצבא. גם שם לא היה לי כל כך טוב. עברתי שבעה מדורי גיהינום. הלכתי בדרכים עקלקלות בכוחותי העצמיים, ואולי גם עשיתי אי-אילו טעויות. אולם אינני אשמה בזה, כי לא היה מי שידריכני. לבסוף נישאתי לחייל אנגלי, בניגוד לרצון אבי שהיה יהודי לאומי. עזבתי את א"י בדרך לאנגליה לביתי החדש. לא עבר זמן רב ונולד לי בן שעשיתיו ליהודי ברצונו וברשותו של בעלי. בגלל זה נאלצתי לעזוב את בית הוריו שהיו נוצרים אדוקים. ימים רבים התגלגלתי בלונדון, עם תינוק על הידים, בזמן שבעלי הורחק ממני וגשלח לחזית. בהיות בני בן תשעה חדשים באה אלי הידיעה, כי בעלי נפל בקרב. ושוב נשארתי בודדה ועזובה בעולם זר ומתנכר.

אחרי טלטולים רבים, ריצות והתאמצויות חזרות עם בני ארצה. לא חפצתי ליפול למעמסה על מוסדות צדקה, לכן הלכתי לעבוד כפקידה במחנה צבא ואת ילדי נאלצתי לעזוב על ידיים זרות. משכורתי היתה 30 לירות לחודש, ומלבד זה קבלתי 12 לירות לחודש בתור אלמנה ואם לבן יתום של חייל שנהרג.

בעבודתי נפגשתי עם בעלי הנוכחי והוא בקשני להתחתן אתו. על אף אהבתי אותו לא רציתי להתקשר אתו, כי נודע לי שהוריו מתנגדים לי, אך הוא איים כי יתאבד מרוב אהבה אלי, וגם לחץ בכל מיני אמצעים על הוריו כי יסכימו לנשואינו. הוא אפילו התחייב בהסכם אצל עורך-דין כי ישלם לי 400 לא"י אם לא ישא אותי. נוכחתי ברצונו הטוב ונישאתי לו.

לגדל יחד אתו את ילדנו ולהבטיח לו עתיד טוב. אני קשורה אל בעלי בלב ונפש, וקשה לי להסתגל לרעיון שהוא יאבד לי. אני פונה בתחנונים לבית המשפט לעזור לי להשפיע על בעלי שיחזור אלי ושנקים שנינו יחד את ביתנו מחדש. אני מצדי מבטיחה ומוכנה להשבע, שאהיה לו אשה מסורה ונאמנה, ושלא יקרו יותר מקרים דומים לזה שעשיתי. אני כבר רוצה בפינה משלי, בחיי משפחה טהורים, שלא ראיתי כמותם ולא טעמתי בימי ילדותי.

ובסוף עוד מלה אחת: במקרה שבית המשפט לא יוכל להשפיע על בעלי שיחזור אלי, אפילו לשם נסיון — אני מבקשת לדחות את המשפט עד אחרי שאלד את הילד. אולי הילד שיבוא יוציא את בעלי מהשפעת הוריו ויגרום לזה שיחזור הביתה, אלי ואל ילדנו..."

עד כאן דברי האשה העבריינית. מכתבה מדבר בעד עצמו בלשון ברורה ופשוטה, והוא אינו טעון פירושים. דבריה לא נוסחו בלשון משפטית, ולא נכתבו בלשון מדברת גבוהה. מחשבותיה מרוכזות מסביב לנקודה אחת ויחידה: מה יהיה עליה ועל ביתה בעתיד? "בית", "ילדים", "משפחה" — מלות קסם אלה ממלאות את כל הווייתה ואינן סרות אף לרגע מעל שפתיה. מרוב חרדה שמא יחזרו זוועות ימי נעוריה, שכחה אפילו לבקש מבית המשפט להמתיק את דינה ולהקל בענשה.

משפטה של אותה אשה אומללה — תם ונשלם. אך שאלה נכבדה אחת צפה ועולה עם קריאת כתב טענותיה המועזע: האומנם בשעתו לא ראו הוריה לפנייהם דרך אחרת בה יוליכו את ילדתם, קרבן שנאתם ההדדית, בלתי אם הדרך העולה אל בית המיסיון? האומנם הכרחי ומחוייב המציאות הוא הדבר, כי הורים המבקשים להפטר מתינוקותיהם הרכים יפקירום לרוח, או לרשתותיהם הפרושות של מצודדי נפשות למיניהם ולסוגיהם? כבר ציינתי בשיחתי הקודמת כי אין הדבר כך, כי המוצא הטוב ביותר, והאנושי ביותר, הוא הדרך המובילה לאימוץ התינוק בידי זרים.

אך על עצם טיבו של מוסד האימוץ, ועל היתרונות הרבים שבו, לפרט ולכלל גם יחד — בשיחות הבאות.

החיים התנהלו כסדרם. אולם אבי בעלי שהיה כל הזמן נגד השידוך חיפש כל מיני דרכים כדי להפריד בינינו. בנו, בעלי, כנראה הושפע מאביו, ובחיי משפחתנו התחילו אי-הבנות. הגיעו אלי שמועות כי בעלי נפגש עם נשים אחרות, וכי שדכנים מדברים על לבו שיגרשני ויקח לו בחורה עשירה, ואני אז כמצב של הריון ורפיון בריאות ועצבים... כשהוכחתיו על מעשיו הרביץ בי, בלי שים לב למצבי, וצעק כי אני יכולה לשוב למיסיון ולנזירות שלי. בפעם האחרונה הכני עד כדי כך שנפלתי למשכב, ובמשך שבועיים הייתי זקוקה לטיפול רפואי בשל סימני החנק שנשארו בצווארי. כתוצאה מכך כמעט הפלתי את הילד. אך נלקחתי לבית חולים, והודות למאמצי הרופאים אני עוד מקווה להיות אם לילדו הבריא של בעלי.

בחזרי הביתה מבית החולים חזרו החיים לסדרם לתקופה קצרה. אך אז הגיעו לאזני שמועות מפי שכנים ומכרים שבעלי מטייל זה זמן רב עם בחורה מסויימת. החלטתי לברר את העניין. דברתי על זה עם בעלי ואמרתי לו: אני רוצה שיהיה לנו בית שקט ומשפחה מסורה, ולמה אתה מתנהג כך, ואני הלא אשתך, ונורא לא נעים לי העניין. במקום לענות לי כבן אדם שבר את כל מה שהיה על השולחן ופרץ בצעקות: נמאסת עלי! אני רוצה להתגרש ממך! הלא גם אביך ואמך גרשו אותך מן הבית. למה לא תלכי גם עכשיו למיסיונרים שלך? ראיתי כי עולמי עומד להתמוטט. קראתי את בעלי לרבנים, וכשהוא אמר גם שם אותם הדברים קיבל מנה הגונה מהרבנים. הם העירו שאם בן אדם רוצה לגרש את אשתו במצב כזה שבו אני נמצאת, אינו שפוי בדעתו, ומוטב לאשתו להיפטר ממנו לפני שיצא לגמרי מדעתו. אך איך יכולתי להתגרש ממנו במצב כזה?

בעזבי את משרד הרבנות מרוגזת, מושפלת וכאובה, פגשתי באביו שהסתובב שם כל הזמן, והוא נתן לי מנה נוספת בצעקות וגידופים בנוכחות האנשים שנאספו שם. גם הוא הזכיר לי את עברי ובייש אותי לעיני כולם. הייתי מדוכאה מאוד ולא ידעתי מה לעשות. אותו ערב ראיתי את בעלי יושב בקפה עם בחורה אחת. לא יכולתי לשלוט ברגשותי ועשיתי אז את המעשה הנורא. אני רוצה להדגיש שלא הלכתי לעשות מה שעשיתי בכוונה לגרום לבעלי מום או משהו דומה לזה; והראיה שהוא בריא ושלם... אך פחדתי שמא ייהרס ביתי, ולא תהיה לי ברירה אלא לשוב למיסיון, אני והילד שאלד, ואני כל כך לא רוצה לעשות לילדי מה שהורי עשו לי. אני רוצה להמשיך לחיות עם בעלי,

חיים מופלאים השזורים מעבר מזה — בפרשת חיי של התינוק, ומעבר מזה — באחד הפרקים הנוגים ורבי העלילה אשר קדמו להקמת המדינה. היא, האשה, נולדה בעיר גדולה אחת ברומניה למשפחה אמידה של יהודים מתבוללים ומתנכרים לעמם. עד שנתה השבע-עשרה לא ידעה דבר בענייני יהדות, ובביתה שמעה מעט מאוד על שאלת היהודים ועל שאיפותיהם הלאומיות. בקיצור: היא חיה את חייה השקטים והשלווים במשפחה זעיר-בורגנית שבעה, והבעיות המסובכות והמדאיגות של גולה ונכר ושל מולדת עברית הקמה לתחיה אי-שם במזרח התיכון, כל אלה לא הטרידו את מוחה ולא העיבו את שמיה. אולם שינוי כביר חל בחייה בעלותה למחלקות הגבוהות של הגימנסיה הרומנית. שם, באחת המחלקות האלה, הכירה צעיר יהודי אחד, בן גילה, וקשרה עמו קשרי ידידות. צעיר זה היה חבר פעיל באגודת נוער ציונית, ובאחד הערבים הזמין אותה לבוא לאסיפת חברים שעמדה להתקיים אותו ערב. היא קיבלה את ההזמנה בנפש חפצה, ובאה עמו למועדון האגודה, ושם נפתח לפניו עולם חדש ומופלא אשר לא ידעה אותו עד אז. שם, במועדון, בחברת נוער ציוני, בין בני טובים אשר בכרך הגדול, שמעה לראשונה על סבלם של היהודים בגולה ועל כמיהתם להקים מחדש את מולדתם הישנה. היא האזינה בנשימה עצורה לשיחת החברים על ארץ-ישראל ועל החיים החדשים הנרקמים בה, ולבה נמשך בחבלי-קסם אל חבריה החדשים ואל הנושאים הזרים והרחוקים אשר העלו בדבריהם.

אותו ערב חל מפנה בחייה. היא החלה לחשוב בינה לבין עצמה על הדברים אשר שמעה ועל הרשמים אשר קלטה, וידידה הציוני, חבר מחלקתה, המשיך להדריך אותה בעצתו ולפתור לה את סבך השאלות אשר הביאה אליו מפעם לפעם. לבה נהפך בקרבה. היא החלה מבקרת לעתים תכופות במועדון, נעשתה חברה מסורה באגודה, ולאחר זמן קצר החלה נוטלת גם חלק אקטיבי בפעולותיה המסועפות: ביקרה בשיעורי הערב שליד המועדון ושקדה על לימוד הלשון העברית, מכרה שקלים, עסקה באיסוף כספים למען הקה"ל, והכשירה עצמה לעלות לארץ ולהשתור במערכת חייה.

ואל ידידה, בן מחלקתה, נקשרה הנערה בעבותות אהבה. הוא הורה אותה את הדרך העולה ציונה, והוא גילה לה גם את סוד החיים. יחד הלכו למועדון הנוער שלהם, יחד עסקו בהפצת שקלים וספרות תעמולה ציונית, יחד חלמו חלום שיבת ציון והקמת ביתם שלהם.

חבר קיבוץ מאמץ לו ילד

בקשות לאימוץ ילדים מובאות אל בית המשפט המחוזי אשר באזור מגוריו של הילד הנועד לאימוץ, ובית המשפט, לאחר שמעו את דברי כל הנוגעים בדבר, שוקל בדעתו ומחליט אם יתן צו אימוץ ואם ימאן. תוך כדי שמיעת הבקשה נגולים על הרוב לפני בית המשפט פרשת חייו הקצרים של הילד נשוא הבקשה, וכמה מהפרטים הנוגעים ללידתו, למעמדה הכלכלי והחברתי של המשפחה בה נולד, ליחסי הגומלין שבין הוריו ובין הילדים האחרים אשר להם, ואם הילד הוא אסופי או בן-בלי-שם מתבררים ומתלבנים גם פרקי חיים אחרים, כגון: איה מצאו את הילד, כיצד מצאוהו, מה היה לבוש שעה שמצאוהו ומה היו סימני ההיכר הבולטים אשר נתגלו בו, לאן הובא לראשונה לאחר שמצאוהו ומי מטפל בו ביום שמיעת הבקשה? ועגומה היא פרשה זו ומטילה רוח עצבות על כל המאזין לה. לעתים קרובות משתקפים בה לא רק יסורי הפרט וסבל היחיד, כי אם גם צרת הכלל ומצוקותיו של ציבור שלם. הנה דוגמה אחת מני רבות:

יום אחד הובאה לבית המשפט בקשתו של זוג אחד, חברי קיבוץ, להרשות לו לאמץ ילד. ראיתי את האשה. ראיתי את הגבר. הם עשו רושם טוב על כל רואיהם. היו אלה אנשים צעירים לימים: היא בגיל עשרים וכמה, והוא קשיש ממנה במספר שנים, ושניהם נכנסו זה לא כבר לחיי עבודה ועמל. ראיתי גם את הילד אשר ביקשו לאמצו. זה היה ילד בריא, כבן ארבע, זהוב-שער, אדום-לחיים ותכול-עיניים, הצגתי כמה שאלות לאשה ולגבר שבא עמה, ובחשוכה סיפרו לי — תחילה היא ואחריה הוא — בקול שקט ובלשון פשוטה וברורה קורות

והימים ימי ערב מלחמת העולם השנייה. רוחות רעות החלו מנשבות באירופה. החיה הנאצית התכוננה לזנק ממקום מרבצה וללפות בכפיה המסואבות ארצות ועמים. הכל הרגישו, כי אסון גדול מתרחש לבוא על העולם. רבים מיהודי אירופה הפנו את פניהם אל א"י. ההגירה הבלתי ליגאלית, מה שנקרא בפי המחתרת היהודית בעולם כולו בשם "עלייה ב'", הגיעה אז למרום פסגתה, וספינות מעפילים חתרו מכל העברים לחופי המולדת.

רבים מחברי האגודה באותה עיר רומנית באו אז לכלל מסקנה, כי אין טוב לפניהם בלתי אם לשרוף את הגשרים מאחוריהם ולהעפיל ארצה. בין אלה היו גם הנערה וידידה הצעיר. הנערה הרגישה אז, כי הרתה לחברה, ולפיכך הוסכם ביניהם כי היא תעלה מיד, ללא שהיות נוספות, והוא, החבר, יעלה ויילווח אליה לאחר זמן. וכאן, בארץ, ייקחנה לו לאשה כדת וכדין.

אמרו ועשו. היא ירדה בספינת מעפילים יחד עם בני נוער אחרים מארצות שונות, וההצלחה האירה להם פנים: ספינתם הגיעה בשלום לחופי הארץ, והם עלו ליבשה ללא כל תקלה. לאחר זמן קצר ירד אף הוא, החבר והמדריך שלה, בספינה אשר הפליגה לארץ. את הגולה עזב, אך לחופי המולדת לא זכה להגיע. הספינה, בה ירד, שמה היה "סטרומה"... ספינה זו נטרפה בים השחור וכל הנוסעים אשר על סיפונה ירדו תהומות.

כשהגיעה השמועה הרעה לאזני הנערה חשך עליה עולמה. הנה זכתה לעלות אל ארץ חלומותיה, וכאן, דווקא כאן, היא מרגישה את עצמה בודדה ועזובה, מרוחקת מהוריה ומנותקת מהאדם אשר אותו אהבה יותר מכל. מחשבות ממחשבות שונות החלו מטרידות את מוחה: מה יהיה על תינוקה לכשיוולד? מי יגדלנו ומי יחנכנו? והיא עצמה מה יהא עליה? המקום זר לה, והיא נערה רכה בשנים, חסרת נסיון חיים ותכמת-חיים, ותינוק ללא-אב בזרועותיה. היא התהלכה מדוכדכה, וברוב יגונה דימתה, כי דעתה תיטרף עליה.

כאשר קרבו ימיה ללדת הובאה לבית חולים ליולדות, בעזרת מוסד סוציאלי אחד, וזמן קצר לאחר הלידה נכנסה, היא ותינוקה, לאחד הקיבוצים בארץ. כאן, בקיבוץ, אמרה להמשיך את הפרק היפה בחייה אשר החלה לכתוב אותו בעזרת ידידה שם, בגולה.

מיד עם בואה לקיבוץ קיבלה על עצמה מתוך התלהבות ומסירות את עול העבודה אשר הוטל עליה, ואת כל אהבתה לזכר חברה המנוח

השפיעה על בנם הקטן. במשך זמן קצר נקלטה בחברה החדשה ונתחבבה על כל בני הקיבוץ, כקטן כגדול, אך היא לא סיפרה לאיש את קורותיה. הכל הרגישו בה כי היא שומרת סוד בחובה, אך איש לא הציק לה לגלות את צפונות לבה. צעירים רבים מבני המקום הלכו שבי אחריה וביקשו את חברתה, אך היא לא עודדה אותם, ומדי ראותה פניו של אחד מהם לובשים ארשת של רצינות יתר בהשאריו בחברתה, הרחיקה אותו ממנה בלשון רכה וביד עדינה. תמיד מצאה לה אמתלה להתרחק מן הצעירים שבחבורה.

והתינוק גדל והיה לילד חמוד ומושך לב רואיו. בקיבוץ ידעו, כמובן, כי הילד הוא בנה של "החברה מרומניה", אך את עברה שלה לא ידעו, ואיש לא הרבה לחקור מי הוא אבי הילד.

לימים נתן בה עיניו חבר צעיר אחר, יפה קומה וטוב מראה, אשר בא מקרוב אל הקיבוץ. והיא — למרבה התימהון בין אנשי המקום — הטתה לו חסד והסבירה לו פנים. את שעות הפנאי החלו שני אלה מבלים בצוותא, ולעיתים קרובות היו רואים אותו משתעשע עם הילד ונוהג עמו כאב עם בנו. הכל אמרו עליו ועליה כי הם ממש זוג משמים, אך לא הכל ידעו, כי הבחור הציע לפניה כי תינשא לו, והיא דחתה אותו בשפה רפה ובתשובה מתחמקת, בחינת "שמאל דוחה וימין מקרבת".

באחד הערבים, לאחר התגלות לב ושפיכת מרי-שיח, דרש הבחור ממנה במפגיע להשיב לו תשובה ברורה: "הן" או "לאו". אז לא יכלה לעצור עוד ברוחה, ותספר לו את כל הקורות אותה ואת ילדה הקטן. דבר לא הסתירה. הדברים שבאו במפתיע הממו את הבחור הצעיר. הוא לא ידע את נפשו, ורוחו נפלה עליו. סיפור כזה לא ציפה משום-מה לשמוע מפייה.

אותו ערב נפרדו מתוך דכאון נפש עמוק, ובמשך כמה ימים התהלכו שניהם, כל אחד בפנינתו, עצובים ומדוכדכים.

יום אחד בא אליה הבחור ופניו נוהרים. הוא סיפר לה כי לילות רבים לא עצם עין, וכל העת הפך והפך בדבר. לבסוף הגיע לכלל החלטה, כי על אף כל מה שקרה אותה בעבר, שם בגולה, לך רפתה אהבתו אליה, והוא מבקש לשאתה לו לאשה. היא העמידה בו פנים תמהות, כמי שאומר: טעות יש כאן, אי-הבנה עמוקה. והיא החלה מסבירה לו: לא עברה עומד כאבן נגף בדרכה. היא עשתה מה שעשתה מתוך הכרה ברורה ואינה מתחרטת על כך. אלא מה? היא אהבה את

אבי הילד; היא אהבת את הילד, ואין ברצונה להעניק לו אב חורג. זו הסיבה לכך, שהיא מתרחקת מחברת צעירים, וזו הסיבה לכך, שדחתה אף אותו ביד אחת.

הבחור ראה עצמו נעלב מדבריה. כיצד היא יכולה לדבר כך? הן הוא אהב את הילד, מקדיש לו מזמנו, משתעשע עמו ומסור לו בכל נימי נפשו. ואם מעט לה כל אלה הוא נכון להשבע בכל הקדוש לו, כי יהיה אב טוב לילד. אך היא בשלה: אב חורג, גם כשהוא טוב ומסור, אינו חדל מהיות אב חורג. וילדה המסכן הן לא ידע מימיו אב ממש מה הוא. מטעם זה קיבלה על עצמה לא להנשא לאיש עולמית.

ושוב נפרדו הצעירים. ושוב התהלכו עצובים וקודרים. עד שבא מישהו והציע הצעה של ממש: למה לא יאמץ לו הבחור את הילד? „המאמץ הוא אב למאומץ לכל דבר“, כך אמר להם אותו מישהו. „והרי פתרון רצוי לבעייה המטרידה אותם“.

הדברים נכנסו ללבם. הם נמלכו באדם יודע-דין, וכאשר אמר להם הלה כי אכן נכונים הדברים, החליטו לבוא בברית הנשואים, אם ייעתר להם בית המשפט ויאשר את האימוץ. זה היה תנאי קודם למעשה. „אדוני השופט“, כך סיימה האשה הצעירה את דבריה ואמרה בהתרגשות כבושה: „הנה הבחור שלי, הנה הילד שלי. חיי שלשתנו תלויים עכשיו בהחלטת בית המשפט. אנו יכולים להיות מאושרים; אך אנו יכולים להיות גם אומללים“.

היא העיפה מבט מלטף ומלא-תקווה לעבר הצעיר, אשר ישב באולם בית המשפט כשהוא מחבק את הילד הקטן, ופרצה בבכי. דממה מעיקה השתררה עם כלותה לספר את סיפורה הנוגה. דמעות נתלו בעיני האנשים הספורים אשר היו אז באולם, והכל הרגישו כי דרמת חיים מופלאה נגולה זה עתה לעיניהם.

ביקשתי לשמוע גם את דברי הצעיר. על דוכן העדים עלה בצעדים בטוחים צעיר חסון, שזוף שמש וטוב מראה, אשר בלורית שער עבותה השתרבבה ונפלה על מצחו מדי הניעו ראשו במרץ ובפסקנות. אף תשובותיו שלו היו קצרות וקולעות. כן, הוא אהב את הצעירה, והיא — גם היא משיבה לו אהבה, אך היא תלתה את נישואיה אליו בתנאי מפורש כי יאמץ לו את הילד. הוא מוכן לעשות זאת, ויודע גם יודע את התוצאות הכרוכות באימוץ. ודאי; הוא מוכן לשאת בעול מזונותיו, חינוכו וגידולו, ולא נעלם ממנו כי הילד יהא יורשו לאחר מיתתו. גם אם יהיו לו ילדים אחרים, לא יחדל מהיות אב לכל דבר לילד זה.

הוא מצטרף בכל לבו לעתירת חברתו ומבקש, כי החוק יהא בעזרם ויתן להם להקים בית בישראל.

הגבר לא הראה סימני התרגשות כאשה, אך מפעם לפעם העיף גם הוא מבט אהבה מהול בדאגה כלפי האשה, וניכר היה, כי הוא מבקש להתגבר על הפחד אשר תקף אותו, שמא ידחה בית המשפט את בקשתם.

כאשר כילה הצעיר לדבר את דבריו ירד מדוכן העדים והלך וישב ליד חברתו ובנה. הוא ליטף את ידה ברחמים רבים, ושניהם, חדורי הכרה כי זה אחד הרגעים המכריעים בחייהם, תלו בי עיני תפילה ותחינה. „מה יהיה עלינו אם בית המשפט יחליט לדחות את בקשתנו?“ — חזות פניהם ענתה בם, כי דאגה זו מקננת בלבם ומטרידה את מוחם. בקוצר רוח חיכו לרגע ההכרעה.

חפצתי לשמוע דבר מועט גם מפי הילד. קראתיו אל דוכני ושאלתי אותו רק שאלה אחת: „האם אתה רוצה שאיש זה יהיה אבא שלך?“ הילד הפנה את ראשו לעבר הגבר הצעיר, הביט בו, הביט באמו, חיך חיך ילדותי שלו ומרגיע. אחר נתן בי את עיניו הבהירות, עיני ילד תמימות, והשיב: „הוא כ בר אבא שלי מזמן“...

או נפלה ההכרעה. בו במקום ניתן צו האימוץ, וזוג שמח ומאושר נחפו לצאת מבית המשפט, כשהוא מחבק בידיו ילד אדמוני עם יפה עינים.

ברצונה למסור את הילדה לידי אחותה, דודת הילדה, לטפל בה ולפקח עליה. בני הזוג אשר בביתם גדלה הילדה וחונכה מימי חיתוליה, טענו מאידך, כי הם נתקשרו בה וכי לא יהיה זה מן היושר להוציאה עכשיו מידם ולמסרה לידי אם שבמשך שנים רבות לא רצתה אפילו לדעתה, ואשר הליכותיה כיום מפוקפקות ביותר מבחינת המוסר.

סוף דבר היה, כי האם זכתה בדינה והתינוקת הוחזרה לידיה.

לנו יש עניין מיוחד בנימוקים אשר הניעו את בית המשפט לפסוק כאשר פסק. ואלה דבריו — בתמצית — של השופט היהודי ג'סל (שומר המגילות) אשר דיבר בשם בית המשפט: אומרים, כי לאם אין שום זכות בתינוק שנולד לה מחוץ לנישואין. דבר זה אינו נכון. היא אינה נחשבת כאדם זר לו, ומידת היושר נותנת כי בכל מה שנוגע לו יחשיבו בראש ובראשונה את האם, את חפצה ואת דרישותיה. אחרי האם בא — לפי הסדר — האב, אם יודעים מי הוא, ואחרי קרובי האם. טובת הילד עצמו דורשת, כי לא יאטמו אוזן לקול הדם. היחס בין האם לבין ילדה הבלתי-חוקי איננו אמנם יחס משפטי, אך הקירבה היא טבעית; זוהי קירבת הדם. וקירבה זו מקנה להם, לקרוביו הטבעיים של הילד, את הזכות לפקח עליו ולדאוג לשלומו ולטובתו. כאשר באים לקבוע את עתידו של ילד אין להתעלם מרגשותיהם הטבעיים של בני אדם, מאהבת אם לבנה. במקרה דנן אין האם מבקשת את הילדה לעצמה. היא אומרת למסרה לאחותה הנשואה, החייה לכל הדעות חיים כשרים ונורמליים, ומצבה הכלכלי איתן. אין כל נימוק הגיוני או משפטי לדחות את בקשתה.

ואשר לאנשים הטובים אשר גידלו את הילדה בביתם. משך שבע שנים רצופות והתקשרו אליה — אנשים אלה, עם כל רצונם הכן והטוב, לא קנו להם כל זכות בילדה, ועליהם להפרד ממנה ולמסרה לאם ללא טענות ומענות.¹

הד מדבריו הנוקבים של השופט היהודי ג'סל נשמע לאחר שנים במשפט אחר בענין דומה.² וכך היה המעשה באותו ענין: אם נוצרית אחת מסרה את ילדה הבלתי חוקי למעון אנגלי פרוטסטנטי. והתחייבה בכתב להשאירו שם שנים עשרה שנים רצופות, כדי שיחנכוהו ויגדלוהו ברוח דתית, חיים אין כסף. יום אחד, כעבור

אימוץ ללא-חוק

מעשה שנערה אחת בת טובים, בגיל חמש עשרה, שנתפתחה וילדה. אביה, איש נשוא פנים ובעל בעמיו, החרפה שברה לבו, והוא גירש אותה ואת התינוקת מתוך ביתו. הלכה האם הצעירה והשכירה עצמה למשרתת בבתי זרים, כדי לפרנס את עצמה ואת בתה. את הילדה מסרה למשפחת עניים אחת ואת דמי מזונותיה הבטיחה לשלם במועדו, מדי שבוע בשבוע. עת מועטה עמדה בדיבורה, אך אחרי כן נפלה למשכב מרוב צער ומעבודה קשה, ולא יכלה להשתכר אף למחיתיה היא. לפיכך חדלה לשלם בעד מזונותיה של התינוקת. למזלה של הפעוטה נתקשרו בה בני הזוג אשר לקחוה אל ביתם ולא לחצו על האם הענייה בצר לה, כי תחסוך מלחמה ותשלם להם, ואף לא אילצוה לקחת את הילדה מהם. הילדה גדלה בביתם, בין ילדיהם שלהם; והכל ראו אותה כאחת מבני הבית. שבע שנים עשתה הילדה בבית מגדליה. במשך כל העת הזאת טוב היה לה עממה, וטוב היה להם עמה, עד שקפץ עליהם רוגזה של האם.

האם, שהבריאה ושבה לאינה במרוצת הימים, בגרה ויפתח ומעמדה הכלכלי נשתפר במידה ניכרת: היא נעשתה סוכנת ביתו ושוכבת חיקו של גבר אמיד אחד. ומיום שעמדה על דעתה והיתה לה הרווחה, החלו געגועים תוקפים אותה לילדתה שהשאירה בידי זרים. אז פנתה אל אותם בני זוג ודרשה מהם, כי יחזירו לה את בתה. משסירבו הללו למלא בקשתה, הביאה את תביעתה (על דרך בקשת צו מסוג „הביאס קורפוס“) אל בית המשפט. היא לא הכחישה את העובדה, כי היא חייה את חייה שלא על טהרת הצניעות, אך טענתה היתה כי יש

¹ R. v. Nash, 10 Q. B. D. 454
² Bernardo v. Hughes [1891] A. C. 388

משרה טובה בממלכה המאוחדת או באחת המושבות האנגליות. ההסדר היה, כמובן, לטובת הילדה, מאחר שאמה היתה ענייה מרודה ולא יכלה לתמוך בה ולדאוג לעתידה. אולם האם נישאה שנית לאחר זמן קצר, ומשראתה כי מצבה הכלכלי נשתפר, באה ודרשה כי בתה תוחזר לה. מנהל המוסד לא שעה לדרישתה, ובזכרו את התוצאות המרות של המשפט שהזכרתיו קודם לכן, נחפו ושילח את הילדה לקנדה. אז תבעתו האשה לדין. בית המשפט פסק לטובת האשה וגזר על מנהל המוסד להחזיר לה את ילדתה עד יום מסויים. המנהל לא ציית להוראות בית המשפט. בטענה כי אין בידו לקיים את הפסק, מאחר שהילדה יצאה מרשותו והיא מצוייה מעבר לים. אך בית המשפט לא קיבל טענה זו והטיל על המנהל עונש בעוון ביזוי בית המשפט.¹

בנימוקי פסקו אמר בית המשפט — בתמצית הדברים — כך: הורים אינם יכולים לוותר על זכותם האבהית והאמהית בבתם לפי חוזה הנערך בינם לבין אנשים זרים, ותמיד הם רשאים לבטל את החוזה ולדרוש כי בתם תוחזר אליהם. במקרה האמור, אילו נשלחה הילדה אל מחוץ לארץ לפני שדרשה האם את הילדה, אי אפשר היה כמובן לבוא בטענה על המוסד, שכן פעל בהתאם לתנאי החוזה. ולפני ביטול החוזה. אך כאן נדרשה הילדה לפני שנשלחה מהארץ. חובתו של המנהל במקרה כזה היתה למלא את הדרישה ולהחזיר את הילדה לאמה. משסירב לעשות כן, נעשתה חזקתו חזקת איסור, ובית המשפט היה רשאי לדרוש ממנו להחזיר את הילדה ממקום המצאה בחוץ לארץ בכל דרך כשרה שהיא. תחת זה מה עשה? הוא ישב בחיבוק ידים וסמך על כך שאין בידו להביאה מחו"ל. במעשהו זה — ביתר דיוק: באפס מעשהו — בזה את בית המשפט, והוא ראוי משום כך לעונש.

עלי להסביר, כמובן, על שום מה אני מספר את הסיפורים האלה. אך לפני עשותי כן, ברצוני לספר עוד על משפט אחד או שנים בסוגיה זו עצמה, מנקודת מוצא שונה.

עלמה אחת ילדה בת מחוץ לגישואין. נודמן לה זוג אחד אשר ביקש לאמץ לו ילד, והיא מסרה לו את ילדתה, ותנאי הרתנה ביניהם לאמור: הם, בני הווג, יחזיקו את הילדה ברשותם חודש ימים, והיה אם תמצא חן בעיניהם עד כלות מועד זה, ימשיכו להחזיק בה כל ימיה ויגדלוה ויחנכוה כבתם לכל דבר, ואם לא — יחזירוה לאם. בני הווג החזיקו

שתי שנים, באה האם לבקר במוסד, אך אותו יום לא הרשה לה המנהל משום מה לראות את בנה, וסירב גם לגלות לה את מקומו. נותרתה האם ודרשה כי ישיבו לה את בנה לחלוטין, באמרה, כי חזרה בה מהסכמתה להשאירו במוסד. המנהל סירב, כמובן, למלא את בקשתה, אך היא לא נרתעה והביאה את דברה לערכאות. המשפט עבר שלבים רבים, ובגלגולו האחרון הגיע עד בית הלורדים, הוא בית המשפט הגבוה ביותר באנגליה. בית משפט מכובד זה גמר את ההלל על המוסד ומנהלו ופיזר שבחים אין קץ לעבודה הציבורית החשובה הנעשית בו לטובת הנוער העוזב, אך לגופו של הענין הגיע לידי מסקנה, כי לכל אם הזכות לדרוש כי בנה — ואף אם הוא ילדה הבלתי חוקי — יוחזר אליה מידי זרים ללא כל טענות ומענות, וללא כל שהיות. בית המשפט הטעים והדגיש, כי ייתכן מאוד שהתובעת אינה נוהגת כשורה בדרשה כי הילד יוחזר לה, שהרי טוב לו שם, במוסד שבו הוא מצוי; ייתכן גם שהיא כפויית טובה, שהרי המוסד לקח את הילד מידה בעת מצוקתה, כאשר לא יכלה לטפל בו במסירות ובנאמנות; אך הזכות הקנוייה לה היא מסוג הזכויות הטבעיות שאין לשלול אותן ממנה, ושאינן היא יכולה — מבחינה משפטית — אף לוותר עליהן. על האם מוטלת חובה לפרנס את בנה ולכלכלו; אך חובה זו צד זכות בצידה: זו הזכות להיות בכפיפה אחת עם בנה, לגדלו, לחנכו, להחזיקו בזרועותיה ולטפל בו. בית המשפט מביא מתוך הסכמה את דברי השופט ג'סל במשפט שהזכרתיו קודם לכן, היינו, כי „מבחינת עקרונות היושר הוקדשה תמיד שימת לב מיוחדת לאמו של הילד, למי שנחשב כאביו, ולקרוביו מצד האם”. קיצורו של דבר: הילד הוצא ממוסד החינוך והוחזר לאמו.

מנהל מוסד הילדים האמור שמר פסק-דין זה בלבו, ולאחר שנים, כאשר קרה מקרה דומה, ואם אחרת דרשה אף היא כי ישיבו לה את בתה אשר הפקידה בידי המוסד, אמר המנהל להקדים רפואה למכה, ולפני שהספיקה האשה להביא את דברה לבית המשפט, הוציא את הילדה מרשותו ושיגר אותה למקום לא נודע. אך כל מאמציו למנוע את שיבת הילדה לבית אמה עלו בתוהו, ולא עוד, אלא שנשקפה לו גם סכנת מאסר.

זוה גוף העובדות:

אשה אחת, אלמנה מבעלה, מסרה את בתה לאותו מוסד צדקה לילדי עניים, על פי הסכם בכתב אשר בו התחייב המוסד לחנך את הילדה ולדאוג לה כמיטב יכלתו, ולתת לה, עת תגיע לגיל הבגרות,

¹ R. v. Bernardo, 23 Q. B. D. 305

את הילדה בביתם חודש ימים, ובפרק זמן זה נדמה היה-להם כי כבר התקשרו אליה והם אוהבים אותה כנפשם. לפיכך הודיעו לאם כי הילדה שלהם היא, וכי הם מוכנים להחזיקה אצלם ולראותה כבתם שלהם. עד כאן הכל טוב ויפה. אך כעבור זמן קצר שינו בני הזוג את טעמם והחזירו את הילדה לאמה. אז תבעה אותם האשה לדין ודרשה, כי ישלמו לה פיצויים על הפרת חוזה.

בית-המשפט דחה את תביעת האם, ואלה היו נימוקיו:

לאם של ילד בלתי חוקי יש חובות מסויימות כלפיו. אך לעומת חובות אלה העניק לה החוק גם זכויות מסויימות. אחת מהן היא הזכות להחזיק את הילד ברשותה ולפקח עליו. זכות זו אינה ניתנת לאם רק כדי לשעשע אותה, אלא, בעיקר הדבר, כדי לאפשר לה למלא את החובות שהחוק הטיל עליה. הזכויות הן שלה והחובות שלה, וכשם שאין היא יכולה לפטור עצמה מן החובות כלפי בנה, כך אינה יכולה להעביר לאחר את זכותה על בנה, כי זכות זו איננה חלק מקנייניה הפרטיים. נמצא, כי החווה שעשתה האשה עם בני הזוג אינו חוזה, ובני הזוג לא קיבלו על עצמם כל חובות ולא רכשו להם כל זכויות. וכיוון שכך, אין לתבעם לדין על הפרת חוזה.

היוצא מן המקובץ: ההורים הם האפוטרופסים הטבעיים של ילדיהם. אפוטרופסות זו מתת נאמנות קדושה היא להם, והוטלה עליהם מטעם החוק והטבע כאחד. לפיכך אין הם יכולים לפטור עצמם מן האחריות הכרוכה בה, ואין הם שוללים מעצמם את זכות הפיקוח וההשגחה על ילדיהם גם אם ויתרו עליה בתוקף חוזה. הילד נשאר ילדם, והם נשארים הורי הילד לכל דבר ולכל מטרה, לעד ולעולמים עולמים.

ולא רק ההורים אינם יכולים להשתחרר מחובותיהם כלפי ילדם, גם הילד אינו יכול להשתחרר מן החובות שהחוק הטיל עליו כלפי הוריו. והמעשה הבא מאלף מאוד מבחינה זו:

מעשה באב עני אחד שהקשיח לבו מילדו ומחמת מצוקה מסרו במתנה למשפחה אחת. עברו שנים והדבר נשכח כמעט מלב. הילד גדל באותה משפחה ויהי לה כבן. הוא למד, השכיל והצליח, וברבות הימים גם עשה רכוש. אך אביו הטבעי נשאר „שלומיאל“ וכל ימיו חי בעוני ובדחוקות. לימים נודע לו, כי בנו עשה חייל והוא בעל בעמיו.

מה עשה? בא ותבע מזונות מבנו. הבן, שכמעט לא הכיר את אביו, דחה אותו כמובן מפניו ולא שעה אל דרישותיו. הביא האב את תביעתו לבית המשפט ודרש לחייב את הבן בכוח החוק לפרנסו ולכלכלו. הפסק יצא, למרבה הפליאה, לטובת האב, וכל כך למה? הבן לא יצא מרשות אביו כאשר נמסר לאותה משפחה שריחמה עליו בזמנו. הוא נשאר בנו של אביו לכל דבר, ואחת מחובות הבן היא לפרנס את אביו מחוסר היכולת.

לסיכום הדברים אפשר, איפוא, לומר, כי שורש הרע לכל התקלות שעליהן דיברתי אחד הוא: העדר תחיקה מתאימה לאימוץ ילדים. אילו היה נהוג חוק של אימוץ ילדים באותן ארצות בימי אותם משפטים, ואילו הלכו הצדדים בדרכי החוק תחת אשר ימסרו ויקבלו ילדים, כדברי חפץ העוברים מיד ליד, על סמך חוזה בכתב או דיבור פה בלבד, היו התוצאות שונות לחלוטין. האימוץ מנתק את הקשר הקיים בין ההורים הטבעיים לבין ילדם ומקשר את הילד המאומץ אל הוריו המאמצים אותו. וזה כוחו לגבי הצדדים המעוניינים בדבר ולגבי כל העולם כולו. העדר חוק אימוץ בארץ מודרנית פירושו: העדר מוסד משפטי בעל חשיבות ראשונה במעלה בדיני המשפחה והמעמד האישי. הציבור היושב בארץ כזאת מרגיש גם מרגיש בחסרון זה, וחובתו היא, לעצמו ולכלל יחידיו, לעשות כל אשר לאל ידו כדי למלא את החלל.

*

סיפורתי עד עכשיו על מקרים שאירעו בחוץ-לארץ, בתחום סמכותם של בתי משפט זרים. למעשה לא הייתי צריך כלל להרחיק את עדותי, שכן סדנא דארעא חד הוא, והמקרה הבא הלקוח ממשפטי הארץ הזאת יוכיח:

מעשה בשני אחים אשר האחד מהם, הבכור, היה חשוך בנים, והשני, הצעיר, היה מטופל בילדים הרבה. הסכימו האחים ביניהם, כי הצעיר ימסור לבכור כ„מתנת חסד“ את בנו הקטן, ילד בן שמונה עשר ימים, לגדלו ולחנכו ולאמצו לו לבן עד אשר יגיע לפרק הנישואין. אמרו ועשו. שטר אימוץ בלתי-פורמאלי נחתם בידי שניהם בנוכחות עדים, והתינוק הובא בשעה טובה לבית הוריו החדשים אשר התגוררו בעיר

Jackson v. Jackson [1942], The English and Empire Digest, Supp-¹
lement 1949, p. 119.

Humphrys v. Polak and Wife [1901] 2 K. B. 385¹

אחרת. אולם טעות אחת קטנה נעשתה: האימוץ לא אושר על-ידי בית המשפט. וטעות זו היתה בעוכריהם של ההורים המאמצים.

לא יצאה שנה אחת, והאח הצעיר פנה אל אחיו הבכור בדרישה תקיפה להחזיר לו את בנו. האח הבכור ראה בהסכם האימוץ מעשה שאינו ניתן לחרטה, ולפיכך לא שעה אל אחיו ואל דרישתו. אז הובא הדבר לפני בית הדין הרבני אשר במקום מגוריו של האח הבכור.

בבית הדין טען התובע — האח הצעיר — כי הוא מסר את הילד בלי ידיעת אשתו, וכי היא דורשת ממנו במפגיע להחזיר לה את בנה, ואף מאיימת עליו שאם לא יעשה כן היא תעזוב את ביתו לנצח. כדי להציל את חיי משפחתו מהרס גמור, הוא מפיל תחינתו לפני הרבנים ומבקש מהם כי יחייבו את אחיו להחזיר לו את בנו. האח הבכור טען לעומת זאת: "להד"ם! הם, אחיו הצעיר וגיסתו, הפצירו בו עוד לפני לידת הילד כי יעשה עמהם חסד ויאמץ לו את התינוק אשר יולד להם, מאחר שהם מטופלים בבנים הרבה. הוא הסכים לכך, והאם הביאה במו ידיה את התינוק לביתו ימים ספורים אחרי הולדו. כלום יהא זה מן הדין להפריד בינו ובין הילד? לא, אין הוא מוכן להחזיר את הילד להוריו, משום שהוא ואשתו כבר נקשרו בו, אוהבים אותו ורואים אותו כבנם לכל דבר. מלבד זאת — הוסיפו כטענת משנה בנימה של אירוניה — הם כבר הוציאו הן רב כדי להבריא את הילד ולהחלימו, ומי יחזיר להם את הוצאותיהם?

בית הדין עיין בדבר עיון קיטב, שקל את טענותיו של זה כנגד טענותיו של זה, ובא לידי מסקנה, כי התובע צדק בדינו. ואלה דברי ה"בד"ץ: "הואיל והאימוץ לא נעשה בבית דין כחוק, ובכלל אינו מחייב את התובע ואשתו... ובהתחשב עם שלום ביתם של התובע ואשתו, הוחלט להוציא פסק-דין כדלקמן:

(א) על הנתבע (פלוגי) ואשתו להחזיר את הילד (אלמוני) לתובע (פלמוני) ולאשתו, שהם הוריו הטבעיים של הילד.

(ב) אם יש לנתבע תביעה כספית נגד התובע — עליו להגיש בבית הדין במקום מגורי הנתבע... כי התובע הולך אחר הנתבע.

(ג) הוצאות המשפט חלות על התובע."

אך בזאת לא תמה עדיין הפרשה. האח הבכור לא קיבל עליו את הדין ועמד על דעתו לא להוציא את הילד מתחת ידיו, מפני שהוא ואשתו ראוהו כילדם שלהם, וקשה היחה עליהם הפרידה ממנו. מה עשה האח הצעיר? מסר את פסק הדין למשרד ההוצאה לפועל, כדרך

שמוסרים פסק דין בענייני ממונות, ודרש להתרות באחיו כי יקיים את הפסק. ההתראה נשלחה לתעודתה כמבוקש, ובה היה כתוב בדרך השגרה המקובלת, כי עליו, על הנתבע, לקיים את הפסק ולמסור לאחיו הזוכה-בדין את נשוא פסק-הדין, היינו, ילד אחד כבן שנה אחת, "תוך שבעה ימים מתאריך קבלת הודעה זו, שאם לא כן — יאחזו נגדך באמצעי החוק"... אך גם דבר זה לא הועיל, והאח הבכור ואשתו עדיין עמדו במרדם.

אז תבע האח הצעיר, כי יוציאו את הילד מידי אחיו בכוח, כדרך שמוציאים מידי מִי־שִׁמְפִּסֵד־בְּדִין כלי שאין בו רוח חיים. הוא גם דרש כי יינתן צו להחפו בדבר, פן יעלימו בינתיים האח ואשתו את הילד. פקיד ההוצאה לפועל יצא למקום, עשה שם מה שעשה, ובדו"ח אשר כתב לממונים עליו מספר הוא כך:

"כשהגענו לשם הסכימה האשה למסור לי את הילד. היא הלבישה אותו, כשעיניה זולגות דמעות, נשקה לו, ונתנה אותו בידי בצירוף פנקס המזון שלו. אך לאחר שראתה בפתח את התובע שבא לקחת את הילד, התנפלה עליו בצעקות וביללות והחלה להכותו. בדירה נתאספו קרובים ושכנים, וכולם יחד החלו לזעוק וליילל בקול בוכים, והפכו את הבית לחרדת אלהים."

סוף דבר: הילד הוצא בכוח מידי מאמציו ונמסר לידי הוריו הטבעיים. אלה חתמו כדת וכדין על קבלת "ילד אחד" מידי משרד ההוצאה לפועל, ובגיו הזוג השני, האח הבכור ואשתו, אשר הרגישו עצמם מאושרים שנה תמימה אחת, שכלו את "ילדם" היחיד, ומסך הבדידות והשממון שוב ירד על ביתם הקודר.

מוסד האימוץ בדיני ישראל ובמשפטי העמים

א

ילדים וילדות הנלקחים ע"י אנשים זרים, כלומר: מי שאינם הוריהם הטבעיים, לגדלם ולחנכם בבתיכם, מכונים בלשוננו היום "בנים מאומצים", להבדילם מולדת שמעמידים איש ואשה, כלומר, זרעם הטבעי של בני אדם, יוצאי חלציהם ממש, והם הנקראים "בנים וּבְנוֹת", ללא כל תוספת תיאור. האנשים המביאים ילדים כאלה מן החוץ לביהם נקראים "מאמצים", ופעולתם קרויה בשם "אימוץ".

הפועל "אָמַץ" הוא עתיק־יומין ומקורו במקרא, אך בכל ספרותנו העשירה לא השתמשו בו עד הזמן האחרון לציון הפעולה המורה על לקיחת ילדים זרים, גידולם וטיפוחם, כאילו היו זרעם הטבעי של הלוקחים, או להוראת היחס הנוצר ביניהם, כלומר, למה שנקרא בלע"ז בשם adoption ו־adopting, בן יהודה במילונו (ערך "אמץ"). אומר: "ונהגו קצת הסופרים לאמר: פלוני אמץ את פלוני לבן או לבת לו, ר"ל לקח ילד זר וקבלהו לבן או לבת לו". גור במילונו הגדול מגדיר את השורש "אמץ" — בין שאר דברי הגדרה — "בחור בכל לב", ומביא כאסמכתא לדבריו את הפסוק, "ועל בן אמצתה לך" (תהלים פ', ט"ז), אך מוסיף בו במקום: "ו"מ" — הכר לבן, בנה".

הגדרות ופירושים אלה, במידה שפרשנים וחוקרי הלשון אומרים למצוא להם רמז ואסמכתא במקורותינו העתיקים למושג של "אימוץ בנים", מפוקפקים מאוד, משום שיש ספק גדול אם המשפט העברי, המקראי או התלמודי, הכיר בכלל במוסד זה של "אימוץ בנים" כבמוסד

משפטי קבוע ועומד. יש חוקרים הרואים בכמה סיפורי מעשה וביטויי לשון הפזורים פה ושם במקרא, זכר למעשי אימוץ, ומבקשים להסיק מהם, כי המוסד עצמו היה ידוע ומקובל בישראל. כך, למשל, מביאים אותם חוקרים לדוגמה את הסיפור על אברהם והגר, ואומרים, כי שרה עודדה את אברהם לקחת את הגר לו לאשה, כדי שהיא, שרה, תוכל לאמץ אחר־כך את בני שפחתה לבנים לה, וזוהי משמעות דיבורה של שרה, "אולי אבנה ממנה" (בראשית ט"ז, ב'), כלומר, אזכה בבנים משלה, משל הגר. גם רחל אומרת ליעקב: "הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברפי ואבנה גם אנכי ממנה" (בראשית ל', ג'). אף היא, רחל, שחשוכת בנים היתה אז, מבקשת לאמץ לה את הילדים אשר תלד אמתה לבעלה. יעקב אומר ליוסף: "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים... לי הם. אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" (בראשית מ"ח, ה'). על בני מכיר בן מנשה מסופר, כי הם "ילדו על ברפי יוסף" (בראשית נ', כ"ג), כלומר: הוא, יוסף, אימץ את נכדיו לבנים. על הילד שילדה רות לבועז נאמר: "ותקח נעמי את הילד ותשיתהו בחיקה ותהי לו לאומנת, ותקראה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי" (רות ד', ט"ז-י"ז), ועל מרדכי מסופר, כי הוא היה "אומן את הדסה היא אסתר בת דודו כי אין לה אב ואם... ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת" (אסתר ב', ז').

היו כאלה שהרחיקו לכת עוד יותר ומצאו, כביכול, במקרא גם את הנוסחה המקובלת והקבועה אשר המאמצים היו משתמשים בה בעת עריכת טקס האימוץ. נוסחה זו היא, לדעתם, הביטוי האמור בתהלים (ב', ז'): "בני אתה, אני היום ילדתיך".

כמה מן החוקרים האלה הסוברים, כי מוסד האימוץ היה נוהג בישראל בימי קדם, מביאים ראיה להשקפתם גם מן העמים שכני ישראל. בחוקי עמים אלה, כפי שנראה עוד בהמשך הדברים, היה מוסד האימוץ ידוע ומקובל, ולא ייתכן — כך טוענים אותם חוקרים — כי דווקא ישראל לא הכיר בו. את העובדה שהתורה אינה מספרת לנו על מקרי אימוץ, ואף לא כללה דיני אימוץ במערכת חוקיה, הם מסבירים בכמה טעמים. ראשית כל, אומרים הם, התנ"ך בדרך כלל אינו מספר את כל הפרטים על חיי ההווי ועל דברי החוק והמשפט של ישראל בימי קדם. שנית, האיש במשפחה הפוליגאמית הקדומה לא היה מחוסר בנים, ולכן לא היה זקוק למוסד האימוץ, והאשה העקרה — לא תמיד היתה לה האפשרות החמרית לאמץ לה בן. ושלישית, היבום

שבזמן הקדמון היה נוהג בכל בני המשפחה, ולא רק בין אחים בלבד, מנע בדרך כלל מציאותה של משפחה חשוכת בנים.¹

לאמיתו של דבר אין הפסוקים ושברי הפסוקים האמורים אלא ראייה קלושה ביותר להוכחת קיומו של האימוץ כמוסד משפטי מושרש בישראל בימי קדם. לא מקרה הוא שסיפורי מעשה, או אפילו זכר ושריד ראויים לשמם, על מאורעות אימוץ אקטואליים, אינם מצויים במקרא. וודאי לא מקרה הוא שאף החלק ההלכי שבתנ"ך ובתלמוד עובר בשתיקה על מוסד זה, שמבחינת עצם מהותו הוא חשוב כל כך בחיי הפרט, בחיי המשפחה ובחיי השבט כולו. נאמנה יותר היא הדעה, כי המשפט העברי, שלא כדוגמת המשפט הרומי, לא הודה באפשרות של הרחבת המשפחה ושל יצירת יחסי אבות ובנים בדרך משפטית מלאכותית. קדמונינו אמנם אמרו, כי „המגדל נקרא אב ולא המוליד“ (ש"ר פמ"ה, ה), והורו כי „כל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ (מגילה י"ג ע"א; סנהדרין י"ט ע"ב); אך דברים אלה לא נאמרו אלא לתפארת המליצה וכדי להורות דרכי מוסר בלבד. כ„בנים“ ממש, לזכויות ולחובות, נחשבו רק אלה שנולדו על ברכי הוריהם. המגמה הראשית של האימוץ, היינו, העמדת וולדות שלא בדרך טבעית על-ידי אנשים חשוכי בנים, מגמה זו לא עמדה, ומטבע מבנם החברתי של המשפחה ושל בית האב בישראל בימי קדם לא היתה צריכה לעמוד, לנגד עיניו של איש מישראל. המשפחה העברית בימי קדם היתה פוליגאמית לפי מהותה, והאיש יכול היה לא רק לגרש את אשתו העקרה ולקחת לו אחרת תחתיה, אלא אף לשאת לו נשים עליה ולהעמיד וולדות מהן. רק זרעו שלו, הילדים אשר יצאו ממעיו, ואפילו נולדו שלא בנישואין, ואפילו היו ממזרים, רק אלה נחשבו לבניו ממש. רק אלה התיחסו עליו וירשו אותו אחרי מותו. ואם מת גבר ובן אין לו, גם אז לא נמקה שמו מישראל, שכן מוסד ה„יבום“, שהיה נוהג אז, גזר על אָחיו החי לשאת את אלמנתו, והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת“ (דברים כ"ה, ו). בנסיבות אלה מה צורך היה לו לאיש בבני זרים, ומה מקום היה אז למוסד האימוץ בישראל? אם ריחם אדם על בן חברו יכול היה להכניסו אל תוך ביתו, להאכילו ולהשקותו, לגדלו ולחנכו. ואם חפץ היה להנחיתו אחרי המוות היה

¹ ד"ר שמואל י. פייגין, מסתרי העבר (ניו-יורק, תש"ג), עמ' 21.

יכול לפקדו בצוואתו. מרדכי לקח לו את אסתר לבת לא בדרך האימוץ הפורמאלי, כי אם הביא אותה לביתו מטעמי חמלה בלבד, באשר נשארה יתומה מאביה ומאמה. יחסים משפטיים קבועים ומחייבים לא נוצרו ביניהם מעולם.

היוצא מן המקובץ, כי מוסד האימוץ לא היה ידוע בישראל. וכיוון שכן, הרי מובן מעצמו גם מפני מה לא נקרא עליו שם. המונח „אימוץ“ להוראת המושג adoption בלע"ז הוא, כאמור, יציר העת החדשה, ומקורו בפירושו מוטעה של הפסוקים ט"ז וי"ח במזמור פ' של ספר תהילים: „וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצתה לך... תהי ידך על איש ימינך, על בן אדם אמצת לך“. ואמנם יש מערערים על השימוש בשורש „אמץ“ להוראה זו, ומעדיפים לגזור את המונחים הדרושים מן השורש „אמן“ („בני אמונים“ אלה הבנים, ו„אמונים“ הם המגדלים אותם בביתם), מלשון הפסוק „ויהי אומן את הדסה“ שבמגילת אסתר ב', ז, או מן השורש „לקח“ („ילדים לקוחים“, „הורים לוקחים“), כמו שמצינו באסתר ש„לקחה מרדכי לו לבת“.¹ יש גם שמציעים לגזור את השם מן השורש „אסף“, במובן של „אסופי“, כלומר: ילד או ילדה הנאספים מן השוק ואינם מכירים את הוריהם.²

לי נראה, כי דווקא השם „אימוץ“ מתאים ביותר לציון היחס הנוצר בין בני אדם לבין ילדי זרים שהם מכניסים לבתיהם, אף כי יתכן שלכתחילה נקרא שם זה על המוסד שאנו עוסקים בו מתוך תפיסה מוטעית של לשון הכתוב. כל הפעלים האחרים שנאמרו במקרא בענייני ילדים, כגון „לקח“, „אמן“ ו„אסף“, מורים על מעשי חמלה ונדיבות לב שנעשו ע"י אנשים לילדי קרוביהם היתומים או העניים מתוך שנכמרו רחמיהם עליהם. אין הפעלים הנגזרים מאותם שרשים מתפשטים גם על פעולות דומות שנעשו על-ידי אנשים לילדי זרים, וביתוד אין הם באים להורות על יחס משפטי פיקטיבי שנוצר בין „האומן“ לבין „האמוץ“, בין „הלוקח“ ובין „הלקוח“. ודווקא משום שכל המושג הזה של „אימוץ“ במובן ה־adoptio הרומאי וה־adoption המודרני לא היה ידוע במשפט העברי הקדמון — דווקא משום כך מן הראוי להשתמש במונח אחר, שעודנו „פנוי“, כדי שלא לבוא לידי טשטושי תחומין ושיבושי רעיונות. והפעל „אמץ“ אשר פירושו זה: חזק לב, עורר רוח, התגבר, בחור בכל לב („ועל בן אמצתה לך“), ברור את הרצוי, כלומר, פירושים

² ר' „ספר שערי עזויאל“, לר' בן ציון מאיר חי עזויאל, ח"ב, עמ' קפ"ג.
ר' „אוצר דינים ומנהגים“ מאת י. ד. אינשטיין, ערך „בנים ובנות“.

אשר יש להם סמיכות רעיונית למעשהו של אדם המביא ילד זר אל תוך ביתו, דווקא פועל זה מתאים ביותר לציין בו את עצם המעשה הנעשה ואת היחס המשפטי הנוצר בין אותו אדם לבין אותו ילד. והרי גם המונח "adoption" במקורו הלטיני (adoptare) פירושו: בחור לעצמו.

*

מוסד האימוץ ידוע היום, והיה ידוע משכבר הימים, ברוב ארצות הברית. אך עם כל הזרות שבדבר, הוא לא הוכר במשפט המקובל האנגלי עד שנת 1926. מבחינה זו היתה שיטת המשפט האנגלי דומה בהרבה למשפט העברי. העקרון היסודי במשפט האנגלי היה, כי אין אדם יכול לרכוש לו בן בדרך מלאכותית; ואב, כאפוטרופוס החוקי והטבעי של ילדו, אינו יכול בשום פנים ואופן לוותר מרצון על זכותו כאב, או לשחרר את עצמו בלא כל תנאי ובדרך בלתי חוזרת מחובת האבהות הקדושה אשר הטילו עליו הטבע והחוק גם יחד. ואף אם הסכים אדם בחוזה ערוך וחתום כחוק למסור את ילדו לזרים לצמיחתו, לא חייבה אותו הסכמתו זו, והוא היה רשאי בכל עת לדרוש, כי ילדו יוחזר אליו. את זכות הפיקוח היה יכול לקפח רק ע"י התנהגות בלתי הוגנת או רשלנות פושעת כלפי ילדו. במקרה כזה של קיפוח זכויות פרש בית המשפט את חסותו על הילד, ובתוקף סמכויותיו כאב-ייקטנים היה רשאי לאשר את בקשתו של אדם זר לקבל לידיו את החזקת הילד ולהעשות מדריכו ואפוטרופוסו. אך גם במקרה כזה לא היה הדבר נעשה בתוקף זכות כלשהי של הזר, כי אם בזכות הילד עצמו, שטובתו ושלומו עומדים תמיד לנגד עיני בית המשפט. כך היה המצב במשפט האנגלי עד הזמן האחרון.

שינוי כביר חל בשטח משפטי זה באנגליה בשלושים השנים האחרונות. ואנו, בארץ זאת, מוטב לנו כי נעקוב בתשומת לב אחרי ההתפתחות שם, שמא נמצא בה מן הטוב ומן המועיל גם לנו.

במלחמת העולם הראשונה שכלו הורים רבים את בניהם הצעירים בקרבות השונים מעבר לים, ובבוא השלום החלו הללו מרגישים בבדידותם וברגשי השכול שירד עליהם. בלבות רבים מהם נתעוררה התשוקה למלא את חייהם תוכן, עלי-ידי-כך שיביאו ילד לתוך ביתם שנחרוק. מן הצד השני עמדו ביתמותם ילדים, ילידיהם של חיילים שנפלו בקרב, אשר לא תמיד יכלו אמותיהם הצעירות לדאוג לגידולם ולחינוכם. ילדים פעוטים אלה ציפו לבית אב אשר יאספם אליו, ידאג להם וימלא את מחסורם. או החלה תזווה בדעת הקהל: הנה כאן

עומדים זוגות שכולים ועיניהם כלות לחברת ילדים, וכאן משוטטים ילדים עזובים והם פמהים לאהבת הורים. כלום אין אפשרות לצרף אלה אל אלה ולהביא גם את אלה וגם את אלה על סיפוקם? ברוב ארצות אירופה היה אז האימוץ מוסד שנשתרש בחיי העמים, ולמה זה לא ילכו האנגלים בעקבותיהם ויעבירו אותו בדרך משפטית גם לארצם? אליבא דאמת היו בני אדם באנגליה נוהגים גם קודם לכן לקבל ילדים עזובים או בני עניים לבתיהם על מנת לגדלם ולהנכסם; אך בהעדר חוק מיוחד לכך לא היו היחסים שביניהם חתומים בגושפנקה רשמית, והאנשים לא היו בטוחים כלל כי הילד אשר הביאו אל ביתם ודאגו לו כל כך, ואף התקשרו אליו, אמנם יישאר בביתם. הוריו הטבעיים, כפי שכבר ציינתי, היו רשאים לבוא בכל עת ולדרוש את החזרתו, וההורים המדומים עמדו לנגדם חסרי אונים. החוק עמד לצד ההורים הטבעיים משום שהוא לא הכיר ולא אישר העברת זכויותיהם וחובותיהם של הורים לאנשים זרים. דווקא מראהו הטוב של הילד והתפתחותו הבריאה בבתי הזרים היו עשויים לעורר בלב ההורים הטבעיים את התשוקה לקבלו בחזרה לרשותם, ואף בדרכי איום וכפייה. ומה גם כאשר הילד הגיע לגיל ההתבגרות, ומבחינה פסיית כבר היה מוכשר לצאת לעבודה, להשתכר, ולהביא רווחים הביתה. זו היתה שעת הכושר היפה ביותר להורים. אז היו אלה מופיעים על הבימה ומגלים פתאום התענינות מרובה בכנם. תאוות הבצע היתה מעבירה אותם על דעתם, והם לא היו נרתעים גם מסחיטות כספים וממעשי תעתועים אחרים.

בשל סיבה זו נמנעו אנשים רבים מהביא ילדי זרים לבתיהם. מוסדות צדקה אשר דאגו לילדים עזובים אמנם היו מצויים למכביר, אך הנסיונות הוכיחו, כי חיי משפחה תקינים ובית הורים פרטי נוחים הרבה יותר להתפתחותו הבריאה והטבעית של הילד, ביחוד בגילו הרך, מאשר מוסדות חסד. מטעם זה, וכדי לעודד אנשים לפרוש את חסותם על ילדים עזובים, החלה דעת הקהל באנגליה דורשת חיקוק חוק מיוחד להסדרת עניין זה של אימוץ ילדים.

הצעד הראשון בכיוון זה נעשה בשנת 1921. אותה שנה הורכבה ועדה פרלמנטארית, ועליה הוטל התפקיד לחקור בשאלת האימוץ, ולחנות דעה אם, ובאיזו מידה, רצוי להסדיר את הדבר בדרך חוקית. וועדה זו, בראשותו של סיר אלפרד הופקינסון, הקדישה ישיבות רבות, שבהן חקרה עדים, שמעה עצות והצעות מפי מנהלי מוסדות ילדים,

עובדים סוציאליים, מחנכים ואנשי משפט, וערכה דין וחשבון מפורט בעניין המדובר, שבו המליצה בהתלהבות גדולה על הנהגת חוק מתאים לאימוץ ילדים.¹

אך אבני החוק טוחנות לאטן, וביחוד בארץ שמרנית כאנגליה. הפרלמנט האנגלי לא נחפו לשנות את המצב הקיים ולהביא שינויים רדיקאליים כל-כך ביחסים שבין אדם לחברו, שינויים שאינם עולים בקנה אחד עם התפיסה האנגלית על המשפחה ועל הזכויות וחובות הגומלין שבין אבות לבנים. ושוב עברו שנים באפס מעשה. בינתיים הלכה והתחזקה דעת הקהל לטובת החוק המוצע. זוגות רבים, מתוך שציפו כי המלצת וועדת הופקינסון תתקבל סוף סוף, נחפזו והכניסו ילדים יתומים אל תוך בתיהם, אם מטעמי חמלה, ואם משום שסיפקו בזה תשוקה טבעית ואנושית של אנשים נשואים לראות ילדים קטנים — ולו גם בני זרים — מסתופפים בצל קורתם. ובית המחוקקים שותק. שוב נתעוררה, איפוא, דעת הקהל, והדרישה לחוקק חוק מתאים גברה והלכה. אז מונתה ועדה פרלמנטארית שניה — הפעם בראשות השופט טומלין — לחקירה מחודשת בעניין. גם וועדה זו חקרה עדים ושמע דברים מפי מורים ומחנכים, עובדים סוציאליים ומנהיגי עדות, ובשנת 1925 מסרה דו"ח על עבודתה, ואף ערכה הצעת חוק מיוחדת לצורך זה.² לפי המלצות ועדה זו, בעקבות הצעותיה ובלחץ דעת הקהל, הוחק לבסוף החוק הידוע בשם „חוק אימוץ ילדים, 1926“, אשר תוקף חוקי ניתן לו באחד בינואר שנת 1927.

אולם גם בזאת עדיין לא תמה הפרשה כולה. המשפט האנגלי לא קפא על שמריו. זהיר וקפדן היה הפרלמנט האנגלי עד שלא הנהיג את חוק האימוץ, אך מכיוון שהמהפכה נתחוללה והחוק נכתב על ספר, והוא אף הצדיק במלוא-המידה את התקוות אשר תלו בו, שכן שימוש גרוב נעשה בו על ידי כל שדרות האוכלוסיה, ראה בו המחוקק דבר-חקיקה חשוב ומועיל ביותר לציבור. לפיכך עקב אחריו בהתעניינות מיוחדת, ובמרוצת השנים הביא בו שינויים ותיקונים לשם התאמתו לדרישות הזמן ולמציאות החיים, ולא עוד, אלא שבשנת 1950 מצא המחוקק לנכון לבטלו לגמרי. ולחוקקו מחדש בצורה מתוקנת ומשופרת לאור הנסיבות אשר נרכשו במשך הזמן. במהדורתו החדשה עשוי חוק

¹ Cmd. 1254

² Cmd. 2401

זה להיות סמל ומופת לתחיקה סוציאלית בשטח הדאגה לילדים בכלל ולנוער עזוב ומוזנח בפרט. אולם ראוי הוא חוק אנגלי זה, חוק אימוץ ילדים, 1950, כי נרחיב עליו את הדיבור. לפיכך אני אומר להקדיש לו אחת השיחות הבאות.

ב

הדיבור „אימוץ ילדים“ משמעו יצירת יחס של הורה וילד בין בני אדם שיחס זה אינו קיים ביניהם בדרך הטבע. מובן שהקירבה הנוצרת בדרך זו אינה אלא פיקציה, פרי מנהגיהם של בני אדם, או יציר כפיו של המשפט. בד בבד עם הווצר קירבה זו נפסקים היחסים הטבעיים שהיו קיימים קודם לכן בין הילד לבין הוריו הטבעיים, ובדרך מלאכותית נוצרים קשרים חדשים בינו לבין אנשים זרים. הילד המאומץ נקלט בסביבתו החדשה, ומבחינה משפטית רואים אותו כמעט לכל דבר כבן שנולד במשפחת המאמץ. בשפת יום יום, שבה אין נוהגים לדבר בהגדרות משפטיות מדוייקות, משתמשים במונח „אימוץ ילדים“ להגדרת פעולתו של אדם המביא לביתו ילד שאינו שלו, מתוך כוונה לגדלו ולחנכו כאילו היה זרעו שלו; אך מן הראוי לשים לב לכך, כי מבחינה משפטית לא כל פעולה כזאת נחשבת ל„אימוץ“, ולא כל שיטות המשפט מכירות במוסד זה ששמו „אימוץ ילדים“. דבר קיומו ודרגת התפתחותו בארץ מסויימת תלויים במידה רבה בדרגת התפתחותם של החיים הגזעיים והלאומיים באותה ארץ, בהשקפת אוכלוסיה על המשפחה כיחידה חברתית, ובזיקתו של כל פרט שבה לראש המשפחה. מקור-המקורות לחוקי-האימוץ המודרניים הוא החוק הרומאי העתיק. האימוץ בחוק זה היה פעולה אשר על ידה קיבל אדם על עצמו לגדל את בן חברו ולעשותו ליורשו. פעולה זו היתה אפשרית בשים לב למבנה המשפחה בחברה הרומאית ולרבונוותו הבלתי מוגבלת של האב בתחום המשפחה. ילדים שנולדו בנישואין חוקיים היו נתונים למרותו הפטריארכאלית של אביהם, והוא שלט בהם שלטון בלי מצרים. הוא היה אדונם לכל דבר, ובידו היו נתונים לשבט ולחסד. עצם חייהם וכל קנייניהם החמריים, הוא, ראש בית האב, היה רשאי להפקיר את ילדיו לרוח, או למכרם לעבדים ולשפחות, וכל מה שקנו בנים ובנות קנה אביהם. מרות זו אשר מצאה ביטוי במונח *patria potestas* חלה לא רק על הבנים, כי אם גם על הנכדים, הנינים ויתר הצאצאים. כולם היו נתונים לחסותו וכפופים לשליטתו הגמורה של האב. באינסטיטור

ציות של יוסטיניאנוס-קיסר, ספר ראשון, פרק תשיעי, סעיפים 2 ו-3 נאמר כך:¹

„זכות השליטה שיש לנו בילדינו היא מיוחדת לאזרחי רומא: אין לאחרים שליטה בילדים באותה מידה שיש לנו. הילכך, כל מי שנולד ממך ומאשתך הרי הוא נמצא ברשותך; והוא הדין, (לגבי) כל מי שנולד מבנך ומאשתו, רצה לומר, נכדך ונכדתך, גם הם נמצאים ברשותך. וכן גם בן נכדך ושאר יוצאי חלצין. אבל כל מי שנולד לבתך אינו ברשותך, כי אם ברשות אביו.“

האב, אשר במשפחה הרומאית היה, איפוא, השליט הכל-יכול, היה רשאי לשחרר את בנו מרשותו הוא — כלומר, להתיר את כבלי ה־*patria potestas* — ולהעבירו לרשות בית אב אחר. עם העברה זו היה הבן בא אל תוך רשותו ותחת שלטונו של האב שקיבל אותו, כלומר: אימץ אותו לבן, ומאז ואילך הוא נחשב כבנו של המאמץ, ועול ה־*patria potestas* של זה הושם עליו. העקרון נקבע באינסטיטוציות פרק י"א בוז הלשון: „לא רק הילדים הטבעיים הם.... ברשותנו, כי אם גם הילדים שאנו מאמצים.“

שני תנאים היו דרושים להכשרת האימוץ: ראשית כל, שלמאמץ לא יהיו ילדים משלו; ושנית, שיהיה בגיל כזה שבו אין בני אדם מוכשרים עוד להוליד. אך המניע לאימוץ לא תמיד היה חוסר בנים והתשוקה הטבעית של בני אדם לגדל ילדים בתוך בתיהם, כי אם הרצון לרכוש את זכויות השליטה המיוסדות על ה־*patria potestas* והעוברות דרך שלשלת הזכרים שבמשפחה, כלומר: למנוע את כליון המשפחה ואת הפסקת הפולחן הדתי המשפחתי. מטעם זה לא יכלו נשים לאמץ להן ילדים, כי הן לא נהנו מזכויות השליטה של ה־*patria potestas* תחילה בוצע האימוץ על-ידייך, שהאב הטבעי היה מיכר את בנו באופן פיקטיבי שלוש פעמים (את בתו או את נכדיו רק פעם אחת) לאדם הנאמן עליו. הלוקח היה משחרר את הבן פעמיים בלבד. על-ידייך כך היה הבן נשאר ברשותו של הלוקח. אחרייכן בא האדם שהיה ברצונו לאמץ את הבן וטען טענת: „שלי הוא“. הלוקח היה שומע טענה זו ושותק. אז היה השופט פוסק את הדין לטובת המאמץ והילד היה במסר למרותו ולשלטונו הגמורים. זאת היתה ראשית הדברים. אך בימי יוסטיניאנוס קיסר בוטלו דרכי עקיפין פורמאליות אלה, והאימוץ בוצע

¹ אני מביא את הדברים מתוך תרגומו של הד"ר שמואל איזנשטט.

על-ידייך שכל המעוניינים בדבר — היינו: האב, הבן והמאמץ — היו מופיעים בבית הדין ומוסרים הודעה על הסכמתם לפעולה ולהעברת זכויות האב לזר. אך הקו האפייני בחוקי רומי למן התקופה הקדומה היתה הדרישה כי האימוץ יאושר או ייעשה בהסכמת השלטונות, לפני שיינתן לו תוקף משפטי. עקרון זה, כפי שנראה להלן, נתקבל כיסוד מוסד בחוקיהם של רוב עמי התרבות.

היחסים המשפחתיים שבין המאמץ לבין המאומץ נוצרו, איפוא, בצורה מלאכותית ובדרך פיקציה משפטית. עם כל זאת נתגלם בכל מעשה אימוץ הרצון לחקות את הטבע, לפחות מבחינה חיצונית, פורמאלית. כה, למשל, היה דרוש, כי המאמץ יהיה גדול יותר מן המאומץ בשמונה עשרה שנה לפחות, שהרי אין זה מן הטבע כי יהיו הבדלי גיל קטנים בין אב לבנו (האינסטיטוציות פרק י"א, סי' 4). מטעם זה לא יכול היה לאמץ לו ילד מי שנעשה סריס בידי אדם, שהרי זה אינו מוכשר עוד מדרך הטבע להוליד.

בשלבי ההתפתחות הראשונים של המוסד ברומי היה מקובל, כי המאומץ נטש לגמרי את משפחתו, איבד את כל זכויותיו בה, ועבר לחלוטין למשפחת המאמץ. אולם בתקופה מאוחרת יותר בא שינוי בהשקפה זו, וכוח פעולתו של האימוץ הוחלש במידת-מה. שליטת האב הטבעי לא פסקה לחלוטין, אך הבן המאומץ רכש לו את הזכות לרשת גם את אביו מאמצו. משמת זה בלי להשאיר אחריו צוואה (האינסטיטוציות פרק כ"א סי' 2).

המאומץ — אם קטן ואם גדול — קיבל את שמו של המאמץ, אך הוא שמר גם על שמו הישן כשם משפחה.

רומא לא היתה היחידה בין עמי הקדם שחוקיה ידעו אימוץ בנים. בבבל היה מוסד זה נפוץ ביותר, ובחוקי חמורפי (2285 לפני הספירה) הוקדש פרק שלם (הסעיפים 193—185) להסדרת יחסי הגומלין בין הילד לבין הוריו הטבעיים מצד אחד, ובין לבין הוריו המאמצים מצד שני. כה, למשל, אומר הסעיף 185: „כי יקח איש ילד קטן לו לבן וקרא שמו עליו וטפחו — אין לאיש זכות בנן טיפוחים זה“. והסעיף 186 אומר: „כי יקח איש ילד קטן לו לבן, וכאשר לקחו מיחו אביו ואמו, בן הטיפוחים ישוב אל בית אביו“.

בבבל נהגו לאמץ ילדים ביחוד אנשים חשוכי-בנים או אלה אשר ילדיהם גדלו ויצאו את הבית. מטרת המאמצים במקרים כאלה היתה להביא לביתם אדם שידאג להם לעת זקנה. תנאי האימוץ היו

מכוח צוואה. המאומץ היה נרשם במשפחה וב־demos של האב המאמץ. אך את שמו של זה לא קיבל. האימוץ היה נעשה בעסק רב, לרוב בחגי עם מסויימים, כדי להודיע לעולם כולו, וביחוד לקרובי המשפחה, על מעשה האימוץ. מעמדו של הבן המאומץ, לזכויות ולחובות, היה דומה כמעט בכל למעמדו של בן טבעי, ולא ניתן לביטול, אלא משהעמיד המאומץ ולדות משלו והכניסם תחתיו במשפחת האב המאמץ. בן שנכנס למשפחת מאמץ היה מאבד את כל הזכויות, ובכלל זה זכות הירושה, אשר באו לו מכוח אביו. קיפוח זה לא חל לגבי הזכויות אשר רכש לו ילד מכוח אמו.

בחוק ההודי, ככרוב שיטות המשפט העתיקות, לא היתה הצוואה ידועה, ולפיכך היו משתמשים במוסד האימוץ לצורך העברת נכסים ועקירת הירושה מן הירשים הטבעיים אשר היו זכאים לה לפי החוק. „קרוב לודאי“, אומר בן סמך אחד, „כי כל הודי אשר אין לו בן זכר יתן את לבו על אימוץ ילד לו“. האימוץ בהודו שרשיו נעוצים במנהגי עם מקומיים או בהשקפות דת וחברה, אשר הן שונות בחלקי הארץ השונים ובמעמדות עם שונים.

בחוק האזרחי הצרפתי נשמרו יסודות החוק הרומאי היוסטיניאני. הסטאטוס של הילד המאומץ נקבע על־ידי־כך שהוא נכנס לחוג משפחתו של המאמץ, מקבל את שם משפחתו של המאמץ נוסף על שם אביו הטבעי, ונהנה משני שולחנות בעת ובעונה אחת: מצד אחד שמורה לו זכות ירושתו במשפחת אביו הטבעי, ומצד שני מוענקת לו זכות הירושה בעזבונו מאמצו, כאילו נולד לו לזה בנישואין חוקיים. אולם ילד מאומץ אינו יורש את קרובי מאמצו. משמעות הדבר, שאדם אינו יכול „להעניק“ לקרוביו יורש בעל־כרחם. על־ידי־כך שיאמץ לעצמו בן, כוח האימוץ לפי החוק הצרפתי נתון בידי מי שהוא חשוד־בנים וגילו עולה על חמשים שנה. המאמץ חייב להיות קשיש מהמאומץ בחמש עשרה שנה לפחות. בית המשפט, לפני הוציאו את צו האימוץ, חייב לחקור במעמדו של מבקש האימוץ ולקבוע אם הוא בעל שם טוב. את מעשה האימוץ מפרסמים ורושמים בספר.

גם בגרמניה התפתח מוסד האימוץ בהשפעת החוק הרומאי היוסטיניאני, אך נשתמרו בו גם שרידי מנהגים מקומיים קדמונים. אצל הגרמנים הקדמונים היה האימוץ נעשה בטכס צבאי חגיגי, ובידי

נקבעים בשטר מיוחד, והמאומץ היה נעשה לבנו של המאמץ לכל דבר, והוכר כיוורש בעל זכויות מלאות. בשטר היה מותר להעניק לו גם זכות הבכורה. הילדים הטבעיים של המאמץ, אם היו לו ילדים, לא היו מתנגדים לאימוץ, כי על ידו נפטרו מן הצורך לדאוג להוריהם, בהגיע אלה לשנות זקנה, אף כי זכויות הירושה שלהם בעזבונו הוריהם הוקטנו או נשללו לחלוטין לרגל האימוץ. היה צורך לקבל גם את הסכמת ההורים הטבעיים של הילד, מחשש שמא יבואו אלה באחד הימים ויתנגדו לאימוץ (חוקי חמורפי, סעיף 186). במקרה של ילדים אסופים ובלתי חוקיים שאומצו, לא היה צורך בהסכמת ההורים הטבעיים, כי ילדים אלה לא היו להם הורים שיכלו להתנגד לאימוץ.

חובתו המשפטית של המאמץ היתה לראות את המאומץ כבנו לכל דבר ולהתייחס אליו כאילו היה בנו מלידה. הסעיף 190 של חוקי חמורפי אומר: „איש כי יקח ילד לו לבן וטפחהו ולא חשבו עם בניו — בן טפוחים זה אל בית אביו ישוב“. והוא הדין בבן המאומץ: אם סירב זה למלא את חובתו, חובת בן לאביו, היה מאמצו רשאי לבקש מבית המשפט לבטל את שטר האימוץ. יתר על כן, הסעיף 192 קובע כי — „אם אמור יאמר בן הקדש או בן הקדשה אל אביו המגדל אותו או אל אמו המגדלת אותו: לא אבי אתה, לא אמי את, יקטעו את לשונך“. והסעיף 193 אומר: „בן קדש או בן קדשה כי יאהב את בית אביו וישנא את אביו המגדל אותו ואת אמו המגדלת אותו והלך אל בית אביו, את עינו ינקרר“. דין אחרון זה — יצויין בדרך־אגב — מעלה על זכרונו את הפסוק: „עין תלעג לאב ותבו ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר“ (משלי ל' יז).

בדרך האמורה אומצו בבבל לעתים גם עבדים, ומשסירבו אלה למלא את חובתם כבנים הוחזרו לשעבודם. אומן היה מאמץ לפעמים את שוליתו ומתחייב ללמדו אומנותו. משלא עמד בהתחייבותו רשאי היה השוליה לדרוש את ביטול שטר האימוץ.

גם לאשורים ולחתים היו חוקי אימוץ מיוחדים. אשר למצרים הרי יש לנו עדות נאמנה בתורה על הנוהג שנהגו שם במקרה של אסופי: בת פרעה שמצאה תינוק ביאור מסרה אותו לידי אשה מינקת והבטיחה לשלם שכרה של זו, ולאחר מכן מה נאמר? „ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה“ (שמות ב', י').

באתונה ניתנה זכות האימוץ לכל האזרחים חשוכי בנים זכרים, אשר היו צלולי דעה. בזכות הזאת מותר היה להשתמש אם בחיים ואם

¹ ר' אנציקלופדיה בריטניקה, 1946, ערך Adoption.

המאומץ היו ניתנים אותה שעה כלי נשק. החוק האזרחי הגרמני הנוהג בימינו קובע במפורט את דרכי הפרוצדורה שבהן יש ללכת (סעיפים 1772 — 1741), ומוסד האימוץ ממלא שם עד היום תפקיד חשוב ביותר בחיי החברה ובשדה המשפט. מי שיש לו זרע חוקי בר-קיימא אינו יכול לאמץ לו ילד זר. קיימת גם הגבלה ביחס לגיל: אין אימוץ אלא באדם בן חמשים ומעלה והוא קשוי מן המאומץ בשמונה עשרה שנה לפחות. לאחר נטילת רשות מיוחדת מותר לבצע את מעשה האימוץ גם כאשר תנאי הגיל לא נתקיימו. הסכמת ההורים הטבעיים דרושה בכל מקרה של אימוץ ילד חוקי. לצורך אימוצו של ילד בלתי חוקי דרושה רק הסכמת האם. אך כאן כמו בצרפת אין אימוץ חוקי אלא באישור בית דין. הילד המאומץ רוכש לו זכויות של בן חוקי כלפי המאמץ ונעשה יורש בעזבונו, אך לא בנכסי קרוביו של הלה. המאמץ אינו יורש את המאומץ. דין זה הונהג, כדי שהכוח המושך לאימוץ יהיה המאומץ גופו ולא רכושו.

איטליה, ספרד ויפן מכירות כולן במוסד האימוץ. ביפן יש לו חשיבות מיוחדת, משום שבה נוהג פולחן האבות לפי דת שינטו, ולשם שמירת הרציפות דרוש כי תמיד יהיו במשפחה בנים אשר יקיימו את הפולחן, וראש בית אב אשר לו יעבודו.

מוסד האימוץ הוכר גם בחוקיהן של מדינות חבר העמים הבריטי, אך בכל אחת מהן יש גם הוראות מקומיות מיוחדות בעניינים מסויימים. כה, למשל, אין אימוץ בן זכר באוסטרליה המערבית אלא על-ידי גבר הקשוי ממנו בשמונה עשרה שנה או על-ידי אשה הקשישה ממנו בשלושים שנה, ואין אימוץ ילדה אלא על-ידי אשה הקשישה ממנה בשמונה עשרה שנה או על-ידי גבר הקשוי ממנה בשלושים שנה. במדינות ארצות הברית של אמריקה קיים מוסד האימוץ לפי חוקים מיוחדים אשר הוחקו בזמנים שונים למן אמצע המאה ה-19. ואלה הדרישות האפייניות אשר בקיומן תלה החוק את מעשה האימוץ:

במדינת מסצ'וסטס צריך המאומץ להיות צעיר מן המאמץ (שוב: חיקוי למעשה הטבע, כבחוק הרומאי), ולא יהיה „האשה או הבעל, האת, או האחות, או הדוד או הדודה של מבקש האימוץ“. במדינת ניו-ג'רסי דרוש, כי המבקש יהיה גדול בעשר שנים לפחות מן הילד שמבקשים לאמצו, ומן ההכרח לפרסם תחילה בעתונות המקומית הודעה על הגשת הבקשה למתן רשות לאמץ, כדי לתת לכל מי שמעוניין בדבר את האפשרות לבוא ולהגיש את נימוקי התנגדותו. מישוהו — לרוב

פקיד מבית המשפט — מתמנה לאפוטרופוס על הילד, כדי לתת את הסכמתו לאימוץ בשם הילד. גם למוסדות ילדים מותר להסכים בשם הילד, אם הם נרשמו לצורך כך בהתאם לחוק, ואם הם פועלים לפי חוקי המדינה.

חוקי קונקטיקוט קובעים, כי על הבעל והאשה להגיש יחדיו את בקשת האימוץ, ומשניתן צו האימוץ נעשה הילד המאומץ בנם המשותף של שני בני הווג. החוק במדינה זו מרשה גם אימוץ מבוגרים, אך כמו החוק במדינת מסצ'וסטס דורש אף הוא, כי המאומץ יהיה צעיר מן המאמצים, וכי שני המאמצים לא יהיו בני משפחתו של המאומץ בדרגות קירבה מסויימות.

מספרד דרך מכסיקו עבר מוסד האימוץ גם לטקסס. במדינה זו קבע החוק לכתחילה, כי אב לילד חוקי חי אינו יכול לאמץ לו יורש שותף לילדו. חוק מאוחר יותר ביטל הוראה זו, אך קבע, כי בן מאומץ לא יירש יחד עם בן חוקי אלא עד כדי שיעור רבע אחד מעזבונו של המאמץ. העקרון המונה ביסודם של חוקים אלה הוא, כי האימוץ אינו עושה את המאומץ לבן המשפחה המאמצת, ואינו יוצר את הזכויות והחובות הקיימות בין אבות לבנים, כי אם מעניק למאומץ רק זכות מסויימת ומוגבלת בנכסי מאמצו לאחר מותו של זה.

במדינת לואיזיאנה צריך המאמץ להיות בן ארבעים שנה לפחות, וגדול מן המאומץ בחמש עשרה שנה לפחות. גם כאן ניכרת השפעת החוק הרומאי המבוסס על הרעיון, כי באימוץ מחקים את הטבע. במדינות אחרות של ארצות הברית יש צורך לפרסם הודעה בעתונות על הכוונה לאמץ. במונטאנה אין הבדלי גזעים משמשים מניעה לאימוץ. הוראה ליבראלית זו מצויה גם במשפטי ניו-זילנד.

מעניינים ביותר הם סדרי האימוץ הנוהגים במדינת ניו-יורק. האימוץ בכל מחוז נעשה לפני השופט הממונה על אישור צוואות (Surrogate) באותו מחוז. לכל שופט כזה יש פקיד מיוחד המקדיש את כל זמנו אך ורק לענייני אימוץ בלבד. על פקיד זה מוטל התפקיד לא רק לטפל בניירות המוגשים לבית המשפט, כי אם גם לחקור במצבם של מבקשי האימוץ, לבקר בבתיהם, להפגש אתם אישית, לתהות על עברם, על מנהגייהם, על מעמדם החברתי והכלכלי ולהכין על כל אלה דו"ח מפורט לשופט. לאחר שכל הניירות הדרושים הוכנו ונמסרו לפקיד האימוץ, הוא מורה את מבקשי האימוץ לדרוש תעודת לידה מאת משרד הבריאות של האזור בו נולד התינוק. העתק פוטוסטאטי

רשאי לעיין במסמכים אלה אלא ברשותו המיוחדת של בית המשפט. רשות זו אינה ניתנת אלא במקרים נדירים ביותר ולשם מטרה חוקית וחיונית בלבד. אף הוראות אלה ניתנו לשם שמירת הסודיות, הדרושה כל כך להבטחת ההרמוניה בחיי בני המשפחה של המאמצים, בינם לבין עצמם, ובינם ובין המאומץ לבין העולם החיצוני. לסקרנים, להולכי רכיל ולמבקשי סנסאציות למיניהם ולסוגיהם אין מקום בפנית משפט זו. במדינת ניריורק קובע החוק גם את האפשרות לבטל צו אימוץ במקרים מסויימים. עם ביטול הצו חוזר הילד למעמדו הקודם ו"מאבד" את הוריו המאמצים.

*

ביסודו של מוסד האימוץ בימינו מונת, כפי שראינו, הרעיון למצוא בית אב ולתת הורים לילדים צעירים חסרי מגן ומחסה. משום כך נראה הדבר תמוה ביותר שכמה מדינות, ומדינת ניריורק בתוכן, הנהיגו חוקים על אימוץ בגירים. על חוק כזה, שהוחק במדינת ניריורק בשנת 1915, נמתחה ביקורת חריפה ביותר מטעם משפטנים שונים, והשופטים הממונים על האימוצים נוהגים והירות רבה, ואינם משתמשים בסמכותם לאשר אימוצי בגירים, אלא במקרים יוצאים מן הכלל. הנסיון הוכיח עד מה צדקו אלה בהירותם.

בשיחתי הקודמת דיברתי על המצב המשפטי באנגליה וציינתי, כי עד שנת 1926 לא הוכר האימוץ כמוסד קבוע במשפט המקובל האנגלי. אמנם במקרים מסויימים — למשל: כאשר הורים נהגו באכזריות כלפי ילדיהם או הזניחו את הטיפול בהם — היה בית המשפט רשאי — ועודנו רשאי גם היום — לשלול מהם את זכות הפיקוח ולמסור את ילדיהם לאדם אחר או למוסד, אך מסירה לפיקוח זו לא נתשבה למסירה לאימוץ, ותוצאותיו המשפטיות של האימוץ החוקי לא באו בעקבותיה. והנה בשנת 1926 הוחק לראשונה חוק מפורט אשר הנהיג שיטה קבועה ומסודרת של אימוץ משפטי. חוק זה נתקבל ברצון רב, ושימוש נרחב נעשה בו בכל שדרות האוכלוסייה. במרוצת הזמן הובאו בו כמה תיקונים, ובאחד בינואר, 1950, ניתן תוקף לחוק חדש ("חוק אימוץ ילדים, 1950"), אשר שינה את פני החוק הישן לחלוטין והביא בו שינויים יסודיים ומרחיקי לכת בכל הקונצפציה של מוסד האימוץ במשפט האנגלי, בייחוד בכל מה שנוגע ליחסים הנוצרים על-ידי האימוץ בין המאמצים לבין המאומץ. ואלה ראשי פרקיו של חוק האימוץ משנת 1950:

מתעודה זו נשלח במישרין לפקיד האימוץ ואינו נמסר בידי מבקשי האימוץ עצמם. הטעם לכך הוא, שמבקשי האימוץ לא יידעו את מגילת היחסין של הילד העומד לאימוץ. נוהג זה טוב הוא ביחוד במקרה של ילד שנולד מחוץ לנישואין. לידתו הבלתי חוקית של הילד לא תיזכר ולא תיפקד בשום מסמך מן המסמכים אשר בתיק האימוץ. על-ידי כך נמנעים מלהכתים את שמו של הילד שבסביבתו החדשה הוא עשוי לגדול ולהיות חבר טוב ומועיל, למרות עברו הלוט בערפל.

ביום הקבוע מופיעים בלשכת השופט הצדדים המעוניינים — והם: ההורים הטבעיים, מבקשי האימוץ והילד העומד לאימוץ — לשם חקירה ודרישה. ההורים הטבעיים ומבקשי האימוץ חותמים במעמד השופט על הניירות הדרושים, היינו, על בקשת האימוץ, על כתיב ההסכמה לאימוץ ועל חוזה האימוץ, אם נעשה חוזה כזה. גם הילד המאומץ, אם הוא בן ארבע עשרה שנים ומעלה, חייב לאשר בחתימתו כי הוא מסכים למעשה האימוץ, אלא אם כן פוטרו השופט מכך.

רבים הם האימוצים הנעשים באמצעות מוסדות צדקה, כגון בתי יתומים, בתי חולים ומוסדות גוער. אך שום מוסד אינו מוסמך לטפל בענייני אימוץ אלא לפי רשיון מיוחד מטעם השלטונות, ורק אם תקנותיו קובעות, כי הוא רשאי לעסוק בכך. המוסד, אשר לפיקוחו וברשותו נתון הילד, נכנס אז במקום ההורים הטבעיים ושלחיו מופיעים לפני השופט וחותמים על הניירות הדרושים. אם הילד הוא בלתי חוקי, והאם נתנה למוסד הוראות בכתב למסור לאימוץ, נותנים שליחי המוסד גם את ההסכמה הדרושה בשם הילד. החוק מטיל על מוסדות כאלה לדאוג לכך, שהילד יימסר לאימוץ, בכל מקום שהדבר הוא בגדר האפשרות, רק לבני הדת אשר אליה שייך הילד.

אחרי מילוי כל התנאים הפורמאליים האלה, ואחרי שהשופט נוכח לדעת, כי האימוץ הוא לטובת החמרית והרוחנית של הילד, הוא חותם על צו-אימוץ. העתק מאושר של צו זה נשלח אל משרד הבריאות, ושם מתקנים מיד את תעודת הלידה של הילד. ורושמים בה את שמות המאמצים במקום שמות הוריו האמיתיים.

בכל הליכי האימוץ, לפני מתן הצו וגם לאחר מכן, נשמרת בקפדנות רבה הסודיות הגמורה לטובת כל הצדדים המעוניינים בדבר. אין מודיעים על כך בעתונות — כי אם במקרים שבהם דרושה הסכמת ההורים הטבעיים, ואלה מתגוררים מחוץ למדינה — וכל הניירות הנוגעים לאימוץ נשארים בבית המשפט תחת מנעול ומפתח. איש אינו

דברים: ראשית, שכל אדם אשר הסכמתו דרושה מבין את התוצאות הכרוכות בצו האימוץ. שנית, שמתן הצו יהיה לטובת הילד הנועד לאימוץ. לצורך בירור ענין זה על בית המשפט לשקול גם את רצונו ואת משאלותיו של הילד גופו, אם הגיע כבר לגיל דעה, והוא מבין במה יבחר, ושלישית, שלא ניתנו תמורה או כל פרס אחר, כלומר: שהאימוץ לא נקנה בכסף. בית המשפט יכול לדרוש מאת המאמצים גם מילוי תנאים מיוחדים, ובכלל זה דבר מתן ערבות להבטחת מזונותיו של הילד. ועוד שתי תקנות חשובות קובע החוק, ושתיהן מכוונות להבטיח, כי האימוץ יעלה יפה: ראשית כל, אין צו אימוץ ניתן אלא אחרי שהילד עשה בבית המאמצים שלושה חדשים רצופים. בפרק זמן זה יש בידם של מבקשי האימוץ לזהות על קנקנו של הילד ולהחליט בדעתם אם אמנם הם רוצים לאמצו להם לבן. שנית, שלושה חדשים לפחות לפני מתן הצו על מבקשי האימוץ להודיע לפקידי הסעד או לעובדים הסוציאליים שבתחום מגוריהם, כי יש בדעתם להגיש בקשה וליטול רשות מבית המשפט לאמץ להם ילד פלוני.

צו האימוץ תוצאות חשובות ביותר כרוכות בו: משנעשה הצו פוקעות כל זכויותיהם וכל חובותיהם של ההורים, ואלה מועברות ומקנות לו למאמץ. צו האימוץ עושה את זה להוריה של המאומץ, ואת זה לבנו של המאמץ. כשהמאמצים הם בני זוג נשואים, נחשבים שניהם כהוריו החוקיים של הילד, והילד נחשב כבן שנולד להם בנישואין חוקיים, על כל התוצאות הכרוכות ביחסי קירבה אלה. כאשר המאמץ או המאומץ או קרוב משפחה שלהם מת בלא צוואה, ומשאיר אחריו רכוש במטלטלים או במקרקעים, עובר רכוש זה בירושה לאשר זכאי לו, כאילו היה המאומץ בנו של המאמץ שנולד לו בנישואין חוקיים. בכל מסמך ובכל תעודה ובכל חוק שבהם מדובר על "בני" פלוני, כולל ביטוי זה גם את בנו המאומץ. לעומת זאת אין הדיבור "בנים" כולל את המאומץ, כשהמדובר הוא בבני הוריו הטבעיים, אלא אם כן נאמר הדבר במפורש.

החוק מורה, כי ייפתח פנקס מיוחד לאימוצים. בפנקס זה נרשמים, לפי הוראות צו האימוץ, פרטים אלה: שמו של המאומץ, מינו ותאריך לידתו; השם, הכתובת והמקצוע של המאמץ או המאמצים; תאריך צו האימוץ ובית המשפט שנתנו.

ולבסוף יש לציין את ההוראות האמורות בחוק להסדרת המוסדות, המוסמכים לטפל בענייני אימוץ, להגנת ילדים מאומצים ולהגבלת

אין אימוץ אלא בילדים תושבי אנגליה, שהם למטה מבני עשרים ואחת שנים. שני בני אדם אינם רשאים לאמץ להם ילד אחד, אלא אם כן הם נשואים זה לזה. על מבקש האימוץ להיות לא פחות מבן עשרים וחמש שנים, וגדול בעשרים ואחת שנים מן הילד שהוא מבקש לאמצו, אלא אם כן המבקש הוא אבי הילד או אמו, או אם המבקש והילד עומדים זה לעומת זה בדרגות קירבה האסורות בנישואין. כן חייב אדם להיות מתגורר באנגליה ותושב בה בטרם יגיש בקשה לאמץ לו ילד. אין צו אימוץ ניתן לגבר כאשר הוא מבקש לאמץ לו ילדה, אלא בגסיבות מיוחדות המצדיקות סטיה מן הכלל. חשיבות מיוחדת נודעת להסכמתם של בעלי הדבר. בית המשפט אינו מאשר את האימוץ אלא משנתקבלה קודם לכן הסכמתם של הורי הילד, או של אפוטרופסו או של מי שחייב בפרנסתו. הסכמה זו אינה נדרשת אם נוכח בית המשפט לדעת, כי אותם אנשים נטשו את הילד או נהגו כלפיו באכזריות, או אי אפשר למצואם, או אינם מוכשרים לתת את הסכמתם, או מסרבים בלא נימוק מתקבל על הדעת לתת את הסכמתם. הורים שנתנו את הסכמתם לאימוץ, אך חזרו בהם לפני מתן הצו — הסכמתם בטלה וצו האימוץ לא יינתן. אין צו אימוץ ניתן לפי בקשתו של אחד משני בני זוג אלא בהסכמת בן זוגו; אולם הסכמה זו אינה דרושה כאשר אי אפשר למצוא את בן הזוג השני, או אם זה אינו מוכשר לתת את הסכמתו, או אם בני הזוג חיים בנפרד ואין סיכויים לכך, כי ישובו לחיות יחדיו. אדם שהסכמתו דרושה ואין הוא בא לבית המשפט, מותר לו להגיש את הסכמתו בכתב; אך כתב זה אינו מתקבל כהוכחה אלא אם כן הוא מתאר את האדם מבקש האימוץ, או מציין את שמו. אמו של תינוק, שאינה מופיעה בבית המשפט, אין לקבל את הסכמתה בכתב, אלא אם כן היה התינוק לפחות בן ששה שבועות כאשר חתמה על הכתב, וחתימתה אושרה על-ידי שופט שלום.

את בקשת האימוץ מגישים לבית המשפט הגבוה (High Court) או לבית המשפט האזורי שבתחום מגוריהם של המבקש או של הילד, או בבית משפט לנוער. את הבקשה מותר לשמוע גם שלא בדלתיים פתוחות, על בית המשפט למנות בראש וראשונה אפוטרופוס למשפט (ad litem), למען ידאג להבטחת זכויותיו של הילד. מינוי זה הוא עניין הנוגע לטובת הציבור, ולא רק למעורבים בדבר. לפיכך, בני משפחתו של ילד שויתרו על מינוי זה — אין ויתורם תופס.

בית המשפט נותן את צו האימוץ רק אחרי שהוא משוכנע בשלושה

משלוח ילדים לחוץ-לארץ לשם אימוץ. הוראה אחרונה זו חשיבות יתירה נודעת לה ביחוד מבחינת הדאגה שהמחוקק דואג לילדים חסרי מגן וישע. משמעות ההוראה היא, כי „ילדים“ אינם „מיצרר יצוא“ הניתן לספסרות. אך על הגבלה חשובה זו עוד אשוב לדבר, כאשר אדון במוסד האימוץ הנוהג בישראל.

*

בדברי האמורים לא נתכוונתי לתת שיעור בחוקת האימוץ או לסקור במפורט ובמדוקדק את תולדות התפתחותו ההיסטורית של מוסד האימוץ בארצות שונות. מטרתי היתה להראות, כי האימוץ קיים בזמננו כמעט בכל הארצות הנאורות כמוסד משפטי קבוע, וכי טובי המשפטנים ובחירי בתי המחוקקים בעולם כולו ישבו על מדוכה זו והשתדלו — ועודם משתדלים — לתקן ולשפר את חוקי האימוץ ולהתאימם לרוח הזמן ולטובת עמם וארצם. מועטות עד מאוד הן הארצות שבהן לא הוכר עדיין מוסד זה כמוסד חברתי-משפטי. עם ארצות מועטות אלה נמנית, למרבה הפליאה, גם ארצנו שלנו. רבים הם מקרי האימוץ בישראל; רבים עוד יותר הם, מעבר מזה, האנשים המבקשים לאמץ להם ילדים, ומעבר מזה — ילדים עוזבים ומסכנים הזקוקים לאימוץ. אך דבר אחד עדיין חסר כאן והוא: תחיקה מתאימה, כלומר: חוק אשר יסדיר את ענייני האימוץ, יורה כיצד ייעשה האימוץ, ויתן תוקף משפטי למעשי האימוץ. אך על ליקוי חמור זה במערכת המשפט בארץ ועל התוצאות העגומות הכרוכות בו — בשיחות הבאות.

הסכמת הורים לאימוץ ילדיהם

1

אחת הבעיות הנכבדות ביותר בפרשה זו של אימוץ ילדים היא בעיית הסכמתם של ההורים הטבעיים. מבחינה משפטית אפשר לנסח את הדברים כך: האם מן הדין לתלות תמיד את דבר אימוצו של ילד בהסכמת הוריו לניתוח הקשרים בינם לבין ילדם. ולמסירתו לידי זרים, או שמא מוטב, כי במסיבות מסוימות יאשר בית המשפט את האימוץ בלא להיוקק להסכמתם המוקדמת של ההורים. שאלה זו קשורה ואחווה בשאלה אחרת, חשובה לא פחות במעלה, היינו: אם מבחינה מעשית רצוי הדבר בכלל, כי ההורים ידעו מי הם האנשים שאימצו את ילדם, ואיה מקום מגוריהם?

כל עובד סוציאלי, וכל מי שטיפל בענייני אימוץ ילדים, אף אם אינו אלא בעל נסיון מועט בלבד, יאמר לך ללא-כלל-היסוס, כי טובתו של הילד המאומץ וטובתם של ההורים המאמצים גם יחד דורשות, כי ההורים הטבעיים וקרוביהם האחרים של הילד לא יכירו את ההורים המאמצים ולא ידעו אף את מקום מגוריהם. שאם לא כן, לא יסוחו הללו את דעתם לעולם מילדם, ודבר זה עלול להסב אי-נעימות רבה לכל המעוניינים באימוץ ולגזול את מנוחת נפשם.

האמת ניתנת להאמר, כי הנסיון הוכיח במקרים רבים, כי השקפה זו יש לה על מה שתסמוך. הנה דוגמה אחת לכך:

לפני כמה שנים מתו בזה אחר זה בעל ואשתו, שניהם צעירים לימים, והשאירו אחריהם שלושה תינוקות: ילד אחד ושתי ילדות. קרובי המשפחה, גם מצד האב וגם מצד האם, לא התעניינו כלל בגורל

היתומים הקטנים, ואלה נפלו למעמסה על הציבור, כלומר: על מוסדות חסד פריטיים ועל המחלקה הסוציאלית של העירייה אשר באזור מגוריהם של הילדים. לבסוף נמצא זוג הורים שפולים, שבנם היחיד נפל במלחמת השחרור, והם ביקשו לאמץ להם את אחת הילדות. אחרי משא ומתן קצר עם המוסדות אשר דאגו לילדים למיום מות הוריהם, הועברה אחת משתי הילדות לאותו זוג מתוך תקווה, כי באחד הימים הקרובים תבא לפני בית המשפט בקשה לאשר את האימוץ. הילדה הקטנה מצאה לה גואל אמת בווז שכולים אלה. הם השפיעו עליה אהבה ומסירות עד בלי די; היא החלה קוראת להם „אבא“ ו„אמא“, ומעט מעט תפסה לעצמה פינה ועיררה אחת מן החלל הרחב שנשאר בלבם עם מות בנם. שלושה עולמות באו על תיקונם בבת אחת. פתאום קפץ עליהם רוגזם של בני משפחת הילדה. לאחת הסבתות, אם האב המת, נודע כי נכדתה מצאה לה בית הגון, אצל בני טובים ובעלי רכוש, והיא פנתה אל המחלקה הסוציאלית בדרישה לתת לה כמה מאות לירות, ואימה כי היא לא תסכים בשום פנים לוותר על הנכדה, ואף תעורר שעורריה בפני קהל ועדה, אם לא ימלאו את רצונה לשלם לה את הכסף או להחזיר לה את הילדה. המחלקה הסוציאלית סרבה, כמוכן, לשלם את הסכום הנדרש, ומבחינה עקרונית התנגדה לכך, שגם אותו זוג יקנה לו את הילדה בכסף. אז פנתה הסבתא אל בית המשפט בבקשה למנות אותה ואת אחד מרודי הילדים לאפוטרופסים עליהם, ומשקיבלה מבית המשפט את צו המינוי, פנתה אל בני הזוג בדרישה תקיפה להחזיר לידיה את הילדה אשר ברשותם. קשה היה לבני הזוג להפרד מן התינוקת, משום שנפשמם נקשרה בנפשה, והם החלו כבר רואים אותה כבתם ממש; אך הם נאלצו לציית לצו בית המשפט כדי למנוע מריבות ועלבונות.

סיפרה לי עורכת דין אחת, בעלת נסיון רב בענייני אימוץ, על אשה אחת מעדות המזרח שמסרה את ילדתה לאימוץ מחוץ לכתלי בית המשפט. הילדה היתה חלשה וחולנית מיום לידתה, וכל אוכל לא בא אל פיה אלא במאמצים רבים. שעות על שעות היתה יושבת לבדה, מכונסת לתוך עצמה, ודמתה למי שמרה שחורה ירדה עליו. אך בימי שבתה בבית המאמצים בא שינוי יסודי במצבה: היא הבריאה כמעט לחלוטין, גופה נתחזק והיא החלה משחקת ומשתובבת כאחד הילדים. יום אחד הופיעה האם, ועמה בני משפחתה, ביניהם סב וסבתא, דוד ודודה, ובצעקות וצריחות דרשו מאת המאמצים להחזיר להם את הילדה

המאומצת, או לשלם בעדה סכום כסף הגון. היה זה נסיון סחיטה מתועב, ואין ספק, שאילו נכנעו המאמצים לדרישה ושילמו את הסכום שנדרש מהם, לא היו יוצאים ידי חובתם בכך וקונים להם מנוחת נפש, כי אם, נהפוך הדבר, היו פותחים על-ידי כך פתח לסחיטות נוספות ותמורות יותר. מאין ברירה החזירו את הילדה לידי האם בכאב לב ובדאבון נפש. במקרה זה, כאמור, קיבלו המאמצים את הילדה מידי אמה בלי ליטול רשות מבית המשפט. לפיכך לא יכלו להתנגד בדרך המשפט. ואילו התנגדו — היו מעלים חרס בידם, מאחר שלא ימוץ לא ניתנה אפילו גושפנקה חוקית מדומה.

על דוגמאות כאלה וכיוצא בהן מצביעים העובדים הסוציאליים וכל אשר יד לו בענייני אימוץ, ומוסיפים, כי אם אמנם אין לשלול ילד מאת הוריו הטבעיים בלי הסכמתם, אין זה מן ההכרח לגלות להם את שמות המאמצים ואת מקום מגוריהם. מטעם זה מיותר — ולפעמים גם מניק — הוא הטורח לטלטל את ההורים לבית המשפט ולדרוש את הסכמתם במעמד החגיגי של האימוץ, ודי בכך אם ממציאים לבית המשפט כתב חתום בידי ההורים, שבו הם מביעים את הסכמתם לאימוץ. מכל מקום — כך אומרים אלה שבעיית האימוץ קרובה ללבם — אין לך תקלה גדולה מזו, שההורים הטבעיים ידעו את מקום הימצאו של הילד.

קיצורו של דבר: חוגים רחבים מאוד מתנגדים בכל תוקף לדרישות, כי הסכמתם של ההורים הטבעיים לאימוץ תינתן בבית המשפט דווקא, עם שמיעת בקשת האימוץ, וכי הללו ייפגשו פנים אל פנים עם ההורים המאמצים, או ידעו את מקום מגוריהם של אלה. הסיורב לוותר על דרישות פורמאליות אלה — כך הם טוענים — עלול להמיט אסון על הילד המאומץ ולערער את עצם היסודות אשר עליהם מושתת מוסד האימוץ בימינו.

אין להכחיש, כי מכמה בחינות יש טעם רב בטענות האמורות. מטבע הדברים, שבני אדם המאמצים להם ילד מבקשים לנתק את כל קשריו של זה עם הוריו ועם בני משפחתו, לעקור אותו לחלוטין מעברו ולנטעו מחדש לצמיחות בחוג משפחתם שלהם. אין הם מבקשים ילד רק כדי לטפל בו, להאכילו, להשקותו ולהלבישו, כי אם גם לעשותו, במידת האפשר, עצם מעצמם ובשר מבשרם. הם חפצים בן ולא משמרת ופקדון, ואין ספק בכך, כי כל עוד ידוע להורים הטבעיים מקום הימצאו של הילד, תלויה חרב מתהפכת מעל לראשם של ההורים המאמצים,

ואין הם יודעים מנוחה שלמה. תמיד יפחדו פן יופרעו חיי משפחתם, תמיד ידאגו שמא יבוא מישהו פתאום ויגזול מהם את "ילדם", או ינעץ טריו בינו לבינם.

זוהי, כאמור, השקפתם של העובדים הסוציאליים ושל ההורים המאמצים. שונה מזו לחלוטין היא עמדת החוק כמעט בכל הארצות שבהן קיים מוסד האימוץ. ביחוד במה שנוגע להסכמת ההורים הטבעיים. הסיבה לכך אף היא מובנת מאליה: זכותם המושרשת הטבעית של הורים היא לפקח על זרעם, יוצא-חלציהם, לטפל בהם, להטיל מרותם עליהם, לגדלו ולחנכו כרצונם ולהשפיע עליו מהרודם ומרוחם. זוהי זכות עילאית שהוכרה אף בחברה הפרימיטיבית ביותר, והמדינה ומוסדותיה אינם רשאים לקפחה ולשללה מאת הורים שלא חטאו ולא פשעו, ולהעבירה לבני אדם זרים, גם אם קיפוח זה והעברה זו יביאו תועלת חמרית מרובה לילד. אין להרוס את עולמם של ההורים כדי לבנות על הריסותיו את עולמו של הילד. מטעם זה תובע החוק ואומר ברוב הארצות, כי כל אימת שידוע מקום מגוריהם של ההורים הטבעיים, והם לא הקדיחו תשבילים בנטישת ילדם, או בהתנהגות אכזרית כלפיו, לא יתנו בתי המשפט גושפנקה חוקית לאימוץ אלא בהסכמתם הגמורה של ההורים. ולא עוד, אלא שבכל מקום שהסכמתם של אלה הובעה בכתב, מחוץ לכתלי בית המשפט, ולפני אשר הוגשה בקשת האימוץ, עומדים שופטים רבים על כך, כי ההורים יופיעו גם בבית המשפט ויתנו את הסכמתם במעמד החגיגי של בירור בקשת האימוץ. ומה טעם ראו שופטים אלה להקפיד כל כך? הם אומרים: מנוי וגמור לדעת הכל כי הסכמת ההורים דרושה למתן צו האימוץ על-ידי בית המשפט. אך במקום שהסכמה זו ניתנה בכתב זמן רב לפני שהדבר הובא לבית המשפט, מה הבטחון כי בעת אישור האימוץ עדיין עומדת הסכמה זו בעינה, וההורים לא חזרו בהם בינתיים? ובידוע, שדבר זה אינו מן התופעות הנדירות במשפטי אימוץ. הנה, למשל, חתמה אס אחת על טופס כתב, מודפס ומוכן מראש, שבו הביעה את הסכמתה כי בנה הקטן יימסר לאימוץ. אך כאשר הוגשה בקשת האימוץ לבית המשפט הופיעה האם והתנגדה לכך, בהודיעה כי חזרה בה מהסכמתה. בית המשפט בערכאה ראשונה דחה את התנגדותה ונתן את צו האימוץ על סמך הסכמתה בכתב, באמרו כי הסכמה זו מספקת לצורך החוק. אך בית המשפט לערעורים ביטל את צו האימוץ, בפסקו כי ההסכמה צריכה להיות קיימת בעת מתן הצו דווקא, ולא די בהסכמה מוקדמת שבוטלה

אחר כך. אמנם כל הסכם בכתב שריר וקיים כל עוד לא בוטל בפועל, אך החוק אינו עומד בדרכה של אם, ואינו מונע אותה מלהתחרט על הסכמתה הקודמת לוותר על בנה עד הרגע שבו ניתן צו האימוץ. בית המשפט לערעורים מוסיף ואומר, כי שלילת זכויותיהם של הורים בילדם הוא עניין רציני ביותר. רגע אחד מדמים הורים לעצמם, כי הם מוכנים לוותר על ילדם ולהפרד ממנו, אך ברגע אחר הם משנים את דעתם ונפשם יוצאת אליו. מבחינת החוק דרוש, איפוא, כי ברגע העשות צו האימוץ תהא דעתם של ההורים מכוונת להסכים לאימוץ, ואם אין הדבר כך — אין הסכמתם הקודמת מועילה.

יתר על כן: בית המשפט צריך להיות משוכנע, כי ההסכמה ניתנה מרצונם הטוב של ההורים ולא הוצאה מהם בדרכי כפייה. ערמה או הטלת אימים. הוא, בית המשפט, ישתמש בכל האמצעים העומדים לרשותו, כדי לעמוד על כוונתם האמיתית של ההורים הטבעיים, אף אם יגרום דבר זה אי נעימות לכמה מן הצדדים הנוגעים באימוץ. הנה היה מעשה ונערה צעירה אחת הרתה וילדה לפני הגיעה לגיל שש-עשרה. לפי עצת רופא הבית נסעה הנערה לעיר אחרת ושהתה שם עד לאחר הלידה. גם הוריה עזבו את דירתם מרוב צער ובושה. ועקרו לאיזור אחר שבו לא הכירו אותם. אחרי הלידה באה הבת והתינוקת עמה לגור עם ההורים בביתם החדש. בסביבתם החדשה ביקשו ההורים להעמיד פנים כאילו הרך הנולד הוא ילדם שלהם ולא של בתם. לפיכך פנו לבית המשפט בבקשה לתת להם רשות לאמץ את הנכד לבן. לבקשתם צירפו כתב, שבו הביעה בתם את הסכמתה לאימוץ, והצהירה כי היא מוותרת מרצון על כל זכויותיה בתינוקה. לפי החוק חייב בית המשפט למנות פקיד ממשלתי אחד כאפוטרופוס זמני על הילד, למען יחקור וידרוש בכל נסיבות העניין ויגלה דעתו בדין וחשבון מיוחד, אם האימוץ הוא לטובת הילד או לא. והנה ביקשו ההורים הזקנים מבית המשפט לקבוע, כי האפוטרופוס הזמני יהיה רופא הבית שלהם, בצינינם, כי יש להם סיבות מיוחדות לדרוש שלא פקיד ממשלתי זה, כי אם דווקא ידיד בית נאמן יחקור וידרוש בדבר. אך בית המשפט דחה את הבקשה ופסק, כי זהו עניין של טובת הציבור בכללו ואינו נוגע רק למשפחה בלבד. תפקיד האפוטרופוס הזמני — אמר בית המשפט — הוא לחקור את מצב הדיברים בשם הילד ולמסור לבית המשפט דו"ח, שבו יאמר אם האימוץ הוא לטובת הילד ואם לאו. הנימוק האמיתי, הטבוע ביסוד בקשתם של ההורים הקשישים כאן, הוא רצונם להשתיק את העניין.

אלו הן, בדרך כלל ומבחינה עקרונית, עמדת החוק ועמדת בתי המשפט בבעייה זו. אך עלי להטעים ולומר, כי עדיין אין להסיק מכאן, שהסכמת ההורים הטבעיים לאימוץ דרושה בכל המקרים, ובלא יוצא מן הכלל. יש שהתנהגותם של הורים, קשיחות לבם ואכזריותם כלפי ילדיהם, עצמם ובשרם, מגיעות לדרגה כזאת, שלמעשה יש לראותם כזרים לילדיהם. במקרים כאלה מן הדין ומן היושר לשלול מהם את הזכות לחוות דעה בכל הנוגע לגורל ילדיהם ולאורח חייהם בעתיד. אך על כל זאת ברצוני להרחיב את הדיבור בשיחה מיוחדת.

2

מעשה בבני זוג אחד, בעל ואשתו בגיל העמידה, אשר "קנו" להם תינוק ושילמו בעדו טבין ותקילין. איש הביניים, כלומר: הסרסור אשר מצא למענם את התינוק, וטרח והביאו לביתם, הצהיר בפניהם כי האם — נערה לא נשואה — אינה יודעת אל בית מי נלקח תינוקה, ואינה מעוניינת לדעת מי יטפל בו ומה יהיה עליו בעתיד. הם, הבעל ואשתו, שמחו על יחסה האדיש של האם, שכן אף הם ביקשו לשמור את הדבר בסוד מפני הבריות ומפני הילד עצמו לכשיגדל. כאשר מלאו לילד שנתיים ימים, והם הרגישו כי אהבתם אליו גדלה והולכת, ומאידך גיסא יראו שמא יבוא מישהו פתאום ויערער על זכותם להחזיק בו, פנו אל בית המשפט בבקשה לתת להם רשות לאמץ את הילד לבו, לקרוא אותו בשם אשר בחרו למענו ולהעניק לו מעמד חוקי של בן מאומץ, בנם של אותם בני זוג. נתעוררה בבית המשפט השאלה אם יש להעתר למבקשים לאלתר, ובלי שום חקירות נוספות, או אם יש צורך לפרסם תחילה את בקשת האימוץ בעתונות, כרגיל וכמקובל במקרים כאלה, שמא תבוא האם — אמו הטבעית של הילד — ותתנגד לאימוץ ותדרוש, כי ילדה יוחזר לה¹.

ועוד מעשה בוזג אחד אשר פנה אל בית המשפט בבקשה להרשותו לאמץ לו ילד. ילד זה, אשר ביקשו לאמצו, נולד במשפחה הרוסה. אביו היה בעל עבר פלילי עשיר עוד מימי בחרותו. שני ימים בלבד אחרי נישואיו נאסר, משנתגלה כי לפני נישואיו גנב סכום כסף לקנות בו שמלות לכלתו. הוא נתבע לדין, ובית המשפט גזר עליו, כי יהא נתון

כדי שהבריות יחשבו שהתינוק הוא שלהם ולא של בתם. זהו נימוק טבעי ואנושי. אך יש גם צד שני למטבע: אמו של התינוק עודנה צעירה מאוד לימים, ויש לנהוג בה זהירות מרובה. צריך לדעת כיצד לגשת אליה וכיצד אפשר לעמוד על דעתה האמיתית בעניין זה. כאן צפוח ועולות שאלות עקרוניות שלא קל לפתור. ייתכן מאוד, כי בנערה צעירה זו, עם הריונה, נתעוררו גם רגשי אמהות, והיא אינה רוצה להפרד מתינוקה. ייתכן, שאם ישוחחו אתה פנים אל פנים, מחוץ לחוג המשפחה, תדבר בהתגלות לב ותביע את רצונה לגדל את תינוקה בעצמה ולא למסרו לאימוץ למישהו זר. אם רופא הבית, שהוא שליח ההורים, ימלא את התפקיד של אפוסטרופוס זמני וידבר אתה, היא לא תגלה לו את כל האמת, מאימת ההורים אשר תהיה עליה. זוהי שאלה של טובת הציבור כולו ולא של המשפחה בלבד. הסיבות שניתנו על ידי ההורים — דווקא סיבות אלה. מורות כי טובת הציבור דורשת מינוי פקיד ממשלתי כאפוסטרופוס זמני על התינוק.

בקשת ההורים הקשישים נדחתה, איפוא, ואדם זר, עובד ציבורי, מונה כדי להתראות עם האם הצעירה ולחקור אותה אם אמנם היא מסכימה, כי תינוקה יאומץ בידי הוריה.

ומענין לענין באותו ענין: עוד היה מעשה בשני בני זוג אשר ביקשו לאמץ להם את התינוקת אשר נולדה לבתם הצעירה מחוץ לנישואין. בית המשפט אשר לפניו באה הבקשה לא נחפו להוציא את צו־האימוץ, ודרש כי תחילה תיעשה חקירה יסודית כדי לעמוד מקרוב על הלכירוחם של כל הנוגעים בדבר. ואלה היו נימוקי בית המשפט: הבת והנכדה יחיו יחד, תחת קורת גג אחד, וסמוכים על שולחן אחד. בעיני הבריות ייחשבו כשתי אחיות, וכך יתיחסו הכל אליהן, שעה שלאמיתו של דבר האחת היא אם והשניה בתה. שניות זו עלולה להשפיע השפעה פסיכולוגית מדכאת והורסת. מתיחות, עצבנות והפרעות אמוציונליות יהיו מנת חלקם של כל בני המשפחה, כקטן כגדול. במסיבות אלה שומה על בית המשפט לנהוג זהירות, ולא לתת את צו־האימוץ, אלא אם כן יש לו בטחון גמור בכוח השיפוט של כל המעוניינים בדבר, וביחוד של המאמצים, ובתבונתם לכלכל מצב עניינים מסוכן ועדין כזה¹.

¹ על מקרה דומה ראה H. v. H., The English and Empire Digest, Suppl. 1949, p. 119.

לפיקוחו של קצין מבחן. ששה שבועות אחרי הנישואים ברחה אשתו — היא אם הילד — מן הבית, והיא בתחילת הריונה, ומאז חיתה בפני עצמה, מרוחקת מביתה ומבעלה. כאשר נולד הילד הסתירה אותו האם מעיני האב ואף לא נתנה לאב לראותו. גם את המתנות אשר שלח האב לבנו — מיטת תינוקות ומלבושי תינוקות — סרבה האם לקבל. כאשר היה הילד כבן חודש אחד בלבד, מסרתו האם לידי זוג אחד אשר ביקש לאמץ לו ילד. זמן קצר לאחר מכן שוב עבר האב עבירה ונדון לארבעת חדשי מאסר. אחרי רצותו את עונו זאת הפעם יצא מבית הסוהר כאדם חדש. ניכר היה, כי רוח אחרת היתה עמו והוא החליט להיטיב דרכיו. הוא השיג לו עבודה כמשגיח בבית-חולים, והפיק רצון מאת הממונים עליו בעבודתו ובהתנהגותו. בית מסודר ומתקן די צרכו עדיין לא היה לו, אך געגועים עזים החלו תוקפים אותו באורח פלא לבנו, אשר כמעט לא ראהו עד אז, והוא נקט אמצעים משפטיים להחזירו אליו. אותם בני זוג, אשר בידם היה הילד כמעט למיום הוולדו, פנו בינתיים אל בית המשפט וביקשו רשות לאמץ להם את הילד לבן. האם הסכימה לכך, אך האב סירב לוותר על בנו. ניטשה או מלחמה חריפה בין מבקשי האימוץ לבין האב: הם טענו כי האב, מפאת עברו, אפיו והליכותיו, אינו ראוי ואינו מוכשר לחנך את הילד ולהורותו דרכי חיים, וכי האימוץ יהיה לטובת הילד, גם בהיותו קטן וגם לכשיגדל; ואילו האב טען לעומתם, כי אין להאשימו בניטשת הילד, שהרי עכשיו הוא מבקש בלב שלם להחזירו אליו, וכי טובתו של ילד בגיל רך כזה דורשת, כי לא ידי זרים, אלא יד אב, אביו הטבעי, תטפל בו. יתר על כן: בגללו, בגלל ילדו, שב מדרכיו הרעים והוא חי עכשיו חיי איש ישר הראוי ומוכשר לחנך את ילדו. וכלום יש מעלה גדולה ממעלתו של „בעל תשובה“?

עמד, אפוא, בית-המשפט לפני השאלה הקשה: מי משני היריבים — האב או מחזיקי הילד — צדיק בדבריו, ואם מותר לו לבית-המשפט בנסיבות העניין לגזור, כי הילד יישלל עולמית מן האב ויימסר לאימוץ בידי זרים, למרות התנגדותו התקיפה של האב, משום שהוא, האב, מסרב לתת את הסכמתו בלא צידוק המתקבל על הדעת?¹ ומעשה שלישי בזוג אחד אשר ביקש לאמץ לו ילד, אף ילד זה נולד במשפחה הרוסה, אך כאן — שלא כמו במקרה הקודם — נלחמה האם ולא האב למען הילד. אביו של ילד זה אנוס היה לשאת את אם הילד

Hitchcock v. W. B. and Others, (1952) 2 All E. R. 119¹

לו לאשה אחרי שהרתה לו. כארבעה חדשים אחרי הנישואים נולד הילד, ושלושה שבועות לאחר מכן ברחה האם מן הבית, והתינוק בזרועותיה, מחמת האכזריות אשר נהג בה בעלה, אבי הילד. כדי לפרנס את עצמה נאלצה לצאת לעבודה, ואת התינוק הרך הפקידה בידי אנשים טובים אשר נאותו להחזיקו בסכום מצער של לירה אחת לשבוע. על חשבון סכום זה שילם האב חמשה עשר שילינג לפי פקודת בית-המשפט, ואת העודף בסך חמשה שילינגים שילמה האם מתוך רווחיה הזעומים. שנה תמימה עשה הילד בבית האנשים הטובים, במשך התקופה הזאת התרגל הילד לסביבתו החדשה והחל לאהוב, כדרך תינוקות בגיל זה, את מגדליו ומחנכיו, ואף הם אהבוהו והחלו רואים אותו כראות בנם.

אותו זמן החלה האם הצעירה לחיות חיי אישות עם גבר נשוי אחד, מתוך תקווה, כי במרוצת הימים יעלה בידו לגרש את אשתו, ובידה — להתגרש מבעלה, ואז יינשאו זה לזו. משראו מחזיקי הילד כך, פנו אליה וביקשו את הסכמתה לאמץ להם את הילד לבן. אותה שעה נראה היה לה, לא, כי הילד עומד בדרכה לחיי אושר, וכי גם טובתו של הילד דורשת כי הוא יגדל ויתחנך במשפחה שלמה ושלווה, לפיכך לא הרבתה להסס וחתמה על כתב אשר בו הביעה את הסכמתה ללא-הסתייגות, כי ילדה יאומץ על-ידי אותם האנשים. מיד נעשו כל ההכנות הפורמאליות הדרושות לאישור האימוץ על-ידי בית-המשפט: הניירות הוגשו, ההזמנות נשלחו לצדדים המעוניינים ויום נקבע לשמיעת הבקשה ולמתן הצו. והנה חל כאן עיכוב פתאומי, אשר לא ציפוהו מראש. ביום הקבוע הופיעו כל הצדדים בבית המשפט, ואותם בני זוג היו בטוחים, כי כל העניין כולו אינו אלא תהליך פורמאלי בלבד, וכי מיד ייצאו מבית-הדין ובידם שטר אימוץ, כתוב וחתום כחוק, כי הילד הוא ילדם לעד ולצמיתות. גם אביו של הילד בא ונתן את הסכמתו בנפש חפצה, שהרי האימוץ היה עשוי לפטור אותו מחיוב המזונות אשר הטיל עליו בית-המשפט. והנה הופיעה האם והודיעה פתאום, כי היא חוזרת בה מהסכמתה ודורשת בכל תוקף כי הילד יחזור לה.

עמדה, אפוא, לפני בית המשפט הבעייה החמורה אם עליו לדחות את בקשת האימוץ ולהשיב את פני האנשים הטובים ריקם, או שמא

Re K. (an infant), (1952) 2 All E. R. 877.¹

מותר לו, בנסיבות העניין, לתת צו אימוץ אף בלא הסכמת האם, משום שהיא, האם, נמנעת מתת את הסכמתה בלא צידוק מתקבל על הדעת.¹ כאן עלי להטעים את אשר כבר הזכרתי כמה פעמים בשיחותי הקודמות, היינו, כי בדרך כלל אין אימוץ בלא הסכמת ההורים הטבעיים. הטעם לכך הוא כפול: ראשית כל, ההסכמה והיותור הבא בעקבותיה חוסמים בפני ההורים הטבעיים את הדרך לבוא לאחר זמן בדרישה ובטענה להחזיר להם את ילדם. דבר זה עשוי להפריע, כפי שראינו, את שלוות המאמצים ואת התפתחותו הנורמאלית של הילד. שנית, — וזה חשוב יותר — תוצאותיו של האימוץ רציניות הן ביותר: הילד גלקח מזרועות הוריו וניתן לצמיחתו בידי אנשים זרים. הוריו הטבעיים — אביו מולידו ואמו יולדתו — נהפכים לו לזרים, ואת המאמצים רואים כהוריו האמיתיים לא רק מאז ואילך, כי אם גם מאז ומתמיד. נכון הדבר, כי לעתים קרובות ביותר עשוי האימוץ להבטיח לילד עתיד טוב ולהביא לו אושר בחיים; אך כלום זהו המבחן היחיד אשר על בית המשפט לנקוט, כדי לקבוע על פיו אם יתן צו אימוץ ואם ימאן? וטובת ההורים ואהבתם הטבעית והאנושית לילד יוצא חלציהם, כלום אלה הם גורמים שיש לזלול בהם? החברה האנושית מביטה בשאט נפש על הורים המפקירים את ילדיהם לרות, מוסרים אותם בידי מיסיונרים ומצודדי נפשות אחרים למיניהם, או נוטשים אותם במבואות בתים ובקברי מתים. אלאה ולכיוצא באלה מטיפים מוסר ואומרים: למה לא תמסרו את ילדיכם לאימוץ ותשמחו על-ידי-כן? גם את הילד וגם את משפחת המאמצים? אך הורים שלא נטשו את ילדם ולא ויתרו עליו מרצונם הטוב, מה הוא הצידוק המשפטי והמוסרי לגזילת ילדם מהם בכפייה ובאונס, גם אם מצבם הכלכלי או הרוחני לא שפר עליהם?

הנה סיפרתי בפתח דברי על שלוש בקשות אימוץ קונקרטריות. באחת מהן — הראשונה — נאמר לבית-המשפט כי האם — נערה לא נשואה — אינה מעוניינת בתינוקה. אך בית-המשפט לא ידע מי היא האם ולא יכול היה לתהות על יחסה לעניין. הוא לא ראה צידוק לעצמו לנתק את הילד מעברו ולקשור את עתידו בגורלם של אנשים זרים, בטרם שוכנע כי הכל כאן כשורה, כי האם מסכימה לאימוץ וכי התינוק לא הוצא מידיה בדרכי כפייה וערמה. ובדין נהג כן. הנה נתגלתה לפני זמן קצר בניו-יורק אשר בארצות-הברית כנופיה של אנשי שם, כביכול, אשר עסקה במסחר תינוקות. בראש הכנופיה עמד עורך-דין, ועם

חבריה נמנו גם ארבעה רופאים. חברי הכנופיה עמדו בקשרים הדוקים עם בתי-חולים לילודות ועם בתי-מלון ובתי מחסה מפוקפקים, ובאורח מתמיד היו מקבלים מהם ידיעות על רווקות צעירות שנכשלו והרו, או על נשים שמלאו ימיהן ללדת ולא רצו או לא יכלו לגדל את ילדיהן. מיד עם הגיע אליהם ידיעה כזאת היו מתקשרים עם מי שעתידיה היתה להיות אם וקונים ממנה את הילד לאלתר ובכסף מעט. סכום של שלוש מאות וחמשים דולר היו משלמים לה לשם כיסוי הוצאות הלידה והטיפול הראשון בתינוק, והיא, האשה במצוקתה, היתה שמחה בעסק אשר נודמן לידה. הם, אנשי הכנופיה, לאחר שקיבלו את הילד לידם, היו מוכרים אותו במחיר של 1200—1300 דולר לזוגות חשוכי בנים. המסחר בתינוקות פרח ועלה ותוך זמן קצר הכניס לכיסי הספרים-בנפשות כחצי מיליון דולאר.

וכיצד נתגלה הדבר? צעירה אחת מקרבנות הכנופיה חזרה בה מהסכמתה למכור את תינוקה ודרשה מאת עורך הדין, חבר הכנופיה, להחזירו לה. אך עורך-הדין טען, כי הילד מת, וליתר תוקף הראה לה גם תעודת מיתה שזויפה בידי רופא, אף הוא מחברי הכנופיה. כשראה עורך-הדין שעוד היא מפקפקת באמיתות דבריו, הביא אותה לבית הקברות והראה לה את המצבה שהוקמה, כביכול, על "קבר" בנה. אף-על-פי-כן נראה הדבר חשוד בעיניה, והיא פנתה בתלונה אל המשטרה. לאחר חקירות מאומצות הוברר, כי הילד חי וקיים, וכי הוא נמכר במחיר הגון על-ידי הכנופיה למשפחה אחת הגרה בעיירה קטנה אחת הרחק מניו-יורק. על-ידי-כך נתגלתה הכנופיה כולה ונתבעה לדין.¹

כלום ייפלא הדבר שבתי-המשפט דורשים — ולעתים עומדים בכל תוקף על דרישתם — כי בקשת האימוץ תפורסם ברבים? בדוגמה השניה שהבאתי כאן היתה הטענה, כי האב הוא בעל עבר פלילי ומחמת מצבו החמרי אין בידו לדאוג לילדו. אך האם זהו קנה-מידה נכון לקבוע על-פיו אהבת אב או זכות אב לגדל ולחנך את ילדו? בלבו של חוטא ופושע יש ותקנן אהבה בלי מצרים לבנו, ואדם אשר מטה ידו והוא ירד מנכסיו, בין באשמתו ובין שלא באשמתו, אינו בהכרח אב רע. מכל מקום אין זה מן הדין לקפח את זכותו להיות אב לילדו בשל כך בלבד. הנה אותו הגבר בעל העבר הפלילי עשה כל אשר היה לאל ידו לעשות, כדי שלא לנתק את הקשרים הטבעיים שבינו לבין הילד,

¹ „הארץ” מיום 16.11.51.

„נטישה“ זו, שעליה דיברתי, משמעותה התנהגות המורה על כוונה מוחלטת לוותר על הזכויות שיש להם להורים בילדם. התנהגות זו מתבטאת בהתרשלות ובסירוב ללא צידוק למלא את החובות הטבעיות והמשפטיות המוטלות על הורים להשיג על ילדם, להלבישו ולפרנסו. הורה המונע מילדו את חברתו, את אהבתו, את רחמיו („כרחם אב על בנים“), את עינו הפקוחה, את אותות חיבתו, הורה כזה מקפח את זכותו להופיע בבית-המשפט, בבוא השעה לכך, ולהתנגד למסירת הילד בידי זרים, המוכנים ומוכשרים לתת לו את אשר הוריו מנעו ממנו. אם המוסרת את ילדה הבלתי חוקי למוסד ילדים, בצירוף כתב שבו היא מצהירה כי היא מוותרת מרצונה הטוב על כל זכויותיה בילד, אם כזאת נחשבת כמי שנטשה את ילדה; וכל עוד לא התחרטה על מעשיה, אין צורך בהסכמתה לאימוץ הילד על-ידי זרים.

אין הכרח בנטישה גמורה ומחלטת, כגון זניחה ברחובה של עיר. די בכך, אם הכוונה לוותר על הזכויות בילד מסתברת מתוך התנהגות ההורים. אב שעזב את ביתו ולא דאג לפרנסת משפחתו — אין צורך בהסכמתו לאימוץ ילדיו. והוא הדין באם שברחה מביתה והשאירה את ילדיה ללא פיקוח והשגחה, מעשיה של אם כזאת מעידים על כוונתה. אשה אחת ילדה ממזר והשאירה אותו בידי זרים. זמן רב לא באה לבקרו, לא דרשה כי יחזור לה, לא השתמשה בזכויותיה ולא מילאה חובותיה כלפיו. לימים הוגשה בקשת אימוץ. בית-המשפט נעתר למבקשים בלי לדרוש הוכחה על הסכמת האם. דינה דין אם שנטשה את ילדיה.

מוכן מאליה, כי נטישת ילד על-ידי אחד ההורים מבטלת רק את הצורך בהסכמתו שלו. הסכמת ההורה השני עודנה דרושה, כל עוד אין להאשים גם אותו בנטישת הילד.

במקרה של ילד בלתי חוקי יש צורך רק בהסכמת האם לאימוץ הילד, אם גם מודה האב באבהותו. הטעם לכך הוא, שאביו של ילד בלתי חוקי אינו נחשב ל„הורה“ בדיני האימוץ האנגליים. כן אין צורך בהסכמת אב הנשוי בנישואים ביגאמיים. בנו של אב כזה ניתן גם ניתן לאימוץ רק בהסכמת האם (הדבר אינו כן בדיני ישראל).

במדינות רבות אין הסכמת הורים דרושה במקרה שנשללו מהם

ולמלא חובותו כאב. הוא שלח מתנות לילד, אף-על-פי שלא ידע את מקום המצאו. הוא חפץ לראותו, והוא חוזר אף למוטב בגלל ילדו. האם היא אשר עמדה בדרכו, ומתוך נקמה אישית צורבת ביקשה להפריד בינו לבין ילדו לעד ולנצח. היא, האם, לא הרגישה כל חובה כלפי הילד, ונוח היה לה להפטור ממנו, אך האם יהיה זה מן הצדק במסיבות כאלה לגזול את הילד מן האב ולתתו לזרים? האם יש לומר באמת ובתמים, כי הוא, האב, מסרב לתת את הסכמתו לאימוץ ללא סיבה מתקבלת על הדעת? בית-המשפט השיב על שאלות אלה בשלילה — ובדין השיב כך — וסירב לתת צו-אימוץ.

ובדוגמה השלישית שהבאתי לעיל היה המקרה הפוך: האב הסכים לאימוץ, והאם, אם כי לכתחילה הסכימה אף היא לכך, הופיעה לפני השופט, והודיעה כי חזרה בה מהסכמתה. גם בנסיבות אלה פסק בית-המשפט לדחות את בקשת האימוץ. ואלה היו נימוקיו: ראשית כל, העובדה שהאימוץ יהיה לטובת הילד אינה סיבה מספקת להוציא ילד מידי הוריו הטבעיים. שאם לא נאמר כן, הרי תמיד יוכלו אנשים עשירים לאמץ להם בני עניים על אף התנגדות ההורים. שנית, אם אשר מסרה את ילדה לידי זרים להחזיקו ולווננו בשכר, בלי לנטוש אותו לחלוטין, ואחר-כך סירבה לתת את הסכמתה לאימוץ הילד על-ידי אותם זרים, אם כזאת אינה דומה למי שמעכב את הסכמתו בלא צידוק וללא סיבה מתקבלת על הדעת. ושלישית, העובדה שלכתחילה נתנה האם את הסכמתה לאימוץ, ולאחר מכן חזרה בה, גם עובדה זו אין לראותה כמניעת הסכמתה שלא בצדק. הסכמת האם צריכה להיות קיימת במעמד בית המשפט ובעת מתן צו האימוץ, ועד שלא ניתן הצו רשאית האם לבוא ולומר: „איני רוצה“. לאור מסקנותיו אלה סירב בית-המשפט גם כאן לתת צו-אימוץ.

קיצורו של דבר: לפי המשפט האנגלי — אשר ממנו לקוחות שלוש הדוגמאות האמורות — מצווה בית-המשפט לא ליתן צו אימוץ אלא בהסכמת הוריו של הילד הנועד לאימוץ. אולם כלל זה כמה חריגים לו: הסכמת ההורים אינה דרושה מקום שבית המשפט משוכנע, כי הם נטשו את הילד, הזניחו אותו או התיחסו אליו באיבה ובאכזריות מתמידות. כן רשאי בית-המשפט לאשר את האימוץ אף בלא הסכמת ההורים אם הוא משוכנע, כי ההורים מסרבים לתת את הסכמתם ללא צידוק וללא סיבה המתקבלת על הדעת.

In re Miller, 179 N. Y. S. 181, 182; 2 Corpus Juris Secundum p. 391, ¹ note 58.

זכויותיהם האזרחיות, או שהם שיכורים כרוניים, או שטופי זימה. בדברו על ההלכה הקובעת, כי אב שנשללו ממנו זכויותיו האזרחיות אין צורך בהסכמתו לאימוץ ילדו, אומר בית-משפט אמריקאי אחד, וזו לשונות: "הלכה זו קשה היא ביותר ל-(פלוגי, אבי הילד), אך רק הוא לבדו אשם בכך, שהעמיד את עצמו מעבר לתחומי החוק על-ידי התנהגות אשר שללה ממנו את האזרחות ואת החרות. מאשתו נמנעה חברתו ותמיכתו; מילדתו נשללה חסותו ואהבתו, ושתיהן יחד מרגישות בחרפת התנהגותו ובקלון אשר המיט על שמו".

*

על שום מה הרחבתי את הדיבור בשאלה זו? בארץ הזאת לא קיים לפי שעה חוק אימוץ, אולם משרד המשפטים טרח ועמל ועיבד הצעת חוק. בעניין הסכמת ההורים לאימוץ ילדם נאמר אמנם בהצעה זו, כי — „לא יאומץ ילד אלא בהסכמת הוריו... ואולם רשאי בית-המשפט ליתן צו-אימוץ באין הסכמה זו, אם הוכח לו, כי הוריו של העומד לאימוץ הפקירוהו, או לא מילאו חובתם כלפיו, או כי לא נודע מקום המצאם, או כי אינם מסוגלים להביע הסכמתם" (סעיף 5 של „הצעת חוק אימוץ ילדים, תשי"ג—1952)". הוראות אלה יפות הן, ונעשו כמתכונת הוראות דומות המצויות בחוקי אימוץ שבמדינות אחרות. אך עלי לציין, כי לא כל הגורמים אשר עליהם עמדתי בהרחבה בדברי האמורים, רישומם ניכר בהצעת החוק הנזכרת לעיל, ולדעתי טוב יעשה בית המחוקקים שלנו אם יתן דעתו על גורמים אלה, בבוא השעה לכך.

אימוץ ילד — כיצד?

אחת התופעות המוזרות ביותר במשפט הישראלי, שאינו חסר בדרך כלל תופעות זרות ומוזרות, היא העובדה שאין חוק מפורש בדבר אימוץ ילדים, ואף-על-פי-כן ניתנים על ידי בתי המשפט המחוזיים בארץ עשרות, ולעתים גם מאות, צווי אימוץ מדי שנה בשנה. תופעה זו אומרת: דרשני! אך לפני שנעמוד על מהותה, טיבה ומקורה, ונחקור את סיבותיה, נתבונן ונראה, צעד אחר צעד, כיצד רוכש לו אדם ילד על דרך האימוץ. לשם כך נקח מקרה ממשי ומוחשי של תינוק חי וקיים, נקרא עליו שם בדוי, ונלווה אותו בדרכו למיום הוולדו, ואף קודם לכן, ועד שמצא לו קורת גג בבית אנשים זרים אשר אימצוהו להם לבן.

הדבר קרה לפני שנים מספר, זמן קצר לאחר תום מלחמת העולם השנייה. צעירה כבת עשרים ממושבה אחת בשומרון הרתה לידידה, כאשר מלאו ימיה ללדת, קמה ועלתה ירושלימה ונכנסה לבית חולים אחד. כאן ילדה ילד בריא ושלם, ובהערך טכס תברית ביקשה כי ייקרא עליו השם „מתניה". למה בחרה בשם זה דווקא — לא סיפרה לאיש, ואף את שמו של ידידה, אבי הילד, סירבה לגלות.

עוד לפני היכנסה לבית-החולים באה בדברים עם בית התינוקות של „ויצ"ר" בירושלים, וממוסר זה ניתנה לה ההבטחה, כי בהיוולד הילד תשחרר מכל דאגה לו, וכל מחסורו יהיה עליו, על המוסד, ואמנם, כאשר מלאו לילד שמונה ימים הובא ל„בית התינוקות", ואמו נלקחה אל הנוטריון הציבורי שליד בית המשפט ושם חתמה, כדת וכדין, על כתב ויתור אשר זו לשונו:

¹ ר' להלן, עמ' 243.

„אני הח"מ (פלוגית) מעיר (פלוגית) מצהירה בזה, כי אני מוותרת לחלוטין על כל הזכויות הטבעיות והחוקיות שיש לי בתור אם בגוף הילד מתניה, בהתנתקו, ברכושו ובכל דבר ועניין הנוגע לו, לטובת בית התינוקות „ויצ"ו בירושלים, אשר לרשותו אני מוסרת את הילד לחלוטין, בחוק ובמעשה, לעשות בו כפי שימצא לנכון, בלי כל זכות ערעור מצדי. למוסד הנ"ל תהא גם הזכות למסור את הילד לאימוץ לכל מי שימצא לנכון, ובתנאים אשר יישרו בעיניי“.

מיד לאחר שחתמה על כתב זה, בו הביעה את כוונתה ואת נכונותה לנתק לחלוטין את כל הקשרים הטבעיים שבינה לבין ילדה הרך, שבה האם הצעירה לביתה, פטורה מכל חובה וחפשיה מכל טרדה. הדאגה לעתידו של הילד הוטלה מעכשיו על שכמם של עסקני „בית התינוקות“.

בתיקי המוסד שמורה רשימה. רשימה ארוכה של זוגות חשוכי בנים אשר פנו בזמנם אל המוסד, אם במישרים ואם באמצעות המחלקות הסוציאליות שליד השלטונות המקומיים, וביקשו כי יימסר להם ילד או ילדה לשם אימוץ¹. כי זאת יש לדעת: המוסד אינו ממהר למסור מיד ילד או ילדה לכל הפונה אליו. הסיבה לכך היא כפולה: ראשית כל, גדול מספר המבקשים יותר ממספר הילדים העומדים לאימוץ, ויש שאנשים ממתנינים עת רבה מאד לפני שייקראו לקבל ילד. שנית, המוסד עורך מצד אחד חקירה ודרישה יסודית כדי לעמוד על סגולותיהם האישיות של מבקשי האימוץ, על מעמדם החברתי והכלכלי, ועל כשירותם לגדל ולחנך ילד, ומצד שני הוא תוהה על טיבו של כל ילד הבא לידו, וביחוד על מצבו הגופני והשכלי, למען דעת אם הוא ראוי להימסר לאימוץ. מטעמים אלה רושם לו המוסד את שמות האנשים המבקשים לאמץ להם ילד, ולאחר עריכת החקירות הדרושות הוא מזווג את הזיווגים. כלומר: פוסק לכל זוג את הילד המתאים לו, או — ביתר דיוק — בוחר לכל ילד את ההורים המתאימים לו.

עתה הגיע תורו של מתניה הקטן. הוא נמסר לבדיקה רפואית, ולאחר שנקבע על ידי מומחה לדבר, כי הוא תינוק בריא ושלם, נטל מזכיר המוסד את רשימת מבקשי האימוץ והחל מחשב חשוכים ומצרף צירופים כדי לקבוע בגורלו של מי יעלהו. לבסוף בחר בזוג אחד, בני

¹ היום מטפלים בענייני אימוץ העיריות שבערים הגדולות והמשרדים המחוזיים של משרד הסעד. ר' ע"ז להלן, עמ' 165.

טובים ואנשי מעמד (נכנה אותם בשם „בן־ארצי“), ואמר בלבו: ילד זה, מתניה, מתאים לו לזוג זה. מיד בא בדברים עם אותם אנשים, ולא עברו שעות רבות ובני הזוג „בן־ארצי“ — אשר התגוררו בעיר אחרת, הרחק מירושלים — נזדרזו ועלו לירושלימה אל „בית התינוקות“ וביקשו מאת הממונים לראות את מתניה, ומשנתנו בני הזוג את עיניהם בו חדרה פתאום אל תוך לבם שמחת גיל. האשה לקחה אותו בזרועותיה, אימצה אותו אל לבה. לטפה בשפתייה את לחיו הרכה והזילה דמעה על שמיכתו. לבעלה שעמד לצידה והתכונן במחזה פלאים זה אמרה חרש: „ילד כזה הפצתי“. והיה בלחש זה הד קדומים של דברי אם אחרת, אם אשר גם נפשה יצאה לולד: „אל הנער הנה התפללתי...“

עוד באותו יום לקחו להם בני הזוג את מתניה אל ביתם, והוא פתח מבן חודש ימים, ומתוך כובד ראש והכרת האחריות הכבדה שנפלה עליהם פתאום, אך בחדווה עילאית כבושה, החלו מטפלים בו, כטפל הורים אמיתיים בילדם הטבעי.

חצי שנה עשה מתניה בכיתו החדש, ואז החליטו בני הזוג, כי הגיעה השעה לבקש את אישורו החוקי של האימוץ. את החלטתם זו הודיעו ל„בית התינוקות“, ולפי הדרכת מנהלי המוסד פנו לפרקליט אחד, ביתר דיוק: לפרקליטה אחת, ומילאו את ידה לטפל בדבר בשמם. כעבור ימים ספורים נפתח תיק במזכירות בית־המשפט („תיק אימוץ“ מס. כך וכך לשנה פלוגית), ובו תויקו כל הניירות והמסמכים הדרושים. מה טיבם של מסמכים אלה ומה נאמר בהם?

בראש ובראשונה באה בקשת האימוץ. בקשות מסוג זה הן אינטימיות ביותר ומרעידות לעתים קרובות נימה מסותרת בלב. הן קורעות אשנב אל תוך פינות חייהם החבויות ביותר של בני זוגות חשוכי בנים ומעלות ללא כחל וסרק וללא פרכוס את כמיהתם הטהורה ואת אהבתם הצרופה של בני אדם לילדים. מתוך הבקשה ב„תיק מתניה“ עלו הפרטים הבאים:

המבקשים — כלומר: בני הזוג אשר לקחו את הילד לביתם — הם בעל ואשתו, אשר נישאו זה לזה כדת משה וישראל באחת מערי אירופה המרכזית ביום פלוני, שנה פלוגית, ועלו ארצה ערב מלחמת העולם השנייה. הם נתינים א"י, תושבי הארץ וחברי כנסת ישראל. זמן רב כבר עבר מעת נישואיהם, אך לצערם אין להם ילדים, הם אוהבים מאוד ילדים, ויש בכוחם לפרנס ילד. הכנסותיהם עולות על סכום של כך וכך לירות לחדש, ומלבד זה יש להם גם רכוש במטלטלים

עורך דין תורני, כי לפי דיני ישראל אין שום מניעה, כי האימוץ יאושר כחוק.

מחוץ למסמכים האמורים הוגשו לבית המשפט והושמו בתיק האימוץ גם תעודת הלידה של התינוק — במקום המיועד בה לציון שם האב נאמר „לא ידוע“ — ותעודת ההתאזרחות של מבקשי האימוץ.

לאחר שכל המסמכים הדרושים הוגשו ותאיקו, ציווה בית המשפט לפרסם בעתון הרשמי ובאחד מעתוני הארץ העבריים את תוכן הבקשה והזמנה „לכל אדם להופיע בבית המשפט... תוך עשרה ימים מיום פרסום הזמנה זו, וליתן טעם, אם יש בידו טעם כלשהו, מדוע לא יינתן צו אשר לפיו יאמצו להם המבקשים, הגברת והאדון „בן-ארצי“, את הקטן מתניה, שנוולד בירושלים ביום פלוני, שנה פלונית. שאם לא כן — יתן בית המשפט את הצו הנדרש“. העתק מן הבקשה הועבר גם למחלקה הסוציאלית של הממשלה, ואחד מפקידי המחלקה מונה במיוחד לחקור בדבר ולהגיש לבית המשפט דו"ח מפורט של ממצאיו. הפקיד עשה כאשר צווה, ובדו"ח שערך לאחר זה הוא מספר, בין היתר, כי ביקר כמה פעמים בבית מבקשי האימוץ ועמד על האווירה המשפחתית הנעימה השוררת בו, על המסירות הרבה שמגלים המבקשים בטיפולם בילד ועל מצב בריאותו הטוב של הילד, וממליץ בכל לבו ובלא-כחל-היסוס, כי צו האימוץ יינתן על-ידי בית-המשפט.

ביום הקבוע באו לבית המשפט שני המבקשים, האיש ואשתו, ופרקליטתם. איש לא בא להתנגד להם ולבקשתם. בית המשפט עיין אז עיין היטב בכל המסמכים שהיו לפניו, חקר את שני המבקשים בדבר מצבם החברתי והכלכלי, בדבר המניעים אשר המריצום לפנות אל בית המשפט, בדבר יחסם הנפשי אל הילד ובדבר תשוקתם והסכמתם להיות לילד לאב ולאם.

בהמשך הדברים עוד נעמוד על מטרת התהליכים המשפטיים האמורים, ועל החשיבות הרבה שבכל אחד ואחד מהם, לילד המאומץ ולהורים המאמצים גם יחד. כאן אסתפק בכך שאומר, כי תשובותיהם של בני הזוג הפיקו רצון מאת בית המשפט, ומתוך תשובות אלה, וכן מן התעודות ומן המסמכים שהיו בתיק, עמד על מצב הדברים לאמיתם, ונוכח לדעת כי האימוץ אמנם יהיה לטובת הקטן. לפיכך נעתר בית המשפט למבקשים ונתן, בו במקום צו, הנקרא „צו אימוץ“, ובו מילא את ידיהם של המבקשים לאמץ להם לבן את הילד המכונה „מתניה“, והוסיף כי „מיום זה ואילך ייחשבו המבקשים — מר בן ארצי ומרת

ובמקרקעים, אך לדאבון לבם לא נתברכו בבנים, והרופאים אשר טיפלו בהם עת רבה קבעו, כי לא יוכלו להעמיד ולדות. הילד מתניה אשר הם מבקשים לאמצו נולד לאם לא-נשואה והיא, האם, אינה רוצה בו, ולמעשה ויתרה עליו לחלוטין, כאשר יעיד כתב הויתור אשר התמה עליו לפני הגוסטריון ימים ספורים לאחר שנוולד הילד. כיום אין היא מתעניינת בו, ואבי הילד — לא ידוע מי הוא ואיה הוא.

לאחר הרצאת עובדות אלה באות פסקאות אחדות שאני מוסרן ככתבן וכלשונן: „מתניה נמסר למבקשים על-ידי בית התינוקות ויצ"ו, בהיותו פחות מבן חודש ימים. כיום הוא נמצא בביתם, וכל מחסורו עליהם. הוא מקבל את הטיפול המסור ביותר, את אהבת ההורים הדרושה כל-כך לתינוק רך בשנים, והוא מרגיש את עצמו בכי טוב, מתפתח יפה ואוהב את המבקשים“.

„במשך הזמן שהקטן — מתניה — נמצא בביתם, נקשרו בו המבקשים קשר אימץ, והם אוהבים אותו כאהוב הורים את בנם הטבעי. הם רוצים לגדלו ולחנכו ולהחזיקו בתמידות אצלם, ומתחייבים לדאוג לו ולספק לו את כל צרכיו לפי יכלתם החמרית ולפי מעמדם בחברה“.

„המבקשים לא שילמו תמורה בעד הילד ולא קיבלו פרס ממישהו כדי להחזיקו אצלם. אין הם מעוניינים גם ברכושו, אם יתברר פעם שיש לו איזה רכוש. לעומת זאת הם יודעים את התוצאות הכרוכות באימוץ, היינו: שהם מקבלים על עצמם את החובות וההתחייבויות של הורים כלפי ילדם, וכי לקטן תהיינה כלפי המבקשים כל הזכויות שיש לבן כלפי הוריו, ובכלל זה זכות הירושה בעזבונו, כאילו היה בנם הטבעי מלידה ומבטן“.

הבקשה מסתיימת בעתירה, כי יינתן צו האימוץ מטעם בית-המשפט, וכי שם המבקשים ייקרא על הילד, כלומר ששם הקטן לא יהיה עוד „מתניה“, כי אם „אוריאל בן-ארצי“.

לבקשה זו, שאושרה בשבועה על-ידי שני בני הזוג מבקשי האימוץ, צורפו הצהרות מטעם מזכיר „בית התינוקות“, מטעם רופא ומטעם עורך דין רבני. בהצהרה הראשונה מספר מזכיר בית התינוקות את פרשת חייו הקצרים של התינוק, מסכם את תוצאות חקירותיהם של אנשי המוסד בדבר מצבם החמרי וכשירותם הרוחנית של מבקשי האימוץ, וממליץ על מתן תוקף חוקי לאימוץ. בהצהרה השניה מעיד רופא מומחה, כי הוא טיפל במבקשים ובהם לכלל מסקנה, כי הם בריאים בגופם וברוחם, אך אינם מסוגלים להעמיד ולדות משלהם; ובהצהרה השלישית מעיד

בן ארצי — להורי הילד, לזכויות ולחובות, כאילו היו הוריו הטבעיים, והילד יהיה ברשותם ונתון לפיקוחם ולהשגחתם... ויחשב לבנם לכל דבר וליוורשם אחר מיתתם, וישא את השם אוריאל בן-ארצי. אולם צו זה לא יעניק למבקשים כל זכות ירושה בעזבונו של הקטן, בין במטלטלים ובין במקרקעים".

משחתמו שופטי בית-המשפט על צו האימוץ, נתגשם חלומם הטמיר של בני הזוג, וחייהם נתמלאו פתאום תוכן אמת: הם נתברכו בילד משלהם, וצער הבדידות והערירות נסתלק מתוך ביתם. אותה שעה נתברך גם מתניה-אוריאל. הוא רכש לו אב ואם, וחרפת האלמוניות נמחתה משלשלת יוחסיו.

בן חורג בא על תיקונו

בקהלנו רווחת הדעה, כי כל האימוצים, בלא יוצאים מן הכלל, הם מקרים של ילדים וילדות אשר נמצאו במקלטים ציבוריים, בבתי קברות, במגרשים פנויים ובמבואי בתים, כלומר: ילדים אסופים אשר מתחילת בריאתם לא היו רצויים, והוריהם ראו בהם נטל שיש להפטר ממנו בכל מחיר. דעה זו אינה נכונה כי אם בחלקה בלבד. אמת הדבר, כי אחוז ניכר מבין צווי האימוץ ניתן על-ידי בתי המשפט ביחס לילדים שהוריהם, ובייחוד אבותיהם, הם אלמונים, אך לא נדירים כלל הם המקרים שבהם מופיעים הורים בבית המשפט ונוטלים חלק פעיל בדיוני האימוץ של ילדם, מתוך מטירות-שבאהבה. מקרים כאלה צבועים לרוב בגוון משפחתי טראגי, וההורים, מתוך שהם רואים באימוץ פתח הצלה לילדם, אינם מסתפקים במתן הסכמתם הפאסיבית, כי אם באים ומעתירים לבית המשפט למהר ולתת את צו האימוץ. כדי להבטיח לילדם עתיד טוב יותר ולגאלו מסבך המציאות המרה, שלתוכה נקלע שלא בטובתה, הם מוכנים להביא קרבן את זכויותיהם הנאצלות ביותר, את זכויות האב והאם אשר חננם הטבע. הנה דוגמה אחת מני רבות:

משפחה עניה מטופלת בילדים הרבה. האב חולה ואין בכוחו לעבוד אלא ימים אחדים בשבוע. צרכי הבית מרובים והפרנסה דחוקה. נולד תינוק, השביעי או השמיני במספר הילדים. האם אינה יכולה לטפל בו כראוי. חסרים לה האמצעים לרכישת הדברים החיוניים ביותר לקטן. האב והאם מחליטים אז למסור אותו לאימוץ. ברצון, אם כי בצער, הם מופיעים בבית המשפט ונותנים את הסכמתם לכך.

והוא הדין בילדים יתומים. הנה נפטר גבר אחד והשאיר אחריו אלמנה ושני יתומים. הקטן שבהם — בן חדשים אחדים בלבד. האלמנה

נשארה בעירום ובחוסר כל ונאלצה לצאת לעבודה ולהשתכר למחיתה ולמחית שני ילדיה. אך בסופו של דבר נוכחה לדעת, כי אין כוחותיה עומדים לה להיות גם מפרנסת וגם עקרת־בית. גם לצאת לעבודת יום וגם להתקין סעודות ומלבושים נקיים לכל בני המשפחה, וכי בחלקה את תשומת לבה ואת השגחתה בין שני הילדים, נמצא כל אחד מהם מקופח. לפיכך באה אלמנה עלובה זו לידי מסקנה, כי מוטב לה למסור את אחד הילדים, הקטן שבהם, לאימוץ. בדמעות בעיניה אמרה לשופט: „התינוק בלעדי יוכל להסתדר; אני ובני הבכור בלי התינוק גם כן נוכל להסתדר; אך כולנו יחד לא נוכל להסתדר. לכן טוב יהיה לכולנו שאנשים זרים יאמצו להם את הקטן וידאגו לו“.

חברי השופט קיסטר מספר¹ על צו אימוץ שניתן על ידו במקרה של ילד אשר שימש עת רבה סלע־מחלוקת בין הוריו: אביו חשד בילד שאינו שלו, והאם הכחישה את הדבר, והמריבות רבו ביניהם. לבסוף באו לכלל הסכמה למסור את הילד לאימוץ בגלל שלום בית.

אולם מלבד הגורמים האמורים, היינו, אי־חוקיות לידה, עוינות, עוני, יתמות, אלמנות ושכול, משמשת עוד תקלה חברתית אחת גורם חשוב למסירה לאימוץ. תקלה זו היא המשפחה ההרוסה. לעתים לא נדירות יקרה ובני זוג שנפרדו זה מזו דואגים לילדם שיאומץ בידי זרים, למען לא יישאר מחוסר בית.

היה היה זוג אחד, בעל ואשתו, אשר עלה לארץ מאחת הארצות שבמרכז אירופה, ולו שני ילדים, בן ובת. כמה שנים אחרי שגולדו הילדים גילו בני הזוג פתאום כי אין הם מתאימים זה לזה, והסכימו להפרד זה מזו. הם פנו אל משרד הרבנות, ולאחר קיום כל הדרישות הפורמאליות נתן הבעל גט פטורין לאשתו. בכתב ההסכם שנערך ביניהם בזמן הגירושין חילקו ביניהם את הילדים: האשה לקחה את הילד והבעל לקח לו את הילדה. כעבור זמן מה נישאה האשה לגבר אחר, והבעל אף הוא נשא אשה אחרת. הילד נשאר, איפוא, בפיקוחם ובהשגחתם של אמו ואביו חורגו, והילדה גדלה בבית אביה ואמה חורגתה.

לימים ילדה האשה ילד לבעלה השני, ושני הילדים גדלו תחת קורת גג אחד וחונכו ביחד. הם אהבו זה את זה אהבה רבה, ובבית לא הורגשה כל הפליה בין זה לזה. אך ההורים, כלומר, האם של שני הילדים ואבי

¹ ר' חוברתו „אימוץ ילדים בישראל“, עמ' 29.

הילד השני שהיה אביו חורגו של הילד הראשון, החלו חוששים לזעזוע נפשי שיתחולל בקרב הילדים, משיוודע להם, כי אינם אלא אחים למחצה, וכי אביו של האחד זר הוא לשני. לפיכך באו לידי מסקנה, כי אין טוב לפניהם בלתי אם דרך האימוץ, כלומר: שהאב החורג יאמץ לו את בן אשתו בדרך חוקית, ויאחה על־ידי־כך את הקרעים. הם באו בדברים עם אביו הטבעי של הילד, כלומר, עם בעלה הראשון של האשה, והעמידוהו על הדברים כהווייתם. למזלו של הילד היו כל האנשים המעורבים בדבר בני תרבות ואנשי מעשה, והאב הבין מיד כי אסור ליצור תסביכים בנפש הילד, וכי טובתו ושלומו מחייבים כי ימי ילדותו יעברו עליו בעולם שלם ומושלם. הוא לא היסס אף רגע אחד, והבטיח לתת את ידו לאשתו לשעבר ולבעלה במאמציהם לקבל את אישורו של בית המשפט לאימוץ הילד בדרך חוקית. לשם כך נערך הסכם משולש בין הצדדים המעוניינים — כלומר: בין אבי הילד מצד אחד, לבין אמו מצד שני, ואביו חורגו מצד שלישי — ובו הובאו לידי ביטוי התחבוביות הגומלין שביניהם. על פני סעיפי ההסכם מרחפת רוח של הבנה הדדית בין אנשים בני דעה והכרה, ורגשי אהבה ואחריות משותפים לילד ולעתידו. כמה סעיפים בהסכם זה מעניינים הם מפאת עצמם, ואני מרשה לי להביאם כאן במלואם, ככתבם וכלשונם: „המבקש (כלומר: אביו חורגו של הילד, מבקש האימוץ) מקבל עליו את החובות החלות כרגע, ואשר תחולנה עליו בעתיד, לפי דיני ישראל בדבר אימוץ ילדים, ומתחייב לכלכל ולגדל את הילד... ולטפל בחנוכו ובכלכלתו ולספק את כל צרכיו ולהתייחס אליו כהתייחס אב אל בנו בישראל“.

„הצדדים מתחייבים לא להוציא את הילד מישראל ולא לשדלו או לעזור לו לצאת את ישראל בלי מסירת הודעה קודמת לאביו הטבעי, כדי לתת לו את האפשרות, בעוד מועד, לברר עם הילד עצמו אם אמנם יש ברצונו לעזוב את הארץ“.

„לאב נשמרת הזכות להשאר בקשרים עם הילד, והמבקש ואשתו מתחייבים לעשות הכל כדי להקל קיום קשרים אלה“.

„האם מוותרת על דרישת תשלומי מזונות מאת האב בשביל הילד, בעד העבר ובעד העתיד“.

כידוע מתעוררת במקרים כאלה השאלה החמורה: אם, ובאינו מידה, זכאי הילד המאומץ ליטול חלק בירושת אביו מאמצו. כדי למנוע כל ספק בעניין זה נוהגים זהירות־יתר ומבליעים בהסכם האימוץ, או

בצו האימוץ, תנאי על הענקת זכות ירושה לילד. במקרה שאני דן בו עכשיו נאמר, כי — „המבקש מתחייב לעשות את הסידורים הדרושים לשם הבטחת זכויותיו של הילד בעובונו של המבקש, כאילו היה הילד בנו הטבעי וירושו החוקי“.

בעת עריכת ההסכם כבר היה הילד בן אחת עשרה שנים, כלומר: שנתיים ימים בלבד לפני היותו „בר מצוה“. האב לא היה יכול, כנראה, לוותר על זכותו להשתתף בשמחת מצוה זו. ידוע ידעו הצדדים, כי אבי הילד לא יוכל לבוא לבית אשתו לשעבר, אם החגיגה תיערך שם, לפיכך נכתב בהסכם סעיף נוגע־עדי־הלב זה: „טכס הבר־מצוה של הילד ייערך בביתו של אחי המבקש“.

על סמך הסכם זה הוגשה בקשה לבית המשפט להרשות לבעלה השני של האשה לאמץ לו את בנו חורגו. העתק מבקשה זו הועבר למשרד הסעד, ובית המשפט הטיל על נציגי משרד זה לחקור ולדרוש בדבר. מתוך הדו"ח של המפקחת האזורית של משרד הסעד מתגלה טפח מחיי המשפחה של מבקש האימוץ. וכך כותבת המפקחת:

„שני הילדים מתחנכים יחד. הם גרים בחדר אחד, והמבקש ממלא למעשה מכבר את מקומו של האב הטבעי. האב הטבעי לא השתתף בהוצאות חינוכו של הילד, כי אם בשנה הראשונה לגירושין, ונפגש עמו רק לעתים רחוקות. כוונתו של המבקש היא להבטיח לילד חינוך שלם בבית, ליד אמו, ולמנוע ממנו משבר נפשי אם ישנה אביו באחד הימים את דעתו וידרוש את הילד בחזרה. על מנת כן הוגשה בקשת האימוץ. התרשמנו מהמבקש שהוא דואג במידה שווה לשני הילדים, ולדעתנו ראוי הוא לכך, כי תינתן לו הרשות לאמץ לו את בן אשתו. האימוץ נראה לנו רצוי ומועיל מנקודת מבט חינוכית“.

בישיבה אשר נקבעה עליידי בית המשפט הופיעו כל הצדדים המעוניינים והרצו את דבריהם. איש מהם לא התנגד, כמובן, לאישור האימוץ. האב החורג, מבקש האימוץ, הצהיר וחזר והצהיר, כי הוא מסכים להעניק לילד אותן זכויות שמעניק החוק לבנו הקטן שלו, וכי לשם כך הוא מוכן גם לכתוב צוואה או לתת מתנה בחיים, או לעשות כל דבר אחר אשר יידרש ממנו. במהלך הדיון נתעוררה השאלה, שמא רצוי לשאול את פי הילד אם הוא מסכים „לוותר“ על אביו הטבעי כדי „לרכוש“ לו אב זר. על זה השיבו כולם פה אחד בשלילה. הם אמרו: „הילד אמנם בן אחת עשרה שנים כיום, אך הוא ילדותי מאוד, והדבר עשוי להכניס ספקות בלבו ולפגום את שלוותו הנפשית. עכשיו הוא חי

בהרמוניה עם הכל, עם הוריו הטבעיים ועם אביו חורגו, אך מוחו הרך עדיין אינו נטרד משאלת מוצאו ומשאלת היחסים המדוייקים שבינו לבין האנשים הסובבים אותו. בגיל זה עדיין איננו מסוגל לרדת לעומקן של שאלות מסובכות אלה ולעמוד על פתרונן המלא. ולמה ייקלע אל בין שני עולמות שונים ומשונים זה מזה? מוטב להמתין עד אשר יגדל ומוחו יהא עשוי להשיג ביתר בהירות את מעמדו בעולם המבוגרים. אנו מבקשים כולנו“, כך סיימו האנשים את דבריהם, „לא להומין את הילד, ולא לשאול את דעתו בדבר“.

כך דיברו וכך פעלו אנשים נבונים ויודעי דבר. שום חיכוכים לא היו ביניהם. שום הבדלי דעות. הם שיוו לנגד עיניהם רק את טובתו ושלומו של הילד, ולמטרה זו היו מוכנים לצאת מגדרם ולהביא קרבן. סוף דבר: על סמך הסכמתם של האנשים אשר בידם הופקד גורלו של הילד, נאות בית־המשפט ליתן צו אימוץ המאשר את מעמדו החוקי של הילד כבנו של אביו חורגו „לפי תנאי ההסכם ובהתאם לדיני ישראל“, ועל שמו של הילד הוסף עתה כדת וכדין גם שמו של אביו חורגו. קשה, כמובן, לדעת מה יהיה יחסו של הילד, לכשיגדל, ומה יהיו הרגשותיו לאביו הטבעי, מעבר מזה, ולאביו מאמצו, מעבר מזה, אך נוכח המצב שנוצר עם פירוד הוריו היה קיים רק מוצא אחד ויחיד: האימוץ. אין ספק בכך, כי אם יתעמק הילד בדבר, בבוא השעה לכך, יווכח לדעת כי שניהם, אביו הטבעי ואביו חורגו גם יחד, לא עשו מה שעשו אלא מאהבתם שאהבו אותו ומדאגתם שדאגו לו ולמעמדו בחיים בהווה ובעתיד.

הקשיים בדרכי האימוץ הם, בעיקר הדבר, משני סוגים: ראשית כל, קשיים אובייקטיביים, היינו: מיעוט מספר הילדים העומדים לאימוץ בהשוואה לדרישה הגדולה של בני זוג המבקשים לאמץ. על גורם זה אעמוד בקצרה בהמשך הדברים. שנית, הדרישות התמורות מטעם אלה המטפלים בענייני אימוץ הלכה למעשה, והם: בתי המשפט, העובדים הסוציאליים ומוסדות תינוקות. ההגיון מחייב, כי שני סוגי קשיים אלה יהיו קשורים זה בזה, באשר טבעי הוא הדבר שמיעוט מספר הילדים העומדים לאימוץ יעודד את המטפלים בדבר להחמיר בדרישותיהם, כדי לבחור את המתאימים ביותר שמבקשים. על הדרישות שדורשים בתי המשפט, ועל התנאים שהם מתנים בטרם יתנו צו אימוץ, כבר עמדתי בשיחותי הקודמות ולא אחזור עליהם עוד. אוסיף רק דברים מועטים על עמדתם הבלתי פשרנית של בתי המשפט בשאלת הסכמתם של ההורים הטבעיים, כלומר: דרישתם של כמה שופטים כי יובאו לפנייהם הוכחות מלאות על כך, שהורי הילד אמנם מוותרים עליו ויתור גמור ומוחלט, ומסכימים מרצונם הטוב והחפשי לאימוצו בידי זרים. דרישה זו משמשת לעתים קרובות אבן-נגף בדרכם של מבקשי אימוץ, ויש ובקשתם של אלה נדחית אם השופט הדין בה אינו משוכנע בכך מעל לכל ספק.

נגעתי בשאלה זו באחת משיחותי הקודמות, וכמה מן המאזינים הגיבו על כך במכתביהם אלי, והעירו הערות מעניינות ביותר. עורכת הדין ד"ר ר. רוקנשטיין, העוזרת ליועץ המשפטי של משרד הסעד בתל-אביב, כותבת:

„הייתי עורכת-דין בבוקובינה, ששם היה תוקף לחוק האוסטרי, ויכולה אני להעיד, כי לפי חוק זה אין אימוץ בלי הצהרה חגיגית מטעם הורי הילד לפני בית המשפט, כי הם מסכימים לאימוץ. השופט בעצמו חוקר אותם לסיבת רצונם לוותר על ילדם. התעניינתי גם בחוקי האימוץ של ארצות אחרות והגעתי לכלל דעה, שאין מקום לאימוץ כל עוד אין ההורים מופיעים בעצמם לפני בית המשפט המחוזי ומשכנעים את השופט כי ויתורם נובע מרצונם החפשי והטוב. אירעו כמה מקרים שבהם ניתנה הצהרת הויתור לפני שופט שלום ימים אחדים בלבד אחרי הלידה, כלומר, לפני שהאם החלימה מחבלי הלידה, ולא היה סיפק בידיה לחשוב שמא תוכל היא עצמה לגדל את ילדה בעזרת המוסדות המתאימים.

אחרי מלחמה קשה עם העובדים הסוציאליים, ואחרי ישיבה עם

האימוץ ותנאיו

מאזינה באחת ממושבות השומרון כותבת אלי לאמר:
„יש לי ידידה טובה, ומאז הכרתיה לפני שבע שנים, אני יודעת כי היא רוצה בילד. הטבע המר לה, ואין היא יכולה ללדת. לפיכך החליטה לאמץ לה ילד. לשם כך פנתה לכל המקומות הדרושים, אך עד היום לא נושעה. היא בשלחת ממוסד למוסד וממשרד למשרד ולדבר אין כנראה סוף. לפני שבועות מספר נזדמן לה ילד נחמד כבן שלוש שנים באחת המעברות. הוא יתום וגלמוד והגיע לארץ עם עולי עיראק. מכירתי סיפרה לי שהיתה מוכנה לקחתו עמה מיד, אך מנהלי המעברה שוב שלחוה למוסדות ולמשרדים עד אשר עיפה. אומרים לה, כי עליה להמציא מכתב מכאן ותעודה משם, והיא ממש אובדת עצות.

אני יודעת שהילד אשר יבוא לביתה יהיה מאושר ודבר לא יחסר לו. יהיו לו אב ואם טובים ובית חם ונעים. שניהם, גם מכירתי וגם בעלה, אוהבים מאוד ילדים ומשתוקקים לילד. אני יודעת זאת מיחסם אל שתי בנותי. בכל פעם שאני שומעת את דבריך על אימוץ ילדים אני מהרהרת באשה זו וצר לי עליה. האם אין זה טוב יותר לילד להיות בבית הורים מאשר להתגלגל במעברה? ואולי אני טועה בכל העניין הזה; אולי אין הדבר קל כל כך כפי שאני חושבת? אשמח מאוד לשמוע את דעתך בעניין זה.

התשובה על מכתבה של מאזינה זו היא קצרה ופשוטה: אמנם כן, צדקת בהשערתיך. הדבר אינו קל כל כך ואינו פשוט כל כך כפי שנהגים הבריות לחשוב. אבאר את דברי בהרחבת-מה.

השופט המרכז את כל ענייני האישות, האפטרופסות, האימוץ וכו' התחלנו בבית המשפט המחוזי בתל-אביב בפרוצידורה חדשה בעניין קבלת הסכמת ההורים לאימוץ ילדיהם: בכל מקרה שעובדת סוציאלית מוסרת לי, כי הורים רוצים לוותר על זכויותיהם בילדם, וכי ברצונם למסור לאימוץ, אני מגישה בשם היועץ המשפטי לממשלת ישראל בקשה למינוי אפטרופוס על גופו ועל רכושו של הקטן. אחרי קביעת תאריך לשמיעת הבקשה, מזמינים לבית-המשפט את האם (או את ההורים) של הקטן, ובמקרה שהאם עצמה עוד קטנה בגילה מזמינים גם את הוריה שלה, וחוקרים אותה חקירה קפדנית בשפתה היא על סיבת רצונה לוותר על ילדה. השופט מסביר לה או להוריה את ערך הויתור ואת תוצאות האימוץ. במקרים רבים דוחה השופט את המשך הדיון ליום אחר כדי לתת לאם ולהוריה (או להורי הילד) שהות להוסיף ולהרהר בדבר.

אחרי שהשופט משוכנע שרצון האם (או ההורים של הילד) הוא באמת למסור את הילד לאימוץ ולוותר על כל זכויותיה בו, הוא נותן צו הממנה לאפטרופסית את העובדת הסוציאלית שאני מציעה אותה בבקשה. לפעמים ניתנת בגוף הצו הוראה לאפטרופסות להתקשר עם אם הילד כעבור חודש או חדשיים, כדי לברר אם לא חזרה בה בינתיים מויתורה. רק לאחר שכל הדרישות הפורמאליות האלה נתמלאו, מקבלת האפטרופסית רשות מבית-המשפט למסור את הקטן לאימוץ.

בתום תקופת נסיון של ששה חדשים לשהיית הילד אצל הוריו המאמצים, מגישים אלה את בקשתם לבית המשפט. אז מופיעה האפטרופא בבית המשפט ונותנת את הסכמתה לאימוץ הקטן על-ידי המבקשים".

את מכתבה מסיימת הד"ר רוקנשטיין במלים אלה: "לדעתי זו היא הפרקטיקה הרצויה ביותר, ונכון יהיה שכל יתר בתי המשפט המחוזיים בארץ ינהגו על פיה".

ייתכן מאוד, כי אמנם רצוי הדבר שכל בתי המשפט בארץ ינהגו לפי הנוהג המקובל בבית המשפט המחוזי בתל-אביב, אך עצם העובדה שבאים בהצעה כהצעתה של הד"ר רוקנשטיין מורה באיזו מידה נבוכים אנשי המשפט בארץ בשאלה חיונית זו, וכמה מאמצים משקיעים כמה מן השופטים וטובי העובדים הסוציאליים בחיפושי דרך לפתרה פתרון המתקבל על הדעת ועל הלב. וכל כך למה? זה הוא, לצערנו הרב, שדה בור בארץ הזאת, משום שעד היום הזה אין בה עדיין חוק המסדיר

ענייני אימוץ ילדים, אף-על-פי שלמעשה ניתנים גם ניתנים צווי אימוץ על-ידי כל בתי המשפט המחוזיים בארץ.

ועוד הערה אחת במכתבה של הד"ר רוקנשטיין ראויה לתשומת-לב. היא כותבת, כי בכמה מקרים החתימו את האם על כתב ויתור "מספר ימים לאחר הלידה... לפני שהתלימה מחבלי הלידה", כלומר, שעה שדעתה לא היתה נתונה לחשבון הנפש ולהרהורים שמא תוכל היא עצמה לגדל את ילדה. הדבר הזה מעורר באמת מחשבות נוגות. הנה נולד ילד מחוץ לנישואין, והוא נלקח מתיק אמו ימים ספורים בלבד אחרי הלידה, לפני שהיה סיפק בידה להתרגל אליו ולעצם הרעיון שהיא נעשתה אם. מובן, שבהיותה נתונה במבוכה עקב מצבה המיוחד, היא מבקשת להשתחרר מן המעמסה שהוטלה עליה שלא בטובתה ושלא ברצונה. יש גם להנחת, כי היא רוצה שיוסר מנגד עיניה כל דבר המזכיר לה את הגבר אשר הביא עליה את הצרה הגדולה ונטש אותה בעת מצוקתה. מטעמים אלה היא ששה לחתום על כתב הויתור. אך מהו הבטחון, כי היא לא תשנה את דעתה כעבור זמן מה? הנה מספר לי מזכירו של מוסד תינוקות אחד סיפור זה:

ממקום ישוב רחוק בארץ נשלחה פעם אל המוסד עלמה הרה אחת, כבת עשרים שנה, מיוצאי גרמניה. אחרי הלידה ביקשה לשוב למקומה ולהשאיר אחריה את הילד אשר ילדה, אך לפי הפצרת אנשי המוסד הסכימה להשאיר עוד זמן מועט עם תינוקה. ששה שבועות עשתה במוסד בלא כל תשלום. במשך הזמן הזה טיפלה בעצמה בתינוק, היניקה אותו, כיבסה את חיתוליו והשתעשעה עמו. כעבור תקופה זו ביקשה היא עצמה שיתנו לה עבודה במוסד גופו, כדי שתוכל לדור בכפיפה אחת עם התינוק עוד זמן מה. ניתנה לה עבודה במטבח, והיא המשיכה לטפל בתינוקה בשעות הפנאי. בפרק זמן זה נמתחו נימים סמויות בינה לבין הילד: אהבת אם פשוטה וטבעית החלה מתעוררת בקרבה, והיא התקשרה אל הילד באמת ובתמים. לבסוף חזרה לביתה ולקחה עמה את הילד.

סיפור זה מאלף מכמה בחינות. ממנו נמצאנו למדים, כי אין זה הוגן להוציא כתב ויתור מתחת ידה של אם צעירה ובלתי מנוסה, בטרם ניתנה לה האפשרות לבחון את הרגשותיה, ולהחליט אם אמנם יש ברצונה להפרד לחלוטין מילדה הרך, או אם תחפוץ לגדלו בעצמה. ועוד נמצאנו למדים מאותו סיפור, שכל העוסקים בקבלת ילדים

ובמסירתם לאימוץ, אינם מעודדים הורים להפרד מילדיהם, כי אם, נהפוך הדבר, מדברים על לבם לא לעשות כן, ואינם לוקחים ילדים מזרועות הוריהם אלא אם אין אפשרות אחרת להבטיח את שלומם ואת עתידו של הילד.

ומכאן לקושי השני בדרכי האימוץ, היינו, הקפידה המרובה שהעוסקים בכך מקפידים, כבואם לבחור בית מאמצים לילד. לא כל הרוצה ליטול ילד בא ונוטל. הדעה רווחת, למשל, כי ילד הניתן לאימוץ לבני זוג שכבר יש להם ילדים משלהם, או שעתידיהם הם להעמיד ולדות, יהיה מופלה לרעה מיתר הילדים. מטעם זה נוהגים עובדים סוציאליים ומוסדות המטפלים בענייני אימוץ לדרוש מאת כל זוג הבא לבקש ילד לאימוץ תעודת רופא המעידה על כך, כי אין סיכוי לאותו זוג להעמיד ולדות משלו. דרישה זו אמנם אינה אמורה בחוק, שהרי למעשה אין חוק אימוץ ילדים כלל, וגם בתי-המשפט אינם עומדים עליה, אך העובד הסוציאלי והמוסד המטפל באימוץ מתכוונים להוכיח עלידי תעודה זו לבית המשפט, ולהוכיח בעצמם בכך, שהאימוץ יהיה לטובת הילד.

בדרך אגב אולי מותר לציין, כי תעודת רופא כזאת אין בה עוד משום ערבות מוחלטת, כי הילד יהיה אמנם יחיד להוריו המאמצים. הגנה סופר לי סיפור זה:

זוג אחד פנה אל מוסד תינוקות וביקש למסור לו ילד לאימוץ. זוג זה היה נשוי תשע-עשרה שנים ולא היו לו ילדים. לפי דרישת מנהלי המוסד הובאה מאת רופא אחד, מומחה לדבר, תעודה המעידה כי האשה לא תלד עוד. אז נמסר לזוג, כנהוג באותו מוסד, ילד אחד לתקופת נסיון של ששה חדשים. בסוף המועד לא חזרה האשה למוסד ולא הודיעה לו אם החליטה לאמץ את הילד ואם לא. פקידי המוסד פתחו בחקירה והגנה נתברר להם כי האשה לא יכלה לבוא למוסד, משום שבפרק זמן זה הרתה, וקשה היה עליה הטלטול בדרכים. החל אז משא ומתן אתה שתחזיר את הילד למוסד, ואחד מאנשי המוסד אף בא לקחתה, אך האשה התחננה בקול בוכים, כי ישאירו את הילד בביתה ויתנו לה לאמצו, משום שלדעתה — ובעלה הסכים עמה בכך — הביא מזלו של ילד זה את הברכה לביתם. המוסד נעתר לה, והאימוץ סודר כדת וכדין שבועות אחדים לאחר שנולד ילדם. כיום מתחנכים שני הילדים יחד, וההורים אינם מבדילים ביחסם בין זה לזה.

דברי האשה כי היא ובעלה נתברכו בגלל הילד הזר, אין לזלזל

בהם כלל וכלל. בהמשך השיחות עוד נראה כי זו אמונה חזקה שנשתרשה

בישראל ובעמים: ילד מאומץ מביא עמו מזל וברכה לבית.

מלבד תעודת רופא זו שעליה דיברתי, נדרשים מבקשי האימוץ

להביא הוכחות משכנעות, כי מבחינת בריאותם, אפים, אורח חייהם

ומעמדם הכלכלי והחברתי, ראויים הם כי יימסר ילדם לאימוץ.

דרישות אלה מצריכות דבר הבאת תעודות ומסמכים מרופאים, מאנשי

חברה ומסחר, מארגונים שונים, ולזוג הדוחק את הקץ ומשתוקק כבר

לראות את הילד בביתו, לזוג זה נראה הדבר כאילו מרבים עליו טורח

ללא צורך ומונעים ממנו טובה ללא צידוק.

עד כמה חשוב הדבר לחקור ולדרוש היטב כדי לעמוד על טיבם

ועל אפים של מבקשי האימוץ, ולא לסמוך תמיד רק על ההצהרות

הכוללות בבקשותיהם שלהם, יש לראות מן הדוגמה הבאה אשר עליה

מספרת אחת מבנות הסמך בשדה המחקר הסוציאלי בארצות הברית של אמריקה:

מעשה באב חורג שביקש לאמץ לו את שני ילדי אשתו, אח ואחות,

הוא בן אחת-עשרה והיא בת ארבע-עשרה שנים. בבקשתו לבית המשפט

הצהיר כי הוא מסור מאוד לילדים וכי הוא דואג לפרנסתם זה חמש

שנים רצופות. הצהרות אלה היו כוזבות, וגוף המעשה כך היה: ילדי-

האימוץ היו שניים מבין ארבעה ילדים בלתי-חוקיים שנולדו לאמם

לפני שנישאה לאביהם-חורגם. שני אלה וילד שלישי היו בני אב אחד,

אשר אתו חיתה אמם שלא בנישואין עשר שנים. הילד הרביעי היה בן

אב אחד. לפני שנולד הילד הרביעי היה צורך לשלוח את האם לבית

חולים ציבורי ואת שני הילדים הגדולים למוסד-חסד לילדים. שלוש

שנים עשו הילדים במוסד, ומשנישאה אמם לאביהם החורג — מבקש

האימוץ — הוחזרו לה. שנתיים לאחר-מכן נפטרה האם, והאב החורג

שכב אז בבית חולים למשוחפים. הילדים נפלו שוב למעמסה על מוסדות

ציבור. כשמונה חדשים אחרי מות האשה יצא האב החורג מבית החולים,

והוא אז חולה במחלת מין נוסף על השחפת, הוציא את הילדה, בלי

נטילת רשות, מבית הילדים אשר בו סודרה, והחל דואג לה, כביכול,

בעצמו. לאחר-מכן הגיש את הבקשה להרשות לו לאמץ את שני הילדים

ובית המשפט נעתר לו. עברו חמשה חדשים, והאב החורג איבד עצמו

לדעת. עברה שנה והילדה נשלחה על ידי בית המשפט למוסד לעבריינים

צעירים. זמן קצר לאחר-מכן נשלח גם הילד למוסד לתיקון עבריינים

¹ Ida R. Parker, "Fit and Proper?" (Boston, 1927), pp. 58-9.

צעירים. האב החורג, לא זו בלבד שלא תמך בשני הילדים משך חמש שנים, כאשר הצהיר בעת האימוץ, אלא לא היה יכול אפילו לפרנס את עצמו. אין בזה, איפוא, משום תימה שהוא לא דאג לילדי-אימוציו כהלכה ושהם טטו מן הדרך הישרה. "קשה להאמין" מסיימת אותה עובדת סוציאלית את סיפורה, "כי אילו ידע בית המשפט בזמנו את כל העובדות לאמיתן, היה נותן רשות לאדם זה לאמץ לו שני ילדים, אשר מוסדות ציבור ודאי היו דואגים להם כראוי".

*

ולבסוף יש לציין את העובדה שכבר הזכרתי בהפתח דברי, היינו, שמספר הילדים העומדים לאימוץ קטן בהרבה לעומת הדרישה הגדולה של מועמדים המבקשים ילדי-אימוץ. לפעמים חייבים בני זוג לחכות שנתיים ימים ויותר בטרם יעלה בידם לקבל ילד לאימוץ-נסיון. מצב הדברים משתקף בצורה נאמנה בטבלת המספרים הסטטיסטיים של בקשות האימוץ אשר הוגשו לבתי המשפט המחוזיים שבוערים הגדולות בארץ בארבע השנים האחרונות. טבלה זו מראה את התמונה הבאה:

השנה	ירושלים	תל-אביב	חיפה
1950	8	39	17
1951	12	66	49
1952	11	91	39
1953	18	122	51
	49	318	156

בסך הכל 523 בקשות אימוץ במשך ארבע שנים, כלומר, כ-131 בקשות בממוצע לשנה. מספר האנשים המחכים לתורם גדול מזה פי כמה. היתה תקופה שבה היו רשומים 800 מבקשים לעומת 18 תינוקות שעמדו לאימוץ. מטעם זה נוהגים מוסדות ילדים ומחלקות סוציאליות שליד הרשויות המקומיות לנפות בשבע נפות את המועמדים הרשומים לקבל ילד לאימוץ.

נוכח מצב זה אין תימה, איפוא, בדבר, שתהליך האימוץ אינו פשוט כל כך ואינו קל כל-כך, כפי שבני אדם נוטים, בדרך כלל, לשער לעצמם.

כיצד בוחרים ילד לאימוץ?

זוג אחד אמר לאמץ לו ילד פלוני והגיש על כך בקשה כדת וכדין. כשהופיע הזוג בבית-המשפט ונחקר על-ידי השופט מה ראה על ככה שבחר לו תינוק זה דווקא ולא אחר, השיבה האשה תשובה פשוטה וברורה: "הילד הוא סימפאטי, בריא ועושה רושם טוב, לפיכך בחרתי בו". בעלה אף הוא השיב תשובה דומה והוסיף: "ומלבד זה הוא מוצא תן בעיני אשתי, והלא היא צריכה לטפל בו".

הסברים כאלה וכיוצא בהם נשמעים לעתים קרובות מפי זוגות הפונים אל בתי המשפט בבקשה להרשותם לאמץ להם ילד פלוני או ילדה פלונית. עובדים סוציאליים, פקידי סעד ומנהלי מוסדות ילדים אף הם מספרים, כי רוב האנשים המבקשים למסור להם ילד לאימוץ מדגישים ומטעימים כי יש ברצונם לקבל "ילד בריא ויפה". שתיים אלה — בריאות הגוף ויפי הפנים — הן הסגולות העיקריות, ואולי היחידות, הממלאות את התפקיד הראשי בעיני רוב המאמצים הבאים לבחור להם ילד לאימוץ. השאלה בדבר חוקיות לידתו של התינוק אינה מתעוררת כלל, ולפי מיטב ידיעותי אין כמעט מקרה אחד בארץ שבו חקרו המאמצים לדעת מה מקור מחצבתו של הילד ואם הוא נולד בנישואין חוקיים או מחוץ לנישואין.

עם כל זה יש גם מיעוט שאינו מקפיד על אותן שתי סגולות דוקא, או — ביתר דיוק: — מחמיר עוד יותר מהשאר, ומתנה את בחירתו בסגולות מיוחדות נוספות. בני עדות המזרח, למשל, מעדיפים לאמץ להם ילדים אשכנזים דווקא, ולא סתם אשכנזים, כי אם דווקא בלונדיניים ובעלי עינים תכולות. סיפרה לי הגברת נלקן, מרכזת אגף הטיפול בנוער

בעירית ירושלים, על בני זוג אחד — הוא מיוצאי בוכארה והיא מיוצאי עיראק — אשר ביקשו לאמץ להם ילד. הוצע להם ילד חמוד בן שנתיים ימים, בעל שער כהה ועינים שחורות גדולות. אך הם סירבו לקבלו ודרשו ילד בעל תלתלים בלונדיניים דוקא. משנאמר להם, כי אם יינתן להם ילד כזה הן לא יאמין איש כי הוא ילדם שלהם, השיבה האשה בחיוך: „יאמינו ויאמינו, יען כי גם לי היתה סבתא אשכנזיה...“ זוגות מבני העדה האשכנזית, לעומת זאת, וביחוד מיוצאי מערב אירופה, יש להם משיכה מיוחדת לילדים מגודלי שיער כהה ובעלי עינים שחורות. מועמדים כאלה אינם מושכים את ידם גם מילדי עדות המזרח.

מבחינת מיוזג הגלויות וטשטוש התחומין בין העדות השונות ודאי תצמח טובה מאימוצי תערובת אלה. זוג יהודים מיוצאי גרמניה אימץ לו שני ילדים מבני עדות המזרח, והאימוץ עלה יפה. בני המשפחה כולה, האב, האם ושני הילדים, מאושרים ביותר.

בני זוג אחר, איש ואשתו, אף הם מיוצאי גרמניה, אימצו להם ילד חולני מבני עדות המזרח. לא שהיה כאן מקח טעות או שרק לאחר האימוץ הוברר להם שהילד אינו בריא. אדרבא: לכתחילה הוגד להם כי רגלי הילד עקומות, וכי הוא סובל ממחלת עצמות קשה; אך הם בחרו בו במתכוון, באמנם כי ילד כזה טעון טיפול יתר, והם מוכנים להתמסר לו, לרפאו ולהחלימו. מאז האימוץ עברו כמה שנים. כיום בריא הילד כאחד הילדים, ומפותח יותר מילדים אחרים בני גילו. את אהבת ההורים המאמצים לילדם זה אין לשער. עצם הסבל שסבלו בגללו, והדאגה הרבה שדאגו להבריאו, נטעו בקרבם את ההרגשה כי הם — לא פחות מהוריו הטבעיים — שותפים בו. אכן, בן-מזל הוא הילד שנתגלגל לידיהם. אילו נשאר במוסד אשר בו היה קודם לכן, ואלמלא הטיפול האינדיבידואלי המסור שטיפלו בו מאמציו, ייתכן מאוד שהוא היה נשאר בעל מום לכל ימי חייו.

עורכת-הדין מרת אוסורגין מירושלים מספרת לי על מקרה מעניין זה שטיפלה בו: ילדה בת ארבע נמצאה משוטטת ברחובה של עיר. הוריה, זוג צעיר מיוצאי פולין, לא חיו בשלום זה עם זה, ואיש מהם לא טיפל בילדה כהלכה. היא היתה צנומה, חלשה ונוטה למחלות. לבסוף הפקירה הוריה לרוח ונעלמו מן האופק. אחרי מאמצים רבים מטעם המשטרה נתגלה מקום המצאם, אך הם טענו כי אין להם בית ומשום כך אינם יכולים לדאוג לקטנה. אותו זמן ביקש זוג אחד מבני

עדות המזרח לאמץ לו ילדה אשכנזיה, ומשהוצעה לו ילדה זו הכניס אותה לביתו ודאג לכל מחסורה. זה שש שנים שהילדה עושה בביתו של אותו זוג, ושוב אין להכירה. היא גדלה ויפתה ועושה חיל בלימודיה, והם, בני הזוג, אוהבים אותה אהבת נפש. ובדרך אגב: לפני זמן קצר הביאו בני הזוג את בקשתם לבית המשפט להרשותם לאמץ להם את הילדה בדרך חוקית. אבי הילדה מצוי בארץ ואינו רוצה לדעתה. אמה ברחת עם ערבי ומתגוררת כיום מעבר לגבול. אך כאשר בא בית המשפט לעיין בבקשת האימוץ נתעוררה בכל חומרותה שאלת הסכמתה של האם הטבעית לאימוץ. היא אמנם ברחת ונטשה את הילדה, אך היא לא ויתרה עליה במפורש, ומהו הבטחון כי היא לא תופיע באחד הימים ותדרוש את ילדה?

אמרתי, כי שאלה זו כשהיא לעצמה, חמורה ביותר, אך למרבה התסבוכת — כפי שכבר רמזתי כמה פעמים בשיחותי אלה — אין דעה אחידה בין אנשי המשפט בעניין זה: יש שופטים הנוהגים קולה ואחרים, להיפך, נוטים לחומרה. וכל כך למה? לפי שעה אין חוק אימוץ אשר ידריך את כל בתי המשפט בארץ ויורה אותם כיצד עליהם לנהוג משמובאת לפניהם בקשה כזאת. לפיכך לא ייפלא שבמקרה כזה יטעים בית משפט אחד את חוסר הסכמתה של האם, ויסרב לאשר את האימוץ, ובית משפט אחר ידגיש את התנהגותה האכזרית של האם, ויתן צו אימוץ ללא כל פקפוק.

נשוב לענייננו. אמרתי, כי יש מאמצים המציגים את הדרישה, כי ילדי אימוצים יהיו מחוננים בסגולות מיוחדות. הדרישה לילדות גדולה יותר מאשר לילדים. הגברת נלקח מספרת לי על אשה אחת שבאה לבקש תינוק לאימוץ. משנשאלה על ידי העובדת הסוציאלית באיזה תינוק היתה בוחרת, השיבה האשה בקול רווי כמיהה וכיסופים: „תמיד חלמתי על ילדה בלונדינית עם תלתלי זהב, לבושה שמלה מצבע כחול-כהה עשויה קיפולים קיפולים...“ כדי להתאים את עצמה לילדה כזאת הפכה היא עצמה לבלונדינית...

אך יש ובחירת הילד לאימוץ היא מקרית או נעשית מחמת סיבה חיצונית ילידת הרגע. עובדת סוציאלית, בעלת נסיון רב בעניני אימוץ, חיוותה דעה כי הבחירה נעשית על-פירוב „כאילו על ידי משיכה במגנט, וללא כל הסבר רציונאלי“. יש הרגשה אינסטינקטיבית כי ילד זה ולא אחר הוא המתאים.

אשה אחת חשוכת ילדים סיפרה בבית המשפט: „כשהודיעו לי

לבוא ולבחור ילד, מהרתי ובאתי לבית התינוקות. הכניסוני לאולם הילדים. שם ראיתי הרבה מיטות קטנות ובכל אחת מהן שכב תינוק. עברתי על פני המיטות. התעכבתי רגע קט ליד כל אחת מהן והבטתי על הילד ששכב בה. תינוק אחד הסתכל בי, הייך חיוך מתוק וצפצף: „אמא“. רעד עבר בגופי. נצמדתי אל מקומי ולא יכולתי לזוז ממנו. רגש שלא ידעתי עד אז התעורר בקרבי לפתע והציף את לבי. ידעתי מיד: זהו ילדי“.

אשה אחרת הסבירה ואמרה: „בחרתי בילדה זאת דווקא. מפני שהיא כל כך דומה לי...“

יש שבני זוג באים לידי הסכם עם אשה הרה לאמץ להם את תינוקה מיד לאחר הלידה. במקרה כזה מעבירים את הילד מבית החולים לבית הוריו המאמצים עם הולדו¹. מר לויז מבית התינוקות ויצ"ו בירושלים מספר לי סיפור זה:

נערה צעירה לימים הרתה, ומחמת שיראה מפני הוריה האדוקים עזבה את ביתה בחדשי הריונה המוקדמים ובאה לגור עם בני זוג אחד שהיו נשואים חמש עשרה שנים ולא היו להם ילדים. ההסכם ביניהם היה שבני הזוג ידאגו לילד מרגע הוולדו ויאמצוהו להם לבן. כאשר קרבו ימי הנערה ללדת, הועברה לבית חולים ליולדות בעיר אחרת, ושם נרשמה בשם האשה אשר אכסנה אותה בביתה ואשר אמרה לאמץ את הולד אשר יוולד. כאשר ילדה הנערה, הודיעה כי אבי הילד הוא פלוני. זה היה שם בעלה של אותה אשה. וכך נרשמו הפרטים האלה גם בפנקס הלידות. ימים אחדים אחרי הלידה חזרה הנערה לביתה, והאשה שעשתה כל אותו זמן עם היולדת שבה אף היא למקומה מבית החולים, ותינוק — תינוק שלה, כביכול — בורועותיה. קרובים ומכירים באו לברכה ולהמטיר עליה איחולים טובים על הנס אשר קרה לה בהולד לה ילד, ואיש מהם לא ידע, ואיש אינו יודע עד היום, את האמת לאמיתה.

אין זה מתפקידי לחוות דעה כאן ולומר, אם היטיבו האנשים לעשות כאשר עשו. רבים ודאי יראו בכך מעשה אונאה, שתוצאותיו עלולות להיות רציניות ביותר. אך מטרתי בהרצאת הדברים היתה רק להראות מה רבה אהבת הבריות לילדים, ואילו מעשים דמיוניים מסוגלות נשים לעשות כדי לנטוע בלב העולם, ובלבן הן עצמן, את האמונה שהילד הזר ילדן שלהן הוא.

¹ ד"ר י. קיסטר, אימוץ ילדים בישראל, עמ' 23.

*

ולסוף ברצוני לומר דברים מועטים בשאלת דתם של המעוויינים באימוץ. בעולם נהוג בדרך כלל להקפיד על כך, שילדים יימסרו לאימוץ לבני דתם בלבד: יהודים ליהודים, נוצרים לנוצרים וכן בשאר הדתות. הדברים אמורים, כמובן, בילדים אשר המטפלים בהם יודעים בני איזו דת הם, או שהוריהם הטבעיים עומדים על-כך שהמאמצים יהיו בני דתם דווקא. בארצות אחרות לעומת זאת, ניכרת נטייה ליבראלית יותר וההקפדה אינה גדולה כל כך, לא רק כמה שנוגע לדתם של המאמצים ושל המאומץ, כי אם אפילו כמה שנוגע לגזעם. לפי החוק שבניו-זילנד, למשל, מותר לר למאורי לאמץ לו ילד אירופי. הילד המאומץ בדרך חוקית רוכש לו שם את כל זכויות הירושה שיש לו לבן מאורי טבעי בנכסי הוריו¹.

במדינות ארצות-הברית של אמריקה רשאי כל אדם לאמץ לו ילד בן גזע אחר אם אין איסור מפורש על כך בחוקה של אותה מדינה. כך יש מדינות באמריקה שבהן מותר לו לכושי לאמץ ילד לבן. הצעת חוק האימוץ שעובדה בידי משרד המשפטים, ושכבר הזכרתי כמה פעמים, אינה אומרת דבר בעניין זה, והשאלה — עד כמה שידוע לי הדבר — טרם נתעוררה במדינתנו, מאחר שכל המאמצים וכל המאומצים כיום — פרט אולי למיעוט שאינו ניכר — הם יהודים. אך לפני קום המדינה היתה זו שאלה אקטואלית ביותר. נערות יהודיות רבות, מחמת בושה מפני הציבור, או מחמת יראה מפני משפחותיהן, נכנסו לבתי חולים ממשלתיים או לבתי-חולים פרטיים לא יהודיים — ביחוד של המיסיון — ושם ילדו את ילדיהן. אחרי הלידה נעלמו האמהות הצעירות מן האופק והילדים נשאר בידי גויים. אין לי כל ספק בדבר, כי רבים מילדים יהודיים אלה אומצו בידי נכרים, ואיש אינו יודע דבר עליהם עד היום. נוסף לכך אושרו אותו זמן בבתי המשפט מדעת ובכונה אימוצים של ילדים יהודיים בידי נוצרים. והדוגמה הבאה תוכיח, הלקוחה מדיון קונקרטי שהתנהל בבית-המשפט המחוזי בירושלים בשנת 1944:

זוג אחד מיוצאי מרכז אירופה נתגרש ושני ילדיו, ילד וילדה, נשאר בידי האם. לימים נישאה האשה לגבר אחר, וזה הסכים לאמץ לו את שני הילדים. האב הטבעי לא התנגד לכך, ולבתי-המשפט הוגש

¹ ראה, למשל, משפט מועצת המלך Hineiti Rirerire Arani v. Public Trustee of New-Zeland, (1920) A. C. 198.

את תינוקה. אך לא עברו ימים רבים והתינוק נמצא עטוף בלואי חיתולים על פתח שער בית התינוקות.

מר לוין מבית התינוקות ויצ"ו בירושלים מספר לי על בחורה אחת מעליית הנוער שהרתה לידידה בהיותה בת עשרים וחמש שנים. היא לא רצתה לספר מיהו ידידה זה ולא הרבתה לדבר עליו. בהשפעת אנשי הלשכה הסוציאלית במקומה החזיקה בתינוקה כמה חדשים. אך שום קשר חי לא נוצר בינה לבין הילד. נהפוך הדבר, מיום ליום גברה שנאתה אליו. היא נהגה לומר בהתמרמרות גלויה, כי בכל פעם שהיא מביטה על התינוק היא רואה לפנייה את ה"לומפ" שלה שעזבה במצוקתה. מקודם היה זה "ידיד", ועכשיו נהפך ל"לומפ" (נוכל). לבסוף נלקח הילד מידה ואומץ בידי אנשים טובים. אך כלום היה צורך לשלטל את התינוק מבית החולים למוסד, מן המוסד לביתה, מביתה שוב למוסד ומשם לבית המאמצים? היה זה מקרה ברור של אם שאינה רוצה, ומבחינה נפשית אינה מסוגלה, לטפל בילדה. שום הכרח לא היה כאן לאבד זמן לבטלה על פיתויים ועל שידולים.

ועוד מספר לי מר לוין: מעשה באשה צעירה אחת שהתרפקה על דלתו בחצות הליל ובקול בוכים התחננה לפניו, כי יעזור לה במצוקתה. אסון נורא קרה לה: בתה, נערה בת שש עשרה וחצי, תלמידה באחד מבתי הספר התיכוניים בארץ, ילדה בן ימים אחדים קודם לכן, והיא האם-הסבתא, אינה יודעת מה לעשות בו. מר לוין ניסה להרגיעה ולדבר על לבה כי תראה את המציאות בעינים מפוכחות, והוסיף כי אין זה מן הנמנע שהבת תאזל את הילד בעצמה. אך האשה הצעירה החלה מורטת את שערות ראשה ומררה בכבי: "דבר זה אינו בא בחשבון. אנו אנשים קונסרבטיביים ולא נוכל להחזיק את הילד בביתנו. אם לא תבטיח לקחת את הילד מידי — לא אשוב לביתי. אסור לבתי להיות אם, היא רק בת שש עשרה, ועודנה יושבת על ספסל הלימודים". ההבטחה ניתנה, והסבתא הצעירה — היא עצמה היתה אז רק בת שלוששים ושש — התחייבה לשלם דמי החזקת התינוק עד אשר ימצאו לו מאמצים.

למחרת היום באה האם עצמה והתינוק בוררעותיה. היא נראתה מבוגרת יותר מכפי גילה, טפשונית קצת, אך לא מושחתה באופיה. נעשה נסיון לדבר על לבה כי לא תוותר על תינוקה, וכי תגדלה ותהיה לו לאם. אך היא עמדה בסירובה: לא היה לה כל יחס נפשי לתינוק וגם בפניו לא הפצה להביט. היא אמרה שיש ברצונה להמשיך בלימודיה.

רק תינוק רך ביותר אשר אינו יודע בין ימינו לשמאלו, ובכול הוא תלוי בחסדם של אחרים, רק הוא עשוי לתת לאם המאמצת — ובמידה מסויימת גם לאב המאמץ — את התענוג של אם טבעית, ואת ההרגשה, כי יש לו חלק בלתי אמצעי בהתפתחותו, בצמיחתו ובשגשוגו. על ילד כזה, שאפיו טרם עוצב, יש בכוחם של המאמצים לאצול מאישיותם, ואימצו של ילד בגיל רך כזה רק הוא עשוי להביא לידי מיוזג הרמוני של רצונותיהם ומאוויהם של המאמצים והמאומץ, כלומר, של בני אדם אשר למעשה הם זרים זה לזה.

האימוץ המוקדם עשוי להיות לברכה גם לתינוק עצמו. אסור להשאיר ילד בגיל רך ביותר בלא הרגשה של אהבת אם ובלא טיפול של יד אם. דבר כזה עשוי להשפיע ברבות הימים השפעה מזיקה ביותר על חייו האמוציונליים והשכליים כאחד. מוסד ילדים ובית אומנים אין בכוחם למלא תפקיד של אם דואגת ומטפלת. האימוץ המוקדם מבטיח, איפוא, במידת האפשר רציפות של אמהות ושלמות נפשית ללא זעזוע בהתפתחותו של הילד.

מטעם זה נראה לי, כי אם גם בדרך כלל הטיפול המדוקדק והקפדני בבקשות אימוץ בדין יסודו, הרי הדחיות היתירות והשהיות המרובות, ופרק הזמן הארוך החולף עד אישורו של האימוץ מטעם בית המשפט, כל אלה אינם עשויים להביא תועלת רבה לאם הטבעית, לתינוק או למאמצים. ביחוד אין אני רואה צידוק לטורח הרב יתר על-המידה שטורחים עובדים סוציאליים ושופטים כדי להשפיע על אם בלתי נשואה להשאיר אצלה את ילדה הבלתי-חוקי, לגדלו בעצמה ולא למסרו לאימוץ. הנסיון הוכיח כי דבר זה אין ברכה בו.

בבית חולים אחד בארץ ילדה לפני כמה שנים נערה לא-נשואה ילד בריא. בימי שכבה בבית החולים התיחסה לילד באדישות רבה, והיניקה אותו רק משום שחזקה עליה מצוות אנשי בית החולים. עם החלימה מצירייה הועבר הילד לבית תינוקות והיא, האם, נחפזה לשוב למקומה, אך לפי הפצרת אנשי בית התינוקות נאותה להשאר עוד כמה זמן במחיצה אחת עם התינוק. במשך הזמן הזה הודיעה וחזרה והודיעה, כי אין ברצונה לגדל את התינוק, וכי היא מוכנה לוותר עליו ולמסרו לכל מי שירצה לקבלו, אך המטפלת הראשית בבית התינוקות ועובדת סוציאלית אחת דיברו על לבה השכם והערב לבל תזניח את תינוקה ותגדלהו בעצמה. לבסוף נראה היה להן, כי אמנם עליה בידן לעורר בקרבה רגשי אמהות, ובשובה לאחר זמן לעירה ולביתה נתנו בידה

וללא כל הסנסנות חתמה על כתב היתור לפני הנוטריון הציבורי. הדבר היה כעשרה ימים בלבד אחרי הלידה. כחודש ימים לאחר מכן נמסר הילד לידי מאמצים. כלום לא היתה ההודרות כאן לטובת כל הצדדים המעוניינים בדבר?

ולבסוף סיפורה של הגברת נלקן על נערה עניה מאחת המעברות, אשר נתפתתה על ידי בחור נוכל, לאחר שהבטיח לשאתה לו לאשה, והרתה לו. אך מיד לאחר מכן נעלם הבחור והיא נשארה לבדה עם בעיותיה ודאגותיה. עד החודש הששי להריונה המשיכה לעבוד, ואיש מבני הבית לא ידע את סודה. אך לאחר זה לא יכלה להמשיך עוד בעבודתה: מבנה גופה החל מגלה את סודה. בבדון בן החדר האחד אשר בו גרה עם כל משפחתה ברוכת הילדים לא יכלה הנערה להשאר עוד. אז יעץ לה מישהו לפנות אל המפקחת הסוציאלית האזורית בבקשת עזרה. היא עשתה כן ופניה לא הושבו ריקם. היא הוצאה מיד מן המעברה וסודרה בתשלום מינימאלי בבית אשה נבונה אחת בישוב חקלאי אשר בפרוזדור ירושלים. כאשר מלאו ימיה והיא ילדה בן סירבה אפילו להיניקו. העובדת הסוציאלית ניסתה לדבר על לבה, כי תחזיק את התינוק אצלה, אך היא עמדה על דעתה, כי אין היא אוהבת את הילד וכי היא רוצה להיות חפשיה לנפשה. ומה תעשה בתינוק? טענה לפני אנשי הסדה, אל בני משפחתה האדוקים אינה יכולה להביאו, שום בחור מבני עדתה לא ירצה לשאתה כשתינוק בזרועותיה, ולמה לה, איפוא, כל המעמסה הזאת? כך הבינה הנערה, וכך הסבירה את מצבה לאלה אשר ביקשו את טובתה ואת טובת ילדה.

עשרה ימים אחרי הלידה נלקח ממנה התינוק לאימוץ, והיא חתמה בנפש חפצה על כתב ויתור. כלום היה הכרח בנסיבות אלה להשחית דברים על לב האם ולשדלה כי לא תזניח את תינוקה, אלא תגדלהו בעצמה למרות המכשולים הרבים שעמדו בדרכה?

*

לאמיתו של דבר נאבקות זו בזו שתי השקפות עולם שונות זו מזו מן הקצה אל הקצה. בעולם המערבי (באנגליה, בשוודיה, בהולנד) רווחת הדעה, כי יש לעודד את האשה במידת האפשר להחזיק בתינוקה ולא למסרו לבית אומנים, למוסד או לאימוץ. בהולנד אין מוסד האימוץ חתום בגושפנקה חוקית, ולפיכך אין מדברים בה כלל על ויתור מטעם האם ועל מסירה לאימוץ בפיתוי או מרצון. בארצות אחרות, לעומת

זאת, יש סוברים, כי מוטב לקחת את הילד מזרועות אמו הבלתי-נשואה, ויפה שעה אחת קודם. שתי השקפות אלה גם יחד מקורן אם בגישה עונשית ואם בגישה רגשית-סנטימנטאלית. בעבר היו חסידי הגישה העונשית אומרים: האם הבלתי נשואה חטאה, משום כך יש ללמדה לקח ולהוציא מידה את פרי חטאה. חסידי גישה זו לא שינו את עמדתם גם כיום בנוגע ליחס — יחס של עונשין — שיש לנקטו כלפי האם על עצם המעשה, אך הואיל ובמרצת הדורות חל שינוי בהשקפתם על מהות העונש, הם אומרים כך: האם הבלתי נשואה חטאה, ומן הדין להענישה; לפיכך יש להשאיר את התינוק בידיה והיה זה לה לעונש מזכיר עוון. לא שונה מזו במהותה, אך בכיוון המהופך, היתה גם הגישה הסנטימנטאלית. בעבר היו חסידי גישה זו אומרים: האם הבלתי נשואה היא חסרת נסיון, תועת-דרך ואובדת עצות. מן הדין, איפוא, לרחם עליה ולשחררה מן המעמסה אשר הוטלה עליה לפתע-פתאום. בתקופה מאוחרת יותר החלו חסידי גישה זו עצמה סוברים, כי דווקא משום שיש להתייחס אל האם הבלתי-נשואה ברחמים רבים, מן הראוי להשאיר תחת ידיה את עוללה, למען תמצא בו נוחס-מה.

שתי הגישות האלה גם יחד אבד עליהן פלח. ההשקפה המודרנית היא — ורשיה נעוצים בשדה המחקר הסוציאלי והמשפטי באמריקה — כי כל מקרה ומקרה צריך להיות נידון לפי מסיבותיו הוא, וכי אין לקבוע מסמרות בדבר ולומר: הכלל הוא שכל אם — ואם בלתי נשואה בכלל זה — חייבת לגדל את תינוקה בעצם ידיה, או שהעיקרון הוא להיפך, היינו, כי מוטב לפטור סוגים מסוימים של אמהות, וביחוד את האם הבלתי-נשואה, מחובותיה הטבעיות והחוקיות כלפי ילדה. אמנם מצד אחד אין להתייחס אל נערה הרה או אל אם בלתי-נשואה כאל פרוצה. שעל ידי כך מפתחים בה הרגשת חטא מוגזמת, והופכים אותה לעצבנית ופסיכופאטית. אך מאידך גיסא אסור הוא פינוק-היתר העשוי לנטוע בקרבה את המחשבה כי היא ראויה לפרס מיוחד. במקרים מסוימים מוטב אולי לעודד את האם להחזיק בתינוקה, משום שבמסיבותיה המיוחדות עשוי הדבר לעשותה חברה נאמנה יותר בציבור, ואשה אחראית יותר למעשיה ולפעולותיה, לטובתה היא ולתועלת תינוקה. במקרים אחרים, לעומת זאת, אסור להשפיע עליה, לשדלה ולפתותה להשאיר בכפיפה אחת עם תינוקה. גם אם היא תסכים, בהשפעת האנשים הסובבים אותה, לטפל בתינוקה, עלול הדבר להמיט שואה גם עליה וגם על ילדה. היא תהרוס את עולמה היא ותחריב גם

את עתידו שלו, בשעה שארוך הוא תור האנשים הנכספים והמסוגלים לאמץ להם ילד. תפקידה של העובדת הסוציאלית בשורה הראשונה ותפקידו של בית המשפט בשורה השניה, לפקוח את עיניה של האם הבלתי-נשואה, כדי שתראה את מצבה האמיתי באורו הנכון. לא פיתוי ולא שידול הם דרכי הגישה, כי אם הבהרה והסברה. אין לגזול מידה את עוללה ואין להכריחה לוותר עליו; אך יחד עם זה אין להוליכה שולל על ידי כך שיתארו לפניה את עתידה בצבעים ורודים אם תשאיר את הילד אתה. אדרבא: יש להחדיר בקרבה את ההכרה, כי היא אם בלתי מבוגרת די צרכה; כי היחסים בינה לבין הוריה מתוחים ביותר; כי היא משוללת בטחון כלכלי איתן בעתיד, וכי אם היא מחליטה לא לוותר על הילד היא מקבלת על עצמה, בלי כל עזרה, או בעזרה מינימאלית בלבד, אחריות כבדה, היינו, לדאוג במשך שנים רבות לצרכיו של תינוק, שיחסה אליו אינו ברור למדי, ושרגשותיה אל אביו מהולים בכעס, בשנאה ואולי גם בתאוות נקם. כאשר יסבירו לה מצב זה, וכשדברי הסברה אלה ייצאו מפי אדם שרכש את אמונה, רק אז יהיה בידה לדאות את הדברים באורם הנכון, לשקול אותם בקור רוח ולקבל החלטה לכאן או לכאן, בלא השפעה ובלא דרכי כפייה בלתי הוגנות. החלטה כזאת — והיא טיבה אשר היא — עשויה להצמיח טובה גם לה וגם לתינוקה.

הילד המאומץ ושאלת מוצאו

כל ארץ וארץ מחוקקת חוקים מיוחדים המניחים את עקרונות היסוד אשר עליהם יהא מושתת מוסד האימוץ באותה ארץ, ומתקינה תקנות מיוחדות הקובעות במפורש את סדרי הדיון בשאלות אימוץ ודרכי ביצועו של האימוץ. עם כל זאת יש ובתי משפט מוסיפים סייגים משלהם, ובטרם יתנו את צו האימוץ הם דורשים דרישות ומתנים תנאים, שאינם אמורים בחוק כלל. כאשר בעלי הדבר אינם מקיימים את הדרישות ואינם ממלאים את התנאים, נשקפת להם סכנה, כי בקשתם תידחה וצו האימוץ לא יינתן להם. חירות זו נוטלים בתי המשפט לעצמם בתוקף הסמכות הכללית הניתנת להם בחוק לחקור ולדרוש במסיבותיו של כל עניין ועניין, ומכוח שיקול הדעת הרחב שהוענק להם לדחות כל בקשה אם לדעתם לא יהא האימוץ לטובת הילד.

ומכיוון שניתנה רשות לבתי המשפט, הם עושים שימוש רחב בסמכותם האמורה, ובשוותם לנגד עיניהם תמיד את טובתו של הילד, הם מציגים לפני המאמצים דרישות מדרישות שונות ומביאים אותם לידי כך שיתחייבו בהתחייבויות שונות. כך, למשל, נוהגים כמה בתי משפט להתנות את מתן צו האימוץ בהבטחת המאמצים לעשות צוואה לטובת הילד או לחנכו ברוח היהדות. על דרישות כאלה עומדים ביחוד בתי הדין הרבניים, בבואם לתת צווי אימוץ. הסיבה לכך מקורה בהשקפה היהודית על עצם מוסד האימוץ.

כבר ראינו לעיל, כי מוסד האימוץ אינו ידוע בדיני ישראל, ובספרותנו המשפטית העתיקה, וכן בספרות הרבנית הרחבה, אין לו שם וזכר. עם כל זאת נוהגים בתי הדין הרבניים בארץ, בתוקף דרישות

הזמן, לתת צווי אימוץ, ובתקנות הדיון בבתי הדין בארץ ישראל הקודש פרק שלם (פרק י') לענייני „אימוץ בנים“. אך מן הראוי לציין, כי צו האימוץ (בלשון התקנות הנ"ל „תעודת האימוץ“) הניתן על-ידי בתי המשפט הרבניים ערכו המשפטי והמעשי מפורק מאוד, מהטעם הפשוט שלפי דיני ישראל אין הילד המאומץ נעשה בנו של המאמץ לכל דבר. פירוש הדבר, כי מכוח האימוץ, כשהוא לעצמו, לא רכש לו המאומץ זכויות של בן, ועל המאמץ לא הוטלו חובות של אב. בחייו אין המאמץ מחוייב לפרנס את הילד, וכי ימות המאמץ אין הילד יורשו. נמצא הילד מקופח בענייני מזונות וירושה, ויש חשש, כי בשעת דחק ייצא בעירום ובחוסר כל. מטעם זה, וכדי להבטיח את עתידו של הילד המאומץ, נוהגים בתי-הדין של הרבנים לדרוש מאת המאמצים, כי יחתמו על הצהרות והתחייבויות שונות, בטרם יינתן להם צו אימוץ. הצהרות והתחייבויות אלה מעניינות לא רק מבחינה משפטית, כי אם גם מבחינת הווי החיים המשתקף בהן. במקרה אחד חתמו המאמצים על הצהרה בוו הלשון:

„אנו הזוג (פב"פ) ואשתו (פב"פ) מצהירים בזה בכל תוקף, שקבלנו לרשותנו את הילד (פב"פ) שנתייתם מאמו... לאמצו לבן לנו עם כל הזכויות שיש לבן מהוריו. ועלינו להנכו ולגדלו לתורה וליראת שמים ולמעשים טובים באופן היותר טוב, ולתת לו את כל הצטרכותו עד היותו לאיש. והנני מזכים לו מעתה ומעכשיו באופן היותר מועיל. עפ"י ד"ת כל הזכויות בענייני ירושה וכו', ומקנים לו ע"י אחר בקנין סודר את כל הנזכר. הבן ישא גם את שמנו וגם את שם משפחתו הקודם. וכל זה באופן היותר מועיל ובדעתנו השלמה, ובאנו על החתום פה תל-אביב, יום ה' כסלו, תרפ"ח".¹

כתב כזה, שהוא צירוף של צוואת בריא והתחייבות אדם לזון את חברה, יש לו תוקף משפטי בדיני ישראל, בלי שים לב לכשירותו החוקית של צו האימוץ אשר הוליד אותו.²

בבית המשפט המחוזי בתל-אביב ובכמה מבתי הדין הרבניים בארץ נוהגים להחתים את המאמץ על הצהרת ירושה בנוסח זה:

„אני הח"מ, בבואי לאמץ לי את הילד (פב"פ) לבן, מודה בהודאה

¹ תעודה זו הומצאה לי ע"י השופט ד"ר י. קיסטר, ותודתי נתונה לו על כך.
² ראה ש"ע ח"מ רמ"א, ד; רמ"ה, א'; ס', ג' וד'.

גמורה בפני ב"ד חשוב זה, כי הקניתי לילד המאומץ בקניין גמור חלק מהנכסים שלי בתורת מתנה למן היום אשר בית המשפט יהליט על אימוצו ולאחר מיתתי. חלק זה יהא שווה לחלק שהיה עולה בחלק ירושתו של בן שהיה נולד לי מכל נכסי שיש לי בכל מקום. כמובן אני מתחייב עכשיו בשעבוד הגוף ובחיוב גמור להקנות לו חלק כזה גם בכל הנכסים שיתווספו לי אח"כ, תיכף כשיבואו לידי, עד אשר יגיע חלק המתנה שאני נותן לו לחלק שלם של בן הנולד לי כשבא לרשת אותי. ואני מודה בהודאה גמורה שכל זה נעשה בקניין גמור באופן היותר מועיל בלי שום תנאי; אלא שאני משאיר לעצמי את הזכות למכור ולתת במתנה בחיי כפי מה שארצה, וגם לעשות צוואה כרצוני בלי שיוכל הבן המאומץ לעכב עליידי..."

בדרך זו ומאותו טעם — היינו, טובת הילד — נוהגים בתי משפט לתלות לפעמים את האימוץ במתן התחייבות מטעם המאמצים, כי הילד יתגורר במקום מסויים, וכי לא יעבירוהו ממקום זה למקום אחר אלא בהסכמת הוריו הטבעיים או ברשות בית המשפט. כן שכיחים הם התנאים בצווי-אימוץ להרשות להורים הטבעיים לראות את ילדם לעתים מזומנות, לקחתו עמהם לטיולי שעה, או להחזיקו בביתם בימים קבועים, כגון בימי הפגרא של בתי הספר, או בימי חג ומועד, וכיוצא באלה דרישות, תנאים וסייגים.

על דרישה אחת מסוג זה, אשר עליה עומד — עד כמה שידוע לי — רק שופט אחד בארץ בטרם יתן צו אימוץ, אני רוצה לעמוד כאן במיוחד. זו היא הדרישה כי ההורים המאמצים יתחייבו לגלות לילד המאומץ, בבוא השעה לכך, את האמת, היינו, כי הם אינם הוריו האמיתיים אלא זרים אשר אימצוהו להם לבן.

דרישה זו מעוררת בעייה אנושית כללית ונכבדה מאוד, החורגת מן המסגרת הצרה של סעיפי החוק היבש, וחודרת עמוק-עמוק לתחום יחסי הבית והמשפחה. השאלה בנוסחה הפשוט היא: האמנם חייבים בני אדם לספר לילד אשר אימצוהו להם לבן, כי מקח טעות היה בידו כל העת בחשבו כי דמם זורם בעורקיו, וכי למעשה הם זרים לו והוא זר להם, ורק בפקודת בית המשפט נוצר ביניהם יחס של הורים ובנים? הרוב המכריע של חכמי משפט, עובדים סוציאליים, רופאים וחוקרי נפש הילד משיב על שאלה זו בחיוב, מומחים לדבר סבורים, כי יש לגלות לילד את האמת על מוצאו ועל מעמדה, כדי לשריין אותו נגד עצמו ונגד הסביבה אשר בה הוא חי. לא לעולם יוכלו הוריו המאמצים

להקיפו חומת סוד. יש אונים לכותל ועוף השמים יוליך את הקול. סוף סוף תיודע לו האמת מחברים, משכנים ומהערות אגב של ההורים עצמם. אך אם הוא לא יהיה מוכן לכך, והדבר יפול עליו במפתיע, תהא זו מכה קשה בשבילו. חיי נפשו יופרעו וההכרה תתעורר בקרבו, כי האנשים הקרובים אליו סבבוהו בכחש. ואם בעניין זה שיקרו לו, מי לידו יתקע כי דבריהם האחרים אף הם אינם כוזבים? ערך ההורים המאמצים ירד בעיניו גם כשיגדל, ורגש הבטחון בעצמו ובאנשים הסובבים אותו יתרופף. מתמת הפתאומיות שבגילוי תעליגה מחשבות ותטרדנה אותו: מי הם הוריו האמיתיים? על שום מה זנחו אותו ומסרוהו לזרים? איה הם עכשיו? ומה הבטחון כי גם הוריו המאמצים לא יטשוהו כאשר נטשוהו הוריו האמיתיים?

סיפר לי מר ליון, מזכיר בית התינוקות ויצ"ו בירושלים, כי יום אחד באו למוסד שתי ילדות מבוגרות וחקרו לדעת מי הן ומי הוריהן, משום שנודע להן פתאום, כי האנשים המחזיקים בהן אינם הוריהן האמיתיים.

חברי השופט שרשבסקי סיפר לי על ילד מאומץ שברח מבית מלא כל טוב, משנודע לו פתאום, כי אין זה ביתו האמיתי, ולאחר טלטולים ונדודים רבים מצא את בית הוריו העניים וסלרבו לחזור למאמציו. הוא לא הוכן בהדרגה לקראת האמת, והגילוי הפתאומי השניא עליו את בית מאמציו.

לעתים מתברר, כי אין זה רצוי כלל שהאימוץ יישאר בגדר סוד לאנשים הנוגעים בדבר, או אפילו לאנשי הסביבה. להיפך: יש בכך גם חשש תקלה. אין אני יודע דוגמה טובה יותר לכך מן המקרה המעניין המובא בשו"ת של חת"ם סופר, חלק אבן העזר, סי' ע"ו. וזו לשון השאלה:

„איש א' דר בכפר (פלוגי) עם אשתו ובניו, כולם מוחזקים

בחזקת בניו ממש, וחתמו עצמם על שם אביהם בן אלי' וכך נקראו לס"ת. ועתה קם בנו הגדול הנקרא אברהם בן אלי' ונשא אחות אביו אלי' הנ"ל בחופה וקידושין. ואח"כ נתעוררו לזה אנשי היישוב הדירים בכפר הנ"ל, באמרם כי הוא נכשל בערוה דאורייתא לישא דודתו. ונשמע הדבר להרב... וקרא להאב ר' אלי', וא"ל איך נהי' הדבר הרע הזה? והשיב, שזה אברהם אינו בנו, כי אם חורגו בן אשתו. ואמר אליו הרב: „הנשמע שהחורג יחתום עצמו בשם בעל אמו ויעלה כן לס"ת וגם

בכתובה יכתוב כן אברהם בן אלי'?" והשיב אלי' הנ"ל שישאל לאשתו והיא תשיב אמריה. והנה היא אמרה שבהיותה פנויה הרתה לזוננים וילדה זה הבן, והיא משרתת בק"ק פ"ב, והבן נתגדל בבית ר' משה מלמד... ואח"כ נישאה לר' אלי' הנ"ל; וכדי להסתיר בושתה החזיקו הבן כאילו הוא מבעלה ר' אלי' הנ"ל, אבל באמת אינו בנו כלל..."

עד כאן לשון השאלה. והנה כמה קטעים מן התשובה:

אדם שיש לו בנים אינו נוהג לקרוא לחורג בשם בן, כי הוא „חושש טובא שלא יבוא מזה טעות והפסד להפקיע בניו מנחלת אבותם, וחזקה לא שביק איניש ברי' ויהיב לאחריני (פירוש: אין אדם עוזב את בנו ונותן לאחרים). וע"כ אינו קורא לחורגו בנו". לפי זה, בעניין המדובר „שיש לו בנים ואפילו הכי נכתב זה על שם בן אלי' בכמה כתבים ושטרות, אם כן ראוי גדולה היא שהחזיקו כבנו ממש...". מסקנת הרב המשיב היא, איפוא: „בנדון דידן שהוא קרוב לשלושים שנה שגדלוהו בחזקת בנו ממש ולא הרגיש אדם מעולם שהוא חורגו, רק נהג עמו מנהג הבנים, ובשגם שיש לו בנים אחרים", מעמידים את הדבר על חוקתו.

הקדית ר' אליהו הנ"ל את תבשילו ואת תבשיל בנו המאומץ, משום ששמר את דבר האימוץ בסוד ולא גילהו לאנשי מקומו.

הדעה הרווחת היא, איפוא, שיש לגלות את האמת לילד המאומץ, ומוסדות המטפלים בענייני אימוץ, ביחוד בארצות הברית של אמריקה, מרחיקים לכת ומסרבים למסור ילד לאימוץ לבני זוג המביעים דעה הפוכה מזו. מטעם זה נוהג לפחות שופט אחד בארץ הזאת, כפי שצינתי לעיל, להוציא התחייבות מוסרית מפי הורים מאמצים, כי הם יספרו לילד המאומץ את האמת לאמיתה, בבוא השעה לכך.

נשאלת עכשיו השאלה: מהי השעה הכשירה לכך? כלומר, מתי, באיזה גיל ועל איזו דרך חייבים ההורים המאמצים להעמיד את הילד על דיוקם של הדברים?

אין לקבוע מסמרות בדבר ולומר בבטחון גמור: גיל פלוני מתאים ביותר לכך. הדבר תלוי בהתפתחותו השכלית של הילד, במסיבות שבהן אומץ, בגיל שבו אומץ ובסביבה שבה הוא מצוי. יש המצביעים על כך ואומרים, כי אם השכנים והקרובים יודעים על האימוץ, מוטב לגלות את אוננו של הילד בגיל מוקדם יותר, היינו, בהיותו בן שלוש-ארבע שנים, מחשש שהדבר יודע לו במפתיע מפי השכנים או מפי ילדיהם, ואילו מאמצים הגרים בסביבה שבה אין הדבר ידוע ומפורסם, מותר

להם להמתין בגילוי האמת עד גיל מאוחר יותר, היינו-עד היות הילד בן שתים-עשרה, שלוש-עשרה שנים. אחרים סבורים — כפי שכבר ראינו לעיל — כי בכלל אין לשמור את הדבר בסוד מפני הילד, וכי מוטב לו לעמוד על העובדות מתוך דברי ההורים אליו יום-יום, ומתוך שיאזין לקטעי שיחות בינם לבין עצמם ובינם לבין שכנים וידידים. אונזו תהרגל לשמוע את המלה „אימוץ“ ובהגיעו לשלב התפתחות מסויים יתחיל לחקור ולדרוש מה פירושה של מלה זו, ובאינו מידה היא חלה לגביו. משהגיעו הדברים לידי כך יכולה האם, למשל, לספר לו בלשון ילדים פשוטה סיפור-מעשה זה או סיפור בדומה לזה:

„לפני שנים רבות חפצתי מאוד ילד קטן בעל עיניים שחורות ושער חום. הלכתי למקום אחד שבו היו הרבה ילדים וביקשתי ילד כזה מאת הגברת בעלת המקום. היא חיפשה הרבה בין הילדים עד אשר מצאה והביאה לי ילד קטן בדיוק כזה שחפצתי, ואני אמרתי לה: „את הילד הנחמד הזה אני רוצה לאמץ לי לעולם ועד“. היא הסכימה לכך ואני לקחתי את הילד הביתה, ומאז אני מאכילה אותו ומשקה אותו ומלבישה אותו, ואבא ואני אוהבים אותו מאוד מאוד. ומי הוא הילד הזה? זהו אתה, אתה בעצמך“.

סיפור מעשה זה, כשהוא מתלווה בחיבוק ובנשיקה, ישאיר רושם חיובי עמוק על הילד, שכן הוא מדגיש את צד הבחירה של ההורים. כלומר, את העובדה החיובית שההורים קיבלו בדיוק מה שביקשו ושהילד הוא נפש רצויה בבית. ולא זו בלבד, אלא שהוא יפתח פתח לשיחות רחבות ומקיפות יותר בעתיד. לא כל פרטי הסיפור יהיו ברורים לילד. הוא ידרוש, כי האם תחזור ותספר לו סיפור מעשה זה עוד פעם ועוד פעם, עד אין ספור. לאט לאט ומעט מעט תוכל האם להרחיב את הדיבור בפרשה זו, והילד יתרגל לרעיון, כי הוא הובא ממקום אחר ולא נולד לאמו.

ילד כזה לא יהא מופתע עוד, כאשר חבריו ילעיגו עליו ויתריסו בפניו, כי הוא בן מאומץ. הוא יהיה משוריין ומוכן לכך כאשר יאמר מישוהו להבותו במוצאו הזר. הוא יראה בכך גם טעם לשבח, ומכל מקום יידע מה ששייב. מספרים על ילד אחד כזה, שחברו ביקש להעליבו וקרא לו „בן מאומץ“. לא נתפעל הקטן כלל, והשיב בחשיבות רבה: „זה כבוד גדול לי. אל תשכח שאבא ואמא שלך היו מוכרחים לקבל אותך, מפני שבין כך וכך נולדת להם; אבל אבא ואמא שלי בחרו אותי מתוך הרבה ילדים, ולא קיבלו אותי בעל כרחם...“.

שלוש בעיות באימוץ

ברצוני לשוחח הפעם על שלוש מן הבעיות הרבות המעסיקות את אנשי המשפט ואת העובדים הסוציאליים למיניהם בפרשה זו של אימוץ ילדים. הבעייה האחת היא, אם רצוי הדבר להרשות לאדם יחיד, גבר או אשה, לאמץ לו ילד; השניה היא, אם יש להטיל הגבלה על מספר הילדים אשר אדם או משפחה רשאים לאמץ להם, והשלישית עניינה — אימוצם של מבוגרים.

השאלה הראשונה — כלומר, אם אין להרשות את האימוץ אלא לזוג נשוי בלבד — יש לה פנים לכאן ולכאן. כל עיקרו של האימוץ — כך נמנו וגמרו — לא בא אלא כדי לתת לילד בחדד וגלמוד, או לבן משפחה הרוסה, בית הורים, אב ואם רחמנים, אוירה משפחתית חמה הדרושה כל כך להתפתחותו הטבעית וההדרגתית של ילד רך בשנים. הד"ר קיסטר, שופט בית המשפט המחוזי בתל-אביב, מספר¹ על אלמנה שנישאה והביאה אל בית בעלה השני את ילדיה מן הנישואין הראשונים. ילדים אלה לא היו תינוקות עוד, ואף-על-פי-כן החלו קוראים לאביהם-חורגם „אבא“, משום שהרגישו צורך נפשי בכך. ועוד הוא מספר² על ילדים מבוגרי „עליית הנוער“ אשר סודרו בבתי איכרים בישוב חקלאי, ובהשלחם לבתי הספר המקומיים רשמו עצמם בשמות המשפחה של האיכרים אשר היו להם לאומנים, בלא שמישהו יורם לעשות כן. טוב היה להם לילדים אלה עם האיכרים, ונוח היה להם

¹ עיין חוברתו „אימוץ ילדים בישראל“, עמ' 17.

² שם, שם.

להעשות בני משפחותיהם, מדעת ובכוונה, בבית ובחץ. זה היה האות המובהק ביותר כי הילדים נקלטו במקומם החדש, ומצאו בו את אשר היו חסרים קודם לכן.

מטעם זה יש סוברים, כי אין למסור ילד לאימוץ לאדם יחיד, כי אם דווקא לגבר ולאשה, כשהם נשואים זה לזו וחיים יחד זה עם זה. שאם לא כן — אין הדבר שלם: הילד נקלע לתוך בית עצוב וקודר, לאווירה של רווקות משעממת, ריקנית ונעדרת כל תוכן, ושום הווי משפחתי אינו נוצר מסביבו. עובד סוציאלי אחד, מתנגד מושבע לאימוץ על ידי יחידים, סיפר לי על שני ילדים שאותם מסר לאימוץ לנשים לא נשואות. בשני המקרים היתה לו אכזבה מרה מאוד. ילד אחד הוחזר זמן קצר אחרי האימוץ למוסד אשר טיפל בדבר, ואת הילד השני הכניסה אמו המאמצת לבית-יתומים, משראתה כי הילד איננו לפי רוחה.

המשפט בארצות הנאורות אינו מגביל את זכות האימוץ לבני זוג נשואים בלבד, ובאנגליה ובמדינת ניו-יורק, למשל, רשאי גם אדם לא נשוי לאמץ לו ילד. ההגבלה היחידה באנגליה היא, שאין מתירים לגבר לא-נשוי לאמץ לו ילדה, אלא בנסיבות מיוחדות במינן. גם הצעת חוק האימוץ שעובדה עליידי משרד המשפטים מתירה אימוץ עליידי רווק (או רווקה), „שהגיע לגיל 30 שנה והוא גדול מן העומד לאימוץ ב־20 שנה לפחות” (סעיף 3(ג) של ההצעה)¹. בדרך אגב אולי מותר להעיר, כי היה רצוי להכניס גם אל החוק שלנו את ההגבלה האמורה שבחוק האנגלי בדבר אימוץ ילדה בידי גבר. זהירות יתר בכגון זה אינה מזיקה.

ולגופו של העניין:

האמת ניתנת להאמר, כי אין לקבוע מסמרות בדבר ואין להניח כלל אחד ויחיד לגבי כל המקרים ובכל הנסיבות במידה שווה. כל מקרה ומקרה חייב להיות נידון לפי נסיבותיו המיוחדות, ואם ישווה בית המשפט לנגד עיניו תמיד את טובתו של הילד, יגיע פעם במקרה אחד לידי מסקנה כי אין למסרו לאדם בודד, ובמקרה אחר יגיע לידי מסקנה הפוכה מזו, בשים לב לרקע המיוחד במקרה שלפניו. נתבונן, למשל, לדוגמה זו הלקוחה מן החיים:

בני זוג אחד החזיקו בביתם שנים מספר ילד קטן, בלי לאמץ אותו

¹ ר' הלן עמ' 243.

בדרך פורמאלית. הם האכילוהו, השקוהו, הלבשוהו ודאגו לכל מחסורו. נפשם נקשרה בנפשו והם ראוהו כבנם לכל דבר. לימים נפטר הגבר, והאשה נשארה לבדה עם הילד. בא מכיר והשיא לה עצה להגיש בקשה לבית-המשפט לאשר את אימוץ הילד כדת וכדין, כלומר, לתת גושפנקה חוקית לעובדה קיימת וגלוייה לעין-כל. כלום יהא זה מן הדין ומן היושר בנסיבות אלה לדחות את בקשת האלמנה ולנעול בפניה את שערי המשפט רק משום שאין לה בן-זוג? והרי הילד נעשה חלק מעצמיותה וחיינו נשתזרו בחייה.

או נקה דוגמה אחרת: אני יודע מנהלת בית ילדים אחד אשר לקחה לביתה ילדה כבת שלוש מחניכות המוסד. הילדה היתה דלת-בשר, חלושה וחולנית, בבואה לבית המנהלת. כיום היא נערה המודה כבת שתיים-עשרה, גבהת-קומה, בריאת-בשר ויפת-מראה. את מידת המסירות שהראתה האשה בשנות טיפולה הרבות בילדה, ועודנה מראה גם כיום, קשה לתאר במלים. הילדה מצידה רוחשת לה חיבה והוקרה כאשר לא תרחש כל ילדה רגילה לאמה הטבעית. כלום אפשר להעלות על הדעת, כי אם תפנה אותה אשה אל בית-המשפט ותבקש צו אימוץ, תידחה בקשתה רק משום שאינה נשואה? מסופקני, אם פינה משפחתית חמה כזאת, ורוויית אהבה ומסירות, כפי שמובטחת לה בבית אומנתה, תמצא לה הילדה בבית הוריה או בכל מקום אחר בעולם כולו.

העולה מכאן, שאם אמנם אין להתעלם מן העובדה, כי גבר בודד או אשה יחידה אין בידם לתת לילד מאומץ חיי משפחה רגילים, אין גורם זה בלבד חייב להכריע את הכף לחובה, בכוא בית משפט לחרוץ גורלה של בקשת אימוץ. יש מקרים שבהם אין להפריז בחשיבותו של גורם זה בהשוואה לשפעת הגורמים החיוביים האחרים.

והוא הדין בענייה השניה אשר הצגתי בפתח דברי, היינו: אם יש להרשות למשפחה אימוץ של יותר מילד אחד. יש אומרים, כי ריבוי ולדות מביא לידי גריעת האהבה, הטיפול והמסירות אשר בידי ההורים להשפיע על כל אחד מן הילדים. מכאן ההתנגדות לאימוץ ילדים הרבה, שכן כל ילד נוסף נוטל, כביכול, חלק מן המנות המיועדות לילדים האחרים, אך גם כאן אין לקבוע כללים נוקשים ולומר: ככה ייעשה או ככה לא ייעשה. מקרה מקרה ונסיבותיו. יש בני זוג אשר מבחינת מצבם הכלכלי, כושרם הנפשי, רמתם התרבותית ואהבתם לילדים, מסוגלים הם להקנות אושר למספר ילדים. ולמה יוגבלו אלה לילד אחד בלבד?

באחת משיחותי הקודמות סיפרתי על זוג חשוד־בנים אשר הביא לביתו ילד. לשם אימוץ, ותוך תקופת הנסיון הרתה האשה וילדה ילד. עם כל זה סירבו בני הזוג לוותר על האימוץ, ובית־המשפט קיבל את בקשתם והרשה להם לאמץ את הילד אשר לקחו לביתם. הורים אלה מתייחסים לילדם המאומץ כאשר יתייחסו לבנם הטבעי, ללא כל הבדל, והשמחה כפולה ומכופלת במעונם.

ידוע לי זוג אחר אשר אימץ לו בזה אחר זה שני ילדים. ילד וילדה, מפליטי השואה באירופה המזרחית, ואני יכול להעיד, כי אין לומר בשום פנים שהאחד דוחק את רגלי רעהו, או שהאחד מסיג את גבול רעהו, בלבם ובדאגותיהם של ההורים המאמצים.

לפני כמה זמן הוגשה לאחד מבתי המשפט המחוזיים בארץ בקשת אימוץ מטעם זוג אחד. לזוג זה היתה ילדה משלו, אך היא היתה ירודה בבריאותה, מוכת מרה־שתורה ומכונסת תמיד לתוך עצמה. רופא הבית חיווה דעה, כי הילדה זקוקה לחברת אח או אחות, ובני הזוג אף הם השתוקקו לילד נוסף, אך האשה עמדה מלדת. חיפשו ומצאו תינוק אשר נועד לאימוץ, והביאוהו לביתם. וראה זה פלא: כבר בתקופת הנסיון בא שינוי יסודי לטובה בבריאותה ובמצב רוחה של ילדתם. העובדת הסוציאלית אשר חקרה בדבר כתבה בדו"ח שלה, כי בני הזוג מטפלים בתינוק כאילו היה ילדם הטבעי, ומאומה לא נגרע ממסירותם אליו בשל הילדה; וכן להיפך. מובן מאילו, כי בית המשפט, משפנו אליו בני הזוג לא היעס לאשר את האימוץ. ובצדק עשה כן. שהרי אחת המטרות הראשיות של מוסד האימוץ הוא להקים בית וליצור הווי משפחה, שבו יחיה ויפעל כל אחד מבני הבית. וכבר אמר אחד קדמון: „הנה נחלת ה' בנים, שכר פרי הבטן. כחצים ביד גבור, כן בני הנעורים. אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם”¹.

אין כמובן להגזים בדבר; וגבר אשר יאמר למלא ביתו בנים מאומצים, „ככלוב מלא עוף” ייאמר גם יאמר לו: „הרף ידיך!” אך השיקול המכריע בבעיות אלה, כמו ברוב הבעיות המתעוררות בסוגייה זו של אימוץ ילדים, הוא: טובתו ושלומו של הילד העומד לאימוץ. ובזאת הגעתי לבעייה השלישית. היינו: אם יש להגביל את האימוץ לקטנים בלבד. לשם הבהרת ערכה של בעייה זו נתבונן לכמה דוגמאות של בקשות מוחשיות אשר הובאו לבתי המשפט בארץ.

¹ תהלים קכ"ז, ג'ה.

דוגמה א': אשה אחת, עולה מיוצאי יוגוסלביה, ביקשה לאמץ לה חייל אחד מחיילי צבא ההגנה לישראל. חייל זה, בחור בן עשרים ואחת שנה, הוא בן־אחותה המנוחה של האשה, ולפי דבריה גדלה וחינכה אותו לאחר שהוריו נספו בידי הנאצים. שניהם עלו ארצה יחדיו, והקשרים ביניהם הדוקים ביותר. היא רואה אותו כבנה, והוא רואה אותה כאמו, ביחוד מאחר שהוא והיא הם השרידים היחידים שנותרו ממשפחה גדולה וענפה. בית המשפט הועמד, איפוא, בפני השאלה: אם רצוי הדבר, ואם אפשר, לאשר אימוצו של בחור מבוגר?

דוגמה ב': אשה גרושה נישאה והביאה לבית בעלה השני את בתה, ילדה בגיל 4. אביה הטבעי של הילדה לא התעניין בה מעולם, ועד היום אין הוא יודע את מקומה. הילדה גדלה וחונכה בבית אמה ואביה החורג, והכל חשבה לבתם של שניהם. גם האב החורג התייחס לילדה כאל בת שלו, והיא קראה לו „אבא”. ילדים אחרים לא נולדו להם, לפיכך לא היה מקום לחשוש כי היא דוחקת רגלי מישהו, או שמישהו דוחק את רגליה. מטעם זה לא ראו ההורים צורך לאמצה להם כבת באורח פורמאלי. אולם הצורך לכך נולד כעבור שנים הרבה, כאשר גדלה הילדה ונסעה להשתלם בלימודיה בחו"ל. שם, במכללה אשר בה החלה ללמוד, נדרשה להמציא כמה מסמכים ותעודות. והנה הוברר, כי כמה פרטים בניירות אשר הגישה אינם מדוקדקים, ואף סותרים אלה את אלה, בכל הנוגע לשם משפחתה ולשם אביה. לפי תעודת הלידה, למשל, נולדה לפלוני — כלומר: אביה הטבעי — ושמו נקרא עליה, ואילו בתעודות הגמר של בית הספר התיכון ושל דרכונה, נקראה על שם אביה החורג. לשם יישור ההדורים הוגשה אז בקשה לאחד מבתי המשפט המחוזיים כאן בארץ לאשר לו, לאב החורג, את דבר אימוצה של הבת החורגת, והיא כבר בחורה שנתבגרה.

דוגמה ג': אשה צעירה אחת נפטרה והשאירה אחריה בת, ילדה בגיל חמש. אבי הילדה, פועל מעוט־אמצעים, היה טרוד כל היום במלאכתו והילדה שוטטה ברחובות בלא יד מטפלת ובלא עין מפקחת. נזדמן אז זוג צעיר אחד מעולי עדן אשר ריחם על הילדה והסכים לקחתה לביתו ולטפל בה חינום אין כסף. שנה אחת לאחר שבאה הילדה לבית הזוג חלה אביה מחלה קשה אשר מת בה. אך לפני פטירתו ביקש מאת בני הזוג להבטיח לו, כי ידאגו לילדתו כאשר ידאגו הורים לבניהם יוצא־חלציהם. ההבטחה ניתנה וגם קוימה. במשך הזמן נולדו להם, לבני הזוג יוצאי עדן, שני בנים, אך את חסדם לא הסירו מעם

הילדה גם לאחר זה, ושלושת הילדים גדלו בבית כבני משפחה אחת. כאשר מלאו לילדה עשרים ואחת שנים, והיא עמדה להינשא, זכרו בני הזוג את הבטחתם לאביה וביקשו לתת לה מעמד חוקי של בת. בטרם יוציאוה מביתם, למען תוכל לרשת אותם עם שני בניהם בבוא יומם. אז הביאו את בקשתם לבית המשפט. כיצד היה בית המשפט חייב להתליט?

כאן עלינו לזכור שוב מה היא מטרת האימוץ ומה תועלתו לילד המאומץ. האימוץ יוצר יחסי אבות ובנים בין בני אדם שיחס זה אינו קיים ביניהם. על-ידי האימוץ ניתן לו לילד בית אב וסביבה משפחתית, ומישהו מבוגר, ועל הרוב בעל אמצעים, מקבל על עצמו את הדאגה ואת החובה לגדל את הילד, לחנכו, לפרנסו ולהבטיח את עתידו כל עוד אין בידו לדאוג לעצמו. הדגש הוא, אפוא, בחובה לגדל את הילד ולחנכו. ואמנם חובה זו מונחת ביסודם של היחסים המשפטיים הנוצרים לפי דיני ישראל בין אדם לבין ילד המתגדל בביתו וסמוך על שולחנו. חכמינו אמרו ש"כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו".¹ אותה חובה ואותה דאגה אמורות, אפוא, בקטן, הזקוק לגידול ולחינוך ואינו יכול לדאוג לעצמו. אבל גדול העומד ברשות עצמו — למה זה יבוא בית המשפט וירכיב אב ואם לראשו? רוצה מישהו לתמוך בו, ללמדו או ליתן לו שכר לימוד, אדרבא! יבוא ויעשה כן, ותבוא עליו ברכה. אך לשם כך אין הכרח כלל להשתמש בפיקציה המשפטית של אימוץ, ולעשות אדם מבוגר בן למי שאינו אביו,² מטעם זה שוללים כמה מחכמי המשפט את מידת התבונה בהוראות חוק המאפשרות אימוץ מבוגרים, ושיטות המשפט ברובן המכריע מגבילות את זכות האימוץ הפורמלי לקטנים בלבד. גם הצעת חוק אימוץ ילדים תשי"ג—1952, שעליה כבר דיברתי, הולכת בעקבות הרוב וקובעת (בסעיף 4), כי "אין אימוץ אלא בילד שלא מלאו לו 18 שנה".³ הוראה זו נבונה היא, ואין מי שיחלוק עליה. עם כל זאת נראה לי, שמוטב היה לעשות יוצא-אמן הכלל אחד.

הנה הבאתי לעיל שלוש דוגמאות מן ההווי המשפטי של חיינו-יום. בכל שלושת המקרים טיפלו האומנים בילד שנמסר לידם מקטנותו

ודאגו לכל מחסוריו. היו אלה אימוצים למעשה, ורק מקרה הוא שבית המשפט לא נדרש קודם-לכן לאשרם אישור חוקי פורמאלי. מלבד זאת הרי בארצנו, כפי שכבר הטעמתי כמה פעמים, אין עד היום חוק אימוץ, ומי זה יבוא בטענות על האומנים שלא קיימו חוק שאינו קיים? אך למעשה, ובהעדר חוק אחיד אשר יכוון את צעדיהם של בתי-המשפט, לא היה גורלם של כל שלושת המקרים האמורים שווה. בשתי הדוגמאות האחרונות נעתר בית-המשפט למבקשים ואישר את האימוץ, ואילו הבקשה בדוגמה הראשונה נדחתה, ובית-המשפט סירב לאשר את אימוצו של החייל לעולה מיוגוסלביה.

עכשיו נניח שהצעת החוק תתקבל ומוסד האימוץ יוכר במשפטי המדינה. בית המשפט יהא חייב אז לדחות כל בקשה שנושאה הוא אימוץ מבוגר, בלי להתחשב בנסיבותיו המיוחדות של המקרה שלפניו. דבר זה עשוי, לדעתי, להסב תקלות מרובות. ושוב נתבונן בשלוש הדוגמאות האמורות. המבוגרים בכל שלוש הדוגמאות באו לבית אומניהם בהיותם קטנים. שם גדלו וחונכו, ובעיני הכל נחשבו כבנים לאומניהם. אף-על-פי-כן, לכשימותו האומנים, לא יירשום הילדים, וכזרים ייחשבו אלה לאלה בעיני החוק. יתר על-כן: גם אם פקודם האומנים בצוואתם, לא תהא הצוואה תופסת בנכסי מירי, שכן בגזירת הכתוב אין לעקור את הירושה של נכסי מירי מן היורשים החוקיים ולהעבירה לזרים. גמצא, הילדים המאומצים מקופחים תכלית קיפוח ללא כוונה וללא מטרה. וכל-כך למה? אומניהם הסיחו דעתם מן הצורך לקבל גושפנקה חוקית לאימוץ. אך השאלה נשאלת: למה זה ייגרע חלקם של עלובים אלה אף אם נתבגרו בינתיים? על-ידי קבלת בקשתם של ההורים המאמצים, ולו גם באיחור זמן רב, לא אימוץ חדש יהיה כאן, כי אם אישור להלכה של אימוץ הקיים למעשה.¹

העולה מן האמור, כי בהתחשב במסיבות הנזכרות היה רצוי להכניס תיקון בהצעת חוק האימוץ אשר יקבע כהוראת-שעה, כי אנשים אשר גידלו קטנים בביתם לפני שהחוק קיבל תוקף, יהיו רשאים לפנות תוך זמן קצוב אל בית המשפט בבקשה לאשר את האימוץ, אף אם הקטנים גדלו בינתיים ובגרו. הוראה כזאת תהא יוצאת מן הכלל האמור בסעיף 4 של הצעת החוק, היינו ש"אין אימוץ אלא בילד שלא מלאו לו 18 שנה".

¹ סנהדרין דף י"ט ע"ב. וראה תיק אורחי 85/49. ת"א; להלן עמ' 181.

² ראה תיק אישות 27/50, ת"א, להלן עמ' 217.

³ ר' להלן, עמ' 243.

¹ וראה תיק אימוץ 209/50, ירושלים, להלן עמ' 224.

המשפט לבטל את צו האימוץ. עמד, איפוא, בית המשפט לפני השאלה המעניינת: אם אפשר לבטל צו אימוץ, כלומר, אם מותר לפסוק כי ילד יחדל להיות בן לאביו-מאמצו וישוב להיות ילדו של אביו-מולידו? שאלה זו חשיבות יתירה נודעת לה לגבי מעמדו האישי של הילד המאומץ, ולגבי מצבם של הוריו הטבעיים והוריו המאמצים, גם יחד. הנה, למשל, מסרו בני זוג את ילדם לאימוץ מחמת עניותם. לימים נתהפך עליהם הגלגל ומצבם החמרי נשתפר. כלום ייאמר אז כי זכאים הם לפנות אל בית-המשפט בדרישה, כי צו האימוץ יבוטל וכי ילדם יוחזר להם? והנה אלמן שמסר את אחד מבניו הקטנים לאימוץ משום שלא היה מי שידאג לילדים אחרי מות אמו. לימים נשא לו האלמן אשה שניה והקים את הריסות ביתו. כלום יהא זה מן הדין לבטל את צו האימוץ ולהרשות לו לקחת את הילד מבית הוריו מאמציו? או נקה לדוגמה הורים מאמצים שנתאכזבו בבנם המאומץ: הם תלו בו תקוות מרובות ודימו, כי עתיד הוא להנחיל להם כבוד ותהילה, והנה יצא לתרבות רעה. כלום יורשו לפנות אל בית המשפט בבקשה לבטל את צו האימוץ ולהכריז כי הילד אינו ילדם עוד? או נביח שהילד בחל בהוריו המאמצים והוא מבקש להשתחרר מהם ומאפיטרופוסותם עליו. כלום ישמעו אותו כאשר ידרוש לנתק באמצעות המשפט את הקשרים הקיימים בינו לבין הוריו המאמצים?

ואין אלה שאלות אקדמיות בלבד. הן עלולות להתעורר, ולמעשה הן מתעוררות, לעתים קרובות בכל ארץ אשר בה נוהג מוסד האימוץ. ראינו לעיל מעשה בגבר אחד שנפרד מאשתו וביקש להפטר מעולה של בתה אשר אימץ לו לפני שגירש אותה. והנה דוגמאות נוספות של בקשות מסוג זה הבאות לפני בתי המשפט בארץ ומחוצה לה:

בני זוג אחד אימצו להם ילד כדת וכדין. כאשר גדל הילד קצת הוברר, כי הוא לקה בשכלו ובדיקות הרופאים הוכיחו כי כבר בצאתו לאוויר העולם סבל מדלקת מוח. מובן מאליו, כי לא על ילד כזה, הטעון טיפול וריפוי כל ימי חייו, חלמו בני הזוג, לפיכך פנו אל בית המשפט בבקשה לבטל את צו האימוץ ולפטר אותם מענשו של זה. טענותיהם בבית המשפט היו שלוש: ראשית כל, הם הוטעו בשעתם על-ידי כל אלה שטיפלו באימוץ: האם הטבעית והמתווכים שלה הצהירו כי הילד בריא ושלם, ולא הוא. המוסד אשר ממנו נלקח התינוק נדרש על-ידי

¹ תיק אישות 566/52, תל-אביב, להלן עמ' 240.

ביטול האימוץ

בשנת 1947 נשא לו יהודי אחד אשה גרושה ולה ילדה בת שש מנישואיה הקודמים. כדי להוציא מלבה של הילדה את ההרגשה המדכאה שהיא בת חורגת, הסכימו כל הצדדים המעוניינים בדבר, ואביה הטבעי בכלל אלה, לבקש מאת בית המשפט להרשות לאב החורג לאמץ לו את הילדה כבת. הבקשה הוגשה ובית המשפט נעתר למבקשים ונתן צו שעל פיו אומצה הילדה בידי אביה החורג, ורכשה לעצמה את כל הזכויות כלפי אביה מאמצה, כאילו נולדה לו מאמה בנישואין חוקיים. גם שם משפחתה של הקטנה שונה, ומאז האימוץ נקראה על שם אביה חורגה.

שלוש שנים חיו בני הזוג יחדו בשלום ובשלוה. אולם לאחר זה החל השטן מרקד ביניהם, והמריבות גברו מיום ליום, עד אשר החליטו להפרד זה מזו. אמרו ועשו. יום אחד, בשנת 1950, הופיעו במשרד הרבנות והבעל נתן ספר כריתות לאשתו. אז נוצר מצב משונה ביותר במעמדה של הילדה: אביה מולידה נחשב לה עתה כזר, משום שהוא ויתר עליה בזמנו לצורך האימוץ. אביה חורגה נעשה, לעומת זה, אביה החוקי לכל דבר, והיא היתה זכאית לדרוש ממנו כי יפרנס אותה עד שתגדל. אולם הלה קיבל על עצמו את האבהות החוקית על הילדה רק בגלל קשרי האישות שהיו קיימים בינו לבין אמה של הילדה. עכשיו, שקשרים אלה נותקו לחלוטין, מה לו עוד ולצרה זו? ומה לה, לילדה, ולגבר שלא היה כלל אביה הטבעי ועכשיו אינו אפילו בעלה של אמה? נטלו בעלי הדבר עצה מפי פרקליט יודע דין והביאו את בקשתם לבית

והנה דוגמה שנוהג לפי הצעת חוק האימוץ שעובדה בידי משרד המשפטים רשאים לאמץ ילד „איש ואשתו יחדיו“ עכשיו נניח שגבר ואשה אימצו להם בן, ולאחר זמן הוברר שהם חיים בכפיפה אחת בלא חופה וקידושין, או בנישואי ביגמיה, או בנישואין פסולים מאיזו סיבה שהיא. האם גותנת מידת הדין, כי צוֹרֵה־אימוץ יבטל והילד יוצא מחזקת מאמציו בשל כך בלבד? ואין דבר זה רחוק מן המציאות כלל וכלל, והראיה: בית־משפט אחד באנגליה אמנם נדרש להשיב על שאלה זו גופה, מעשה שהיה כך היה:

זוג אחד אימץ לו ילדה, וקיבל מבית המשפט צוֹרֵה־אימוץ כדת וכדין. לפי החוק האנגלי אין שני אנשים יחד יכולים לאמץ להם ילד, אלא אם כן הם נשואים זה לזה. הביטוי „נשואים“ פירושו, כמובן, מאוגדים בנישואים חוקיים. והנה נתברר שנים אחדות אחרי האימוץ, כי הגבר נשא לו את האשה בחיי אשתו הקודמת, כלומר, עבר עבירת ביגמיה. הוא נתבע לדין, הורשע ונדון למאסר. לאחר מכן סירב לפרנס את הילדה. אז תבעתו מִי־שהיתה־אשתו השניה לדין ודרשה מבית המשפט לחייבו במזונות הילדה עד שתגיע לגיל שש־עשרה. הוא התנגד לכך, וטענתו בבית המשפט היתה, כי אין הוא מחוייב לפרנס את הילדה, באשר האימוץ היה פסול מעיקרו. על שום מה? על שום „אשתו“ לא היתה נשואה לו כדין, והחוק קובע כי אין אימוץ לשניים אלא כשהם נשואים זה לזה!

פסק הדין שניתן באותו משפט לא פתר את השאלה לגופו של העניין, משום שבית המשפט היה סבור, כי אין מערבין תביעה בתביעה: לשם ביטול צו האימוץ יש להגיש תביעה מפורשת ומיוחדת, ובמשפט המזונות אין לטפל בטענות הגבר כי האימוץ פגום ביסודו. אך אחד משופטי בית המשפט לא יכול היה לעצור ברוחו וחיווה דעה, אגב אורחא, כי אין זה מן הדין שיהא חוטא נשכר. הגבר במשפט זה — כך אמר אותו שופט — השפיע על בית־המשפט בדרכי רמיה לתת את צוֹרֵה־אימוץ. פירוש הדבר, כי באמצעים בלתי הוגנים רכש לו זכויות מסוימות והעמיס על עצמו חובות מסוימות. עכשיו שהוא מבקש להתפרק מחובותיו בטענת „רמיתך!“ — אין שומעין לו¹.

שופט מחוזי אחד מרחיק לכת, בסברו כי אין צורך כלל לבקש מבית המשפט לבטל צו אימוץ, משום שבארץ הזאת אין חוק אימוץ

בני הזוג לערוך בו בדיקות רפואיות יסודיות, ובכללן מבחן דם, והוא המוסד, הצהיר כי בדיקות אלה נעשו. הם, בני הזוג, האמינו למצהירים, ועל־סמך דבריהם של אלה קיבלו את הילד לאימוץ, והנה להדים! הבחינות והבדיקות לא נעשו, והילד אינו נורמאלי מיום הוולדו. שנית — כך טענו בני הזוג — החוק מחייב את המוסד המטפל בענייני אימוץ לערוך בדיקות קפדניות בגוף הילד כדי לקבוע אם הוא ראוי להמסר לאימוץ. מכיוון שבמקרה זה לא נעשה הדבר, הרי עבר המוסד על החוק, ולפיכך פגום צו האימוץ מיסודו. ושלישית, החוק קובע כי לפני מתן צו האימוץ על הילד להימצא ברשותם של מבקשי האימוץ תקופה מסוימת, למען יהא סיפק בידם לתהות על קנקנו ולהחליט בנפשם אם אמנם מוכנים הם לאמץ; ובמקרה זה לא היה הילד ברשותם שיעור הזמן הדרוש לפני שניתן צו האימוץ.

אלה היו טענותיהם־קובלנותיהם של המאמצים. אך בית־המשפט דחה את כל שלוש הטענות וסירב לבטל את צו האימוץ. ואלה היו נימוקיו של בית־המשפט:

אשר לטענה הראשונה: צוֹרֵה־אימוץ השפעתו מרובה על הילד, באשר הוא קובע לילד סטאטוס אישי חדש. קביעת סטאטוס זה אינה מותנית כלל ועיקר במצב בריאותו של הילד. לפיכך, גם אם האם והמוסדות שטיפלו בביצוע האימוץ הצהירו הצהרות כזב בנוגע לבריאותו של הילד, אין הדבר עשוי להשפיע על מעמדו.

אשר לטענה השניה — היינו, שהמוסד שטיפל בדבר עבר על החוק — גם דבר זה אינו עשוי להשפיע על צוֹרֵה־אימוץ. המוסד לא הוכר כמוסד המוסמך לטפל בענייני אימוץ, לפיכך, ייתכן מאוד שאפשר לתבעו לדין על התעסקו באימוץ ללא־רשיון, אך עבירה זו אינה יורדת עד שרשו של עצם האימוץ, ואין בכוחה לקעקע את יסודותיו של צו האימוץ.

ואשר לטענה השלישית — היינו, שהמאמצים קיבלו את צו האימוץ מבית המשפט לפני שהילד היה ברשותם שיעור הזמן הדרוש לפי החוק — על מעשה זה, אומר בית־המשפט, אמנם ראויים המאמצים לעונש מיוחד; אך בין זה לבין כשירותו החוקית של צו האימוץ אין ולא כלום, ומעשה העבירה אינו פוגם במעשה האימוץ¹.

¹ Re Skinner (1948) 1 All E. R. 917

¹ J. & J. v. C's Tutor (1948) S. C. 636, Scotland 1949 של 119—120, (The English and Empire Digest, pp.

ילדים קיים, ולפיכך בטלים ומבוטלים מעיקרם כל צווי האימוץ הניתנים עלידי בתי המשפט, ואין להם ערך מעשי או משפטי כלל. לפי השקפה קיצונית זו מוטב להם להורים הטבעיים לתבוע את המאמצים לדין ולדרוש מהם את ילדם תחת אשר יבקשו לבטל את הצו, שהוא בטל בלא-הכי. אין זה מענייני לפסוק כאן הלכה ולומר אם השקפה זו בדין יסודה ואם לאו. אסתפק רק בהערת-אגב ועירה, היינו, כי אם אמנם תתקבל השקפה זו על דעת בתי-המשפט, והם יפסקו על פיה, יהא הדבר עשוי להביא על הציבור תקלה שלא תשוער. הורים יאבדו את ילדיהם המאומצים, ילדים יאבדו את הוריהם המאמצים, ובתים רבים בישראל ייהרסו עד היסוד. אציין עוד, כי סכנה זו עמדה, כנראה, לנגד עיניהם של המטפלים בדבר, ובהצעת החוק שהזכרתיה לעיל הוכנס סעיף מיוחד הקובע, כי „צו אימוץ שניתן עלידי בית משפט מחווי, או בית-דין דתי מוסמך בישראל או בארץ-ישראל לפני תחילת תקפו של חוק זה, על ילד שהיה בעת מתן הצו למטה מגיל 18 שנה, רואים אותו כאילו ניתן כדין על פי חוק זה“ (סעיף 20 (א)).¹ פירוש הדבר, כי חוק-אימוץ-ילדים, לכשיתקבל עלידי הכנסת, יכשיר בבתי-אחת את כל צווי האימוץ שניתנו לפני מכן על קטינים, ושחוקיותם מוטלת בספק. לטובתם ולשלומם של המוני ילדים מאומצים בישראל אני מחכה בכליון עינים, כי הצעת החוק תובא לפני הכנסת ותאושר על ידו ללא-שהיות ודחיות.

נחזור לענייננו: בדרך כלל ניתן לומר, כי צו-אימוץ לא יבוטל מתוך נימוק שמצבם של הצדדים שונה, היינו, שמצבם החמרי של ההורים הטבעיים הוטב, ועכשיו כבר יש בכוחם לדאוג לקטין, או שמצבם של ההורים המאמצים הורע ואין דם משגת עוד לתת לילד את כל אשר היו רגילים לתת לו כשאימצוהו. לעומת זה ייעתר בית-המשפט למבקשים, ויבטל צו-אימוץ, אם ייווכח כי הצו הוצא בדרכי רמאות — שהמבקשים לא נטלו בו חלק — או השפעה בלתי הוגנת, או בלא הסכמת ההורים, או שטובת הילד דורשת, כי צו האימוץ יבוטל. כך, למשל, נתבקש בית-משפט אחד במדינת וושינגטון שבארצות-הברית לבטל צו אימוץ שניתן לגבי ילד אשר סבל ממחלת השחפת ונטה למות, והוברר לאחר מכן כי מטרתם היחידה של המאמצים היתה לרשת את עזבונו של הקטין במותו. בית-המשפט נעתר למבקשים — קרובי

¹ ר' להלן עמ' 246.

הטבעיים של הילד — וביטל את הצו בקבעו, כי המאמצים השיגו את האימוץ בדרכי רמיה.²

אשה בת שבעים ואחת התאהבה בגבר בן שלושים ואחת ואימצה אותו לה לבן. בית משפט במדינת מסצ'וסטס אשר לפניו הובא הדבר, נעתר לבקשת קרוביה של האשה וביטל את צו האימוץ בקבעו, כי עצם המעשה הזר והמזר מורה על השפעה בלתי הוגנת מטעם הגבר הצעיר על האשה הישישה.³

כן נעתר בית-משפט אחד במדינת ניו-יורק לפונים אליו — הפעם היו אלה המאמצים עצמם — וביטל את צו האימוץ שניתן קודם לכן, לאחר שהוברר כי הילד המאומץ עזב את בית הוריו המאמצים ובמשך חדשים רבים סירב להודיע להם את מקום המצאו. בית-המשפט אמר, כי במסיבות כאלה מן הדין לפטור את ההורים המאמצים מאחריותם, ולשלול מאת הבן המאומץ כל יתרון חמרי אשר יחסי אב ובן מעניקים לו.⁴ לעומת זה סירב בית משפט אחר במדינת אלבאמה שבארצות הברית לבטל צו-אימוץ אף-על-פי שהוברר, כי הילדה המאומצת אינה צייתנית, אינה מכבדת את הוריה המאמצים ואינה הולכת בדרך הישרה.⁵ כן יהסס מאוד בית המשפט לבטל את צו האימוץ במקום שיווכח כי הילד מסרב לעזוב את בית הוריו המאמצים, או כל אימת שייראה לו לבית המשפט כי ביטול הצו לא יהא לטובת הילד. אלה הם גורמים חשובים ביותר, שאין בית-המשפט בן-חורין להתעלם מהם, בכואו לקבוע את גורלו של צו האימוץ.

לבסוף אעיר, כי בחוק האימוץ המוצע נקבעה הוראת מיוחדת בדבר ביטול צו אימוץ. הוראה זו כלולה בסעיף 13 של הצעת החוק, והיא קובעת כי — „רשאי בית המשפט, על פי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחה, בצו, לבטל צו אימוץ...“

זו לשון-הסעיף. אך סתם המציע ולא פירש באיזו מסיבות ועל-סמך אילו נימוקים מותר לו לבית המשפט לבטל את צו האימוץ. רצוי היה, לדעתי, כי החוק יפרט נימוקים אלה, או יקבע, לפחות, כי הצו יהא נתון לביטול בשל „סיבות טובות“ ובהתחשב תמיד בטובתו ובשלומו של הילד המאומץ.

¹ Platt v. Magagnini, 110 Wash. D. 39

² Raymond v. Cooke, 226 Mass. 326

³ In re Souers, 238 N. Y. S. 738

⁴ Buttery v. West, 212 Ala. 321

הם מוכנים להתחייב לעלות ארצה ולהשתקע בה בטרם ימלאו לילד שמונה עשרה שנה. סוף דבר היה, כי צו האימוץ ניתן, וזוג התיירים האמריקאיים לקח עמו אל הגולה, יחד עם דברי מזכרת ו"סובינירים" שונים מזמרת הארץ הקדושה, גם זמיר מזמירי המקום, ילד חי מילדי הארץ. אם המאמצים יעמדו בהבטחתם ויעלו ארצה אי-פעם יחד עם בנם המאומץ כדי להשתקע בה — ימים יגידו; לפי שעה נדד ילד יהודי מארץ מולדתו למקום נכר, ובית משפט בישראל נתן גושפנקא חוקית ל"מעשה-רב" זה.

ושבו מעשה באשה אחת מן הגולה אשר ביקשה לאמץ לה ילד ישראלי ולהוציאו עמה לחו"ל. אשה זו, אלמנה כבת ששים, באה מאחת מארצות אמריקה המרכזית, ומצבה החמרי היה איתן. כאן בארץ הכירה כמה קרובי משפחה אשר לא ידעה אותם קודם לכן, וביניהם ילדה ענייה אחת בגיל שתיים עשרה, בת אחותה המתה. ילדה זו סבלה רבות בבית אביה העני ואמה חורגתה, ובראות הדודה את מצוקתיה החליטה לאמצה לה לבת ולהוציאה עמה לחו"ל. האב העני לא התנגד לכך. נהפוך הדבר: הוא שמח שמחה רבה על המקרה הטוב אשר נזדמן לו, ואף בא לבית המשפט כדי לתמוך בבקשת האימוץ. אך לדאבונו לב כל המעוניינים בדבר נדחתה הבקשה, וצו האימוץ לא ניתן. וכך אמר השופט בין שאר דברי הנמקתו: „אין אני מתעלם ממצבה הקשה של הילדה בבית אביה, ומהאפשרות כי היא תמצא חיים ברווחה וחינוך טוב בבית דודתה המבקשת לאמצה. ברם, על בית המשפט לנהוג זהירות רבה בענייני אימוץ, וכאן יש מספר גורמים... המשאירים ספק בלבי, אם האימוץ יהיה באמת לטובת הילדה. המבקשת... מתכוונת להוציא את הילדה (מן הארץ)... על-ידי-כך ייבצר לגמרי מבית-המשפט לעמוד על טיב הבית, אליו תשלח הילדה, ולפקח על גורלה בעתיד...”¹

זה היה הנימוק הראשי והמכריע לדחיית בקשת האימוץ של הדודה האמריקאית.

שני העניינים אשר עליהם סיפרתי זה עכשיו מעוררים שאלה חשובה ונכבדה בסוגיית אימוץ ילדים. שאלה זו היא: מה עמדה חייבים בתי המשפט לנקוט לגבי זרים, כלומר: מי שאינם תושבי הארץ, המבקשים לאמץ להם ילדים מילדי המקום ולהורידם עמם לחו"ל? בעיה זו אינה מיוחדת לארצנו דווקא. הנה אמרתי באחת משיחותי

ילדים ליצוא

בשנת 1948, זמן קצר אחרי קום מדינת ישראל, ביקר בארץ זוג אחד, בעל ואשתו, מאחת הערים הגדולות בארצות-הברית של אמריקה. הוא, הבעל, היה איש נשוא-פנים. בעל השכלה תורנית וכללית, תופס משרת רב בקהילתו, קהילה יהודית גדולה וחשובה, ושניהם, הרב ואשתו הרבנית, עשו רושם של אנשים הגונים וישרים. תוך כדי סיורם בארץ חקרו ודרשו אם יוכלו לאמץ להם ילד מילדי הארץ ולקחת אותו עמם בשובם למקומם. לאחר שטרחו כמה טרחות ויגעו כמה יגיעות נשאו מאמציהם פרי: נזדמן להם תינוק אשר נולד מחוץ לנישואין לאמו, נערה בת תשע עשרה שנים משכבות העוני של עדות המזרח, ולאב לא נודע, והם הביאו את בקשתם¹ לפני בית-המשפט להרשותם לאמץ להם את הילד. לבקשתם צירפו, כרגיל וכמקובל, את הניירות הדרושים, ביניהם הצהרות ותעודות כי הם נשואים זה לזה יותר מעשר שנים ללא ולד, כתב ויתור נוטריוני אשר בו מוותרת האם הצעירה על תינוקה, משום שאין בידה לטפל בו, לא בביתה ולא מחוצה לו, ומסמך הכולל את חוות דעתו של פרקליט יודע דין כי לפי חוקי מדינת-מוצאו של הרב והרבנית אין מניעה לאישור האימוץ.

ביום שנקבע לשמיעת הבקשה הופיעו בני הזוג לבית המשפט, ומאחר שלא היו מתנגדים לאימוץ לא ארכה הפרוצדורה זמן רב. בני הזוג האמריקאיים נשאלו על-ידי השופט שאלות ספורות בלבד, ותשובותיהם הניחו את דעתו. ביחוד הפיקה רצון מאת השופט הצהרתם כי

¹ תיק אימוץ 267/52, ירושלים, להלן, עמ' 237.

¹ תיק אימוץ 70/48, ירושלים.

הקודמות, כי הולנד, למשל, אינה מכירה בקשרי אבהות הנוצרים בדרך משפטית פיקטיבית, ובחוקי ארצה אין מוסד האימוץ ידוע. שם, בהולנד, מותר לה אמנם לאם למסור את תינוקה לבית אומנים מפני נימוקים מסויימים, כגון מחלה או עניות, אך היא רשאית לדרשו חזרה בכל עת מבית האומנים ואין מעכב בעדה. מובן מאליו, כי מטעם זה אין קופצים רבים שם על ילדי־שעה כאלה. אף אם אין האם באה לדרוש כי יחזירו לה את ילדה, אין קשרים הדוקים נוצרים בין הילד לבין אומניו. נוסף לכך אין אדם רשאי, לפי חוקי הולנד, לשנות את שמו אלא ברשיון המלכה, ורשיון כזה אינו ניתן אלא לעתים רחוקות מאוד, ובמסיבות מיוחדות במינן. ומי זוג השוך־בנים יסכים להביא ילד אל ביתו, בלי לקרוא את שמו עליו? מטעמים אלה וכיוצא בהם נוהגים רבים מבני הולנד לפנות לארצות אחרות, ביחוד לאנגליה, לרכוש שם ילדי־אימוצים, ולהביא אותם עמהם לביתם בהולנד. אך דעת הקהל באותן ארצות, וביחוד באנגליה, היתה מתנגדת מאז ומתמיד לנוהג זה של הוצאת ילדים מן המדינה והעברתם לארצות זרות. ואלה היו הנימוקים לעמדה שלילית זו: ראשית כל, אין זה הוגן כלפי הילדים עצמם לעקור אותם מארץ מולדתם ולשלחם למקומות נכר, בטרם יוכלו להביע את דעתם הם על־כך מפאת גילם הרך. אין לשכות, כי ילדים כאלה הם לרוב ילדי־אסופים, או ילדים שאמותיהם מסרום למוסדות מחמת אי־אפשרותן לטפל בהם, והיצוא מן המדינה נעשה לעתים קרובות בדרך הברחה או בדרכים מפוקפקות אחרות, ואף ללא ידיעת הורים ואפיטרופסים.

שנית, על־ידי עקירת הילדים מארצם מוציאים אותם מתחום סמכותו של בית המשפט, ומנתקים אותם ממקור חסותם. בית המשפט הוא אבי־יתומים ואפיטרופסם של ילדים עזובים. כבר ראינו, כי הוא בית המשפט, לא יתן צו אימוץ אלא משיווכח כי הדבר הוא לטובת הילד. אולם לא תמיד צריכים השיקולים בבחירת בית מאמצים להיות רק מעמדם החברתי והכלכלי של המאמצים, הכבוד החיצוני אשר הבריות חולקים להם, הכנסתם ההגונה, מספר המלבושים והצעצועים אשר ידם משגת לקנות לילד, כמויות המאכלים והמשקאות אשר הם אומרים להגיש לילד בסעודה, ואף לא מספר המטרים המעוקבים של אוויר חפשי ואור שמש אשר ביתם עשוי לספק לילד. וודאי אין לזלזל כלל בכל אלה. אך יש דברים חשובים לא פחות מהם, ביחוד לילד רך בשנים. על בית המשפט לחקור, בעצמו או באמצעות פקידי הסעד

העומדים לרשותו, למה מבקשים האנשים להביא ילד אל תוך ביתם? מה חסר להם בלעדיו ומה מקום הוא עשוי למלא בחייהם הפנימיים? האם ישמש להם רק צעצוע, תחליף לכלב או לחתול, אמצעי של בילוי זמן, או ימלא צורך נפשי פנימי? יש בני זוג אשר כלפי חוץ ועל פי מושכל ראשון אינם מתאימים כי יימסר בידם ילד זר לאימוץ: הם אינם נקיים כל כך במלבושם; דיבורם והליכותיהם מעידים, כביכול, כי הם קלי־דעת וחסרי־אחריות; אך לאחר חקירה יסודית מתברר, כי הרושם הראשון היה מוטעה ומטעה לחלוטין, וכי אנשים אלה הם בעלי לב חם ונפש רגישה, ומסוגלים להעשות הורים אוהבים ומסורים עד בלי די. אולם כל השיקולים האלה אינם תופסים, ואינם יכולים לתפוס, לגבי אנשים המתגוררים מחוץ לתחום שיפוטם של בית המשפט ושל העובדים הסוציאליים המטפלים בדבר. ילדים כאלה, המוצאים מארצם ונשלחים לארצות נכר, נספחים לאנשים זרים ומובאים לתוך חברה זרה וסביבה בלתי מוכרה. אין אפשרות לחקור את מצבם החברתי והכלכלי של המאמצים; אין יכולת משפטית ומעשית למסור להם את הילד לתקופת נסיון, ואין שליחי החוק יכולים לבקר בביתם כדי לעמוד מקרוב על הליכות בני המשפחה ולראות אם, וכיצד, נקלט הילד בסביבתו החדשה.

זאת ועוד: מן המפורסמות, שאין „אימוץ בטוח“, בשום מקרה אין לחוות מראש ולומר: „אימוץ זה יעלה יפה“. אחת השאלות המסובכות ביותר בפרשה זו היא משום כך: מה יהיה יחסם של ההורים המאמצים אל הילד המאומץ משיתברר כי הוא אינו מקיים את התקוות אשר תלו בו? האם ישנאוהו ויזניחוהו, או ינהגו בו כנהוג הורים בילדיהם הטבעיים ויקבלו באהבה מה שעלה בגורלם? כלום אפשר לתאר את מצוקותיו של ילד שנשלח לארץ זרה והאימוץ לא עלה יפה? הן הילד יישאר אומלל לכל ימי חייו, ובסביבה שאינה יודעת אותו והוא אינו יודע אותה! ומה יהא גורלו של הילד לכשיווצרו קשיים בחיי בני הזוג והם ייפרדו זה מזה, או אחד מהם יברח ויעזוב את רעהו לאנחות? ומה יקרה לו לילד אם חוקי אותה ארץ זרה אשר אליה אומרים להביאו לא יכירו באימוץ ובעיניהם לא ייחשב כבנם של המאמצים? הישב עם מאמציו כל ימיו ומעמדו החוקי אינו ברור ואינו קבוע או ידרוש כי יחזירוהו לארצו, והוא קטן ואינו יודע לעמוד על זכויותיו?

מפני הטעמים האלה ואחרים כיוצא בהם יש מדינות אשר בהן מטיל החוק הגבלות חמורות וסייגים קפדניים ביותר על בקשותיהם של

בני זוג הבאים מחוץ לארץ כדי לחפש ולמצוא להם ילדי-אימוצים. ולדוגמה נקה את אנגליה, האנגלים חסים על ילדי ארצם ואינם מוכנים לוותר עליהם ולעשותם מיצרך לאכספורט. לפיכך קובע חוק האימוץ האנגלי משנת 1950 במפורש, כי צו אימוץ לא יינתן על-ידי בית המשפט אלא אם כן מתגוררים גם המבקש וגם התינוק באנגליה (סעיף 2 (5)). ללמדך, כי אנשים בעלי נתינות זרה, שאינם מתגוררים בקביעות באנגליה, אינם יכולים בשום פנים לאמץ ילד שנזדמן לידם באקראי תוך כדי סיורם במדינה, או שבאו בכוונה לאמצו ולקחתו עמם. יתר על כן, אפילו נתין בריטי המתגורר בחו"ל, גם הוא אינו זכאי לאמץ לו ילד אנגלי ולקחתו עמו למקום מושבו. ומעשה בפקיד בריטי בעל דרגה גבוהה בשירות הקולוניאלי בניגריה, שהגיש בקשה לבית-משפט אנגלי להרשות לו ולאשתו לאמץ להם ילד ולקחתו עמם אל מקום שירותם. בית המשפט דחה את הבקשה, באמרו כי אותם בני זוג, אף כי הם בשירות הקולוניאלי, ואף כי לאחר הפרישה מן השירות חזקה כי יחזרו וישתקעו באנגליה, הואיל ולפי שעה אין הם מתגוררים באנגליה, אין בית-המשפט מוסמך ליתן את צו האימוץ.¹

ולא זו בלבד: המחוקק האנגלי לא רק הטיל הגבלות על סמכותם של בתי-המשפט באנגליה לתת צווי אימוץ לטובת אנשי חוץ, כי אם הרחיק לכת ודאג גם לכך, שילדים בעלי נתינות אנגלית לא יוצאו מן הארץ לשם אימוצם על-ידי אזרחי חוץ בבתי משפט שבארצות זרות, אלא אם אותם אזרחים הם קרובי התינוק, ואפילו נתין אנגלי תושב חו"ל, המבקש לסדר את האימוץ בבית המשפט שבארץ מושבו, אין למסור לידו ילד אנגלי לשם כך, אלא אם כן הוא קרובו של הילד, או קיבל רשיון מיוחד לכך מאת הרשות המוסמכת. והעובר על הוראות אלה צפוי לעונש חמור.²

הרשות המוסמכת האמורה היא שופט השלום הראשי בבתי-המשפט של המשטרה במטרופולין, או שופט שלום בבתי-המשפט של המשטרה ברחוב Bow, או כל שופט אחר בבתי-המשפט של המשטרה שמונה לצורך כך על-ידי מזכיר המדינה. שופטי שלום אלה רשאים להתיר את העברתו של ילד לנתין בריטי הגר מחוץ לאנגליה, לשם אימוצו בבית המשפט שבארץ מושבו של מבקש האימוץ. אך גם כאן

נוהג החוק והזירות יתר וקובע, כי „אין ליתן את הרשיון אלא אם כן משוכנעת הרשות המוסמכת... מדו"ח של קונסול בריטי, או של אדם מהימן אחר, כי מי שאומרים למסור לידינו את התינוק הוא אדם רצוי ומתאים לקבל את חזקת התינוק, וכי המסירה לו תהיה לטובת התינוק. לצורך כך יש להתחשב ברצון התינוק, בשים לב לגילו ולשכלו“.

וזהו עמדת החוק בארץ תרבותית בריאה. עמדה זו מכריזה ואומרת: ילדינו אינם הפקר ואף לא דברי פרקטיה העוברים מיד ליד. אין עושים ילדים בניהם של זרים מרחוק באו, ואין נותנים ילדים בידי זרים למרחוק ילכו.

ואם האנגלים כך, אנו לא כל שכן. ארצנו מכנסת בנים רחוקים מקצות תבל. כלום תשוב ותפור בניה היא לארצות נכר? אשתקד התבררה בבית המשפט המחוזי בחיפה בקשתה של תירת אמריקאית אחת אשר אמרה לאמץ לה תינוק מילדי הארץ. משרד הסעד אשר אליו מעבירים העתק מכל בקשה מסוג זה, פסק את פסקו וחיווה דעה לשליה. ואלה כמה מדברי היועץ המשפטי של משרד הסעד, מר י. בראור:

„זהו המקרה השלישי בחודש זה, בו מבקשים תיירים להוציא מילדי הארץ למדינות זרות לצרכי אימוץ. משרד זה מתנגד מני אז למתן צווי אימוץ לטובת אזרחים זרים המבקשים להוציא סטנים מתוך תחום המדינה. אימוץ כזה מתנגד לכל כללי העליה, ועליית נוער ישראל בפרט. המדינה הזאת מוציאה סכומים אגדתיים על עלייתו של נוער ישראל, על חנוכו והסתגלותו למשימת הדור. הוצאתו של נוער זה לארצות הגולה, תוך סכנת אבוד זכויות אזרחותם, ובתנאים שאין לבית המשפט... כל שליטה עליהם — אינה עולה בקנה אחד עם „מדיניות הציבור“ בישראל... אנו, מסורת אבותינו בידינו: לעולם לא יצא אדם יציאת קבע מארץ ישראל. ואם אנחנו המבוגרים, חייבים במצוות ישוב הארץ — טפנו וילדינו לא כל שכן!... אל לנו לסחור ברכושנו היקר ביותר כדי לתת סיפוק ליהודים בגולה. אדרבא, תבוא המבקשת אלינו בזכות, חוק השבות, תקח חלק בעבודתנו ותהא שותפת בגורלנו — ואז תאמץ לה לבן ילד מילדי ישראל“.

את דברי התנגדותו מסיים מר בראור במלים אלה:

„גם במקרה והורי הקטן או אפטרופסיו מסכימים לאימוץ, טובר

¹ Re Adaption Application No 52/1951, (1951) 2 All E. R. 931

² חוק האימוץ, 1950, סעיף 39.

¹ שם, סעיף 40.

אני כי אין בית־המשפט רשאי לעשות מעשה שבעטיו יוצא הקטן מסמכותו לצמיתות, ולשלטונות לא תהא כל ביקורת על־תנאי הינוכו והטיפול בו. אולם אם תוכיח המבקשת שקרבת דם בקו ישר מקשרת אותה עם הקטן — כי אז יש טעם בבקשתה”.

אני מעז לחוות דעה, כי זוהי העמדה הנכונה אשר בתי־המשפט חייבים לקבלה. את העמדה הזאת אפשר לסכם במלים ספורות: אין להרשות אימוץ ילדים לצורך אפספורט, ואין להרשות אפספורט ילדים לצורך אימוץ. יוצאים מן הכלל הם קרוביו של הילד קרבת דם ומשפחה. בקשותיהם של קרובים, אם הם זרים באי חוץ, חורגות מן הרגיל ומן המקובל וראויות לכך שבתי־המשפט יקדישו להן תשומת־לב מיוחדת. מן הראוי, כי בית המחוקקים שלנו יתן דעתו על דברים אלה, לכשתובא לפניו הצעת חוק האימוץ לדיון. כל אלה אשר בעיית האימוץ קרובה ללבם חדורי־תקוה, כי יום זה לא יאחר לבוא.

ילדים במתנה

לפני כשנתיים ימים הוסערה דעת הקהל באנגליה ממאורע מיוחד במינו אשר אירע באחד מפרברי העיר לונדון. ומעשה שהיה כך היה: שחקנית הקולנוע האמריקאית ג'ין ראסל פרסמה מודעה באחד מעתוני אנגליה, כי יש ברצונה לאמץ לה ילד. כמה זמן לאחר־מכן הביאה אליה אשה אירית אחת את בנה הקטן, ילד כבן חמשה עשר חדשים, והציעה אותו במתנה לשחקנית המהוללה. זו הסתכלה בפעוט, לקחתו בידיה, בדקה אותו, השתעשעה בו ופסקה פסוקה: הילד מוצא חן בעיניה והיא מוכנה לקחתו עמה אל מעבר לים ללא כל שהיות. כדי להניח את דעתה של האם בדבר מצבה הכלכלי ואפשרויותיה החמרות לדאוג לילד, הראתה לה שחקנית הסרט תמונות צילומים מחווילתה המפוארת, הטובלת בירק־עצים ונאות־דשא לא הרחק מהולי־בוד אשר בקליפורניה, ממעמד פקידיה ומשרתיה, ממכוניות הפאר שלה ומאווירונה הפרטי, וציירה לפניו בצבעים ורודים את העתיד המזהיר הנשקף לו לילד בגן־עדנה. האם האירית היתה מעריצה נלהבת של השחקנית ודבריה המקסימים של זו על עשרה הרב ועל ארחות חייה הנפלאים משכו את לבה והלהיבו את דמיונה, והיא החליטה בו במקום לוותר על בנה לעולם ללא כל תמורה. בעיני רוחה כבר ראתה את עתידו המזהיר של בנה, ובלבה התברכה על המעשה הרב אשר היא עושה למענו. סוף דבר: האם חזרה לביתה אל שני ילדיה האחרים מלאת גיל ואושר, והשחקנית ראסל חזרה לאמריקה זמן קצר לאחר־מכן, ולקחה עמה את בנה של אותה אשה אירית.

בהודע הדבר בשכונה בה גרה האשה האירית סערו יושביה

כמרקחה. שכניה של האשה הוכיחו אותה על פניה וכמעט התנפלו עליה ועשו בה שפטים. דברי הסברה של האשה כי כל מעשיה היו מכוונים לטובת הילד, וכי בבית השחקנית נשקף לו עתיד רב־התילה בדרך סלולה המובילה לעולם הפאר של הסרט, כל דברי ההצטרקות האלה לא עמדו לה להפיס את דעת מכיריה ויודעיה. הם ראו בכך סחר־מכר שפל בבני־אדם, ולא יכלו בשום פנים לסלוח לאם אשר ספסרה בילדה, פרייבטנה.

וסדנא דארעא חד הוא. באנגליה כבישראל. לפני זמן קצר פורסמה באחד מעתוני הערב מודעה בוז הלשון:
„המעונין לאמץ שני ילדים (אחד בן שנה והשני בן שלוש וחצי), או אחד מהם, ממשפחה אשכנזית הגונה, יפנה בהקדם אל (פלוגי, לפי תחובת פלוגית), מקום שם אפשר גם לראות את הילדים“¹.
עד כאן לשון המודעה.

יהיו הדברים ברורים ואל יגלה איש בדברי פנים שלא כהלכה: חלילה לי מלזנוף בהורים הנאלצים למסור את ילדיהם לאימוץ. נהפוך הדבר: אני עצמי הטעמתי בכמה משיחותי אלה כי לעתים מוטב להם להורים למסור את ילדיהם לאימוץ מאשר להסתירם במקלטים ציבוריים, לנטשם במבואי בתים ובפתחי מוסדות או להפקירם לגשם ולרוח ברחובה של עיר. הורים כאלה, המוסרים את ילדיהם לאימוץ מפני נסיבות מיוחדות המאלצות אותם לכך, ראויים לרחמים רבים, משום שלעתים קרובות הם מראים אותות הקרבה עצמית בהסכימם להפרד מאת ילדיהם. אך במה דברים אמורים? כאשר ההורים נוהגים כדרך הבריות ואינם מבקשים הרפתקאות להם ולילדיהם. מקובל בין אנשי תרבות, כי כאשר אב או אם מבקשים למסור את ילדם לאימוץ, הם פונים אל סוכנות פרטית או אל מוסד צבורי אשר בידם רשיון מיוחד לעסוק בעניני אימוץ, ואלה דואגים למצוא לילד בית אב או מאמצים מתאימים. יתר על כן: בארצות נאורות קובע החוק במפורש, כי כל העוסק בלא רשיון בהעברת ילדים מיד ליד לשם אימוץ עתיד ליתן את הדין.

רוב האימוצים בארצנו נעשים אף הם בדרך האמורה, כפי שכבר הסברתי ביתר אריכות באחת משיחותי הקודמות, אך תחת הסוכנות הפרטית המוכרת למטרה זו על ידי השלטונות, ותחת המוסד הציבורי

¹ „מעריב“ מיום 26.12.52.

אשר בידו רשיון מיוחד לעסוק בכך, מטפלים אצלנו בעניני אימוץ מחלקות הסעד שליד הרשויות המקומיות או הלשכות האזוריות של משרד הסעד הממשלתי. הטיפול על ידי מוסדות מוסמכים ואחר־איים אלה מבטיח כי בחירת בית־מאמצים תיעשה כהלכה, כי הזיווג יעלה יפה, במידה שאפשר לחזות מראש סופי־מעשה, וכי האימוץ יאושר על ידי בית המשפט בדרך הרגילה והמקובלת. אולם בהעדר חוק מיוחד אשר יסדיר את עניני האימוץ, יכוון אותם באפיקים רצויים ויקבע ענשים לעבריינים, הפכו ענינים אלה להיות שדה־הפקר, וכל הרוצה לעסוק בהם בא ועוסק, בלי שייתבע למשפט ובלי שתהא עליו אימת דין ודיין. על נוהג פסול זה יש להתריע בכל פה ולבקש אמצעים לעקרו משורש ולחסלו לחלוטין ממחננו.

הנה סיפרתי לעיל על זוג אחד אשר לא הלך בדרך הסלולה, כי אם חיפש הורים לילדיו באמצעות העתון. קופצים לא חסרו. למחרת יום פרסום המודעה המה ביתם של בני הזוג ממבקרים. נהרו אליו ברכב וברגל. הכל חפצו לזכות ב„מציאות“ החיות; הכל חפצו לקבל ילד לאימוץ. אחד המבקרים תאר את רשמיו בוז הלשון:

„דפקתי בדלת הבית. פתחה אשה בעלת פנים רכים וילדותיים וגוף אמהי כבד. היא נראתה כבת שלושים. הכניסו אותי לחדר קטן ונקי. המראה הראשון שריתק את עיני היה שתי מיטות ילדים בפינת החדר. במיטה האחת שכב תינוק כבן שנה ומצץ צצוע פלסטי, ובמיטה השניה שכבו שני ילדים, אחד כבן שלוש ושני כבן ארבע. המיטות היו נקיות והילדים יפהפיים ושחורי עיניים. האם פנתה אלי באידיש:

„כבר מאוחר, מטרנו כבר את הגדול. אולי אתה רוצה את הקטן?“¹

עד כאן תיאורו של מי שביקר בבית הורי הילדים.

כך. פשוט וברור: ילד אחד כבר נמכר, עכשו עומד הילד השני למכירה. וגם עליו נמצא לקוח לאחר זמן. אך אין זה הכל. לוקחי הילדים, אשר ללא ספק פעלו בתום לב, הביאו את בקשתם לבית המשפט למתן צו אימוץ, ושם, בבית המשפט, בעת בירור הבקשה, נתגלו פרטים מחרידי־נפש. אבי הילדים, יהודי גבתי־קומה ובעל הופעה נאה כבן ארבעים וחמש שנים, התגורר בצ'כיה, והיה שם בעל לאשה ואב לארבעה ילדים. במלחמת העולם השנייה שכל את אשתו וארבעת ילדיו בכבשני הגזים של האויב הנאצי, והוא נשאר בודד וגלמוד. שנתיים

¹ „מעריב“ מיום 1.1.53.

ימים אחרי תום המלחמה נשא לו אשה צעירה ובריאה, בת שוחט מהונגריה, ואף היא ילדה לו ארבעה ילדים: אחד מהם בחור, לפני עלות המשפחה ארצה בשנת 1947, ושלושה בארץ. כשנה אחת אחר עלותם מצאו לבנם הבכור הורים מאמצים על ידי פרסום מודעה בעתון, ועתה הם מבקשים למסור לאימוץ גם את הילד השלישי והרביעי. על ילדם השני לא נמצא קופץ מחמת גילו הקשיש, ולפיכך הם אומרים להשאירו לפי שעה עמהם.

אינני מפקפק אף רגע אחד, כי לא מרוב תענוגות ביקשו ההורים להפרד מילדיהם. יש להניח, כי מצבם החמרי היה קשה והם לא יכלו לספק לילדים את כל צרכיהם. אך כלום זהו המוצא? האם נוהגים הורים המכבדים את עצמם להיפטר מילדיהם בסיטונות? היתכן כי החברה האנושית תשא בני אדם המספסרים בגופות עולליהם הרכים? צאו וראו עד היכן הדברים מגיעים! אב הוליד שמונה ילדים: ארבעה מהם שכל, שלושה מסר בעצם ידיו לזרים, ואחד מהם בלבד נשאר בביתו. פקידי השלטונות, כפי שמוסרת לי עורכת הדין הד"ר רוקנשטיין ממשרד הסעד, התנגדו למתן צו-אימוץ וטענו כי „עילת הבקשה היא בלתי מוסרית ופוגעת קשה באינטרס הצבורי“. יתר על כן: הם הצביעו על כך שההורים הטבעיים עודם צעירים לימים ומסוגלים להרבות ולדות, ואם צו האימוץ ינתן — ימשיכו לעסוק במכירת ילדיהם.

כל אדם בר־דעת ובר־לבב יסכים לעמדה הגיונית זו, אותה נקטו פקידי הרשות. תפקידה של החברה הוא לנטוע בלב הורים את ההכרה כי העמדת ולדות מעמיסה עול, וכי אין אדם פטור מלדאוג לזרעו אשר הביא לעולם.

זאת ועוד: אותם הורים, משנחקרו על שום מה הם מבקשים למסור את ילדיהם לאימוץ, השיבו כי הם רוצים שילידיהם שלהם „יהיה טוב“, ובביתם הם לא טוב להם. אינני מפקפק כי זו היתה אמנם כוונתם. אך מה עשו כדי להבטיח לילדיהם עתיד טוב יותר? רק מקרה הוא שלוקחי הילדים הביאו את הדבר לפני בית המשפט וביקשו את אישורו לאימוץ; אך מה עשו ההורים. כדי להקנות לילדיהם בתים מתאימים ומאמצים חוקיים? והלא הם היו מוכנים למסור את הילדים לכל דורש, ואולי לכל המרבה במחירם! וכאן שורש הרעה ומקור הסכנה לילדים הסר־הישע. הבריות סבורים, כי „אימוץ“ פירושו לקחת ילד יתום, או עזוב, אל תוך בית, בכוונה להאכילו, להשקותו ולהלבישו, שמתוך כך הוא נהפך, לדעתם, באורח־פלא להיות ילדם

שלהם. ואין לך טעות גדולה מזו. הורים אינם יכולים לשנות את אבהותם ואמהותם לפי הסכם הדדי הנערך בינם לבין אדם זר. ראובן שמסר את ילדו לשמעון, והתנה עמו כי הוא, שמעון, ייחשב לאבי הילד החל ביום פלוני — לא עשה כלום. ראובן לא פסק מהיות אבי הילד ושמעון לא רכש לו בו זכויות של אב. מוסד האימוץ הוא יציר החוק הכתוב, ובמקום שחוק זה קובע כי אין אימוץ אלא ברשות בית המשפט, אין אדם יכול לקחת לו ילד מן החוץ, לסמוך ידו עליו ולומר: זה בני ואני אביו. רק המדינה על ידי רשויותיה החוקיות רשאית לקבוע ולהחליט מתי יחדל האב להיות אב לבנו, ובאילו תנאים ייעשה אדם אחר אבי הילד. לפני כמה שנים מת אדם אחד וכל הרכוש אשר השאיר אחריו היה רק בית קטן אחד. אולם כשבא בנו יחידו לרשת אותו הוברר, כי בן זה אינו זרעו הטבעי, יוצא־חלציו, כי אם מי שנאסף על ידי המנוח בילדותו ולא אומץ מעולם כחוק. הבית היה הנכס היחיד אשר השאיר אחריו המנוח, והבן כבר היה נשוי ואב לשני ילדים ומצבו החמרי בכל רע. עם כל זאת לא ירש את אביו, והעזובון עבר לידי קרוביו הרחוקים של המנוח.

ואף אם לוקחי הילדים במקרה שעליו סיפרתי לעיל היו חותמים על התחייבות מפורשת לאמץ להם את הילדים כדת וכדין, לא היה מעמדם המשפטי של הילדים משתנה על ידי כך כלל, משום שהסכם לאמץ אינו אימוץ ממש, והמתחייב לאמץ יכול לחזור בו תמיד מהתחייבותו.

יתר על כן: יש סוברים (אף כי אין זו דעת הרוב), כי חוזים מסוג זה הם בטלים ומבוטלים מעיקרם ואין להם ערך כלל, מהיותם נוגדים את טובת הכלל. וכה יאמר בית משפט אמריקאי אחד בפרשה זו¹: „הורה אין לו זכות קנין בילדו, ואין להרשותו לעשות מסחר בילדו כבכרוש... החוק אינו צריך לעודד זניחת ילדים על ידי הוריהם וביטול יחסי משפחה קדושים שהוטלו בידי הטבע, רק כדי להעשיר את הילדים, על ידי כך שיתן גושפנקא חוקית לחוזה אשר בו מוכר הורה למעשה את ילדו בעבור נעלים. החוק מעונין בטיפוח יחס זה, בשמירתו ובחזיון השפעתו המועילה, יותר מאשר בקידום הצלחתו החמרית של הילד. אם יוחלט, ולו אך פעם אחת, כי חוזה מסוג זה של הורה הוא בר־תוקף ונתון לביצוע, אזי יראה כל הורה את עצמו בן־חורין להעביר

¹ ראה Hooks, Bridgewater, 111 Texas, הנזכר ב-C. J. S. 395, 2 הערה 6.

את ילדיו לכל אשר ירבה במחירם. אין אנו מוכנים לאשר השקפה כזאת, באשר היא עשויה לקעקע את יסודותיו של אחד היחסים היפים ביותר בחיי אדם, לעקור משורש את קשרי המשפחה ולשנות סדרי חבל הדרושים לאשרו של המין האנושי ולבטחונה של החברה. השקפה כזאת מורידה את חובת ההורים ואת טובת הילדים לרמה הבזויה של אושר חמרני, ומאשרת את היתור-בנקל על חובה זו חלף יתרון כספי לילד. ענין הפיקוח על ילד אינו נושא לחוזה של סחר-מכר, ולפיכך אינו עשוי לשמש תמורה לחוזה."

כך אמר וכך פסק בית המשפט האמריקאי. ואנו, אשר כל גאוותנו על הדור הגדל לעינינו, וכל תקוותינו תלויות בו, אנו מה נענה אחריו?

שואת ישראל בדיוני אימוץ

1

גלי השואה האיומה אשר הציפו את מושבות ישראל באירופה בימי מלחמת העולם האחרונה, השאירו אחריהם המוני ילדים יתומים, מרוחקים מבתיהם ומנותקים ממשפחותיהם. מהם אשר כל קרוביהם ושאריו בשרם נספו במערבולת הדמים, והם לבדם נשארו, בחדים, עזובים וגלמודים.

ילדים אלה מפוזרים ומפורדים על פני כל העולם כולו, ועל אף המאמצים הרבים אשר נעשו במרוצת הימים, ועודם נעשים גם כיום, על-ידי יחידים ועל ידי מוסדות וארגונים יהודיים ובין-לאומיים בארצות שונות, עדיין לא עלה הדבר בידם לזהות את כל הנדחים, לקרב את כל הפזורים ולאחד את כל המשפחות. כמה מאותם ילדים מיותמים תועים כשיות אובדות בארצות נכר ומחפשים קרובים ושרידי משפחה. אחרים כלואים במנזרים ובמוסדות צדקה נוצריים אשר דאגו בראש וראשונה לנפשותיהם והעבירו על דתם ועל דעתם, והם שכחו כבר, או עומדים לשכוח את צור מחצבתם. וכאשר יקום קרוב או שאר-בשר ויאמר לגאלם ולהשיבם לחיק-עמם, יתגלו פתאום כוהני-דת, מצילי-נשמות או סתם חסידים ואנשי-מעשה, יבריחו את הילדים באישון-לילה ממקום-שבתם, יעבירו אותם גבולות עמים ומדינות ויצפינו אותם בהרי חושך ובארצות לא נודעות. מספר לא-נודע מאותם ילדים מצא לו מנוחה בבתי אכרים ופועלים נכרים, מתושבי הארצות אשר בתוכם נקלעו בימי המהומה והמבוכה, ואחרים הועברו למדינות הים ושוכנו בבתי קרובים, ידידים, מוסדות-חסד או אנשים טובים זרים.

כמה מאותם ילדים חסרי בית ומשפחה הגיעו גם-לארץ-ישראל, וכאן, בארץ, נספחו כמה מהם לבתים פרטיים בדרך של אימוץ.

הבקשות המובאות לבתי המשפט בקשר לילדי אימוץ אלה הן תעודות היסטוריות חיות על החורבן האיום אשר בא על אחינו בני ישראל כשהציף הנחשול הנאצי את מקומות מושבותיהם, והדיונים המתנהלים סביב לאותן בקשות מגלים, בצידי מחזות האימים מקפאיי-הדם, גם פרשיות זוהר על אהבת הורים לילדיהם, על מסירות ונאמנות ללא-אֶקָע ועל הקרבה עצמית ללא-חשבון. בדיונים אלה מתגלה גם טפח מסבלות ילדי ישראל בימי השואה ומנתיבי נדודיהם וגלגוליהם בין העמים.

והרי דוגמה אחת:

בשנת 1947, כשנה ומחצה אחרי תום המלחמה, פנה אל בית המשפט המחוזי בירושלים זוג אחד, בעל ואשתו בגיל העמידה, וביקש רשות לאמץ לו ילדה כבת חמש, מפליטי השואה. קרובת משפחתה של האשה, מתוך הבקשה ומיתר המסמכים שהוגשו לבית המשפט הובררו הפרטים הבאים:

האשה היא ילידת פולין. בעלותה ארצה בשנות השלושים השאירה אחריה בלמברג אשר בפולין משפחה גדולה וענפה, בתוכה אב ואם, אחות וגיס. עם פרוץ המלחמה וכיבוש העיר בידי הגרמנים רוכזו כל יהודי למברג בגיטו מיוחד, ובו, בגיטו זה, נולדה לאחותה ילדה בשנת 1942. סמוך לאותו זמן חלה אבי האשה במחלת הטיפוס אשר-פשטה בגיטו, ובגזירת השלטונות הנאציים הוצא להורג. מיד לאחר מכן נשלחו אמה, אחותה, גיסה ושאר קרובי משפחתה לתאי הגזים, ומשם לא חזרו עוד. אך לפני שנעקרו מן הגיטו והוסעו בקרונות המוות, הספיקו לבוא בדברים עם אשה פולניה אחת, ידידת המשפחה, מסרו לידה את התינוקת וביקשוה בכל לשון של בקשה לשמור עליה ולדאוג לכך, כי תישלח לארץ ישראל, לאנשים אשר את כתבתם נתנו לה, אם הם ההורים, לא יהיו עוד בהיים עם תום המלחמה. אנשים אלה היו הבעל ואשתו, מבקשי האימוץ. האשה הפולניה הבטיחה למלא את בקשת ההולכים-למות, וחלף הבטחה זו נתנו לה את כל רכושם, ובכלל זה תכשיטי כסף וזהב, רהיטים, מלבושים וחפצים יקרי ערך אחרים. האשה הפולניה עמדה בדיבורה. היא החזיקה את הילדה בביתה כל ימי המלחמה, ומיד לאחר שחרור העיר בידי הצבא הרוסי, מסרה אותה לידי הקהילה היהודית המקומית והודיעה להם את חפצם האחרון של

המנוחים הורי הילדה. הקהילה היהודית באה בדברים עם הקרובים בארץ-ישראל, ולאחר מאמצים רבים ובקשות ותחינות לאין-ספור עלה בידי אלה לקבל מאת השלטונות הא"י — בשנת 1946 — היתר כניסה בשביל הילדה.

הבקשה מסתיימת במלים אלה: „הילדה גרה עכשיו בביתנו. אנו אוהבים אותה כאהוב הורים את ילדתם, ועושים את כל אשר בכוחנו לגדלה ולחנכה כראוי. לנו אין ילדים, ולילדה אין הורים. היא נשארה יחידה ממשפחה גדולה וענפה ואין דואג לה מלבדנו. אנו מוכנים לאמצה לנו כבת, לקבל על עצמנו את כל החובות ולהעניק לה את כל הזכויות אשר החוק מעניק לבת חוקית כלפי הוריה הטבעיים“.

למותר לי להוסיף, כי צו האימוץ ניתן, ושלוש נפשות בישראל באו על תיקונן.

והרי דוגמה שניה¹:

שנים מספר אחרי מלחמת העולם השנייה עלה לארץ נער כבן שבע בקבוצת ילדים, שבה במסגרת עליית הנוער. הורי הילד, אחיו, אחיותיו ושאר בני משפחתו הקרובים נספו בפולניה, והוא ניצל בדרך נס. אך עקבות הפחד והבהלה אשר עברו עליו בימי גלגוליו הרבים נתנו אותותיהם בנפשו ובגופו. הוא היה נמוך-קומה שלא לפי גילו, דל בשר, רע-מראה, עצבני וחלוש-כוח. מדי ראותו שוטר, חייל או אדם אחר לבוש-מדים או עונד אותות שררה, היה רעד עובר בגופו והוא הנמיך קומתו וצנף עצמו צניפה, כאילו ביקש לטשטש את ישותו ולהעלם בו במקום לבל תראהו עין איש. בגלל הפרעותיו הנפשיות ראן מדריכי עליית הנוער לטוב לסדרו במשפחה פרטית אשר בה היו עוד שני ילדים, האחד מהם בגילו של היתום. מעט מעט התרגל הילד לסביבתו החדשה ועולמו הצר החל מתרחב והולך. יחסי אהבה נקשרו בינו לבין חברו בן-גילו, ובבית הספר גילה עניין רב בלימודים, במורים ובחברת הילדים אשר קיבלה אותו ברגשי ידידות נאמנים. ניכר היה, כי הוא עומד להיקלט במקומו החדש, אף-על-פי שסיוטי האימים של העבר הקרוב לא נמחו כליל מזכרונו והוסיפו להטריד את מוחו הרופס.

בינתיים הוברר, כי מבני משפחתו של הילד נותר עוד שריד אחד: דודתו, אחות אמו. דודה זו היגרה לאמריקה שנים רבות לפני-מכן, ועם גמר המלחמה פתחה בחקירות כדי לגלות אם נותר עוד מישהו

¹ מפי עורכת הדין ד"ר ר. דוקנשטיין.

גם עורכי־הדין ונציגי הארגונים השונים דבר בפיהם: הם משמיעים דברי חוק ומשפט וטוענים טענות של פרוצדורה ואדמיניסטרציה. אך הנה בא תורו של הילד. הילד אינו קטן עוד. הוא בר־דעה ואף הוא מבקש לחוות דעה בעניין עתידו שלו. ודבריו פשוטים ומועזעים. פרשת המאורעות אשר עברו עליו בגולה עוד לא נמחתה כליל מזכרונו. כאן בארץ כבר הכה שרשים והוא חרד מפני כל שינוי העלול לבוא בחייו. הוא עודנו צעיר לימים, אך נפשו כבר עייפה מטלטולי דרך ומתנאי חיים מתחלפים ומשתנים חדשים לבקרים. לא בשום פנים לא יסכים לעזוב את הארץ ולפתוח מחדש בפרשת נדודים.

השאלה שהשופט נדרש לפתרה היתה באמת קשה ומסובכה. הפתרון, כל פתרון שהוא, היה מביא בעקבותיו כא־כֵּלֵב ודאבון־נפש לאחד הצדדים, והכל הן אהבו את הילד ודאגו לשלומם באמת ובתמים. הדודה האמריקאית היתה מוכנה אפילו לחסל את עסקיה באמריקה ולעלות ארצה ולהשתקע בה יחד עם בעלה. על כל פנים כך הכריזה בבית המשפט. עד כדי כך נגע הדבר עד לבה.

סוף דבר: הסכסוך נגמר בפשרה לשביעות רצונם של כל המעוניינים בדבר. בכתב הפשרה אשר נחתם על ידם נאמר, בין השאר, כי הילד יישאר לפי שעה בבית האנשים אשר טיפלו בו עד אז; הדודה תשכור לה דירת מגורים זמנית בסמוך מקום, תלמד את השפה העברית ותורשה לבקר את הילד בכל עת. הזמן והמסיבות יכריעו את גורל הילד לגבי העתיד הרחוק.

נראה הדבר, שסידור זה הניח את דעת הכל, שכן עד היום לא נדרש בית־המשפט להתערב שנית בעניין.

2

הטרגדיה הגדולה של קיבוצים יהודיים שלמים, והשאיפה העזה להציל את הפליטים המועטים אשר שרדו אחד מעיר ושנים ממשפחה, אלה הם המוטיבים העוברים ככריח התיכון בכל הבקשות הנוגעות לאימוצייתם של ילדי־השואה. הכל נחרב, הכל הושמד. שרד רק יתום בודד, ולזל אחד ממשפחה רבת פארות וענפים, ואותו יש להציל בכל מחיר, כדי להעמיד יד ולהקים שם וזכר להמוני טבוחים והרוגים. לעתים נהפך בית המשפט לזירת־קרב בין קרובים לבין זרים הטוענים — כל צד מנקדות השקפתו שלו — ומגינים בעקשנות ובמרירות על זכותם להחזיק בילד, לגדלו ולחנכו. אך מועזעים ביותר הם המקרים

מבני משפחה. הידיעות אשר הגיעו לאזניה היו בשורות איוב. הכל הושמד, הכל נחרב. אך קרן אור חיוורת אחת עוד בקעה מתוך החשיכה: מישו סיפר ששמע מפי מר אחד שנודע לו מפי עסקן מוסד פלוגי, כי ילד אחד אשר שמו כשם בן־אחותה נשלח בזמנו בקבוצה של הרבה ילדים אחרים לארץ־ישראל. האשה באה מיד בדברים עם עסקני עליית הנוער בארץ, והנה הוברר כי אמנם כן הדבר: הילד היתום שסודר במשפחה פלוגית הוא בן אחותה המנוחה. אז עלה רעיון טוב במוחה של הדודה מאמריקה: היא, הדודה, בעלת אמצעים אך חשוכת בנים. הילד מתגולל בנכר ללא אב ואם, והוא לבדו נותר ממשפחה גדולה ועניפה. למה לא תקחנו לביתה ותהי לו אם?

אמרה ועשתה. הדודה טילטלה עצמה ובאה לארץ־ישראל, ובאחד הימים הופיעה בבית המשפחה אשר טיפלה בילד, ולאחר שסיפרה לה מה שסיפרה והסבירה מה שהסבירה, ביקשה, כי הילד יוחזר לה. ליתר תוקף פנתה לבית־המשפט וביקשה להרשותה לאמץ לה את הילד ולקחתו עמה לאמריקה.

ביום הקבוע לדין בבקשה הופיעו בבית־המשפט כל אלה אשר עניין הילד נגע עד לבם, ביניהם: הדודה, אבות המשפחה אשר טיפלו בילד, נציגי עליית הנוער, באי כוח ארגונים אמריקאיים, עורכי דין מיופיי־כוח מטעם הצדדים היריבים, עדים, וכמובן גם הילד עצמו, אשר גדל בינתיים והיה לבחור חמד בן י"ג שנים. לפני השופט נתעוררה שאלה משפטית מסובכת, ויחד עמה נגולה גם טרגדיה משפחתית ואישית. הדודה, אשה נשואת־פנים ומבינה בהליכות עולם, סיפרה בקול רווי דמעות על המשפחה המפוארת אשר בשעתה השאירה אחריה בפלוגיה: הורים, אחים ואחיות, דודים ודודות, בניהם ובנותיהם, קרובים קרבת־דם וקרבת־משפחה. כל אלה נספו באכזריותו של האויב הנאצי. הנער הזה הוא הנצר היחיד שנותר, והיא יש בידה לדאוג לכל מחסורו. היא באה מעבר לים כדי לעזור לו ולה. כלום יהיה זה מן הדין להפריד ביניהם ולאיש מהם אין קרוב וגואל אחר בעולם כולו?

אך אלה שבביתם גדל הילד — גם להם יש מה להגיד. גם בפיהם טענות של ממש. הם קיבלו לידם ילד חלוש ורפה. עכשיו הוא נער חמד. הם וילדיהם אוהבים אותו כנפשם ורואים אותו כבן משפחה לכל דבר. הם מוכנים להעניק לו גם מעמד חוקי של בן טבעי. האין מידת היושר מחייבת, כי הממונים על־כך יתנו לו להשאר במקומו ולא יטלטלוהו אל מעבר לים, עם אשה אשר אפילו את שפתה לא יידע?

אשר בהם תובע את הילד לא קרוב רחוק, כי אם הורי הילד עצמם, אביו או אמו, והוא, הילד, אשר תהפכות הזמן הרחיקוהו מהוריו, מתנכר אליהם ואינו רוצה לדעתם. הרי מקרה אחד לדוגמה:

זמן קצר אחרי מלחמת העולם השנייה נרשם בפולניה, במוסדות אשר טיפלו בעליית הנוער, ילד יתום אחד כמועמד לעלייה. כאן, בארץ, הוברר לאחר העלייה, כי הילד הוא קשה-חינוך, ומחמת ההפרעות הנפשיות אשר הטרידוהו ועיכבו את התפתחותו הטבעית, החליטו מדריכין כי הוא זקוק לטיפול אינדיבידואלי בחוג משפחה, ולא במוסד ילדים. משפחה כזאת אמנם נודמנה להם, ואבי המשפחה, בעל מלאכה ישר-דרך, ואשתו, עקרת-בית פשוטה, החלו מטפלים בילד במסירות ובנאמנות.

לימים עלתה ארצה אמו של הילד והחלה מתחקה על עקבותיו. במשרדי „עליית-הנוער“ גילתה את מקום מגוריו, ובאחד הימים הופיעה בבית אותה משפחה ודרשה, כי בנה יחזור לה. היא טענה, כי מעולם לא ויתרה על הילד, ואל הארץ שלחה אותו כדי להצילו מחרפת רעב ומיסורי טלטולים ונדודים. היא נשארה בודדה וגלמודה ויש בדעתה להקדיש את שארית ימיה לגדלו ולחנכו. בני המשפחה אהבו את הילד וקשה היתה להם הפרידה ממנו, אך הם הבינו את סיבלה של האם ולא רצו לעמוד בדרכה. לפיכך הסכימו שלא-ברצון להוציא את הילד מביתם ולהחזירו לאמו מיד לכשתודיע להם כי יש בידה לטפל בו. לא עברו ימים רבים והיא הודיעה להם כי כבר התקינה לעצמה ולבנה בית מגורים, וכי היא מוכנה לקבלו ולדאוג לכל מחסורו. אז מסרו האנשים בידה את הילד ושלחו אחריו גם את חפציו האישיים, את מלבושיו ואת צעצועיו. אך כאן החלה התרגדיה האמיתית. הילד היה אז כבן שש שנים, והבין, כי שינוי יסודי עומד להתחולל בחייו: הוא ניתק לפתע מהאנשים אשר היו קרובים ללבו, ונמסר לידי אשה שלא היה לו שום יחס נפשי אליה. גם שפה משותפת לא היתה ביניהם: הוא כבר דיבר עברית הרוטה והיא לא ידעה אלא שפת אידיש ומעט פולנית. מיד לאחר שהילד עמד על מצב הדברים תקפתהו היסטריה קשה והוא החל לצעוק ולבכות, להשתולל ולחבל ברהיטים אשר בבית. האם דיברה על לבו וביקשה לחבקו ולנשקו, אך הוא גירש אותה מעל פניו וסירב לנגוע באוכל אשר הגישה לו. גם את שיגה ושיחה לא הבין. בנפש מרה ובאינ-ברירה החזירה אותו האם לבית מגדליו. כעבור זמן קצר ניסתה שוב לקחתו אתה אל ביתה ושידלה אותו במיני מתיקה ובצעצועים

יפים אשר הכינה למענו, אך שעה שהיתה טרודה במטבח, קפץ הילד מבעד החלון וברח ברגל לבית מגדליו אשר היה מרוחק כמה קילומטרים מבית אמו. לבסוף נוכחה האם לדעת, כי מאמציה יעלו בתוהו, וכי טובת הילד גופו מחייבת אותה להתייחס מן התקווה להחזירו אליה ולהיות לו לאם.

באחד הימים הופיעה האם בלשכת היועצים המשפטיים של משרד הסעד, ומתוך דכאון ויסורי נפש כבושים סיפרה את סיפורה על ילדה יחידה שאינו מכיר בה ואינו רוצה לדעתה, וביקשה להכין את כתב היתור ואת שאר הניירות הדרושים כדי לתת תוקף לאימוץ הילד על-ידי מגדליו.

בהחלטתה זו היתה משום הקרבה עצמית עלאית: אם מוותרת על בנה לא מחמת שהיא רוצה להפטר ממנו, כי אם מאהבתה שאהבה אותו ומחמלתה שחמלה עליו. היא הכירה, כי אין דרך אחרת לפניה, ועשתה מה שעשתה רק כדי להיטיב לו. היא מצאה רק נוחס-מה בעובדה שתוכל לבקר את בנה בכל עת, ולבלות עמו שעות מספר, ובהבטחתם התגיגית של המאמצים כי במלאת לילד שש עשרה שנים שוב תינתן בידו הברירה להשאר בבית מאמצי או לחזור לאמו. אם יבחר הילד בבית אמו — כך הבטיחו לה המאמצים — לא יתנגדו הם לביטול צו האימוץ על-ידי בית-המשפט.

עם מתן צו האימוץ באה הרוחה לילד והקיץ הקץ על פרשת סבלו.

*

והרי דוגמה נוספת ומזעזעת עוד יותר:

מעשה בבני זוג אחד, איש ואשתו בגיל העמידה, אשר בנם היחיד נפל במלחמת השחרור. כדי למלא את החלל אשר נוצר בביתם ובלבם פנו למוסדות שונים, ובכללם למוסד „עליית הנוער“, בבקשה למסור להם ילדה לאימוץ. לאחר שעסקני „עליית הנוער“ תהו על קנקנם של בני הזוג, וקבעו כי מבחינת סגולותיהם האישיות ומצבם החמרי ראויים הם להיות הורים מאמצים, מסרו להם לנסיון ילדה קטנה, אשר לצורך דברינו כאן נקרא אותה בשם אנלה קולסטר. ותנאי התנו עם בני הזוג לאמר: בכל עת לפני אישור האימוץ על-ידי בית המשפט יהיו עסקני המוסד רשאים להוציא את הילדה מבית המחזיקים בה, אם ייוכחו לדעת כי הדבר הוא לטובתה. הילדה באה לביתם של אותם בני זוג ועולם חדש נפתח לפנייהם ולפניה. הם החלו מטפלים בה בדאגה ובמסירות

וסיפקו בשפע את כל צרכיה במזונות, במלבושים ובחינוך, שלחו אותה לבית ספר משובח, שכרו לה מורה לשעורי גנינה ורייתמיקה, ובמשך זמן קצר הראתה הילדה אותות התפתחות גופנית ורוחנית כאחת. היא נקשרה בעבותות אהבה אל אנשי חסדה, ולדעת הכל מצאה בביתם את אשרה המלא. גם הם, הבעל ואשתו, הרגישו כי פצעים הולך ומגליד, וכי השכול נעלם והולך מתוך ביתם, עד אשר קפץ עליהם רוגזה של תביעה אחת אשר הובאה נגדם על-ידי זוג עולים חדשים שהתגוררו באחת המעברות אשר בארץ.

מתוך כתב התביעה ומדברי ההוכחה אשר הובאה אל בית המשפט על ידי אותם עולים חדשים מתבררת מסכת עובדות זו:
הם, העולים החדשים, עלו ארצה מפולין בסוף שנת 1950. שנים אחדות קודם-לכן, כלומר: זמן קצר אחרי מלחמת העולם השנייה, חזרו מברית המועצות אשר אליה נמלטו כאשר נכבשה פולין על ידי קלגסי הנאצים, והביאו עמם את ילדתם היחידה. ילדה זו נולדה להם בברית המועצות בשנת 1942, ולצורך ספורי זה אכנה אותה בשם לינה וולשטיין. מצב המשפחה בפולין-שלאחר-המלחמה היה בכל רע ובקושי מצא האב טרף לביתו. אז עלה הרעיון להציל לפחות את הילדה מחרפת רעב ומכלימת גלות.

אותו זמן פעל בפולין ארגון בשם "קואורדינציה", אשר בו השתתפו מפלגות ותנועות נוער ציוניות, ומטרתה היתה כפולה: ראשית כל, לגאול ילדים יהודים שנישבו לבין הגויים; ושנית, לאסוף ילדים אלה, יחד עם ילדים יתומים ועזובים אחרים, מתוך מגמה להעלותם לארץ ישראל. פעולות הארגון בוצעו בדרך הסוואה, מאחר שהשלטונות הפולניים של אז לא ראו את מעשיו בעין יפה. לאחר מסניפיו של ארגון זה מסרה הגברת וולשטיין את ילדתה, וכדי להניע את לב עסקניו לקבל את הילדה ולדאוג לה כאשר ידאגו ליתומים וליתומים-למחצה, שיקרה האם ואמרה כי בעלה, אבי הילדה, נהרג ברוסיה בימי המלחמה, והילדה יתומה.

הילדה הוצאה מפולניה יחד עם ילדים רבים אחרים, ולאחר טלטולי דרך בגרמניה ובצרפת הגיעה לארץ-ישראל בראשית 1948. כאן נמסרה הילדה למוסדות עליית הנוער לאחר ששמה הוסב משום-מה לאנלה קולסטר. חלק מהמסמכים הנוגעים לפרשה זו הושמד או אבד, ונוסף על כך נאסרו רבים מעסקני ה"קואורדינציה" על-ידי השלטונות הפולניים. מטעמים אלה לא נרשם בשום מקום בפנקסי המוסדות אשר

בארץ, ולא נודע אותו זמן לאיש מהעסקנים שטיפלו בדבר כאן, כי הורי הילדה עודם חיים, וכי שמה האמיתי הוא לינה וולשטיין.

נשאלת השאלה למה לא התעניינו ההורים בבתם לאחר שמסרוה ל"קואורדינציה" בשנת 1947, ולפני שעלו ארצה בשנת 1950? התשובה היא, כי הם התעניינו גם התעניינו בכך, ומדי פעם פנו למוסדות "עליית הנוער" כאן בארץ ושאלו לשלום לינה וולשטיין, אך למרבה התסבוכת היתה אז בידי עליית הנוער ילדה אחרת בשם "לינה וולשטיין", ואף זו עלתה ארצה באותו משלוח הילדים אשר בו הגיעה לארץ ילדתם הם, ששמה הוסב משום-מה, כאמור, לאנלה קולסטר. עסקני עליית הנוער, מתוך שחשבו כי כוונת ההורים היא ללינה וולשטיין האחרת, מסרו להם תמיד פרטים על שלומה ועל מקום מגוריה של זו, אשר לאמיתו של דבר לא היתה בתם.

מיד עם עלות ההורים לארץ הוברר להם ולעסקני "עליית הנוער", כי כאן מקרה של שני יוסף בן שמעון, וכי לינה וולשטיין האחרת איננה בתם. אז החלו ההורים בחיפושים שיטתיים אחרי בתם. הם מסרו למטפלים בדבר תיאור מדוייק של ילדתם, סיפרו על הסימנים המיוחדים שהיו מצויים בגופה, עיינו ברשימות ילדים, חיטטו בארכיונים, גבו עדויות מפי עדי ראייה ועדי שמיעה, צירפו אמירה לאמירה ורמז לרמז, ולבסוף גילו בארכיון של קיבוץ "לוחמי הגיטאות" אלבום תמונות ובו צילומים של ילדים אשר בהם טיפלה ה"קואורדינציה" בזמנה בפולין ובארצות המערב לארץ-ישראל. בתמונת אחת הילדות אשר באלבום זה הכירו את קלסטר פניה של בתם, ומשהפכו את הצילום מצאו בעברו השני את המלים האלה: "וולשטיין לינה, נולדה בשנת 1942 בברית המועצות. הורים: פלוני ופלונית (כלומר: שמות העולים החדשים). האב נפל במלחמה. באה מברית המועצות."

עכשיו לא היה עוד ספק בלבים של ההורים כי הם מצאו את עקבות ילדתם, ובעזרת עסקני "עליית הנוער" עלה בידם לגלות את מקום הילדה עצמה. זו היתה הילדה אנלה קולסטר אשר נמסרה לידי אותם בני זוג שכולים לשם אימוץ.

וכאן מתחילה הטרגדיה האמיתית. בני הזוג סירבו להחזיר את הילדה, מאחר שהם כפרו בקשר המשפחתי הקיים, כביכול, בין זוג העולים החדשים לבין ילדת אימוצם. אך סירובם נבע מטעם נוסף, לבבי ואנושי הרבה יותר: הם כבר הורגלו לראות את הילדה כבתם הם, וצר היה להם להפרד ממנה. התובעים מצד שני, עמדו על דעתם כי

זוהי בתם שלהם, וכי מעולם לא ויתרו עליה, וטענו: כיצד זה אפשר לנתק ילדה מזרועות הוריה, ביחוד לאחר שטרחו ויגעו כל כך עד שמצאוה? אך קשה מכל היה מצבה של הילדה המסכנה עצמה. מעבר מזה עומדים הוריה ומשוועים כי היא עצמם ובשרם, אך לה אין כל יחס נפשי אליהם; ומעבר מזה עומדים אנשים זרים לה, אך הם כל כך קרובים ללבה והיא כל כך אוהבת אותם. במה עליה לבחור? אהבתה לאנשי חסדה והכרת מסירותם לה גברו עליה לבסוף והדריכו אותה במבוכתה. היא הכחישה בכל תוקף כי התובעים הם הוריה, וכי שמה היה אי-פעם לינה וולשטיין. בעדותה בבית המשפט סיפרה כי לפי מיטב זכרונה היתה אמה גבוהה יותר מהתובעת וצבע שערה היה שונה. בשום פנים לא רצתה להכיר בעולים החדשים כבהורים שלה, והביעה את סירובה המוחלט ללכת עמם. כאשר כילתה לדבר את דבריה פרצה בבכי מר ולפתה בידיה הקטנות את הנתבעים מפחד שמה ינתקו מהם וימסרוה בידי התובעים.

כמה צר היה לה לילדה. כמה כאב הדבר להורים שילדתם מתגכרת אליהם, וכמה חרדו מבקשי האימוץ לגורל המשפט. אכן, קשה היה גם מצבו של בית המשפט שהוטל עליו להכריע במשפט-שלמה זה.

נשמעו עדויות רבות ומגוונות לכאן ולכאן. כמה עדים חיוו דעה כי עקירת הילדה מהסביבה בה היא מצוייה ואליה כבר התרגלה עלולה להסב לה סבל נפשי חמור אשר לא במהרה תירפא ממנו. אחרים סיפרו כי הילדה מתקוממת נגד הרעיון שעליה יהיה לעזוב את בית הנתבעים וללכת עם התובעים, אשר הם זרים ומזורים לה, ולאחר שהיא שכחה את מעט האידיש אשר ידעה, והם טרם רכשו להם ידיעה בלשון העברית, אין גם שפה משותפת ביניהם. הילדה המסכנה עברה שבעת מדורי גיהינום תוך מאמץ הגדולים לקבוע מה היא ומי היא. היא נבדקה וחזרה ונבדקה לשם גילוי סימני היכר בגופה: פלפלת על הגב, צלקת על המותן. נערכה גם בדיקת דם של התובעים ושל הילדה, כדי לקבוע אם אמנם זורמים דמיהם בעורקיה. סוף דבר: לאחר שיקולים רבים וממושכים בא בית המשפט לכלל מסקנה כי הילדה אגלה קולסטר היא היא לינה וולשטיין, וכי מן הדין ומן היושר להחזירה להוריה הטבעיים. בית המשפט לא התעלם, כמובן, מן הקשיים המיוחדים הכרוכים בהעברת הילדה מבית מאמציה לבית הוריה ומן הסבל הנפשי הקשה שהדבר יגרום לה. לפיכך החליט לקבוע תקופת מעבר. בתקופה זו,

פסק בית המשפט, תימצא הילדה במוסד ילדים אשר ייבחר לשם כך על ידי המחלקה לעליית ילדים ונוער שליד הסוכנות היהודית. שם, במוסד, תעמוד תחת השגחתו התמידית של מומחה לפסיכולוגיה של ילדים ותחונך לקראת העברתה הסופית להוריה. באי כח בית המשפט, אשר יתמנו לפי המלצת הצדדים למשפט, יקיימו עמה מגע בהיותה במוסד הילדים, ובהתייעצות משותפת עם מחנכה ועם המומחה לפסיכולוגיה לאגיה האמור יקבעו את המועד להעברתה להוריה.

בסוף דבריו מביע בית המשפט את תקוותו, כי הילדה תתרגל במרוצת הזמן לסביבתה החדשה בבית הוריה, באשר פתרון זה לשאלה הכאוה והמסוכנה עולה בקנה אחד עם טובתה האמיתית של הילדה ועם זכותם של ההורים הטבעיים להחזיק בבתם ולפקח עליה. יחד עם זאת מביע בית המשפט את אהדתו העמוקה לנתבעים ואת רגשי התודה אשר הילדה והוריה גם יחד חייבים להם, ומבקש מהם להמשיך ולעקוב אחרי התפתחות הילדה גם אחרי תקופת המעבר, ולהשתדל במיטב יכולתם לעזור לה גם להבא בדרכה הקשה בחיים. „אני תפלה” — אמר בית המשפט בפסק דינו — „כי הפצעים בלב הילדה ובלב הנתבעים עוד יעלו ארוכה”.

הצד המשפטי של פרשה אנושית זו תם ונשלם בפסק-הדין. לא כן הצד המעשי. שני הצדדים, ההורים והמגדלים גם יחד, מתוך אהבתם שאהבו את הילדה, ומתוך דאגתם הרבה שדאגו לה, חששו לזעזועים הנפשיים אשר תקופת המעבר במוסד הילדים עלולה להסב לה. לפיכך באו לידי הבנה הדדית ביניהם שבועיים ימים בלבד לאחר מתן פסק הדין, וכתבו וחתמו על הסכם מיוחד. מתוך הסכם מופלא זה הרשיתי לעצמי להעתיק סעיפים אחדים ככתבם וכלשונם. וכה נאמר בסעיפים אלה:

„למרות כל מה שנכתב בפסק הדין... בקשר עם ביצוע ההעברה של הילדה בהדרגה... מסכימים בזה ההורים כי הילדה (פלוניתי) בתם, תישאר גם להבא בבית המגדלים ותיקרא גם להבא בשם... (אשר קראו לה)”.

„המגדלים מתחייבים בזה לטפל בילדה, כפי שעשו זאת עד כה ללא כל שינוי... ולשלם מכיסם הם את כל ההוצאות בקשר עם החזקתה, חינוכה והלבשתה, כנהוג בבתי טובים ומסודרים”.

„המגדלים מתחייבים בזה לחנך את הילדה ולהכניס לתוך הכרתה, כי ה„ההורים” הם אמנם הוריה האמיתיים ולחבבם עליה. עליהם לבקר

מפעם לפעם עם הילדה בבית ההורים ולתת להורים את כל ההקלות לבקר את הילדה בביתם¹.

„שני הצדדים (כלומר, המגדלים וההורים) מתחייבים בזה לא להוציא את הילדה מתחומי גבולות מדינת ישראל בלי לקבל הסכמה לכך מטעם שני הצדדים להסכם זה“.

„שני הצדדים מסכימים בזה, כי אם ההורים ישתכנו בעיר (פלונית) ויסתדרו בה, תעבור הילדה לגור עמם, לאחר שהמגדלים יכינו אותה לכך, והילדה תהיה מוכנה לכך לפי דעת הרב (פלוני) מעיר (פלונית), אשר יפסוק בענין מתוך התחשבות בטובתה של הילדה“.

אכן, רק אהבה טהורה ונאמנה לילדה, רק מסירות ללא־קץ לטובתה ולשלומה, ורק דאגת־אמת לעתידה, רק אלה יכולות היו להדריך את ההורים ואת המגדלים גם יחד במאמציהם המשותפים לחפש ולמצוא את הדרך הנכונה בה ילכו ויוליכו את ילדת טיפוחם.

*

ומענין לענין באותו ענין:

הציבוריות היהודית בעולם כולו הוסערה בשנים האחרונות ממעשה הברחתם של שניים מילדי ישראל והסתרתם בהרי חושך על ידי אנשי כהונה נוצריים ופשוטי עם צרפתיים שקינאו לדתם. מולם של ילדים אלה שיחק להם והם הוחזרו לחיק משפחתם ולדת אבותיהם. אך מה רבים הם הילדים היהודיים אשר נטמעו ונטמאו בין הגויים ועקבותיהם לא נודעו? הנה מספר סופר יהודי אחד¹ לאמור:

„לפני שנתיים בערך היה חג גדול לכנסיה הנוצרית שבבלגיה: כמה מאותם הילדים שניצלו במנזרים גמרו את לימודיהם כ... כמרים ישועיים. כמרים אלה חונכו ברוח קנאית ושנאה לעם ישראל... ומעשה בצעירות יהודיות שנתיתמו בימי המלחמה ונשארו עזובות לנפשן. לא היה מי שיתענין בגורלן והן יצאו לתרבות רעה בפריז הסוערת, ואין כואב ודואב על כך... היחידים שהתחילו להתעניין בגורל נפשות אומללות אלו היו אנשי המסיונרים וארגון המומרים שבצרפת. הם קרבו אליהם את הלבבות והגדילו בזה את מחנות הנאבדים והחטופים“.

אותו סופר רושם כמה סיפורי עובדה אשר שערות הראש תסמרנה לשמעם. „באחד הימים“, כך מספר הוא, „נפטר יהודי בפאריז ולא הנית

¹ מרדכי שטריגלר, „תינוקות שנשבו“, „הדואר“ מיום ט' באייר, תשי"ג.

אחריו ילדים וקרובים. אולם על קברו הופיע כומר צעיר, לחש את ה„קדיש“ — ונעלם. נודע אחר כך שזהו אחד החניכים — בן אחיו שֵׁי המת — שנשארו בידי הכנסיה באין פודה ומציל...“
ועוד הוא מספר:

„יתומה צעירה, שהוריה היהודים נהרגו על ידי הנאצים, התגוללה ברחובות ואין מרחם עליה. המשטרה אספה אותה לבית יתומים ממשלתי. עד שבא צרפתי עשיר וזקן ואימץ אותה לבת. היא היתה אצלו כשלוש שנים ונתענתה תחת ידו בכל מיני עינויים. הצעירה, חנה צימבלר, לא יכלה עוד בשוא את היסורים הגדולים, ובליל אפל אחד עמדה והעלתה באש את ביתו ורכושו של ה„אב“ וברחה. כשנאסרה והועמדה למשפט, סיפרה לפני השופטים על אכזריותו של ה„מרחם“ עליה, עד שגם השופטים בכו מרוב התרגשות... הנערה נענשה לכמה שנות מאסר, עד שבא סופר צרפתי, אלקסיס דינאן, והתחיל מנהל תעמולה לשחרורה. עשרות אנשי רוח ועט סיעו על ידו, עד ששר המשפטים הואיל לתת לה חנינה, בתנאי שהצבור היהודי יקבל עליו לחנך אותה ולדאוג לגורלה... ואותו סופר צרפתי עדין־הנפש נסע לעיירה הנידחת והוציא משם את הבחורה שהתבגרה בינתיים (כבת י"ז היתה ביציאתה ממאסר)“.

הסופר היהודי מסיים את סיפורו הנוגע בדברים אלה:

„עוד היום אני מרגיש סומק בלחיי כשאני נזכר בשיחה עם דינאן הנזכר. הוא סיפר לי על רשימה המצוייה בידו, שהכילה שמותיהם של עשרות ילדים יהודיים, שאין עליהם עין משגחת והם נמצאים בכל מיני בתי ילדים או מתגוללים ברחובות קריה, וסופם לצאת לתרבות רעה ולהגיע לשערי בית הסוהר...“

עד כאן דברי הסופר היהודי. אכן, עוד לא קם האדם אשר יאזור כוח ועוז לשאוג שאגה גדולה ומרה ולתת ביטוי אמת לסבלות האימים של ילדי ישראל בשואה האיומה אשר סחפה את תפוצותינו במלחמה האחרונה. קינת הילד היהודי טרם נכתבה, ושירתו טרם הושרה.

בימינו נוהגים בני זוג חשוכי בנים לאמץ להם ילדים, כלומר: לקחת ילדי זרים ועל-ידי פיקציה משפטית לעשותם ילדיהם שלהם ולהעשות להם הורים. לא כן היה הדבר בישראל בימי קדם. באחת משיחותי הקודמות כבר עמדתי על כך, שהאימוץ לא היה ידוע בישראל כמוסד משפטי קבוע ועומד, וכי אין לו זכר במקרא, בתלמוד או בספרות המשפטית המאוחרת. לעומת זה אנו מוצאים כמה מקומות המספרים על בני אדם אשר לקחו לבתיהם ילדי זרים, גידלום וחינוכם, בלי לתת למעשיהם גושפנקא חוקית. אלה היו אימוצים-למעשה, אם גם לא להלכה.

לסיפורי האימוץ-למעשה אשר עליהם אנו קוראים במקרא נטפל בעיקר המון העם. במרוצת הדורות הוסיף עליהם מידה גדושה של פרטים ופרטי-פרטים, עיטר אותם אגדות מופלאות ונפלאות כיד דמיונו ודרש אותם כמין חומר. הגירסאות הרבות והשונות שקיבלנו מפי בעלי האגדה על אימוצי ילדים ועל קורותיהם ודברי התפתחותם של ילדים מאומצים טבועות אף הן באותה אהבה ובאותם כיסופים לולדות, לבנים-יורשים, וביסודן אפשר להבחין אחת או יותר משלוש מטרות ראשיות: האחת, מוסרית במהותה, להראות מה גדול שכרו של אדם המקיים גפש אחת מישראל; השניה, למודית-חינוכית, להוכיח כי חובה היא להתעסק בילדים עוזבים ולטפל בהם, משום שגואלים ומושיעים עתידים לצאת מהם, בחינת „היוהרו בבני עניים, כי מהם תצא תורה“; והשלישית, תועלתית-פרשנית, ליישב מקומות מוקשים, ולבאר תופעות סתומות ומזרות במקרא.

הנה, למשל, נאמר במקרא¹: „ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח, ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה“. וקשה היה להם לבעלי האגדה ליישב פסוק זה על פי פשוטו: מה ראה יוסף הצדיק לקחת אשה מצריה לו לאשה, ולא מצריה סתם אלא בתו של מי שכיהן בבית אלילים? לפיכך כרכו את מעשה אסנת בסיפור אימוץ מופלא וקשרו לראשה דברי אגדה מושכים את הלב, כדי להוכיח, כי זרע קודש מחצבתה. וכה יספרו בעלי המדרש על פי דרכם:

כשבא יעקב לביתו בארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש. ואיזה נחש? שכם בן חמור. שהיתה דינה בתו של יעקב יושבת אהלים ולא היתה יוצאת החוצה. מה עשה שכם בן חמור? הביא גערות משחקות

¹ בראשית מ"א, מ"ה.

האימוץ בפולקלור ישראל והעמים

סיפורי המקרא רצופים כיסופים עזים ואהבה בלי מצרים לילדים, „פרי-הבטן“, הברכה הראשונה אשר בה נתברכו בני-אדם — והיא גם המצווה הראשונה אשר נצטוו — היתה להעמיד ולדות — „פרו ורבו“¹ — כדי לקיים את המין האנושי, וגדול היה חטאו של אונן בן יהודה, למשל, על אשר „שחת ארצה“, כאשר בא אל תמר אשת אחיו, „לבלתי נתן זרע לאחיו“². את אשרו של הגבר ברוך-ה' רואה המשורר הקדמון בכך, שאשתו כ„גפן פוריה“ בירכתי ביתו ובניו כ„שתילי זיתים“ סביב לשלחנו³, ומי שאין לו בנים חשוב כמת⁴. כל תענוגות העולם הזה כאין נחשבו למי שידוע, כי לא ישאיר אחריו יורש. אברהם אומר בנימה של תוגה: „מה תתן לי ואנכי הולך ערירי... והנה בן ביתי (דמשק אליעזר) יורש אותי“⁵. רחל, שחשוכת בנים היתה תחילה, מתביישת בעקרותה ואומרת ליעקב מתוך יאוש מר: „הבה לי בנים ואם אין, מתה אנכי“⁶. חנה אשת אלקנה מבכה את מרגורלה, אינה אוכלת ולבה רע עליה, משום שלא ילדה לבעלה⁷, ורחל, לאחר שילדה את בנה הראשון, מכריזה בשמחה: „אסף אלוהים את חרפתי“⁸.

¹ בראשית א', כ"ח. ² בראשית ל"ח, ט'.
³ תהלים קכ"ח, ג'. ⁴ נדרים ס"ד ע"ב.
⁵ בראשית ט"ו, ב"ג. ⁶ בראשית ל', א'.
⁷ שמואל א' א', ח'. ⁸ בראשית ל', כ"ג.

חוצה לה, מתופפות בתופים. יצאה דינה לראות בפנות המשחקות, ושללה ושכב אותה, והרתה וילדה את אסנת. אמרו בני ישראל להרגה, שעכשיו יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה עשה יעקב? הביא טס זהב וכתב עליו: „בת דינה בת יעקב בן יצחק בן אברהם” (נ”א „המידבק בוז מידבק בורועו של יעקב”), ותלה על צווארה, והניחה בתוך סנה אחד. והכל צפוי לפני הקב”ה. וירד מיכאל המלאך ויקחה וישליכנה בחומת מצרים. אותו היום יצא פוטיפר לטייל עם נעריו והגיעו עד לחומה. שמע קול בכיות ילד. אמר אל נעריו: הביאו לי הילד הזה. וכשראה את הטס וקרא את הכתוב בו, אמר לעבדיו: „זאת הבת בת גדולים היא, הוליכה לביתי והביאו לה מינקת”. והיתה אשתו של פוטיפר עקרה, וגידלה אותה כבת, ונקראה על שם פוטיפר, לפי ש”כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו”.

לאחר שנים, בשעה שיצא יוסף למלך על מצרים, היה רוכב במרכבה ועובר בכל גבול מצרים, והיו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכין ומשליכות עליו שיריין וקטלין ונזמים וטבעות, כדי שיתלה עיניו ויביט בהן ותראינה יפי תארו. אף-על-פי-כן לא תלה עיניו ולא הביט בהן. אמר לו הקב”ה: אתה לא תלית את עיניך והבטת בהן, חייך, שאני נתון לבנותיך צעידה, כלומר: פרשה, בתורה, ואלו הן בנות צלפחד; לפי שכנות צלפחד משבט יוסף היו וזכו שתינתן על ידן פרשת נחלות.

אסנת לא היה לה מה לזרוק ליוסף, לפיכך זרקה לו את הקמיע אשר על צווארה. ונסתכל יוסף בכתב ונשאה לו לאשה, לפי שראה שאין היא אשה מצרית, כי אם עבריה מבית יעקב. ולמה נקרא שמה אסנת? לפי שבא אסון לשכם על ידה, ולפי שהושיבה יעקב בתוך סנה, שבו מצאה פוטיפר, ולפי שתיבות שמה מעידות על קורות חייה: ה”א” פירושו „און”, הוא המקום אשר בו שירת פוטיפר ככהן; ה”ס” — „סתירה”, לפי שהסתירו אותה מפני יפיה הגדול; ה”נ” — „נוהמת”, לפי שהיתה בוכה ומתפללת כי תיושע מבית פוטיפר עובד-האלילים; ה”ת” — „תמה”, לפי שהיתה חסודה וצנועה ותמימה במעשיה.

ורבות הן האגדות מסביב לאימוצו של משה רבנו על ידי בת

פרעה. אגדה אחת מספרת כי בת פרעה היתה מזוגעת בנגעים קשים, ולא היתה יכולה לרחוץ בחמין. לפיכך ירדה לרחוץ ביאור, ושם ראתה נער בוכה. היא שלחה ידה והחזיקה בו, ונתרפאה. אז אמרה: הנער הזה צדיק הוא, נקיימתו לחיים. וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, וכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו מאבד עולם מלא. ולמה נקרא שמה בתיה? אמר לה הקב”ה לבתיה בת פרעה: משה לא היה בנך וקראתו בנך, אף את לא בתי את, ואני קורא אותך בתי, שנאמר: „ואלה בני בתיה, בתי”¹.

אגדה אחרת מספרת: בתיה בת פרעה ראתה ברוח הקודש שעמית מושיען של ישראל שיתגדל על ידה והיתה משכמת ומערבת, היא ונערותיה, לטייל על היאור, וכיון שבא משה לידה נתן לה הקב”ה מה שביקשה ושמחה הרבה.

ועוד מספרת האגדה: בתיה בת פרעה היתה יחידה לאביה ובעולת בעל, אבל לא היה לה ילד ונפשה כלתה ללדת בן זכר למען יבוא אחרי המלך על כס המלוכה. אחרי שמצאה את משה ככתוב בתורה, ורצתה לגדלו כאילו היה בנה ממש, הערימה והוציאה קול שהיתה מעוברת ושזה בנה. וזהו שנאמר: ויהי לה לבן. והיתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאילו הוא בנה, ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך. ולפי שהיה יפה הכל מתאווים לראותו. ומי שהיה רואהו לא היה מעביר עצמו מעליו. משה גדל בבית פרעה, ופרעה היה סבור שהוא בן בתו והיה מנשקו ומחבקו, והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו כמו שעתיד לעשות כשיהיה גדול.

„ותקרא שמו משה”. מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים: אעפ”י שהרבה שמות היו לו למשה לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה, ואף הקב”ה לא קראהו בשם אחר. והאגדה מסיימת: משה היה לה, לבת פרעה, לבן, ללמדך, שכל המגדל בן של חברו כאילו הוא ילדו. וגדול היה שכרה של בתיה בת פרעה: „בשביל שעסקה במשה זכתה לידבק תחת כנפי השכינה ונקראה בתו של מקום, ונכנסה לגן עדן בחייה”².

¹ דהיי”א ד, י”ח.

² פרקי דר’ אליעזר פמ”ח; מדרש הגדול חיי שרה; שמו”ר פ”א; ויקרא רבה, פ”א, ג’; מדרש משלי רבתי, ל”א; תורה שלמה, שמות ב’, ה”י; לוי גינצברג, „אגדות ישראל”, ח”ב, עמ’ 265—272.

¹ פרקי דר’ אליעזר פל”ח ול”ט; מדרש אגדה, בראשית מא, מ”ה; רבנו בחיי, מקץ; ספר הילקוט על „צפנת פענח”; „תורה שלמה לרב כשר, בראשית ל”ד, ב’; מ”א, מ”ה; מ”ט, כ”ב; ל. גינצברג, The Legends of the Jews חלק ב’, עמ’ 38 ו’76.

ועוד על מעשה אימוץ אחד מספרת האגדה: אימוצה של סרח על ידי אשר בן יעקב.

בין שבעים הנפש אשר ירדו עם יעקב מצרימה מונה הכתוב את בני אשר: „מנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם“¹ מקשים חז"ל: למה לא נאמר ושרח „בתו“, כמו שנאמר שני פסוקים לפני כן ו„את דיגה בתו“? באה האגדה ומספרת סיפור מופלא על סרח, שאמנם לא בתו של אשר היתה, כי אם בת אשתו השגיה, והוא לקחה לו לבת. וכך היה המעשה:

תחילה לקח לו אשר לאשה את עדון בת אפלל בן חרד בן ישמעאל, והביא אותה לארץ כנען. עדון מתה בלי ולד, ובעלה, אשר, הלך אל עבר הנהר ויקח את הדורה בת אבימאל בן עבר בן שם לו לאשה, והיא טובת מראה ובעלת שכל. הדורה היתה נשואה קודם לכן למלכיאל בן עילם בן שם, ותלד לו בת ויקרא את שמה סרח, וכאשר מת מלכיאל ואשר נשא לו את הדורה והביא אותה לארץ כנען, לקח עמה גם את בתה סרח, והיא בת שלוש שנים, אשר אימץ לו את סרח לבת, והיא גדלה בבית יעקב ותהי נערה טובת מראה, חסודה, צנועה ונתברכה ברוב חכמה ושכל. היא היתה הראשונה אשר סיפרה ליעקב כי יוסף בנו עודנו חי, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים. מטעם זה נתברכה על ידו בחיי נצח. היא לא טעמה טעם מוות ונכנסה לגן עדן בחייה².

כיוצא בזה נאמר במעשה הרעב אשר היה בימי דוד³: „ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול... ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחלתי, אמר רבי יהושע בן קרחה: וכי מיכל ילדה? והלא מירב ילדה! אלא מירב ילדה ומיכל גידלה, לפיכך נקראו על שמה. ללמדך, שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילד“⁴.

וכן נאמר במגילת רות⁵: „ותקח נעמי את הילד ותשיתוהו בחיקה ותהי לו לאמנת. ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי...“ וכי נעמי ילדה? והלא רות ילדה! אלא רות ילדה ונעמי גידלה, לפיכך נקרא על שמה“⁶.

ולבסוף פרשת אימוצה של אסתר המלכה.

על אסתר המלכה מסופר כי היא היתה יתומה מאביה ומאמה למינם הולדה. הכיצד? בשעה שנתעברה אמה מת אביה, וברגע שנולדה — מתה אמה. מרדכי ואשתו לקחוה לבייתם וגידלוה כבת, והיא נועדה, כידוע, להביא תשועה גדולה לעם ישראל. דווקא היא, נערה יתומה ואסופית זו, זכתה כי על-ידה ייעשה נס גדול לישראל. ולא בכדי היה הדבר. זה הובטח להם לישראל משכבר הימים: בזמן חורבן הבית בכו בני ישראל לפני הקב"ה ואמרו לו: יתומים היינו, אין אב. נענה הקב"ה ואמר להם: חייכם, אף הגואל שאני עתיד להעמיד לכם במדי לא יהיה לו אב ואם. הלא הוא דכתיב „כי אין לה אב ואם“².

וגדול היה שכרו של מרדכי על אשר טיפל ביתומה עזובה וגלמודה והיה אומן אותה, דורש שלומה ושומר עליה לבל תאונה לה רעה. שכן „אמר לו הקב"ה (למרדכי): אתה דרשת שלום נפש אחת לדעת את שלום אסתר, חייד! סופך לדרוש שלום אומה שלמה. הלא הוא דכתיב דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו“³.

2

מעשה אימוץ ילד מבוצע בימינו על ידי פעולה משפטית. ההורים המאמצים ולעתים גם הוריו הטבעיים של הילד, מופיעים בבית המשפט. השופט מעיין בניירות אשר הוכנו לשם כך מבעוד מועד, חוקר את הצדדים המעוניינים בדבר, שואל כמה שאלות גם לעובדת הסוציאלית או ליועץ המשפטי של משרד הסעד, המייצגים את המדינה, ולאחר שהוא משוכנע, כי נתקיימו הדרישות הפורמליות של החוק, וכי האימוץ יהיה לטובת הילד, הוא מאשר את מעשה האימוץ ונותן לו גושפנקא חוקית בחתמו על צו אימוץ. את הפעולה מבצעים בפרוצדורה משפטית טהורה, ובפרוצדורה זו אין, כמובן, זכר לטקס דתי או מסתורי. לא כן היה הנוהג בימי קדם, ולא כך הוא הנוהג בין השבטים הפרימיטיביים היום.

כידוע מהווים מעשי הכשפים ולהטוטי הקסמים חלק בלתי נפרד של חיי היחיד והציבור בחברה הפרימיטיבית, והחכם פרייזר, חוקר חייהם ואמונותיהם של העמים הפרימיטיביים קובע, כי אחד העקרונות אשר עליהם מבוססים אותם מעשים מיסטיים הוא עקרון החיקוי. מקובל

¹ מגילה י"ג ע"ב ורש"י שם; אסתר רבה פ"ו.
² אסתר רבה פ"ו.
³ שם.

² ספר הישר, וישב, ויגש.
⁴ סנהדרין י"ט ע"ב.
⁶ סנהדרין י"ט ע"ב.

¹ בראשית מ"א, י"ז.
³ ש"ב כ"א, ח'.
⁵ ד', ט"ו וי"ז.

אימוץ ילד אצל המאורים בניו-זילנד הוא תמיד מאורע חשוב בחיי השבט, ונעשה בטקסים מיוחדים ומתוך פרסום רב. אין האימוץ בן תוקף, אלא אם כן באה עליו הסכמת השבט, אולם משניתנה הסכמה זו נעשה הילד המאומץ בנם של המאמצים, והוא רוכש לעצמו את כל הזכויות של ילד טבעי, לרבות זכות הירושה.¹

יש שבטים המקדשים את מעשה האימוץ בטקס זה: הילד הנועד לאימוץ על ידי זוג חשוך בנים נלקח מאמו כשהוא בן שלוש שנים, ומובל לתוך עבי היער בעסק גדול. שם מכריז האב הטבעי כי למן אותו יום ואילך חשוב הילד כמת בשבילה, והוא, האב, מוותר על כל זכויותיו בו לטובת המאמצים. הממונה על הטקס שוחט שור, מושח מדמו על מצח הילד, וכורך רצועה מעורו על ידי הילד. על-ידי כך נחשב הילד כאילו נולד מחדש, זו הפעם להוריו המאמצים, ואלה רוכשים בו לעצמם זכויות משפטיות מלאות. הקשר החדש הנוצר על דרך זו בין המאומץ לבין המאמצים הוא הדוק ביותר ואינו ניתן עוד להתרה. יתר על כן, גם אם המאמצים מעמידים לאחר זה ולדות משלהם, אין הבן המאומץ מאבד את זכות הבכורה אשר רכש לעצמו עם האימוץ.²

ביסודם של טקסים אלה מונחת הפיקציה המשפטית של לידה מחדש להורים אחרים. לידה חדשה זו מביאה, כמובן, בעקבותיה שינוי מעמד האישי של הילד, הרך הילודי-מחדש מאבד את אישיותו הישנה ורוכש לו מעמד אישי אחר בחוג משפחתו החדשה.

החיקוי של הלידה הטבעית מגיע לשיאו בטקסי אימוץ ילדים בין כמה משבטי בורניאו. על טקסים אלה מספר לנו החכם פרייזר בספרו על הפולקלור בתנ"ך³ לאמר: כאשר בני זוג מתכוונים לאמץ להם ילד, הם נוהגים במשך כמה שבועות לפני עריכת הטקס כאשר תנהג אשה הרה בחדשי הריונה האחרונים, ונוהרים מאוד מאוד לבלי עשות כל דבר אשר יש בו מעין רמז לעיכוב הלידה או להגדלת קשייה. כך, למשל, אין הם — האשה וגם הבעל — נותנים ידם לתוך חלל צר להוציא מתוכו משהו; אין הם מחזקים דברים ביתדות עץ, ואין הם נעצרים בדרכם מדי עברם על סף הבית. בבוא היום המיועד, יושבת

היה בימי קדם — וגידולי שרשיה של קבלה זו עודם ניכרים בין עמי התרבות עד היום — כי באמצעות החיקוי יכול אדם להשיג כל תוצאה שהוא רוצה בה. ואף העמדת ולדות בכלל זה. לפיכך, כשביקש אדם לאמץ לו בן, כלומר, לקחת ילדם של אחרים, גדול או קטן, ולעשותו בנו שלו, היה עליו לחקות את הטבע ולהעביר את הילד דרך תהליך של מעין-לידה מחדש. רק לאחר שחיקה אדם את מעשי הטבע, והילד, או אפילו האיש המבוגר ובעל הווקן המגודל, שלא היתה בו אף טיפה אחת מדמו של אותו אדם, נולד מחדש, רק אז ראה החוק הפרימיטיבי בילד רך זה או באיש מבוגר זה את בנו של המאמץ לכל דבר ולכל מטרה. כך מספר לנו, למשל, ההיסטוריון דיודורוס איש סיציליה, כי כאשר פיתה צאוס את אשתו הקנאית הרה לאמץ לה את הרקולס לבן, שכבה האלה במיטתה, אימצה את הגיבור אל לבה ודחפה אותו דרך מלבושיה החוצה עד אשר נפל ארצה. היה זה חיקוי ללידה טבעית. ההיסטוריון מוסיף ואומר, כי גם בימיו נהגו השבטים הברבריים לאמץ להם ילדים על דרך זו.

בימינו אלה — מספר לנו פרייזר¹ — נוהגים כמה גזעים בבולגריה והתורכים בבוסניה כך: האשה המבקשת לאמץ לה ילד, לוקחת אותו בידיה ומעבירה אותו דרך שמלותיה. לאחר מכן נחשב הילד לבנה האמיתי, והוא יורש את כל נכסי הוריו המאמצים.

בין שבטי הברוואנים שבסראווק נהוג טקס אימוץ זה: המאמצים עורכים סעודה גדולה ומכנסים קרואים רבים. במעמד הקהל מתיישבת האשה המאמצת בכורסה רמה ומכוסה. הילד (או האיש או האשה) הנועד לאימוץ כורע על ברכיו מאחורי הכורסה ווחל על ידיו ועל רגליו תחת מקום מושבה של האשה, עד הגיעו אל בין רגליה בעברה השני של הכורסה. מיד בהגלות ראשו מעבר הכורסה מזה מתחילים העומדים שם לפזר עליו פרחי בושם וקושרים אותו אל האשה. לאחר זה מדדים האשה ובנה המאומץ (או בתה המאומצת) לקצה השני של הבית הלוך וחזור, כשהם קשורים זה לזה, וכל האורחים מביטים בהם, על-ידי טקס ציורי זה, נוצר בין שני אלה קשר של אם ובן, וקשר זה הוא בר-קיימא והדוק ביותר. פשע נגד בן מאומץ חמור הרבה יותר מעבירה הנעשית כלפי בן טבעי.

¹ Arani v. Arani, (1920) A. C. 198

² J. Frazer, Folk-Lore in the Old Testament (הוצאה מקוצרת), לונדון, עמ' 207-210.

³ שם, עמ' 217.

¹ ראה ספרו The Golden Bough מהדורה מקוצרת, הוצאת מקמילן, ניו-יורק, 1944, עמ' 14-15.

האשה בחדרה עטופה שמיה גדולה, כאשר תעשה אשה הרה בלדתה. מישו דוחף את הילד מאחור בין רגליה, ואם הוא רך בשנים, היא לוקחת אותו גם בידיה ומשדלת אותו לינוק משדיה. לאחר מזה קוראים עליו שם חדש.

טקס זה נוסע בלבות בני השבט את ההכרה, כי הילד נולד באמת מחדש, ונעשה לא רק להלכה כי אם גם למעשה בנו של הוריו־מאמץ. בני השבט מדברים על ילדים כאלה כעל בניהם הטבעיים של המאמצים לא רק בשל הרצון להעלים את דבר האימוץ, כי אם משום שהכל רואים את טקס האימוץ באמת ובתמים כלידה מחדש, ובלבם ובהכרתם של ההורים המאמצים אין כל הפרש בין ילדם המאומץ לבין ילד טבעי.

על מקרה אימוץ מעניין ביותר מימי רעמסס ה"א מסופר בפפירוס אחד אשר נתגלה בחפירות במצרים¹: איש מצרי, נבונופר (Nebunufur) שמו, היה חשוך־בנים, והוא ירא שמה יבואו אחיו ואחיותיו אחרי מותו ויאמרו לקחת חלק בעזבונו יחד עם אשתו רנופר (Rennufer). מה עשה? הלך ואימץ לו את אשתו לבת. הפרוצדורה של האימוץ, דוגמת הפרוצדורה בענייני גירושין, היתה פשוטה ביותר: הכרזה בדיבור־פה בנוכחות עדים על כוונתו ורצונו של המכריז לאמץ לו את פלוני לבן. המאמץ נבונופר היה, כנראה, אדם מעשי ביותר, וכדי להרחיק כל ספק מלבנות קרוביו ובני משפחתו על כוונותיו האמיתיות דאג לכך שאחת מאחיותיו תהיה בין העדים.

המאומצת כאן היתה, אפוא, אשת המאמץ, והכוונה היתה להנחיל לה את רכשו הרב של בעלה. ואמנם לאחר מות בעלה־מאמצה ירשה רנופר את כל רכשו. אולם גם היא היתה חשוכת בנים, וכדי להבטיח כי עזבונה יעבור גם הוא בירושה רק לאלה שנפשה חפצה בהם, הלכה אף היא בדרכי האימוץ. קודם־כל שחררה את אחת משפחותיה האהובות עליה, טעמנה (Taamenne) שמה, והשיאה אותה לאחיה פדין (Padin). אחרי־כך אימצה לה כבנים את אחיה פדין ואת אשתו טעמנה, והם אמנם ירשו אותה במותה.

אם נראה עכשיו את שלושת האימוצים האמורים לאור יחסי הקירבה המשפחתית הנוצרים בין בני אדם בימינו אלה, יתבררו לנו דרגות אלה: פדין, אחיה של האשה רנופר, נעשה גם בנה וגם חתנה, משום שהוא אומץ על־ידיה כבן, והיה גם בעלה של טעמנה שפחתה

ובתה המאומצת. ומאחר שנבונופר המנוח אימץ לו בחייו את אשתו רנופר לבת, נעשה פדין, גיסו הצעיר, גם בנו וגם נכדו, משאומץ פדין, וזה על־ידי אחותו רנופר היא אשת נבונופר. נוסף לזה היה המנוח גם בעלה של בתו המאומצת. ואשר ליחסי המשפחה שנוצרו בין פדין לבין אשתו טעמנה: על־ידי הנישואין נעשו שני אלה, כמובן, בעל ואשה. אך על־ידי־כך שטעמנה אומצה על־ידי אחותו של פדין — נעשה הוא דודה, ואימוצו הוא בידי אחותו עשה אותו אחיה־אשתו. על דרך זו אפשר להמשיך את שלשלת היוחסין של הנפשות הפועלות במחזה זה ואת דרגות הקירבה המשפחתית ביניהן עוד ועוד.

המצרים הקדמונים לא ראו, כמובן, את הדברים באור זה. בעיניהם עמד כל אימוץ ואימוץ בפני עצמו על כל התוצאות המשפטיות הכרוכות בו בלבד, ללא כל קשר אל האימוצים האחרים. והתוצאה המשפטית החשובה ביותר היתה שינוי מעמדו האישי של המאומץ ועשייתו לבנו הטבעי של המאמץ לזכויות — ובמיוחד זכות הירושה — ולחובות.

*

ואסיים פרק זה של אימוץ ילדים בפולקלור העמים בפנינה אחת מתוך הפולקלור היהודי.

באחת משיחותי הקודמות דיברתי על היחס של החברה בימינו לאמהות־לא־נשואות ולילדיהן הבלתי־חוקיים. והנה מעיר את תשומת לבי אחד המאזינים, מר יעקב גולדברג מגבעתיים, לסיפור מופלא זה אשר בספרו של הרב י. ל. הכהן מימון, "שרי המאה"¹, בפרק המוקדש לרבי חיים סולוביצ'יק, רבה של בריסק:

"ביתו של רבי חיים היה פתוח לרווחה לכל עני ומר נפש. כל מי שהיה שרוי בצער, או נתון בצרה, חלילה, היה בא לפני רבי חיים ושופך לפניו את לבו, כבן המתחטא לפני אביו, ורבי חיים היה מרחם עליו, מנחמו ותומך בידו, מתקנו בעצה טובה ועוזר לו. פעם אחת נכנסה אליו ריבה ולחשה לו, כי דבר סתר לה אליו. רבי חיים צוה לכל האנשים לעזוב את חדרו, וכשהללו יצאו התחילה בת ישראל זו לגעות בבכיה. היא ספרה לו כי נכשלה ונתפתתה על־ידי אדם שאינו הגון, והנה היא הרה ללדת ומצבה בכל רע. רבי חיים ראה לפניו בת ישראל אומללה ולא גער בה, לא הוכיח אותה, אלא דיבר אליה רכות והרגיע

¹ מהדורה ב', ח"ה, עמ' 5 — 224.

¹ Allan H. Gardiner, Adoption Extraordinary, Journal of Egyptian Archeology, vol. 26 (1941), pp. 23-29.

ועמד לה בעת צרתה. ע"ז מנע אמהות רבות מצעדים מסוכנים, וקיים נפשות בישראל. וסיפר לי אדם אחד יוצא בריסק, שבילדותו הראו לו בעיר אנשים מבוגרים מאלו שניצלו בדרך זו על ידי רבי חיים מבריסק.¹ עד כאן דברי מר גולדברג. אכן, לא רק מניעים אנושיים המריצו את רבי חיים מבריסק לנהוג כאשר נהג. הוא היה נתון בראשו ורובו בתורת ישראל ובמוסר היהדות והלך לאורם של דברי קדמונים. בקהלת¹ נאמר: „ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים תחת השמש, והנה דמעת העשוקים, ואין להם מנחם מיד עושקיהם כח.“ והנה אומר המדרש²: „דניאל חייטא פתר קרייה (את המקרא) בממזרים. והנה דמעת העשוקים — אבותם של אלו עוברי עבירות, ואילו עלוביא מה איכפת להון (ואלו העלובים מפני מה הם פסולים) ???, ואין להם מנחם מיד עושקיהם כח — מיד סנהדרי גדולה של ישראל שבאה עליהם מכחה של תורה ומרחקתן על שום, לא יבוא ממזר בקהל ה' ; ואין להם מנחם — אמר הקב"ה: עלי לנחמם, לפי שבעולם הנה יש בהם פסולת, אבל לעתיד לבוא — ראיתי והנה מגורת זהב כולה“³.

את דעתה, וכשנפטרה ממנו נתן לה מעות לפרנסה בימי הריונה וצווה עליה להביא לו את הילד הילוד. הוא הבטיח לה כי הוא בעצמו יקבל את הילד מידיה, ואיש לא ידע דבר. עברו מספר חדשים. בחצות לילה אחד, כשרבי חיים ישב לבדו בחדרו המיוחד ועסק בתורה, שמע דפיקה קלה בדלת. הוא יצא אל הפרוודור ומצא נערה שנתפתחה זו עומדת וילד בידיה. הוא לקח ממנה את הילד ושלחה לנפשה אחרי שהרגיע אותה עוד הפעם. אחרי כן העיר את אשתו הרבנית וצווה עליה לטפל בתינוק. בבוקר שלח וקרא למינקת. פסק לה דמים ומסר לידה את התינוק האסופי להיניקו ולגדלו.

ולא אסופי אחד נמצא מאז בפרוודור ביתו של רבי חיים. הוא היה מוסר את האסופים למיניקות ומעלה להן שכר מכיסו. פעם אחת באה לפניו מינקת, שמסר לה רבי חיים אסופי להיניק, ותבעה את שכרה. בכיסו של רבי חיים לא היתה או אף פרוטה אחת. ומשום זה התחיל לשדל את המינקת שתבוא ליום המחרת ותקבל את שכרה. מינקת זו שהיתה אשה פחותה והדיוטית, התרגנה והחציפה פנים כלפי רבי חיים: — אם הרב רוצה לגדל ממזרים, יכין למפרע כסף בשבילם. אני לא אוזן מכאן עד שאקבל מה שמגיע לי.

נכנס רבי חיים לבית דינו, לוח סכום כסף מאת אחד הדיינים ושלם לה. לאחר שיצאה, נזכר רבי חיים באיזה דבר וצווה להחזירה. כשחזרה ובאה אמר לה:

— אני מבקש ממך שני דברים: (א) כשתחזרי לבייתך, לא תיניקי תיכף את הילד, כיוון שבאת לכלל כעס, והחלב יזיק, חלילה, לתינוק; (ב) תשגיחי על התינוק כעל ילד כשר, ולא כעל ממזר, סוף סוף, התינוק איננו אשם כלל בדבר, ורחמנות גדולה עלינו...

ומעשה היה, שנמצא אסופי בפרוודור ביתו של אחד היהודים העשירים בבריסק. כשנודע הדבר לרבי חיים, שלח להזמין אליו את העשיר ואמר לו:

— ברדאי אתה יודע כי מצוה זו, לגדל את האסופים, אני מחזיק בה זה זמן רב. אולם עכשיו, כאשר זיכו אותך מן השמים במצוה זו, אינני רוצה לקפח את שכרך, אבל רצוני להשתתף עמך במצוה, ודמי המינקת יהיו מחצה עלי ומחצה עליך...“

והמאזין האדיב מר גולדברג מסיים את דברו אלי ואומר: „מצאתי לנכון להביא לידיעת כב' מעשה זה, שרב מגדולי הדור, גדול בתורה ובחכמה, הטא אוזן לצערה של בת ישראל שנכשלה,

¹ ד, א. ² ויקרא רבה, פ"ב: קוהלת רבה, פ"ד. ³ זכריה ד', ב'.

משום חזרה על דברים שכבר אמרתים. אך אני רואה חובה לעצמי להטעים בכל לשון של הטעמה, כי אין לדון מן הפרט על הכלל. מקרה מקרה ומסיבותיו, עניין עניין ופרטיו. וטוב יעשה כל מי שמתחבט בבעיה מעשית, אם יימלך בעצתו של פרקליט יודע דין, ולא יסתפק בלימוד היקשים וגזירה-שווה.

*

מאזין אחד מתל-אביב שואל: „מה הם חיוביו של אדם כלפי ילד שהוא מאמצו כבן, והאם יש לו גם אי-אֵלֶה זכויות בו?”

תשובה: אימוץ הנעשה בהתאם לחוק, כוחו יפה לייצר בין ההורים המאמצים לבין הילד המאומץ יחסי משפחה דוגמת אלה הקיימים בין הורים טבעיים לילדם אשר נולד להם בנישואין חוקיים. בעקבות יחסים אלה באות גם הזכויות והחובות אשר בין אבות לבניהם. האימוץ משנה לא רק את היחס המשפטי שהיה קיים קודם-לכן בין המאמצים לבין המאומץ, כי אם גם את היחסים שביןם — בין המאמצים — לבין עצמם, כך, למשל, זכאי המאמץ לקבל את הפיקוח על בנו המאומץ, לחנכו ולהדריכו, גם אם הדבר הוא למורת רוחם של ההורים הטבעיים, וכאשר בני זוג אשר אימצו להם ילד, נפרדים זה מזה, יש בידי בית המשפט להחליט בפיקוחו של מי מהם יישאר הילד, ולקבוע כי בן הזוג השני יהיה רשאי לבקר את הילד מפקידה לפקידה. למותר להוסיף, כי במקרה כזה, כמו בכל מקרה של פירוד בין בני זוג אשר העמידו ולדות משלהם, ישווה בית-המשפט לנגד עיניו תמיד את טובתו של הילד, וידקדק לכוון את פעולותיו ואת החלטותיו לפי שיקול זה בלבד.

ההורה המאמץ מחוייב לפרנס את בנו המאומץ, כשם שכל אב חייב במזונות בנו הטבעי, ומי שאינו מקיים חובה משפטית זו עתיד ליתן את הדין. כל הזנח את בנו המאומץ ואינו דואג לו עובר עבירה פלילית.

אף הילד המאומץ רוכש לו את כל הזכויות, ולפיכך מוטלות עליו גם כל החובות, של ילד שנולד לאביו בנישואין חוקיים. כך, למשל, זכאי הילד להגנה — כלפי אביו וכלפי כל העולם כולו — כבן טבעי, ובתקופת קטינותו רואים אותו כמי שסמוך על שולחן אביו-מאמצו לצורך חישובי מס הכנסה, פיצויים לעובדים, תוספות משכורת למשפחה וכיוצא באלה. קיצבה, מענק וגמלאות („פנסיה” בלע”ז) שנקבעו בחוק לילדיו של אדם ניתנים גם לילדו המאומץ.

תשובות לשואלים

1

בסידרת שיחות זו על „אימוץ ילדים” שוייתי לנגד עיני שתי מטרות: האחת — אינפורמטיבית; רציתי לספר לקהל המאזנים מנסיוני, ומנסיונם של חברי למקצוע ולדעה, על חוויות אנושיות עמוקות שאינן ניתנות לשכחה, ועל מסכת חיים רחבה הנארגת אי-שם בפניה לא- נודעת אחת בשדה המשפט והמחקר החברתי. המטרה השנייה שהתכוונתי אליה היתה תועלת-ציבורית. היה ברצוני להעלות מנבכי אלמוניותו ולפרוש לפני הציבור הרחב בעיות חברתיות כבדות משקל, אשר שיכבה לא מבוטלת כלל ועיקר בציבור זה מתחבטת ומתלבטת בהן ואינה יודעת כיצד לפתורן ואל מי תפנה לעזרה. לשון אחרת וברורה יותר: רציתי לעורר בכל היקפה את השאלה של אימוץ ילדים והתכוונתי להזכיר, כי הגיעה השעה לחתום פרשה כאובה זו בחקיקת חוק אימוץ אשר יתאים מבחינה משפטית וחברתית לצרכי הארץ ויזשיבה.

ועלי להודות ולהתודות, כי בפתחי בסידרת השיחות לא ידעתי אף את החצי מסבך-הבעיות המטרידות יום-יום ושעה-שעה חלקים ניכרים של ציבורנו, ללא הברל שדרה, מעמד ומפלגה. אך ככל שרבו הדברים, כן רבו המכתבים והשאלות אשר נשלחו אלי מאת מאזינים בעיר ובכפר, במושב ובקיבוץ. מכתבים אלה הוכיחו לי ביתר שאת, אם עוד הייתי זקוק להוכחה נוספת כלשהי, כמה כאובה היא הבעיה וכמה היא משוועת לפתרון דחוף. מפני חשיבותם של הדברים אני אומר להקדיש את שיחותי האחרונות בסידרה זו לכמה מאותן שאלות, תוך נסיון להשיב עליהן במיוחד, אף כי יתכן שבכמה מן התשובות יהיה

אך אין להעלות על הדעת כלל, כי ילד מאומץ נהנה מזכויות יתרה בהשוואה לילד שנולד בנישואין חוקיים. כדי להסיר ספק בדבר מצבו המשפטי האמיתי של ילד מאומץ אומרים בלשון משפטית, כי הסטאטוס הקודם שלו מתמוג בסטאטוס החדש הנוצר עם האימוץ.

*

מאזין אחד ממושבה בשומרון כותב:

„הייתי תושב קבוע באנגליה ושם אימצתי לי שני ילדים אשר נולדו באנגליה. לפני שנים מספר עליתי ארצה והבאתי אתי את בני משפחתי. אני קשור מאוד אל הילדים ואוהב אותם כנפשי. בלעדיהם אין חיי חיים. אולם בכל עת שפורץ סכסוך ביני לבין אשתי היא מאיימת עלי, כי תשפיע על הממשלה האנגלית לדרוש את הילדים חזרה לאנגליה. מה עלי לעשות כדי להבטיח את זכות הילדים להשאר בארץ?“

תשובה: לא מאומה. האימוץ של תינוק אורח הארץ בידי זר אינו משנה, בדרך כלל, את נתינותו של התינוק; אולם ילד מאומץ הולך תמיד אחרי הוריו המאמצים, ומקום מגוריהם הקבוע של אלה נעשה גם מקום מגוריו הקבוע שלו. כל עוד לא אושר האימוץ על ידי בית המשפט רשאים מוסדותיה החוקיים של המדינה להתערב בדבר, לקבוע מי יחזיק בילד, מי יפקח עליו ומי יהא חייב במזונותיו. כן נוהגים בתי משפט בארצות נאורות לא לאשר אימוץ, משנראה להם, כי יש בדעתם של המאמצים להוציא את הילד המאומץ מן הארץ, כלומר, להרחיקו מתחומי סמכותו של בית המשפט. אולם משניתן צו האימוץ, וההורים המאמצים עזבו את הארץ שבה אימצו את הילד והשתקעו בארץ אחרת, שונה גם מקום מגוריו הקבוע של הילד, ושוב אין הם כפופים, לא ההורים המאמצים ולא ילדם המאומץ, לסמכותם ולמרותם של מוסדות המשפט אשר בארץ המוצא. קיצורו של דבר: מדינה זרה ובתי המשפט שבה אינם מוסמכים לדרוש החזרתם של ילדים מאומצים שעברו את גבולותיה והם מתגוררים בארץ אחרת.

*

מאזין אחד מחולון שואל:

„כאב שאימץ לו בן חמוד, מנקרת במוחי שאלה למן היום הראשון שבני בא לביתי: הייתכן שבני יהיה משולל כל תעודת לידה רשמית, והמקום היחיד בו רשום הילד תהיה תעודת הנהגות בלבד? ומה יהיה על הילד כשיגדל ויגיע לגיל בית-ספר ויידרש על-ידי המורה או מנהל בית-הספר להצטייד בתעודת לידה? ומה יקרה בגיל מאוחר יותר,

כאשר יאמר לבוא בברית הנישואין, או לצאת חוצה-לארץ לביקור, למשל? האין כל אפשרות למנוע מן הילד את הסבל האישי שייגרם לו, כאשר יהיה עליו להשיב: אין לי תעודת לידה ואין בידי להשיגה, אם כי נולדתי בארץ? והרי לא כל מורה ולא כל פקיד מגלה הבנה מספקת לכל הבעיה המטובכת הזאת.“

תשובה: עלי להודות, כי זו היא אחת הבעיות המטרידות ביותר את טובי המשפטנים ובחירי העסקנים הציבוריים בשטח משפטי וחברתי זה. בימי המנדט היו כמה מהשופטים הבריטיים נוהגים לציין בגוף צווי האימוץ הוראה בזו הלשון: „הנני מצוה שהקטן האמור א. ב. יכונה מכאן ולהבא בשם ג. ד., וכי פנקס רישום הלידות יתקן בהתאם לכך.“ נוהג זה נקטו גם קצת משופטי בתי המשפט המחוזיים בארץ לאחר קום המדינה. אך עורך-הדין מר אלעזר גלובוס, היועץ המשפטי של משרד הבריאות, כבר קרא תגר על נוהג נפסד זה, והראה כי לבתי המשפט לא ניתנה הסמכות לצוות על תיקון הפנקסים המיועדים לרישום לידות¹. לידות הנרשמות באותם פנקסים בהתאם לסעיף 4 לפקודת בריאות העם, 1940, אומר מר גלובוס, משמען לידות ממש, „לידות שיש עמן צירים וחבלים“, ואין הן מרמזות על לידות פיקטיביות הבאות על דרך האימוץ.

כיצד נוהגים בארצות נאורות? נקה לדוגמה את אנגליה. חוק האימוץ האנגלי משנת 1950 כולל הוראות מפורטות ומדוקדקות בעניין זה², ולפיכך אין הדאגה מרסמת לבו של הורה מאמץ שם, באנגליה, כיצד ימציא לילדו תעודת לידה או תעודה בדומה לה. החוק האנגלי קובע כי במשרד הרישום הכללי יהיה פנקס מיוחד, אשר ייקרא „פנקס הילדים המאומצים“, ובו יירשמו כל הפרטים אשר בית משפט יפקוד בצו-האימוץ לרשמו. כן קובע החוק, כי כל צו-אימוץ הניתן על-ידי בית משפט יכלול הוראה לרושם הכללי לרשום באותו פנקס את כל הפרטים הנוגעים לילד המאומץ, כגון: יום הולדתו וארץ מוצאו, שמו ושם משפחתו, מינו, שמותיהם ושם משפחתם של ההורים המאמצים, כתבתם ומשלח-ידם, תאריך צו-האימוץ ושם בית המשפט אשר עשאו. במקום שהתאריך המדוייק של לידת הילד אינו ידוע, על בית המשפט

¹ ראה אמרו „על אימוץ בנים בארץ-ישראל“, שפורסם בקובץ „יבנה“, ניסן תשי"ט. ויצא גם בתדפיס מיוחד.

² ראה Adoption Act, 1950, ss. 17, 18, 21.

לקבוע את יום הלידה האפשרי, בקירוב ובערך, ויום זה יירשם בפנקס כיום לידתו של הילד. במקום שמשנים את שמו ואת שם משפחתו של הילד בשעת האימוץ, יש לרשום בפנקס את השם החדש. כשאין אפשרות לקבוע את ארץ מוצאו של הילד, יש להשמיט פרט זה מצד האימוץ ומפנקס הרישום. במקרה של אימוץ ילד אשר שמו רשום בפנקס הלידות, על בית המשפט להורות את הרושם הכללי בצד האימוץ לרשום ליד שם הילד באותו ספר את המלה „אומץ”. וילד אשר כבר אומץ פעם אחת קודם-לכן יש לרשום ליד שמו את המלים „אומץ שנית”.

מה ערכם של רישומים אלה? כל אדם אשר שילם את המס הקבוע בחוק — והוא קטן ביותר — רשאי לקבל העתק מאושר מכל רישום אשר נעשה בפנקס הילדים המאומצים. ערכו של העתק מאושר כזה, לראיה ולהוכחה, כערך תעודת לידה לכל מטרה שהיא.

גדולה מזו: החוק האנגלי קובע, כי נוסף על פנקס הילדים המאומצים, על הרושם הכללי להחזיק במשרדו ספרים ופנקסי-יוחסין מיוחדים, אשר בהם יירשמו כל הפרטים הדרושים כדי להתחקות על עברו של הילד ולשמור על שלשלת יחוסו, כלומר, להראות את הקשר שבין כל רישום בפנקס הלידות אשר סומן במלה „אומץ” לבין כל רישום מקביל בפנקס הילדים המאומצים. אך שלא כשאר הפנקסים אין פנקסי יוחסין אלה פתוחים לפני הקהל הרחב, והרושם הכללי אינו רשאי לגלות כל ידיעה העולה מהם, או לתת העתק מכל מה שרשום בהם, אלא ברשות המיוחדת של בית המשפט המוסמך.

ואם מעט לנו כל אלה בא חוק אנגלי נוסף משנת 1947¹ וקובע, כי כל אדם רשאי לקבל מאת הרושם הכללי, בתשלום מחצית השילינג, „תעודת לידה בצורה מקוצרת”, ביחס לכל מי ששמו רשום בפנקסים או במסמכים אחרים השמורים תחת ידו של הרושם הכללי. בתעודת-לידה מקוצרת זו חייבים לציין רק את שמו של הנרשם, שם משפחתו, מינו ותאריך לידתו, ואסור להזכיר בה כל שמץ דבר בנוגע להוריו-מולידיו או לעניין אימוצו.

כך הוא הנוהג שם, באנגליה. הורים מאמצים שם אינם דואגים כיצד יוכיחו לפקיד החינוך, כי ילדם הגיע לגיל בית-הספר, ולרשות הממונה על הנישואין כי בתם כבר הגיעה לפרקה.

¹ Births and Deaths Registration Act, 1947.

תקנות חשובות אלה וכיוצא באלה טרם הונהגו, לצערנו הרב, בארצנו אנו. כאן אין הורים מאמצים יכולים לקבל תעודות לידה, או תחליפי תעודות לידה, ביחס לילדי אימוצם. כאן אין לנו לא פנקסי אימוץ ולא פנקסי יוחסין, לא הוראות אימוץ ולא חוק אימוץ. רק מלת נישואים אחת בפי למאזין מחולון ולרבים אחרים כמותו: משרד המשפטים כבר עיבד הצעת חוק אימוץ, ובהצעה זו כלול סעיף מיוחד — סעיף 11 — העשוי להביא תקנה לצרת הרבים. וזו לשון הסעיף:

„בית המשפט רשאי לצוות, כי האימוץ יירשם ברישום הלידות לפי פקודת בריאות העם, 1940, במקום הרישום הקיים לגבי המאומץ או נוסף על אותו רישום, ועל שינוים או ביטולם של רישומים כאלה”.

אין לנו אלא לקוות, כי לא ירחק היום והצעה חשובה זו תונח על שולחן הכנסת, ותקבל תוקף של חוק ללא דחיות נוספות ושהיות יתירות. צורך התקופה היא, ויפה שעה אחת קודם.

2

כמה מאזינים הקשו: מה ההבדל, מבחינה מעשית, בין ילד שאומץ כחוק לבין ילד שאימוצו היה רק למעשה, כלומר: מה בין אימוץ דה-פקטו לבין אימוץ דה-יורה? מאיזנה אחת ממחישה את שאלתה במעשה קונקרטי הידוע לה ומספרת לאמר: „הגה הכניסה שכנתי לביתה ואימצה לה ילדה קטנה אחת, קרובת משפחה, יתומה מאביה ומאמה. האשה אוהבת את הילדה וקוראת לה „בתי”, והילדה אוהבת את האשה וקוראת לה „אמא”. במקרה כזה, מה צורך יש בהליכה לבית המשפט, בפרסום הודעות ומודעות בעתונים, ובחקירות ובדרישות שונות ומשונות? ומה בכך אם האימוץ לא אושר בפסק-דין כתוב וחתום? למי נוגע הדבר? כלום יבוא מישהו להוציא את הילדה מן הבית ולהפריד בינה לבין מי שהיא רואה אותה כאמה?”

תשובה: שאלות מסוג זה הן, לדעתי, נאיביות ביותר, והן מעידות כי מפאת חוסר נסיון בהליכות חיים, ומפאת העדר ידיעה בענייני חוק ומשפט, לא נתנו השואלים דעתם כלל על שלומם וטובתם של הילדה המאומצת ושל הילד המאומץ בימים יבואו. ייתכן מאוד, כי

¹ ראה להלן, עמ' 243.

בבית, ברחוב, בחנות, ואולי גם בבית הספר ובמועצון הנוער, אין מבחינים בכך, ורואים את האשה הרחמניה ואת הילדה היתומה שהכניסה אותה לביתה כראות אם ובתה. אך בתנאי חיינו המסובכים אין מנוס ואין מפלט מן החוק ומן המשפט. החוק והמשפט אינם גמישים כל כך, אלא נוהגים קפידה יתירה בכואם להגדיר קרבת דם ויחסי משפחה וזכויותיהם ההדדיות של בני משפחה זה כלפי זה ואלה כלפי זרים. ואשרי מי שרואה את הנוול ודואג לקדם את פני הרעה בעוד מועד. הנה דוגמאות אחדות בתכלית הקיצור:

אחד החוקים החשובים ביותר בשדה התחיקה הסוציאלית הוא, כידוע, פקודת הפיצויים לעובדים¹. לפי חוק זה חייב כל מעביד ברוב ענפי העבודה לשלם פיצויים בשיעורים ניכרים לעובד אשר אירעה לו תאונה תוך עבודה ובעקב העבודה. במקום שהתאונה הסבה את מותו של העובד, חייב המעביד לשלם פיצויים לבני משפחתו של העובד אשר היו סמוכים על שולחנו בחייו. „בני המשפחה“ פירושה, בין היתר, בן, בת, נכד, נכדה, בן חורג, בת חורגת וכן מאומץ ובת מאומצת. הדעת נתנת, כי החוק לא יחשיב ילד זר כבן משפחתו של עובד שנפגע ונהרג בתאונת עבודה, אלא אם כן אומץ הילד כדת וכדין, ונחשב לבנו של המנוח לא רק בעיני הבריות. כי אם גם בעיני החוק. נמצא, כי ילד, דוגמת הילדה אשר עליה מספרת אותה מאזינה, שאיתרע מזלו, ומפרנסו ומגדלו נהרג בתאונת עבודה, ילד כזה יקפח כל זכויותיו והוא ייצא עירום עריה, מיותם מאביו ומחוסר משען־לחם².

אז נקח דוגמה מענף חשוב אחר בשדה התחיקה: חוקי ההגנה על דיירים. דייר של דירה כי ימות, פורש החוק את כנפי חסותו על בני משפחתו של הדייר אשר התגוררו עמו בדירה משך ששה חדשים לפני פטירתו. שאלה נכבדה מאוד עשויה, איפוא, להתעורר ברבות הימים, אם ילד זר המתגורר עם הדייר בביתו ולא אומץ על־ידו כחוק אף הוא לבן משפחה ייחשב. ואם בית משפט יפסוק שאלה זו לשלילה, הרי עלול ילד כזה להשאיר בן לילה בלי קורת גג מעל לראשו³.

¹ חוקי א"י, פרק קנ"ד.

² פקודת הפיצויים לעובדים בוטלה על ידי חוק הביטוח הלאומי, תשי"ד — 1953, אך הדברים שנאמרו על החוק הראשון כוחם יפה גם לגבי החוק השני, משום שהגדרת המונח „בן־משפחה“ דומה בשניהם.

³ עלי לציין כי באנגליה הוחלט שילד כזה נחשב לבן־משפחה: ראה למשל Brock v. Wollams, (1940) 2 K. B. 388.

הנה משאיר אדם במותו פוליסת ביטוח חיים לטובת ילדיו, חלק כחלק, אחד הבנים הוא ילד מאומץ שלא אומץ כחוק. היטול זה חלק עם שאר הבנים בדמי הביטוח?

דוד עשיר במרחקים כתב את כל רכושו לבני אחיו, אחד הבנים הוא אסופי ללא אימוץ חוקי. היש לראותו כאחד הנהנים על פי הצוואה? בני זוג נפרדים זה מזה, ובביתם גדל ילד זר ללא אימוץ חוקי. למי מהם זכות הפיקוח עליו לאחר הפירוד? והאם חייבים הם, או אחד מהם, במזונותיו?

בן פסול לעדות בחביעה פלילית המובאת נגד אביו או נגד אמו, והורים פסולים להעיד בבנם. האם ילד מאומץ הוא בכלל „בן“ לענין עדות?

ורבות לאין ספור הן הדוגמאות כיוצא באלה, אך השאלה הנכבדה ביותר, — והיא משמשת באמת נושא לחלק הארי של המכתבים שנתקבלו — נוגעת לענייני ירושה ולדיני ירושה לפרטיהם ולדק־דוקיהם. מאזין אחד שואל אם בן מאומץ יורש את הוריו המאמצים. אחר רוצה לדעת אם ילד מאומץ יורש את קרוביו מצד הוריו המאמצים. אצל אחד נתעוררה השאלה אם ילד מאומץ יורש גם בעזבונו הוריו הטבעיים וקרוביהם, ואחר מבקש תשובה על השאלה: מי יורש את הילד המאומץ, משמת זה והשאיר אחריו רכוש, ההורים הטבעיים או המאמצים?

הארצות אשר התקינו חוקי אימוץ ילדים, מוסדרים בהן כל העניינים האלה לפרטיהם ולפרטי פרטיהם. באנגליה, למשל, קובע החוק במפורש ובתכלית הקיצור, כי אדם שמת בלא צוואה והניח אחריו בן מאומץ, יורש בן זה בעזבונו אביו מאמצו, בין במטלטלין ובין במקרקעין, כאילו היה ילדו הטבעי של המנוח. שנולד לו בנישואין חוקיים. כיוצא בזה היא זכותו של הילד בעזבונותיהם של קרובי הוריו המאמצים, וזכות הוריו המאמצים בעזבונו שלו. הביטוי „בני פלוני“, כשהוא בא בכל צוואה ובכל מסמך אחר שנועד לקבוע חלוקת רכוש, כולל גם את בניו המאומצים של פלוני, אך לא את בניו הטבעיים שאומצו בידי זרים. והביטוי „קרובי המאומץ“ משמעו — האנשים אשר היו נחשבים לקרוביו של המאומץ אילו היה זה בנו הטבעי של מאמצו ולא של אב אחר. בלשון קצרה וברורה: לענין חלוקת עזבונותיהם של המאומץ, של המאומץ ושל כל אדם אחר, רואים את המאומץ כאילו היה ילדו הטבעי של המאומץ.

הוא הדין במדינות השונות של ארצות-הברית של אמריקה. במדינה שהחוק קובע בה, כי ילד מאומץ ייחשב כילדם הטבעי של הוריו המאמצים, לזכויות ולחובות, זהה בדרך כלל זכותו של ילד מאומץ בירושת הוריו מאמציו לזכותו של כל ילד אחר בירושת הוריו הטבעיים. אולם הורים מאמצים, ממש כהורים טבעיים, רשאים להדיר את הילד המאומץ מנכסיהם לפי צוואה, אלא אם כן אוסר החוק במפורש לעקור את הירושה מבנים טבעיים, או שההורים המאמצים התחייבו בעת האימוץ לא לעקור את הירושה מבנם המאומץ, או שצו האימוץ אוסר זאת. כך, למשל, יש מדינות בארצות הברית שבהן אסור לו לאדם על פי החוק להעביר בצוואתו יותר מחלק מסויים מנכסיו למוסדות צדקה, אם הוא משאיר אחריו ילד בחיים. באותן מדינות פסקו, כי מתנת צוואה לזרים בשיעור העולה על השיעור המותר לפי החוק — פסולה גם לגבי בן מאומץ. כדי לקבוע את זכויותיו של ילד מאומץ בירושת הוריו המאמצים חייבים, איפוא, בתי המשפט באותן מדינות לעיין היטב בחוקי הירושה והאימוץ של המדינה ולקראם כאחד.

אשר להורים הטבעיים וקרוביהם: הילד המאומץ ממשיך ליהנות מזכויות ירושה בנכסי הוריו הטבעיים ובנכסי קרוביו מצד הוריו הטבעיים, במקום שהחוק אינו קובע כל הוראה אחרת. הסיבה לכך היא, כי הילד עצמו, כלומר, האדם המושפע ביותר ממעשה האימוץ, אינו מחווה כל דעה בעניין הנוגע לו; את הסכמתו אין מבקשים ובו אין נמלכים. מדוע זה, איפוא, יקפח הילד את זכותו לרשת את הוריו הטבעיים ועל ידם ודרכם גם את קרוביו האחרים? לעומת זאת אין הוא יורש, בהעדר חוק מיוחד על כך, את קרובי הוריו המאמצים. הנימוק לכך אף הוא הגיוני: קרובי ההורים המאמצים לא נטלו חלק במעשה האימוץ ולא נתנו את הסכמתם ליחס המשפחתי המלאכותי אשר נוצר על ידי האימוץ. אין זה מן הדין, איפוא, שההורים המאמצים ימנו יורש לקרוביהם נגד רצונם של אלה. אך יש מקומות שבהם רווחת דעה הפוכה מזו, היינו, כי אין זה אלא טבעי והגיוני שהילד המאומץ יירש גם את קרובי הוריו המאמצים, במקום שהחוק קובע, כי ילד מאומץ ייחשב מכל הזכויות הנתונות לילד טבעי. וזה הנימוק לדעה זו: אחת מזכויותיו של ילד טבעי היא לרשת את אחיו ואחיותיו, בניהם הטבעיים של הוריו, ואת כל שאר קרוביו מצד הוריו. אם לא תוענק זכות זו גם לילד מאומץ, נמצא שהוא מקופח אחת הזכויות החשובות אשר כל ילד טבעי נהנה ממנה.

ואשר לירושה מילד מאומץ: במקום שהחוק קובע במפורש, כי הורים מאמצים יורשים את הבן המאומץ, דעת הכל היא, כי להורים הטבעיים ולקרוביהם אין כל חלק ונחלה בירושת הילד. לעומת זה נחלקות הדעות בעניין זה במקום שהחוק עובר על כך בשתיקה. דעה אחת אומרת, כי עצם האימוץ כוחו יפה להעביר את זכות הירושה מההורים הטבעיים ומקרוביהם להורים המאמצים ולקרוביהם. דעה זו רווחת ביוחד באותם המקומות שבהם גזור החוק, כי זכויות ההורים הטבעיים ייפסקו עם אישור האימוץ. לפי דעה אחרת יש לבקש את היורשים תמיד בין הקרובים קרבת-דם ולא קרבת-אימוץ. במקומות שבהם נתקבלה דעה זו, יורשים את הילד ההורים הטבעיים וקרוביהם ולא ההורים המאמצים וקרוביהם.

להבדלי דעות אלה נודעת חשיבות רבה במקרים מסויימים. הנה סיפרה לי עובדת סוציאלית אחת על יהודי מעדות המזרח שאימץ לו ילד. בעת החקירה בבית-המשפט העיר לו השופט כי אב מאמץ חייב לדאוג לפרנסת בנו המאומץ כאשר ידאג כל אב לבנו הטבעי. מבקש האימוץ, יהודי פשוט וחם לב, הניד בראשו, עשה תנועה בידו והשיב בחינך: „ויותר מזה“ פירוש הדבר, הוא ידאג לילדו המאומץ יותר מאשר דואג אב לילדו הטבעי. לא עבר זמן רב והאב המאורש הביא לעובדת הסוציאלית קושאן טאבו — כלומר, שטר קניין בעלות — המעיד כי הוא העביר על שם ילדו הקטן את המגרש שהיה לו. עברה עוד שנה, והאב הביא עוד קושאן טאבו בשם הילד על מגרש נוסף שקנה בינתיים בפרוטות אשר חסך מלחמו. בתרועת נצחון ובגאות רוח, לשון „מה אמרתי לכם?“ הכריז כי עדיין לא השלים את מלאכתו וכי הוא מתעתד לתת לבנו כל מה שירוויח ויחסוך בעתיד. מחשבה נוגה מאוד עולה על הלב: ומה יהיה על כל העמל הזה אם הילד ימות, חלילה, בטרם יוחק חוק אימוץ-ילדים מתאים אשר יסדיר את דיני הירושה והיורשים במקרים כאלה וכיוצא באלה? מי יירש את הילד ולידי מי יפול רכושו?

וכאן אני חוזר מאותן הארצות אשר בהן נוהג חוק אימוץ ועובר למצב המשפטי בארץ הזאת. הטעמתי כבר כמה פעמים בשיחותי אלה, כי מוסד האימוץ טרם הוכר במשפטי ארצנו, אם כי — למרבה התמיהה — אימוצי-ילדים הם מעשים בכל יום גם בבתי המשפט החילוניים וגם בבתי הדין הדתיים. אמנם כדי להבטיח את זכויותיו של הילד המאומץ נוהגים כמה בתי-משפט — על פי יזמתו של השופט

(ב) המאומץ וצאצאיו אינם יורשים את קרובי
המאומץ;

(ג) המאמץ וקרוביו אינם יורשים את המאומץ.
משמעותן של הוראות אלה היא, כי הילד המאומץ יורש את הוריו
הטבעיים והמאמצים גם יחד. כן יורש הוא את קרוביו מצד הוריו
הטבעיים, אך לא את קרוביו מצד הוריו המאמצים. האימוץ אינו יוצר
זכויות ירושה מצד המאמץ ובני משפחתו כלפי המאומץ, ובמות המאומץ
יורשים אותו הוריו הטבעיים וקרוביהם של אלה.

אין כאן המקום להפליג בחשיבותן של הוראות חוק אלה או
להעבירן תחת שבט הביקורת. דבר זה ייעשה על-ידי נבחרי העם בזמנו
ובמקומו, משיונחו הצעות החוק על שולחן הכנסת. אסתפק כאן בהערה
אחת קצרה והיא, כי אחד הגורמים הנכבדים ביותר להתנגדותם של
כמה מהוגי-הדעות בישובנו לכל חוק של אימוץ ולכל חוק של ירושה
הוא הגורם הדתי, כלומר, העובדה שחוקים כאלה נועדים לשנות את
דיני הירושה כפי שנקבעו בתורה, ולעקור את הירושה מן היורשים
הזכאים לה לפי דיני ישראל.

3

בשתי שיחותי האחרונות השתדלתי להשיב על כמה שאלות של
חוק בפרשה זו של אימוץ ילדים, אשר הופנו אלי מטעם המאזינים.
אולם היו גם שואלים אשר נגעו בבעיות המעשיות של הטיפול באימוץ
ילדים. לתועלתם של אלה ביקשתי תשובה מפי מומחה — ביתר דיוק:
מפי מומחה-לדבר — ואני שמח על כך שהגברת לייבוויץ ממשרד הסעד
נענתה ברצון, ובאה עמי הנה, לאולפן, כדי להשיב דבר לשואלים.

שאלה: ובכן, מרת לייבוויץ, מה תפקידך במשרד הסעד?
תשובה: אני סגנית למנהלת המחלקה לטיפול בילד ובנוער של
משרד הסעד.

ש. כמה שנים את עוסקת בשדה העבודה הסוציאלית?

ת. משנת 1938 ועד היום הזה.

ש. האם עסקת בתקופת עבודתך גם באימוצי ילדים הלכה למעשה?

ת. כעובדת במחלקה לעבודה סוציאלית של ממשלת המנדט הייתי

מופיעה מדי פעם בפעם בבית המשפט המחוזי בירושלים כדי לתת
עדות בעניני אימוץ. בקום המדינה טיפלתי מטעם משרד הסעד גם
במסירת ילדים לאימוץ, ובשנתיים האחרונות אני ממונה על שטח

קיסטר — להקנות למאומץ בשטר האימוץ מעין זכות ירושה בצורת
מתנת בריא¹. אך שאלה גדולה היא: מה תקפה של הקניה זו, בשעה
שתקפו של שטר האימוץ גופו מוטל בספק, מחמת העדר חוק-אימוץ?
שאלה זו טרם באה לפני בתי-המשפט, ואני מקווה שהיא לא תבוא
בטרם יוחק חוק אימוץ בארץ, אך היא מוכיחה כמה יגיעים העניינים
בשטח משפטי זה.

בדרך-אגב מותר אולי לציין, כי ביחס לאימוצים שנעשו בחו"ל
נהגו בתי-המשפט כאן ליבראליות רבה, ועל-סמך עקרונות המשפט
הבינלאומי-הפרטי הכירו בהם אף בעניין ירושת קרקע מירי².

מהו, אפוא, המצב המשפטי כיום? כבר ציינתי, כי לצערנו הרב
המצב הוא ללא-נשוא ומן ההכרח כי ישונה תכלית שינוי. מבחינה זו
גודעת חשיבות לאין-ערורך לשתי הצעות חוק אשר עובדו על-ידי משרד
המשפטים, אך טרם הונחו על שולחן הכנסת. האחת היא הצעת חוק
האימוץ שכבר הזכרתי כמה פעמים, והשניה היא הצעת חוק הירושה.
לא ארחיב את הדיבור על שתי הצעות חשובות אלה, אך אביא מתוך
כל אחת מהן סעיף אחד בלבד, והוא הסעיף הנוגע לענייננו. בהצעת
חוק האימוץ נאמר כך³:

„סעיף 10. משניתן צו אימוץ רואים את המאמץ כאילו היה הורה

טבעי של המאומץ ואת המאומץ כאילו היה ילדו הטבעי

של המאמץ; ואולם אין צו אימוץ —

(א) פוטר הורים טבעיים מהתחייבויותיהם כלפי ילדם,

אלא במידה שבית המשפט יקבע מזמן לזמן;

(ב) פוגע בזכות ילד מאומץ לרשת הוריו הטבעיים

וקרוביהם;

(ג) פוגע בדיני איסור והיתר לנישואין ולגירושין.”

ההצעת חוק הירושה קובעת, כי:

„סעיף 17. (א) מי שאומץ כחוק, יורש את מאמצו כאילו היה

ילדו, וכן יורשים צאצאי המאומץ את המאמץ;

תנאי האימוץ יכולים להגביל או לשלול זכות

ירושה זו;

¹ עיין להלן עמ' 184.

² ראה ערעור אזרחי 208/42, להלן עמ' 238.

³ להלן, עמ' 244.

פעולה זה במשרד הסעד. ליד המחלקה לטיפול בילד ובנוער של משרד הסעד קיימת ועדה לבעיות אימוץ, שבה מיוצגים באי"כ הרשויות המקומיות ועובדי סעד המטפלים באימוץ הלכה למעשה, ואני גם המרכזת בוועדה זו.

ש. אולי תתארי לפנינו בקווים כלליים במה מתבטאת עבודתו של משרד הסעד ועבודתן של המחלקות הסוציאליות שליד הרשויות המקומיות בשטח אימוץ ילדים?

ת. את הטיפול באימוץ מסרנו לעיריות הגדולות ולמשרדים המחוזיים של משרד הסעד, ובכל מקום אחראי לכך רק איש אחד בלבד. אליו פונים האם או ההורים שהחליטו למסור את ילדיהם לאימוץ, והוא מטפל גם באנשים שברצונם לאמץ להם ילד. הוא מתאם את הילד למשפחה, ועליו לפקח על שלום הילד מרגע המסרו להורים מאמצים עד למתן צו-האימוץ הרשמי. באורח בלתי רשמי הוא מוסיף לפעמים לפעול גם לאחר-מכן כיועץ וכמדריך למשפחה. בכל בקשת אימוץ המובאת על ידי תושב שבמחוזו מופיע איש זה לפני בית המשפט ומחווה דעה בנוגע לאימוץ המוצע בה גם אם הוא לא טיפל בדבר מלכתחילה. ברוב המקרים צריכים השרותים הסוציאליים גם לדאוג לסידור הילד במוסד, או במשפחה אומנת פרטית, קודם למסירתו למשפחה מאמצת.

השתדלנו לרכז את הטיפול באימוץ בידי מספר אנשים מצומצם, כדי לאפשר התמחות בבעיות הכרוכות בכך. דבר זה ניתן לביצוע משום שמספר המקרים הוא קטן. בשנת 1951, למשל, מסרו השרותים הסוציאליים כ-66 ילדים לאימוץ, ובשנת 1952 כ-49 ילד. מלבד זאת ניתנו חוות-דעת לבתי משפט ב-80 בקשות אימוץ בשנת 1951, וב-85 בקשות בשנת 1952.

ש. מה הם הנימוקים הממריצים בדרך כלל זוגות לבקש להם ילדים לאימוץ?

ת. האנשים הפונים אלינו הם ברובם המכריע זוגות חשוכי ילדים, השואפים לילד שיהיה כאילו שלהם. זוגות אלה מרגישים שבלעדי ילד חייהם הם חסרי תוכן, ומשפחתם אינה שלמה.

לרוב נותנות הנשים, ביחוד, ביטוי נמרץ לרגש האמהי הפועם בקרבן דורש את פורקנו. הגבר, כידוע, חי חיים אקטיביים יותר, ואינו מרגיש שעה שעה ורגע רגע, כאשר תרגיש אשתו, את החסר לו. אולם לא אחת יקרה והתשוקה לילד גדולה אצל שני בני הזוג במידה שווה. על העובדת לקבוע בשיחה אתם אם אמנם מעוניינים שניהם בילד, ואם

שניהם חשים את מידת האחריות שהם מטילים על עצמם על-ידי אימוץ, ומהן התמורות שיחולל צעד זה בחייהם. לעתים רחוקות פונים בבקשה גם הורים ששכלו ילד, ואין להם עוד תקוה לגדל ילד משלהם. כאן על העובדת לשקול היטב, בין יתר השיקולים, אם לא יכביד זכרו של הנפטר יתר-על-המידה על המאומץ ויספן את רווחתו.

ש. מה הם סוגי המבקשים מבחינת מצבם המשפחתי (נשואים, רווקים, אלמנות וכו'), ארצות מוצאם (מזרח ומערב) והשתייכותם העדתית (אשכנזים, ספרדים וכו')?

ת. רוב הפונים הם זוגות נשואים. אך היו גם מקרים בודדים של פניות מצד רווקות. המבקשים הם בדרך כלל יוצאי ארצות אירופה ובני העדה האשכנזית. בשנת 1951 נמסרו על-ידי השרותים הסוציאליים 58 ילדים למשפחות אשכנזיות לעומת 8 ילדים שנמסרו למשפחות מעדות אחרות. בשנת 1952 הפרופורציה היא 47 ל-2. הפניות הן משכבות שונות ומכעלי כל המקצועות.

ש. האם אתם נותנים ילד לכל דורש?

ת. לא.

ש. מדוע לא?

ת. אין אנו יכולים לתת ילד לכל דורש משום שמספר המבקשים עולה בהרבה על מספר הילדים אשר ברשותנו. עובדה זו מצערת מאוד מנקודת ראותן של המשפחות המתגעגעות לילד, אך היא נותנת לנו את האפשרות לבחור ולברור את המשפחות המתאימות ביותר לילדים העומדים לאימוץ.

ש. כיצד אתם בוחרים בית מאמצים, כלומר, איך אתם מתאימים ילד לבית אב מסויים, ומהן התכונות שאתם מבקשים למצוא בזוגות הדורשים ילד לאימוץ?

ת. התכונות האישיות הנראות לנו כרצויות ביותר בהורים מאמצים הן: גישה טבעית ובלתי אמצעית לילד, היכולת להתמסר לזולת, לבביות ביחסים אישיים, נכונות נפשית לתת לילד להתפתח לפי קווי אישיותו ולקבלו כמות שהוא, על החיוב והשלילה שבו, בלי לכפות עליו איזו דמות אידיאלית מופשטת של ילד שתשמש לו מופת. אנשים הססנים, בקורתיים וזהירים יותר מדי, לא יהיו בדרך כלל הורים-מאמצים מוצלחים. בכל אימוץ סמונה מידה גדושה של סיכון, ואם אמנם גם הילד הטבעי עלול לצער ולאכזב הורים, אין להתעלם מכך, שאצל

הורים מאמצים יש פחות נכונות נפשית לשאת באכזבות ובכשלונות. ומה גם שאלה אינם מרגישים את עצמם אחראים לתכונותיו השליליות של הילד המאומץ, תכונות אשר הורים טבעיים אולי היו רואים בהן תוצאות של תורשה או תכונה משפחתית. לכן כה חשוב הדבר שהמאמצים לא יהיו דוגמתיים בדרישותיהם מאת הילד. התנאים היסודיים הדרושים בהורים מאמצים הם, שחיי הנשואין שלהם יהיו תקינים ומלאי הבנה הדדית, ושלא יהיו מעורערים על-ידי עקרותו של אחד מהם. מלבד זאת דרוש שמצבם החמרי יהיה יציב והכנסתם בטוחה, ושמצב בריאותם יהיה טוב.

ש. אילו מבקשים אתם דוחים לחלוטין, ומדוע?

ת. מתוך מה שאמרתי קודם-לכן יוצא, שאנו דוחים מבקשים אשר חיי המשפחה שלהם אינם יציבים, שמפאת גילם אינם נראים לנו כמתאימים (אנו מעדיפים בדרך כלל את הגילים 30—40), ושאינן מצב בריאותם מניח את הדעת, או שאינם נראים לנו כמתאימים בגלל אישיותם.

השיקול בדבר בחירת הורים מאמצים מבוסס על השיטות והאמצעים של עבודה סוציאלית מודרנית. אולם הנסיון והאינטואיציה של העובד ממלאים כאן תפקיד חשוב. לעתים קרובות נמסר הילד לאימוץ בהיותו בן חודשים מועטים בלבד. מתוך 49 ילדים שנמסרו לאימוץ בשנת 1952, למשל, היו 31 למטה מגיל שנה. אמנם גם בגיל זה כבר מתגלה במידת-מה טיפוס מסוים, אולם האפשרויות של התאמה מחושבת הן מוגבלות. אנו משתדלים למנוע חילופי צורה בולטים בין הילד לבין המאמצים. מתוך ידיעתנו את הרקע החברתי והתרבותי ואת התפתחותם השכלית של ההורים, או — יותר נכון — רק של האם, אנו משתדלים לא להכניס את הילד לסביבה שתצפה ממנו יותר ממה שלפי השערותנו הוא מסוגל לתת. כמו בכל דבר שאין סופו נראה מראש, יש בזאת, כמובן, מידה רבה של מקריות וספקולציה. חשיבות רבה אנו מיחסים לפגישה הראשונה בין הילד ובין המאמצים. לפעמים נוצר ביניהם קשר מידני. התינוק מגיב מיד ע"י חיוך, הושטת יד והבעת נחת-רוח כללית, והזוג מרגיש משיכה ספונטנית אליו. אולם יש גם מקרים של דחייה אינסטינקטיבית מידית. בין שני הקטבים הקיצוניים האלה קיימים גוונים שונים של משיכה רגשית ודחיה רגשית משני הצדדים. על העובד הסוציאלי לעמוד על המשמר ולראות כי אנשים לא יבחרו להם ילד „מאין-ברירה“, ובהעדר כל קשר חיובי ספונטני.

ש. מה הם סוגי הילדים המובאים לאימוץ, ומי הם האנשים המביאים אותם אליכם?

ת. רוב המועמדים לאימוץ, הבאים לידיעת השרות הסוציאלי הרשמי, הם ילדים שנולדו מחוץ לנשואין. אלה מופנים אלינו ע"י המוסדות הסוציאליים השונים, עבדות סוציאליות, אחיות של שירותי טיפת חלב, בתי חולים ורופאי נשים. הורים או אלמנים ואלמנות הפונים אלינו בבקשה לקחת מהם את ילדם לאימוץ הם אחוז קטן בעבודתנו. הסוג האחרון פונה אלינו ביחוד מפני מצוקה כלכלית. אמנם לרוב

נוסף גורם אחד פחות חשוב, כגון בשואים בלתי מאושרים. במקרים אלה מעוניינים לפעמים הפונים גם בתמורה כספית. לכן הם משתמשים גם בצנורות בלתי רשמיים, כגון מודעות בעתונות ומתווכים העושים מלאכתם בכסף. כאשר מתברר לנו שהמצוקה הכלכלית היא הגורמת להורים שיוציאו את ילדם לאימוץ, אנו נוהגים להושיט להם עזרה כלכלית או לסדר את ילדם במוסד מסויים לזמן מה. לדוגמה: זוג מטופל בשני ילדים פנה אלינו כאשר נולד לו ילד שלישי. הבעל נכה והאם היא המפרנסת היחידה. העלינו בחקירתנו כי בעצם אין ההורים רוצים להפרד מן התינוק, אך אין להם ברירה. לפיכך נתנו למשפחה תמיכה כלכלית זמן-מה, עד שהגיעה סבתא מחו"ל ושחררה את האם מעול הבית כדי לצאת לעבודה. מן הצד האחר טיפלנו במשפחת עולים שהיה לה ילד אחד ונולד לה ילד שני. ההורים, אנשים לא צעירים ביותר, עברו מחנות השמדה ונישאו זה לזו לאחר אבדן משפחותיהם. גם כאן האם היא המפרנסת העיקרית של המשפחה, אבל ראינו, כי מלבד המצב הכלכלי הבלתי יציב, יש כאן גורם מכריע נוסף שאין להתעלם ממנו: הנישואים לא עלו יפה. האשה התייחסה לבעלה בלזלזול וברחמים, ובילד השני ראתה רק נתון נוסף אשר יקשרנה למשפחה הבלתי רצויה לה. במקרה זה קיבלנו עלינו למסור את הילד לאימוץ.

רק לעתים רחוקות מאד מגיעות אלינו ידיעות על משפחות מטופלות בילדים הרבה, המבקשות למסור ילד, נאמר שמיני או תשיעי, לאימוץ. הסטטיסטיקה של שנת 1952 מראה כי באותה שנה נתחלקו הילדים, שנמסרו לאימוץ כדלקמן:

2 ילדים ממשפחות שלמות המטופלות בילדים הרבה;

10 ילדים ממשפחות הרוסות;

37 ילדים שנולדו מחוץ לנישואין או אסופים.

מבין הנשים הבלתי נשואות, המותרות על ידיהן משום שאין להן

אפשרות לתת להם בית ומשפחה, הרוב הגדול הן בחורות צעירות מחוסרות השכלה. אולם בתקופת העלייה ההמונית קרו גם מקרים של אלמנות צעירות או נשים מבוגרות יותר, שבדרך הארוכה לארץ נכנסו להריון, והילדים שנולדו לא היו רצויים להן.

ש. האם יקרה שאתם נדרשים לטפל בדבר עוד לפני שנולד הילד? לשון אחרת: האם אתם מטפלים לפעמים גם באם בעת הריונה? ואם כן, מה הם סוגי הנשים האלה?

ת. אנו מעוניינים בכך, שהטיפול באימוצו של הילד הנולד מחוץ לנישואין יתחיל עוד בתקופת הריונה של האם. לדבר זה יש חשיבות רבה לא רק מפני האפשרות לקבל ידיעות על הרקע של הורי הילד ועל אישיות האם, אלא גם כדי שנוכל להדריך אותה בהחלטתה הסופית על גורל הילד. נוסף לכך: בחורות אלה הן לרוב במצוקה כלכלית וחברתית, ועל העובדת הסוציאלית למצוא להן מקום-מקלט ולדאוג לצרכיהן עד לשעת הלידה.

ש. למי רבה הדרישה יותר: לילדים או לילדות?

ת. בפגישה הראשונה מביע לפעמים הזוג את משאלתו לילד או לילדה, אך לאחר שהם נוכחים לדעת כי מספר הילדים העומדים לאימוץ הוא מצומצם, אין הם עומדים על דרישתם.

ש. מלבד שאלת המין, האם מבקשים ההורים המאמצים תכונות מיוחדות בילד שהם אומרים לאמץ?

ת. כפי שכבר אמרתי, רוב הילדים הנמסרים לאימוץ הם תינוקות בגיל רך ביותר, לכן קשה לדבר על קווי אופי או על תכונות מיוחדות. על ההורים המאמצים לדעת כי כאן קיים סיכון מסויים. בילדים גדולים יותר ניתנת אפשרות רבה יותר של אבחנה והתאמה. אנו מנסים להתחשב בדרישות ההורים המאמצים בנוגע לגיל הילד, ולמצבו המשפחתי. לעתים קרובות באה דרישה לילד יתום מחשש שמא יתגלו ההורים הטבעיים ויפריעו את מהלך התפתחותו הנורמלית של הילד. אך כאן עלי לציין שוב, כי מחמת המחסור בילדים לא תמיד נוכל להענות לבקשות כאלה.

ש. חברי קיבוץ צעיר אחד כותבים: „לפני כמה שנים קלטנו למשקנו עולה חדשה עם תינוק כבן 10 חדשים. היא עלתה לארץ בלי בעל, ולא יכולנו (אף לא השתדלנו ביותר) לקבל פרטים על אבי הילד. האשה נתקבלה כמועמדת לחברתנו והילד הוכנס לבית הילדים בין יתר תינוקותינו. למרבה הצער נתגלה לאחר כמה חדשים שאותה חברה

לוקה בהתרופפות עצבים, ומצבה החרף עד כדי כך שנאלצנו בפקודת רופא לשלחה לבית חולי-רוח. הילד התפתח בחברת הילדים ונתקבל יפה בתוכה. בהעדר האם אימצה את הילד משפחה שהתמסרה לטיפולו ולחינוכו כנהוג אצלנו אחרי שעות החינוך המשותף. גם יתר חברי המשק נתקשרו אל הילד כאל יתר הילדים. עתה, אחרי שיקולים רבים, החליטה אותה משפחה לאמץ לה את הילד לצמיתות, ויש בדעתה לפנות אל בית המשפט ולקבל צו אימוץ חוקי. ברור שגם המשק עצמו תומך בכך.

כאן שואלים חברי המשק כמה שאלות משפטיות שאינן ענין לפרשה זו שבה אנו עוסקים עכשיו: אך השאלה אליך, מרת לייבוביץ, היא: מה יהיה יחס מחלקתכם במקרה כזה נוכח מצבה המיוחדת של האשה, אם הילד?

ת. לדעתי נקודת הכובד היא מצבה של האם. אם אמנם יקבעו הרופאים כי היא חשוכת-מרפא — אינני רואה כל מניעת לאימוצו של הילד. אולם אם יש סיכויים כי היא תבריא במרוצת הזמן, מתעוררות שתי בעיות קשות. בעית האם אשר תרצה להחזיר אליה את ילדה, ותעשה את הכול כדי למצוא; ובעית הילד אשר יסבול בלי כל ספק מהופעתה הפתאומית ומהתערבותה, אם תצליח לגלות את מקום המצוא. במקום שטובת הילד מתנגשת בזכותה הטבעית של האם אנו נוטים בדרך כלל, להכריע לטובת הילד. במקרה הנדון רצוי לדעת אם מסוגלת האם, מחוץ לשאלת מחלתה, לחנך את ילדה, ומה יהיה יחסה לילד לפני המחלה. אם התשובות על שאלות אלה הן חיוביות, ואם יש תקוה שהאם תבריא, הייתי אומרת שטרם הגיע הזמן לאמץ את הילד, ביחוד שהאימוץ החוקי לא ישנה בהרבה את פני הדברים במקרה מיוחד זה.

ש. מאזינה אחת כותבת: „ראיתי ילד כבן שנתיים באחת המעבדות בארץ ואני רוצה לאמצו. הורי הילד מסכימים לכך. אני ובעלי אין לנו ילדים. מה עלינו לעשות כדי לקבלו בדרך חוקית לביתנו ולמשפחתנו?”

ת. המוסדות המטפלים במסירת ילד לאימוץ הם: שלש העיריות הגדולות בארץ ושלושת המשרדים המחוזיים של משרד הסעד. על המשפחה לפנות לאחד המוסדות האלה שבמקום מגוריה. העובדת הסוציאלית של אותו מוסד תבדוק, כמובן, את הגורמים אשר הניעו את ההורים הטבעיים לוותר על ילדם לצמיתות, ותחקור אם הוגז המאמץ מתאים לתפקיד האימוץ. בדרך כלל אין זה רצוי שההורים הטבעיים

יכירו את ההורים המאמצים; לכן אנו מתנגדים לכך שבני זוג יחפשו להם ילדים במישרין, כפי שנעשה במקרה זה. גם ההורים המאמצים צריכים להיות מעוניינים שסוכנות מוסמכת תטפל בכל הבעיה, כדי לעזור להם בבחירת הילד המתאים, וכדי להגן עליהם מפני התערבותם של ההורים הטבעיים לאחר האימוץ.

ש. לפני זמן קצר עלה לארץ זוג מאחת מארצות הבלקן: הוא יהודי והיא נוצרייה. כאן נולד להם ילד, אך בשל השנאה והמחלוקת שגברו ביניהם, נפרדו זה מזו והחליטו למסור את הילד לאימוץ. הם מבקשים עצה כיצד לנהוג. אם הדבר יימסר למשרדכם או למחלקה הסוציאלית אשר במקום מגוריהם של בני הזוג, כיצד תיפתר השאלה לאור השוני בדתותיהם של הורי הילד?

ת. לא היינו מטפלים במסירת ילד זה לאימוץ, בלי לקבוע תחילה את הסכמתם של שני ההורים על הדת שבה יש לחנך את הילד. מן הראוי אף לברר לפי איזו דת התחנך הילד עד כה. אולם היינו רוצים לקבל פרטים נוספים על נסיבות המקרה לפני שנקוט צעדים מעשיים, כגון: מה הניע את שני הצדדים לוותר לחלוטין על הילד? האם ההחלטה היא פרי יאוש או תוצאת אדישות כלפי הילד? אצל מי נמצא הילד כעת? וכדומה.

אילו הגענו לידי מסקנה כי האימוץ הוא לטובת הילד, היינו מבקשים עצה בשאלת הדת מאנשי החוק והמשפט, לאור החוקים האישיים החלים על כל אחד מהצדדים; ואילו באנו גם כאן למבוי סתום, היינו מציעים את הברירה לפני ההורים: להגיע להסכם הדדי בשאלת הדת ולמסור את הילד לאימוץ, או לוותר על הרעיון כולו.

ש. מאזין אחד כותב אלי: „יש לי שלושה ילדים ואין ידי משגת לכלכלם ולחנכם. פניתי אל פקידי המחלקה הסוציאלית בעיר מגורי ובקשתי למסור להם את הילדים לאימוץ, אך הם לא שמו לב לבקשתי זו וענו לי: „עשה מה שאתה יכול“. ועתה אל מי אפנה? מצבי עכשיו כספינה בלב ים. שאלתי ובקשתי היא, כי תחוס עלי ועל ילדי ותסדר שיקבלום ויטפלו בהם. המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא“. השאלה היא: מה יש לך, מרת לייבוביץ, לומר על בקשה זו, ומה תשובה, מנקודת ראותה של עובדת סוציאלית, יש להשיב לאותו אב המבקש להפטר בהעלם אחד משלושת ילדיו?

ת. כבר ציינת, כי בענייני אימוץ יש לפנות לאחד ממשדרי הסעד המחוזיים, או לאחת משלוש העיריות הגדולות, אשר במקום

מגוריהם של המבקשים, אולם ידוע כי לא אחת באה פנייה מעין זו כאמצעי לחץ לקבלת עזרה כלכלית. לשכות הסעד ידן אמנם קצרה להושיט עזרה מספקת אף במקרים הקשים ביותר, אך מן הצד האחר אסור להשלים עם העובדה כי מצוקה כלכלית תכריח הורים לוותר על ילדיהם. הנסיון מלמד אותנו, כי הורים שהחליטו להפרד מילדיהם בלב כואב, ומתוך חרדה אמיתית לגורל הילד, משנים את החלטתם חיש מהר עם קבלת עזרה כלשהי, ותהיה עזרה זו סידור הילד במעון יום, או תמיכה כלכלית זמנית, או מתן הלבשה או כל תמיכה אחרת.

על בעיות אימוץ קשה לדבר בהכללות, ולקבוע הלכות בלי לדעת פרטים על הרקע האישי והסוציאלי האינדיבידואלי. במקרה הנדון יש צורך לדעת, למשל, מה יחסו של האב לילדיו בכלל, מה אומרת האם לבקשתו (מתוך השאלה לא ברור אם המדובר כאן באלמן או באיש נשוי), ואם ידועות לאיש התוצאות הנובעות ממסירת ילד לאימוץ. מכל מקום, אם רק מצוקה כלכלית אמיתית הניעה את האיש לדרוש מה שדרש, מצווה החברה להושיט לו עזרה לא על-ידי גזלת ילדיו ממנו. אולם אם רק נסיון של פריקת עול כאן, יהיה זה מסוכן מאד להענות לבקשה.

ש. אנו קוראים לעתים קרובות בעתונות, וביחוד בעתונות המופיעה בארץ בלשונות לועזיות, מודעות של הורים המבקשים למסור את ילדיהם לאימוץ, ומודעות של בני זוג המבקשים לאמץ ילדים. מה דעתך את על מודעות כאלה?

ת. ידועים לי רק מקרים מועטים של מודעות מסוג זה; אמנם שוללת אני לחלוטין עזרה זו של חיפוש ילד לאימוץ או הורים-מאמצים לילד. אחד התנאים להצלחת האימוץ הוא לנתק לחלוטין את הקשר שבין ההורים הטבעיים לבין ילדיהם ולהעלים מהם את מקום סידורם. יש למנוע בכל האמצעים את הופעתם הפתאומית של ההורים אחרי האימוץ, ותהיה הופעה זו מתוך חרטה אמיתית או מטעמי סחיטת כסף. דבר זה עלול לגרום לזעזוע נפשי קשה וצער רב גם לילד וגם למאמצים. על עיקרון זה קשה לשמור אם הדברים נעשים בדרך מודעות. במקרים אלה אין גם אפשרות להנחות את כל הצדדים בדרך הנכונה על-ידי בדיקה מוסמכת ואוביקטיבית. כי מי יערוב שהילד ימצא את המשפחה המתאימה לו? מי ידאג לבדיקה רפואית של המשפחה המאמצת והמשפחה הטבעית? הרי ההורים הטבעיים מסתפקים במקרים אלה

בתמורה כספית הגונה הניתנת להם ובהמלצה סתמית של צד שלישי מעוניין, כגון מתווך מקצועי או יידידו של אחד הצדדים, המעיד על מצבם הכלכלי הטוב של המאמצים או על עמדתם המכובדת בחברה. דברים אלה אינם ערובה מספקת לכך, שהילד אמנם ימצא לו בית טוב והורים מסורים. ההורים הטבעיים העושים צעד פזיז, עלולים להתחרט עליו כל ימי חייהם. ומי ידאג לילד אם מסיבה בלתי צפויה מראש, כגון מחלת המאמצים או התרת קשר הנישואין ביניהם, לא יאושר האימוץ רשמית, או שהמאמצים יחזרו בהם ולא ירצו להגיש בקשה לאימוץ רשמי, אם בגלל אכזבתם מן הילד, ואם מחמת שהילד חלה בינתיים במחלה כרונית וכדומה? רק סוכנות רשמית שאינה צד מעוניין בדבר, וששלום הילד הוא קו מנחה בעבודתה, רק היא יכולה להקטין את מידת הסיכון והמקרייות שבדבר. רק סוכנות כזאת יכולה לעקוב אחרי המשפחה החדשה בתקופה שבין מסירת הילד לבין הגשת הבקשה לבית המשפט. אין זה מספיק לערוך חקירה ולדרוש דו"ח מעובדת סוציאלית ברגע האחרון ממש, בשעת בירור בקשת האימוץ. לאחר שהילד כבר נמצא תקופה ארוכה במשפחתו החדשה, נוטה העובדת הסוציאלית לראות את הצדדים החיוביים גם אם לדעתה אין הכל כשורה.

ש. בארצות אחרות, ביחוד באמריקה, קיים „שוק שחור“ לילדי אימוצים. מה המצב כאן בארץ בשטח זה, והאם אין את סבורה כי גם כאן ילך ה„שוק השחור“ ויפרח נוכח הקשיים העומדים בדרכם של בני זוג הנכספים לאמץ להם ילד?

ת. „שוק שחור“ מעין זה, כלומר, מסירת ילד לאימוץ בלי חקירה ובדיקה מוסמכת, היה תמיד קיים בארצנו. בימי ממשלת המנדט נמסרו ע"י העובדים בבתי-חולים הממשלתיים כמה מילדי היהודים למשפחות מדתות שונות. כיום אין ה„שוק השחור“ נפוץ ביותר אצלנו, אם נרון לפי המקרים המגיעים לבתי המשפט בארץ למתן צו אימוץ חוקי. אולם אין להתעלם מכך, שקיימים מקרים שבהם אין המאמצים מבקשים אישור חוקי לאימוצם המעשי או פונים לבתי-דין רבניים, שבהם עדיין אין נוהגים לדרוש חוות דעת מוסמכת לפני מתן הצו. לכן גם לא ידועה לנו הצורה שבה נעשית מסירת ילדים במקרים אלה. יש להניח כי רוב רובם של אלה שייך לסוג ה„שוק השחור“, בלי כל ספק, גדול הקפו של „שוק“ זה בגלל הקושי בקבלת ילד, וגם בגלל התרבות המקרים שבהם מחליטים הורים טבעיים למסור את ילדיהם לאימוץ. במידה שרעיון

האימוץ נעשה מקובל יותר בעם, גדלה והולכת הסכנה של טיפול נפסד בו, רק חוק מפורש ומדוקדק יכול לעכב התפתחות זו. ש. זוג תיירים, בעל ואשתו, פנו אלי במכתב, כנראה לפי עצת אחד המאזינים, וביקשו ממני „להמציא“ להם ילד וילדה לאימוץ. העברתי את המכתב למוסד המתאים, אך מה דעתך את על אימוצים לבני-חוץ-לארץ?

ת. עמדת ועמדת כל הגורמים הרשמיים המטפלים בדבר היא ברורה ואינה משתמעת לשתי פנים. גם בלי לנגוע בנימוק הלאומי ובאבסורד שבהוצאת ילדים מישראל, בזמן שנעשים כל המאמצים להעלות יהודים לארץ, אנו מצווים לדאוג קודם לכול לאותן המשפחות הישראליות הרבות המהכות זה שנים, כי יינתן להן ילד לאימוץ.

ש. כידוע לך אין בישראל חוק אימוץ ילדים. כיצד משפיע הדבר על עבודתה של העובדת הסוציאלית ועל המצב הסוציאלי בשטח המשפחה וה„שוק השחור“ במסחר ילדים?

ת. כפי שצינתי מקודם אמנם קיים הסדר שלפיו אין בית המשפט נותן צו אימוץ אלא אחרי קבלת חוות-דעת מאת קצין סעד. נוצרה גם מסורת מסויימת בעניני נוהל. אולם העדר חוק מטריאלי מביא לכך שהדרישות והתפיסות בקשר למוסד זה של האימוץ שונות אצל שופטים שונים. דבר זה מקשה מאד על המטפלים באימוץ. יש כמה בעיות המכבידות במיוחד על העובדים הסוציאליים; למשל: באיזו צורה יש לקבל את הסכמתם של ההורים הטבעיים לאימוץ? מתי מותר לוותר על הסכמה זו? מהן הזכויות של הילד המאומץ? שאלת שינוי השם וכד'. עלינו לדאוג לא רק לכך שיוחק חוק מטריאלי מפורש, כי אם גם שהחוק יכלול את העקרונות הנראים לנו חשובים ביותר לטובת הילד ולטובת המשפחה המאמצת. ביחוד אסור להשאיר בלי פתרון את הבעיה של מסירת ילד לאימוץ בדרכים בלתי-כשרות. מן ההכרח כי החוק יעניק את הסמכות לטפל בזאת לסוכנויות מוכרות בלבד. זהו הצעד הראשון והמכריע בכל תהליך האימוץ. אנשי נסיון מארצות הברית סיפרו לנו ששם משלמים כעת מחיר גבוה בגלל העדר הסדר חוקי בשאלה זו. המסחר בילדים פורח שם למרות קיומו של חוק אימוץ.

ש. מה עשה משרדכם כדי לשפר את המצב מבחינת התחיקה הסוציאלית?

ת. מיד עם קום המדינה התחיל משרד הסעד לערר את הגורמים המעוניינים בדבר, במגמה ליזום ולקדם חוק אימוץ. אני בטוחה בכך,

שהדרישות הבלתי פוסקות של משרדנו ושל השופטים ועורכי הדין המטפלים במיוחד בבעיה זו, היו הגורם העיקרי לכך, שמשרד המשפטים עיבד הצעת חוק אימוץ. הצעה זו נידונה בוועדה המיעצת לחוקי ילדים ונוער שעל יד משרד המשפטים, שבה נוטל משרדנו חלק פעיל. גם הוועדה המורכבת מב"כ הגורמים המטפלים באימוץ דגה בהצעת החוק ככובד ראש והעירה את הערותיה למשרד המשפטים.

ש. מאזין אחד מרחובות שואל: „בין שופטים ומחנכים מקובלת הדעה, כי ברבות הימים יש לגלות לילד המאומץ את מקור מחצבתו, כדי למנוע ממנו זעזוע נפשי בהודע לו האמת באורח פתאומי מפי אחרים, אולם נימוק זה אמור במקרים סוציאליים כשרים או במקרים משפחתיים רגילים. אך מה הדין אם הילד אינו „כשר“, כלומר, שאמו ילדה אותו מחוץ לנישואין, והשם „ממזר“ מקובל בשבילו בפי הבריות. האם אפשר לגלות את האמת לנפש עלובה כזאת? וכיצד אפשר להמיט חרפה על הילד או על המבוגר ולהחריב עליהם את עולמם?“

ת. גם אנו דורשים מכל משפחה מאמצת לגלות לילד בגיל רך את דבר אימוצו. אמנם אין פירוש הדבר שיש לגלות לו מיד את כל הפרטים הידועים למאמצים על מקור מחצבתו. אנו נוהגים לרוב לא למסור גם למשפחה המאמצת פרטים יתירים העלולים להביא לידי זהוי המשפחה הטבעית. אנו מוסרים בקווים כלליים רק מה שידוע לנו על מוצאו של הילד, על אישיות ההורים ועל נסיבות הימסרו לאימוץ. יש להעמיד לפני הילד באור חיובי את עובדת מסירתו לאימוץ ע"י האם או ההורים, ולהטעים כי דבר זה נעשה מתוך דאגה לעתידו ומחוסר אפשרות לטפל בו. אין צורך להרבות בפרטים. אמנם בגיל מבוגר יותר, אם הילד ידרוש פרטים נוספים, אפשר להסביר לו כי אמו הוונחה על ידי אביו, בלי להזכיר במפורש שהוא נולד מחוץ לנישואין, מקרים כאלה ידועים לרוב ילדי הארץ מנסיונם בחיים, ואין הם רואים בכך בושה מיוחדת. עם התבגרותו המוחלטת, ובמקרה שהשאלה לא תתן לו מנוח, יש לגלות לו את כל הפרטים הידועים. אבל גם הוראה זו אינה עשויה לשמש אלא קו מנחה. מקרה מקרה ונסיבותיו המיוחדות, ואין ללמוד גזרה שווה ממקרה אחד על חברו.

ש. ולבסוף: מה דעתך את על המוסד הזה של אימוץ ילדים במדינה דמוקרטית נאורה, והאם ידועות לך תוצאות אימוצים שנעשו בארץ, כלומר: האם הצליחו או לא?

ת. נראה לי, כי המוסד של אימוץ לפי תפיסתנו המודרנית, השמה

את הדגש בשלום הילד, הוא הפתרון הרצוי ביותר לילד נטולי בית ומשפחה, ומן הראוי להחזיר ללב הקהל הרחב את הכרת הטובה הצומחת ממנו לילד ולמשפחת המאמצים גם יחד. גישה גלויה יותר למוסד זה היתה מפזרת את אווירת הסודיות והנסתציה האופפת את הבעיה כולה. הסדרמה קיים בשטח זה רק שנים מועטות, וכיוון שרוב הילדים נמסרים לאימוץ בגיל רך ביותר, עדיין קשה לדבר על הצלחה או על כשלון. בעיות חנוכיות עלולות להתגלות במיוחד בגיל הבגרות. מידיעתנו המקרית על אימוצים שנעשו לפני כן, ומנסיוננו הקצר, מסתבר כי רוב הסידורים שעשינו עלו יפה גם לגבי הילד וגם לגבי משפחת המאמצים.

אולם ברצוני לציין אף כמה מקרים שנגמרו בכשלון: זוג אחד נפרד לאחר שאימץ לו ילד. אמנם האב המאמץ היה מעונין בו גם לאחר מכן, אך הוא לא יכול היה ליצור לו בית משפחה. לפיכך נאלצנו להכניסו למוסד. דבר זה מוכיח כמה חשוב לבדוק בדיוק קפדנית את יחסי המשפחה לפני מסירת הילד לאימוץ.

היה ילד שתכונותיו האישיות וחיצוניותו הרחיקו ממנו את האם המאמצת ומנעו אותה מלהתקשר אליו. בתגובה לכך הופיעו אצל הילד סימני עוובה והפרעות נפשיות. יש להניח, כי הכשלון היה גם תוצאה של הבדלי עדה בולטים, שלא אפשרו את קליטת הילד בסביבתו החדשה. ילדה יתומה אחת, עולמה נהרס עליה שנית, בהלקח ממנה בגיל צעיר הוריה המאמצים.

ילד מאומץ אחד לא יכול היה, בגלל התפתחותו השכלית, לספק את הדרישות המופרזות של הוריו המאמצים. אלה סבלו מכך שאין הוא מתבלט בהישגיו הרוחניים, ודיכאו את רוחו ביודעין ובלא יודעין.

גם במשפחה טבעית נוצרים לפעמים קשיים חינוכיים ותסביכים שונים מעין אלה שציינתי. אך אין זה פוטר אותנו, כמובן, מזהירות מכסימלית ומשיקולים קפדניים בעניין התאמתו האפשרית של הילד למשפחה זו או אחרת. כי זאת יש לדעת: יצירת יחסים בין הורים ובין ילדים שלא בדרך טבעית מטילה על המטפלים בכך אחריות כבדה מאד, משום שהיא עלולה לעורר בעיות נפשיות שאינן קיימות במשפחה טבעית. אך יחד עם זאת ברצוני לחזור ולהדגיש מה גדולים האושר והדוות החיים שהאימוץ מביא להורים המאמצים ולילדים המאומצים גם יחד. ברובם המכריע של המקרים נוצר במרוצת הזמן קשר טבעי, שאינו שונה מקרבת דם.

נספחים

א. פסקי-דין

ב. הצעת חוק אימוץ ילדים

א. פסקי דין

1. מהות האימוץ ותוצאותיו:

עקרונות כלליים

תיק אזרחי 85/49.

בענין בקשה לאימוץ הקטנה ד. ר.

המבקשים: (1) ד. א. (2) פ. א.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב, פסקים א/ 343)

פסקי דין

השופט קיסטר:

1. זוהי בקשה לאימוץ ילדה.

המבקשים הם בעל ואשה, יהודים תושבי הארץ ואזרחיה; הם נשואים משנת 1934 וילדים אין להם... ברצון המבקשים לקחת להם לבת ילדה יתומה, יהודיה, ילידת פולין, שהוריה, תושבי פולין, וכנראה גם אזרחי פולין, נספו בפעולות ההשמדה שנעשו ע"י הגרמנים ביהודי פולין. קרובה אחת של אם הילדה עשתה במסירות נפש להצלת הילדה והצליחה להצילה. במשך איזה זמן הסתירה את הילדה במנזר ואח"כ הוציאה אותה מן המנזר והתכתבה עם המבקשים, כי המבקשת 2 היא קרובתה, ובקשה מהם שיקבלו את הילדה שתהיה להם כבת, והקרובה הזאת שלחה אליהם את הילדה ארצה בשנת 1947. המבקשים קבלו את הילדה, התקשרו לילדה ונוהגים בה כאילו היתה בתם, וגם הילדה התקשרה אליהם ומאושרה אצלם.

2. כעת פונים המבקשים לבית משפט זה ומבקשים כדלקמן: —

(א) „כי כב' בית המשפט יואיל לתת צו המרשה להם לאמץ את הקטנה ד. ר. באופן המקנה לה את הזכויות של בת שנולדה בנשואים חוקיים, לרבות זכויות ירושה;

(ב) וכי הצו האמור יקבע כי הקטנה ד. ר. תכונה ד. א., בתם של

ד. ופ. א. וכי פנקס רישום האוכלוסיה וכל יתר חמסמכים יתקנו בהתאם לכך".

3. שמעתי את המבקשים עצמם, שהצהירו בשבועה. קראתי את המכתבים שנתקבלו מקרוביהם בפולין על הילדה הנ"ל ומשפחתה ועל קורות חייה. שמעתי את עדותו של עו"ד ספיר שנתמנה כאפוטרופוס על הילדה לצורך שמיעת משפט זה, והוא מכיר את המבקשת 2 עוד מחוץ לארץ; ועל פי כל הנ"ל קבעתי את העובדות שפרטתין לעיל. ראיתי גם את הילדה הנראית טוב מאוד ומבינה את בקשת המבקשים ושמהם שהמבקשים לקחו אותה לבת. במשפט הופיע גם ב"כ היועץ המשפטי שחקר את העדים, ובקש לברר מהו החוק שיש לנהוג על פיו, ולהחליט לפי החוק.

שמעתי את עדותו של עו"ד מובשוביץ כמומחה לחוק פולני, והוא העיד על הוראות החוק הפולני בנוגע לאימוץ ילדים, אבל הוא לא היה יכול בישיבת בית המשפט להגיד מהן ההוראות של החוק הבינלאומי הפרטי הפולני בנוגע לאימוצים.

4. היות וחוקי הראיות האנגליים חלים רק בחוקף סעיף 46 מדבר המלך במועצתו. לכן במקרה שאין הוראות החוק האנגלי מתאימות למציאות ארצנו אין חובה לנהוג על פיהן. אני מוצא שבנוגע להוכחת חוקי מדינה זרה אין חובה לשמוע מומחים דוקא, אם הצדדים אינם דורשים זאת. כשלוש פונה אפשר לברר את החוק הזר בדרך יותר פשוטה ולא פחות בטוחה מאשר עדות מומחה, וביחוד שחלק גדול של השופטים בארץ קבל השכלה משפטית בארצות זרות, ואחרי שגם אנגליה היא כיום ארץ זרה אפשר להגיד כי רוב הגדול של השופטים קבלו את השכלתם המשפטית בארצות זרות, דבר שבאנגליה הוא בלתי שכיח.

בהתאם להסכמת הצדדים במשפט, ובהסתמכי על ידיעותי המוסמכות בחוק הפולני, עינית בעצמי בחוק הבינלאומי הפרטי משנת 1926, שהוא בחוקף בפולין עד היום, ומצאתי שסעיף 23 מאותו החוק קובע שבמקרה והמאמצים הם בעלי אורחות אחרת מאשר המאומץ יש לנהוג לפי חוקי הארץ שהמאמצים הם אזרחיה.

5. לפי החוק הזה איפוא יש לנהוג על פי החוק האישי של המבקשים, היינו, המשפט העברי. לכל היותר אפשר להשתמש בחוק הפולני לשם בירור השאלה אם הילדה נתנה לאימוץ בכלל, היינו, בנוגע לכשרות הצדדים, ולפי חוקי פולין אפשר לאמץ ילדה כזאת בהסכמת נציגה החוקי. לילדה היה נציג חוקי שנתמנה ע"י בית משפט, ד"ר ספיר, והוא הסכים לאימוץ.

השאלה היא, איפוא, כעת אם לפי חוק המצב האישי של המבקשים,

היינו, לפי דיני התורה, קיים מוסד של אימוץ ילדים, ומהן ההוראות בנוגע לאימוץ.

6. אמנם בשולחן ערוך אין פרק מיוחד על אימוץ ילדים, ובכלל במלה "אמוץ" משתמשים רק בזמן האחרון. רק בתקנות הדיון של הרבנות הראשית משנת תש"ג משתמשים במלה זאת, ובשנות תש"ד-תש"ו יצא ספר של כב' הרב הראשי עזיאל, "שערי עזיאל", ובו פרק על אימוץ קטנים. אבל מעיון בתלמוד ופוסקים אפשר לראות כי לא היה זה דבר בלתי שכיח שמישהו גדל יתום ולקח אותו לו לבן (או לבת). אולם לא השתמשו במלה אימוץ, והדברים בקשר ליחס של ההורים המאמצים לילדים מאומצים אפשר למצוא במקומות שונים.

7. בתלמוד (סנהדרין דף י"ט עמוד ב' ומגילה י"ג) נאמר, שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. והמהרש"א מציין בפירושו לדף י"ט בסנהדרין שהדברים הנ"ל בתלמוד אמורים לאו דוקא ביתום. הכלל הזה, שכל המגדל יתום (או ילד אחר) בתוך ביתו כאילו ילדו, הוא בעל ערך מוסרי בעיקר, אבל הוא משמש יסוד ליחסים משפטיים הנוצרים כתוצאה מן הקשר הנפשי בין המגדל ובין הילד.

המבקשים התקשרו עם הילדה ורוצים להעניק לה את כל הזכויות כאילו היתה בתם, וביחוד שאין להם ילדים טבעיים. ואברר בנוגע לכל זכות וזכות עד כמה אפשר להעניק.

8. בנוגע לכלכלה, פרנסה, חינוך וכד' שיש לבת: מה שהמאמצים הוציאו לפרנסת הילדה עד כה הרי לא יוכלו לדרוש בחזרה. כי ההנחה היא שמה שעשו עשו, כפי שנקרא בספרות המסורתית בהתכוונם למצוה. ובנוגע להבא קבלו על עצמם בפני בית המשפט לכלכל את הילדה ולפרנסה עד שתעמוד ברשות עצמה ולהעניק לה כל זכויות של בת, וזה מבלי לקבל עבור זה כל תשלום או תמורה. להתחייבות זאת ישנו תוקף חוקי. (חושן משפט סימן ס' ו"שערי עזיאל" שער ל"ט). כך כמובן זה קבלו המאמצים כלפי הילדה חובות כמו שישנם להורים כלפי ילדה שגולדה להם.

9. בנוגע לשם הילד המאומץ. אין כל מניעה שהבת המאומצת תכונה כבת של המאמצים, וזה לא רק בפניה אישית, בין הילדה ובין המאמצים, אלא גם כלפי חוץ ובמסמכים שיש להם חשיבות משפטית ותוקף משפטי (חושן משפט סוף סימן מ"ב הרמ"א, ותשובות ה"חם סופר" לחלק אה"ע, תשובה ע"ז). בתשובה הנ"ל של החתם סופר נאמר אפילו בנוגע למקרה שאיש בשם אליהו גדל ילד ששמו אברהם, ואברהם זה נקרא גם לתורה בשם "אברהם בן אליהו", שאין לראות בזה שום מיוחד, כי המגדל יתום ויתומה כאילו ילדו.

9) (פל"ר 748), ולנהוג במאומץ גם בנוגע לירושת "מירי" כאילו נולד מן המאמצים.

11. בנוגע לתיקון פנקס רישום אוכלוסיה עלי לציין, כי אמנם רצוי מצד אחד שהאימוץ ירשם שלא יהיה הפרש בין השם שהילדה משתמשת ובין פנקס הרישום, ושיהיה רשום בתעודה כלפי חוץ שהמאמצים הם כהוריה. אבל מאידך גיסא יש לציין, כי על ידי האימוץ אין הילדה מפסידה את הקשר המשפחתי עם משפחתה הטבעית, וזה לא רק לפי המשפט העברי, אלא גם לפי החוק הפולני. ולפי החוקים האלה היא יורשת את קרוביה הטבעיים, ויתכן גם שיש לה זכויות לרכוש לפי ירושה אחרי הוריה וקרוביה בפולין. ולכן אין להשימד את הרישום המקורי.

גם בקשר להיתון של הילד המאומץ, כשיתבגר, חשוב מאד שישארו הרישומים על מוצאו בקשר לאיסורי חיתון בין קרובים שונים, איסורים המוכרים לא רק אצל היהודים, נוסף לכך, לפעמים חשוב לברר אם המאומץ הוא ממשפחת כהנים או לויים וכו'.

אחרי שמצאתי שלטובת הילדה יהיה לאשר את האימוץ. שהמבקשים אמצו את הילדה ד. ר. להם לבת, אני מוציא בזה את הצו דלקמן:

- (א) בית המשפט מרשה למבקשים לאמץ את הקטנה ד. ר. להם לבת.
(ב) לקטנה הנ"ל תהינה כלפי המבקשים כל הזכויות שישנן לבת כלפי הוריה, כגון כלכלה, פרנסה, חינוך, עד הזמן שתעמוד ברשות עצמה, וכמו כן תהיה לקטנה הנ"ל זכות לירושה, ליטול בעזובנות המאמצים כאילו היתה בתם שנולדה להם.
(ג) המבקש ד. א. יהיה מיצג את הקטנה כל זמן שהיא קטנה במובן החוק באותו אופן שאב מיצג את בתו.
(ד) הקטנה הנ"ל תכונה מהיום ד. א. בתם של ד. ר. ופ. א.
(ה) המבקשים יוכלו לפנות למשרדי הממשלה המנהלים את פנקסי רישום התושבים בבקשת רישום שינוי שם הקטנה ולציון צו האימוץ הזה בפנקס רישום התושבים.
ניתן היום, א' ניסן, תש"ט (31.3.49)

בשם הבקשים: הופמן א.

בשם היועץ המשפטי: הגב' אוטמדרובסקי.

(הערה: ראה גם תיק אזרחי 257/48, חיפה, להלן עמ' 190; תיק אישות 236/53, חיפה, להלן עמ' 200, ותיק אישות 366/51, חיפה, להלן עמ' 220.

לכן אין מניעה לשינוי שם הילדה כמבוקש. בנוגע לשם פרטי אני מציינן כי לפי המכתבים שם הילדה הוא "דנושה" שזה שם פולני ולא יהודי, ובודאי זה לא היה השם האמיתי של הילדה שניתן לה כוונת לידה אלא כשם חבה שכך היו מכנים את הילדה.

10. בנוגע לזכויות ירושה, אמנם לפי דיני התורה יורשים רק קרובים טבעיים, היינו, ילדים, אח"כ הורים ואחים וכו'. אבל כפי שנאמר בתשובה הנ"ל של החתם סופר בנוגע ליחס אב לבן חורג, ואפשר שגוה לו יותר שיירש בן אשתו האהוב את נכסיו מאשר יירשו אחיו וקרוביו, ומעשים בכל יום ויום יוכיחו¹, ואותו הדבר אפשר להגדיר לא רק בבן חורג אלא בבן מאומץ אחר. אבל לשם כך ישנו צורך באקט פורמלי מיוחד (הושן משפט רפ"א סעיפים ה' ו' ושערי עזריאל חלק ב', שער ל"ט, פרק א').

שאלתי את עצתו של כב' הרב הראשי לתל-אביב הגר"א אונטרמן, והוא ערך נוסח של מסמך בכיוון זה, ולפי הצעתי חתמו המבקשים על המסמך האמור שהוא בנוסח דלקמן:

"אני הח"מ, בבואי לאמץ את הילדה ד. ר. לי לבת, הנני מודה בהודאה גמורה בפניי ביי"ד חשוב זה כי הקניתי לילדה המאומצת בקנין גמור חלק מהנכסים שלי בתורת מתנה למן היום אשר בית המשפט יחליט על אימוצה ולאחר מיתתי. חלק זה יהי שוה לחלק שהיה מגיע לירושת בן הנולד לי מכל נכסי שיש לי בכל מקום. וכמו כן אני מתחייב(ת) עכשיו בשעבוד הגוף ובחייוב גמור להקנות לה חלק כזה גם בכל הנכסים שיתוספו לי אח"כ תיכף כשיבואו לידי עד אשר יגיע חלק המתנה שאני נותן(ת) לה לחלק שלם של בן הנולד לי כשבא לירוש אותי, ואני מודה בהודאה גמורה שכל זה נעשה בקנין גמור באופן היותר מועיל בלי שום תנאי, אלא שאני משאיר(ה) לעצמי את הזכות למכור ולתת במתנה במשך כל ימי חיי כפי מה שארצה, וגם לעשות צוואה כרצוני מבלי שתוכל הבת המאומצת לעכב על ידי...".

ולכן יש להחליט בנוגע לזכויות ירושה של הילדה בהתאם לבקשה. וזה לפי דעתי לא רק בנוגע לנכסי מולק אלא גם בנוגע לנכסי מירי, וזה היות והמגדל יתום כאילו ילדו, ולכן יכול הוא להחשב כילדם של המאמצים ככוונים שונים, ואם ההורים המאמצים מסכימים באופן מפורש שהמאומץ שמגדלים אותו יטול חלק בעזובנותיהם כאילו ילד שנולד להם, הרי יש לנהוג לפי הכללים אשר בפסק הדין בבית המשפט העליון ע. א. 208/42¹

¹ ר' להלן עמ' 238.

הפורמלי של ההוכחות. לכן אני מתחשב בתעודת הלידה אשר הוצגה בפני ובה נאמר כי נתינות האב ש. כ. היא מצרית, אם כי לפי חומרת דיני ההוכחות היה אולי נחוץ איזה אשור פורמלי. נוסף של החתימה על תעודה זו. התעודה נראית לי כשרה בתור העתק רשמי של הרשום בפנקסי עיריית אלכסנדריה והיא נושאת עליה את חותמת העירייה הזאת. על כל פנים, לפי הוראות הפקודה מס' 3 משנת 1947 נראה לי שהעתקה זו ממלאת אחרי דרישות חוק ההוכחות. אם כן הוא הדבר — קיימות שתי אפשרויות: או שהילדה הזאת היא מצרית או שהיא מחוסרת נתינות, כי אין כל סימן לכך שהיא רכשה איזו נתינות אחרת (היא נולדה במצרים, ובשנת 1945 באה ארצה יחד עם אמה). בשני המקרים האלה נחתכים עניני המעמד האישי שלה על פי דיני ישראל (ראה הצהרת כב' הרב אוהנה אשר הוגשה בחיק זה).

3. בדבר המשפט העברי העיד בפני כב' הרב רודנר, כי האמוץ אינו משנה את הסטטוס של הילד שנוי יסודי, אלא זוהי יותר התחייבות של המאמץ למלא כלפי הילדה את כל חובות האב. הילדה נשארת בכל זאת ברשות האם, אשר רשאית לבטל את שטר האמוץ, אם יש נמוקים מספיקים לכך. האמוץ נעשה על פי הסכמת המאמץ עם אם הילדה, ובית המשפט מאשר את ההסכם הזה כדי להוסיף לו תוקף.

4. היות ואני משוכנע שהאמוץ המוצע הוא לטובת הילדה, ותנאי הסכם האמוץ מוצג א' מתקבלים על דעתו, הנני מחליט לאשר את ההסכם הזה, ושהילדה ת. כ. תאומץ על ידי המבקש ב. ר. בהתאם לדיני ישראל. ניתן היום, כב' בשבט תש"ט (21.2.49).

2. אימוץ קטינים

(א) תחולת המשפט האישי.

חיק אורחי 207/48

בענין אמוץ הילדה ת. כ.

המבקש: ב. ר.

(בית המשפט המחוזי, חיפה)

פסק הדין

השופט לנדוי:

1. זוהי בקשתו של ב. ר. שהילדה ת. כ. תאומץ על ידו בתור בתו. הורי הילדה הם ה' ש. כ. וגב' פ. ר. אשת המבקש, אשר היתה מקודם נשואה לה' כ. הנ"ל ונפרדה ממנו בגט פטורין בשנת 1945. הילדה הנ"ל נולדה בשנת 1944 באלכסנדריה. בהסכם הגרושין אשר נעשה בפני הרבנות באלכסנדריה ותר ה' כ. לגמרי על הילדה הנ"ל והסכים שהיא תשאר ברשות אמה, ומאז נמצאת הילדה בפועל ברשות אמה, היא אשת המבקש. המבקש ואשתו חתמו על הסכם האמוץ מוצג א', ובקשת המבקש היא שבית המשפט יאשר את ההסכם הזה, בהתאם לדיני ישראל.
2. לעצם הענין אין כל ספק שהאמוץ המוצע הוא לטובת הילדה הזאת, כי בזה תובטח כלכלתה עד שתגדל. כאשר לצד המשפטי, טען ד"ר קרלבוך המופיע בשם היועץ המשפטי בצדק, שקובעת נתינות הילדה, היות ואמוץ הוא ענין של המצב האישי הנחתך על פי החוק הלאומי של הצד המעוניין. יש קושי ידוע בקביעת נתינות הילדה, בעיקר מפני שהקשר עם מצרים הופסק מסבת המלחמה. מאותה הסבה אינני מוצא לנכון להחמיר בנוגע לצד

בענין אימוץ הקטנה מ. כ.

המבקשים: (1) י. ע. (2) ע. ע.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב. פסקים א/ 352)

פסק-דין

השופט שורצמן:

זוהי בקשה שהמבקשים י. ע. וע. ע. הגישו למתן צו בדבר אימוץ הילדה מ. כ. ככתם. היועץ המשפטי ראה בבקשה זו דבר שהצבור מעונין בו והופיע על ידי ב"כ עו"ד קאופמן שהשתתף בבירור.

הוריה הטבעיים של הילדה חיים, ואמה היא אחות המבקש. הבקשה נתמכה על ידי הורי הילדה.

לבקשת ב"כ היועץ המשפטי נחקרו הורי הילדה והמבקשים, ומעדותם ברור לבית המשפט כי הבקשה הוגשה בתום לב וכי האימוץ יהיה לטובת הילדה. הוריה הטבעיים של הילדה מטופלים בילדים וחיים בדתקות, בעוד שהמבקשים הם חשוכי ילדים ומצבם הכלכלי טוב בהרבה ממצבם של הורי הילדה. חוץ מזה הילדה שהיא כעת בת 5½ שנים בערך, מוחזקת ומתחנכת מאז היותה בת שנה בערך על ידי המבקשים ומקבלת אצלם טיפול של אהבה ומסירות כטיפול הורים בבתם הטבעית. אין על כן כל ספק, כפי שאמרתי לעיל, שהאימוץ יהיה לטובת הילדה.

לאחר שנגמרה גבית העדות הופיע פרקליט המדינה ונתן לבית המשפט סקירה ממצה ומלאה ענין על המצב המשפטי של השאלה.

תמצית דבריו שבית המשפט מקבלם היא, שאימוץ קטנים הוא ענין שבגדר המצב האישי, וכי המשפט האישי החל הוא המשפט האישי של המאומץ. באין טענה או הוכחה על נתינותו הזרה של המאומץ יש לחשבו כנתין ישראל, ולכן המשפט החל כאן הוא משפט ישראל. גם אילו היה חל כאן איוה משפט זר, הרי כל זמן שלא הוכח מהו אותו משפט זר, ההשערה המשפטית היא כי הוא זהה עם המשפט המקומי, וכך אנו באים שוב אל משפט ישראל.

משפט ישראל בנידון זה, לגבי ילדה יהודיה, הוא המשפט העברי כפי שהוכר בבתי הדין הרבניים, וברור עתה שמשפט זה מכיר במוסד המשפטי של אימוץ קטנים בהיקף רחב מאד, פרט לענין הירושה, היינו, שלפי משפט זה אין המאומץ מקבל זכות ירושה בנכסי המאמצים ואינו מפסיד את זכות הירושה לגבי הוריו הטבעיים.

בסוף דבריו טען פרקליט המדינה כי בית המשפט אינו צריך לכלול בצו, מה שהיו רגילים לכלול עד עתה, הוראה בדבר תיקון פנקס הלידה. אני מקבל טענה זו כי פנקס הלידה תפקידו לרשום עובדות, והעובדה שהילדה נולדה להוריה הטבעיים אינה משתנית ע"י האימוץ.

על יסוד כל הנ"ל הריני מצוה ומצהיר כי י. וע. ע. האמורים לעיל יהיו האב והאם המאמצים של הקטנה האמורה מ. כ. והקטנה האמורה מ. כ. תהא הבת המאומצת של י. וע. ע., וכתוצאה מזה י. ע. האב המאמץ וע. ע. האם המאמצת ישתמשו בכל הזכויות של אב ואם וישאו בכל החובות וההתחייבויות של אב ואם, והבת הקטנה האמורה המאומצת מ. כ. תיהנה מכל הזכויות כאילו נולדה בנשואים החוקיים של המאמצים.

נוסף לכך הנני מצווה שהקטנה האמורה מ. כ. תכונה מכאן ואילך מ. ע. היום, 13 במרץ 1949.

כשם המבקשים: נדר.

כשם היועץ המשפטי: קאופמן.

בענין אמוץ הקטן ר. ר.

ה מבקשים: (1) ה. ר. (2) ג. ר.

(בית המשפט המחוזי, חיפה)

פסק-דין

השופט לנדוי:

1. בבקשה זו מבקשים ה. ר. ואשתו ג. שבית המשפט יתן צו לאמוצו של הקטן ר. ר. על ידם. ר. ר. נולד בחיפה, ביום 28 ביולי, 1944, לזוג מ. ול. ר. מ. ר. הוא אחיו של המבקש ה. ר. ל. ר. מתה זמן קצר אחרי הלידה, ביום 31 באוגוסט, 1944. הילד ר. הובא מבית החולים ישר לבית דודו ודודתו, המבקשים, וגדל מאז בביתם, כאילו היה בנם הטבעי. למבקשים אין ילדים משלהם. מ. ר. נשא אשה אחרת לאחר מות אשתו הראשונה, ויש לו עוד שני ילדים. הוא מסכים לאמוץ הילד ר. על ידי המבקשים. המבקשים גם חתמו על כתב-הסכם מיום 2 במרץ 1949 עם מ. ר., בו הם מפרטים את הסבות אשר הניעו אותם לבקש ולהסכים לאמוץ זה. אחרי עיון במסובות הענין הוה, הנני משוכנע שהאמוץ המבוקש הוא לטובת הילד, גם מבחינה המרית וגם מבחינה נפשית. מצד שני הילד אשר גדל עכשיו בתור ילדם של המבקשים, עלול לסבול סבל נפשי, אם יודע לו בעודו צעיר, שהמבקשים אינם הוריו. גם מסבה זן צריך לסייע בידי המבקשים ולהעמיד אותם במעמד של הורי הילד, עד כמה שהחוק מרשה לעשות זאת. אין סימן לכך שהילד רכש נתינות זרה, ולכן הוא רכש את הנתינות הארצישראלית מלדה. בהתאם לסעיף 3 (ג) של דבר המלך על הנתינות הארצישראלית.

2. היועץ המשפטי התערב, בענין זה על פי הזכות הנתינת לו בסעיף 6 של פקודת חוק הפרוצדורה (תיקון) 1934, בהיותו משוכנע שיש במשפט זה משום ענין לכלל, ובשמו הופיע פרקליט המדינה, מר הרמן כהן. מיד בראשית דבריו אמר מר כהן שהוא מוכן להניח כי טענות המבקשים נחקבלו על ידי בית המשפט ושאמנם זה לטובת הילד כי צו האמוץ ינתן כמבוקש. מדבריו יש להבין כי הענין אשר יש לצבור בבקשה זו אינו קשור בפרטי המקרה הזה, אלא בעצם העובדה שוהי בקשה למתן צו אמוץ, ושרצוי הוא כי בית המשפט יחיה בהודמנות זו את דעתו על כמה שאלות הנוגעות לענין זה של אמוץ בדרך כלל. דבר זה נחוץ כי האמוץ הוא פרשה סחומה במקצת, בהעדר חוקים מפורשים ופסקי-דין היכולים להדריך את בתי

המשפט. חסרון זה כבר מורגש בבית המשפט שלנו והוא יורגש עוד יותר בעתיד, כי בין העליה מארצות הגולה ישנם ויהיו יתומים רבים, ויש לצפות למספר גדל והולך של בקשות לאמוץ יתומים כאלה. עלינו לעודד את התופעה הזאת, ולהקל על אנשים אשר ברצונם לאמץ יתומים, שימצאו בפניהם דרך סלולה, במקום חוסר הודאות השורר עכשיו בכל הנוגע לנושא זה. לפיכך אני נענה להצעת פרקליט המדינה, בידעי היטב כי הערותי הן בבחינת „אמרות אגב אורחא“, אשר מחיבות רק אותי עצמי. מובן מאליו שזהו תחליף בלתי מספיק לעבודה אשר צריכה להעשות על ידי המחוקק, אלא במקום שאין חוק כתוב, בתי המשפט צריכים למלא את החסר.

3. אמוץ קטנים הוא אחד מעניני המעמד האישי הנזכרים בסעיף 51 (1) של דבר המלך במועצתו. ענינים אלה נחתכים על פי החוק האישי של האיש הנוגע בדבר. בעניני אמוץ הנוגע בדבר הוא לדעתי הילד אשר את אמוצו מבקשים. כאשר הילד הוא נתין זר, הולכים לפי החוק הלאומי שלו (סעיף 64 (ii) של דבר המלך). כאשר הוא נתין ארצישראלי (ועכשיו ישראלי), קובע החוק הדתי שלו (ראה ע. א. 119/39 — 7 לבנון 55). באשר לשאלת הסמכות יש ספק בדבר, אם בתי הדין הדתיים בכלל מוסמכים לדון בבקשות אמוץ, היות והילד עצמו אינו מסוגל לתת את הסכמתו לשפט (השוה את פסק-הדין הידוע קואס נ. קואס — ערעור למועצת המלך מס' 41/42—1943 אל"ר 487). ברצוני לדון כאן במשפט העברי בנוגע לאמוץ

4. רק לשם השוואה אני מזכיר שהאמוץ (adoptio) לפי החוק הרומאי הקלטי היה כרוך בשנוי יסודי של מעמדו האישי של המאומץ. האמוץ הביא לידי הוצאתו של המאומץ (לאו דוקא ילד קטן, אלא גם אדם מבוגר) מבית האב בו נולד ולהכנסתו לבית אב אחר. פרוש השנוי הזה היה כי המאומץ נכנס תחת שליטתו (patria potestas) של ראש בית האב החדש, כאילו נולד בתור בנו הטבעי לכל דבר. לעומת זאת, המשפט האנגלי המקובל לא הכיר בכלל את מוסד האמוץ, אלא שם זוהי יצירה של החוק הכתוב של המאה הנזאת (Adoption of Children Act, 1926). לפי חוק זה, האמוץ מוגבל לקטנים, ואין הוא מביא לשנוי גמור של המעמד האישי, כאילו היה המאומץ ילדו הטבעי של המאמץ. כך, למשל, זכויות הירושה אינן משתנות עקב האמוץ (ראה סעיף 5 (2) של החוק האנגלי). האמוץ מעביר למאמץ את זכויות

¹ שינויים יסודיים הובאו בחוק האנגלי ע"י חוק אימוץ ילדים, 1950. עיין לעיל עמ' 49.

האב וחובותיו בדבר שמירתו, כלכלתו וחנכו של הילד המאומץ (סעיף 5(1)). לשם הגשמת האמוץ דרוש מתן צו על ידי בית המשפט, ובית המשפט יתן את הצו רק אחרי שהוכח לו כי קיימים תנאים מסוימים המפורטים בחוק.

5. השקפת המשפט העברי על אמוץ היא שונה משני החוקים הנזכרים לעיל. מקורות המשפט העברי על ענין זה דלים מאד וקשה להגיע למסקנות בטוחות. מן המקרא אנו יודעים שהיה נהוג כי יתום יגדל בביתו של קרוב. כך מרדכי היה „אומן את הדסה, היא אסתר, בת דודו, כי אין לה אב ואם“, ובחלמוד (סנהדרין י"ט, ע"ב) נאמר כי „כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“, ושם גם נזכרות כמה דוגמאות בהן נקרא שם המגדלת על הילד אשר גדל אצלה, אם כי לא היא ילדה אותו (מיכל ובני מירב; נעמי ובנה של רות; בתיה, בת פרעה, ומשה). אבל מכל הדברים האלה אין אנו למדים מה היה טיב היחסים המשפטיים בין ה„אומן“ ובין הילד שגדל אצלו, ומה היו זכויותיהם וחובותיהם. המושג „אמוץ“ בכלל אינו ידוע בספרות שלנו, עד שנזכר בראשונה בתקנות הדיון של הרבנות הראשית בארץ ישראל, גם שם לא נאמר כלום בנוגע לצד המטריאלי של השאלה, אלא נקבעו רק סדרי הדיון בדבר בקשות לאמוץ. על כל פנים, יש בזה משום אשור והכרה למוסד האמוץ. כפי שהסביר מר כהן, יש למצוא את היסוד המטריאלי לאמוץ בנאמר בחשן משפט, סימן ר"צ, סעיף כ"ד, כי „יתומים שסמכו על שלהן בעל הבית, יש לו דין אפוטרופוס לכל דבר“. עלינו להניח שזהו הדיון לא רק לגבי יתומים ממש, אלא גם לגבי ילדים אשר הוריהם הטבעיים אינם יכולים או אינם רוצים לגדלם. התחיבות בעל הבית כלפי היתום הגדל אצלו נובעת מהדינים בדבר אדם המחויב לזון את חברו (חשן משפט, סימן ס', סעיף ב'). זוהי התחיבות חד-צדדית אשר מחיבת גם ללא כל תמורה, והאיש יכול להתחייב לזון את חברו למספר שנים בלבד או בלי הגבלת זמן. לא נאמר כלום על זכויות בעל הבית כלפי הילד הגדל בביתו, אם הורי הילד עודם בחיים, זכויותיהם וחובותיהם כלפי הילד אינן פוקעות לעולם. זכויות הירושה ודאי שאינן משתנות עקב כניסת הילד לביתו של המאמץ, ו. א. של האיש המגדל אותו. בנוגע לרכוש צריך לחשוב כי יש למאמץ כל סמכויותיו של אפוטרופוס, כאמור לעיל. מותר לקרוא את שם המאמץ על הילד המאומץ. על כל פנים, ברור שאין כאן כל שנוי במעמד האישי של הילד. יחסי קרבת הדם אינם יכולים להתבטל (כדוגמת המשפט הרומאי), אלא הכל נשאר בשטח החיוב האישי של המאמץ כלפי המאומץ.

6. תפקיד בית הדין בעניני אמוץ הוא מוגבל. צו בית הדין אינו יוצר את האמוץ, אלא חיוב המאמץ נוצר על ידי הצהרתו בפני עדים או בשטר כתוב. לבית הדין נתון הפקוח על האמוץ, כי בית דין הוא אביהם של יתומים (חשן משפט, סי' ר"צ, סעיף א'), והמאמץ צריך להחשב כשליחו של בית דין, אם כי לא נתמנה על ידו. לפיכך, כאשר מובאת בקשת אמוץ בפני בית המשפט, הוא יבדוק את תנאי שטר האמוץ, ואם הם מתקבלים על דעתו יאשר אותם, ולא — יסרב לאשר אותם. אמנם חיוב המאמץ קיים גם בלי אשור בית הדין, אבל אשור זה יוסיף לחיוב תוקף ומשקל ויזכיר למאמץ את כובד האחריות המוטלת עליו. בעיקר זה רצוי לגבי אנשים יוצאי ארצות אשר בהן יכול האמוץ להעשות רק בפני בית המשפט, ואשר היו אולי נוטים לזלזל בתפקידיהם, אלמלא ההופעה בפני בית המשפט. שטר האמוץ צריך, לדעתי, להתחם על ידי המבקש או המבקשים מצד אחד ועל ידי אותו האיש או האנשים שברשותם נמצא הילד בזמן הגשת הבקשה.

7. בבואו להחליט אם יש לאשר את האמוץ או לא, יביא בית המשפט בחשבון קודם כל את טובת הילד מבחינה חמרית ומבחינה נפשית. לדעתי אין לדקדק יתר על המידה בצד הפורמלי של ענין זה. יתכן, למשל, כמו במקרה שלפנינו, שהאב הטבעי היה אולי יכול לכלכל את ילדו בעצמו בדוחק, אלא שחיי הילד יהיו יותר נוחים אצל המבקשים אשר רוצים לאמץ אותו. כשהאב תומך בבקשה, לא יהיה זה נכון לסרב את אשור האמוץ במסכות אלה. אפשר לאשר את האמוץ בלב שקט, כי סוף סוף האב הטבעי אינו מאבד את זכויותיו היסודיות לגבי ילדו גם אחרי האמוץ. כמו כן ידאג בית המשפט לכך שיהיה הברל מתאים בין גיל המאמץ וגיל המאומץ, ויהסס לאשר אמוץ ילדה על ידי גבר בתור מאמץ יחידי. אינני רואה מניעה לאמוץ ילד על ידי זוג, שאו יינתן צו האמוץ בשם המשותף של בני הזוג. הצו לא יינתן אלא בהסכמת כל אדם אשר ברשותו נמצא הילד, ז. א. הוריו, כשהם או אחד מהם בחיים, או אפוטרופוס אשר מונה עבורו, אלא אם ההורים או האפוטרופוס הזניחו את חובתם כלפי הילד, או אי אפשר למצואם. אם הילד הגיע לגיל מתאים ישאלו את פיו בדבר האמוץ המוצע ובית המשפט לא יאשר את האמוץ נוכח התנגדות הילד עצמו.

8. באשר לסדרי הדיון בבקשות אמוץ, הציע מר כהן כי בית המשפט ישתמש בתקנות האנגליות. Adoption of Children [Summary Jurisdiction] Rules, 1936, וזה בהסתמך על סעיף 46 של דבר המלך במועצתו, אשר דורש, בין השאר, גם את השמוש בסדרי הדיון הנהוגים בבתי המשפט האנגליים. אולם כאן אני רואה קושי רציני המונע קביעת סדרי דיון כלליים. בית

המבקשים: (1) ל. ק. (2) גב. א. ק.
 המשיב: היועץ המשפטי של ממשלת ישראל
 (בית המשפט המחוזי, תל-אביב)

ה ה ל ט ה

השופט קיסטר:

והי בקשה לאמוץ קטנה. המבקשת היא אחות אמה של הקטנה. והקטנה נמצאת בבית המאמצים שהם דוד ודודה והתקשרה אליהם. למבקשים אין ילדים שנולדו להם. אבי הקטנה נספה בזמן השמדת היהודים ע"י הנאצים והאם נישאה שנית ויש לה ילדים מבעלה השני. לפי מצב האם והמבקשים והקטנה אין ספק כי האימוץ הוא לטובת הקטנה.

השאלה היא רק בנוגע לחוק הלאומי. החוק הלאומי פה הוא החוק הפנמי. אבל לפי הודעת ב"כ המבקשים אין מומחים לחוקי פנמה בארץ. כך שאין לברר ר.ו. בדרך כלל בארצות הנאורות הכלל הוא. שאם אין אפשרות של בירור חוכן חוק זר, או אם ישנם קשיים בבירור הוראות חוק זר, יש להשתמש בחוק מקומי, וזה בין ע"י הוראה מפורשת שיש להשתמש במקרה כזה, בחוק מקומי או, כמו באנגליה, ע"י הנחה פיקטיבית שחוק זר זהה עם החוק המקומי, כל עוד לא הוכח החוק הזר. כמובן, שמאחר שהשיטה האנגלית שולטת פה, אפשר להשתמש בחוק המקומי במקום חוק זר רק בדרך הפיקציה שחוק זר זהה עם החוק המקומי.

בקשר לירושות נתנו ע"י בית המשפט העליון פסקי דין המכריעים מתי ישתמש בית המשפט בחוק המקומי כשחוק זר לא נתן לבירור בקלות. אבל עד כה לא נתן פסק דין כזה בנוגע לעניני אימוץ. אין ברצוני להביע דעה כללית אם בעניני אימוץ אפשר להשתמש תמיד בהנחה פיקטיבית כי חוק זר זהה עם החוק המקומי. אבל במקרה אשר לפני, לפי דעתי יש להשתמש בהנחה זו, בהתחשב עם הנימוקים דלקמן: הקטנה והמבקשים הם תושבי א"י וברצונם להשאר בא"י, כך שבראש ובראשונה התוצאות של האימוץ תהיינה בשביל סידור היחסים המשפטיים בארץ.

נוסף לכך, בענינים של קטנים, כגון אפטרופסות או אימוץ, בית המשפט פועל כאביהם של יתומים, ואין להרשות דיחוי בסידור הענין אם נעשה לטובת הקטנה בגלל כך שהחוק אינו ברור.

לפיכך אני מוציא צו אימוץ...¹

ניתן היום, י"א טבת, תשי"א (20.12.50).

בשם המבקשים: פרדו. בשם היועץ המשפטי: קושטרנינסקי.

¹ כאן בא נוסח הצו.

המשפט אינו נוהג לפי חוק מטריאלי אחיד, אלא עליו לנהוג בכל מקרה לפי חוק אישי מסוים. כך יהיה, עד שענין האמוץ יוצא פעם על ידי המחוקק ממסגרת הסעיף 51 של דבר המלך, ויחוק חוק אחיד החל על כל האנשים, מבלי להתחשב באזרחותו או דתו של הילד המאומץ. חוק כזה היה מסל, לפחות בשטח מצומצם זה, את חוסר הבהירות וחוסר האחידות הקיימים עכשיו, ואינני חושב שנסווחו היה נתקל בקשיים רבים. אבל עד אז אי-אפשר לקבוע תקנות דיון על נושא זה אשר תתאמנה לכל החוקים האישיים שבהם בית המשפט עלול להשתמש, כי בענין כזה החוק המטריאלי ותקנות הדיון שלובים זה בזה ללא אפשרות של הפרדה גמורה. ההערות אשר הערתי לעיל מכוונות רק למשפט העברי. אין כל אפשרות לנסח תקנות דיון אשר מתאימות גם לשיטה בה יוצר צו בית המשפט את האמוץ וגם לשיטה בה בית המשפט רק מאשר שטר אמוץ אשר נעשה מחוץ לבית המשפט. על כל פנים, אפשר ללקט כמה דברים מועילים מהתקנות האנגליות הנ"ל וכמו כן גם מתקנות הדיון של הרבנות הראשית על נושא זה, ולהתוות איזה קיום כלליים לסדר שמיעת הבקשה.

9. בדרך כלל יהיה נכון לא לברר את הבקשה בדלתיים פתוחות. בית המשפט יכול להעזר על ידי קצין הסעד, אשר יחקור במסכות הענין וימסור את חות דעתו לבית המשפט. אין צורך בפרסום הזמנה בעתונות כאשר חורי הילד או אחד מהם חי ומשתתף בדיון. אולם כשהילד יתום מאב ומאם אינני חושב שאפשר לותר על הזמנה בעתון, כדי שקרובים אחרים או אנשים מעוניינים אחרים יוכלו להופיע בפני בית המשפט ולטעון את טענותיהם. צריך להזמין בדרך הרגילה את האב והאם של הילד כשהם בחיים, או את האדם שברשותו נמצא הילד. בית המשפט יותר על נוכחותם רק במסכות מיוחדות. צריך להביא בפני בית המשפט הסכם או שטר אמוץ, כמפורט לעיל.

10. הנני חוזר מסקירה כללית זו למקרה המסוים אשר בפני. כפי שכבר אמרתי, אני משוכנע שאמוץ הילד הזה הוא לטובתו. למעשה גם פרקליט המדינה איננו חולק על כך. אינני רואה צורך בהגשת חות דעת של קצין הסעד במקרה זה. אני מחליט, איפוא, לאשר את "כתב ההסכם" — מוצג א' — והנני מחליט שהילד ר. ר. יאומץ על ידי המבקשים ה. ר. וג. ר.

ניתן בנוכחות ב"כ המבקשים ובנוכחות ד"ר קרליבך בשם היועץ המשפטי, היום י"ז אדר תש"ט — 18.3.49.

בענין בקשה לאימוץ הקטן מ. ו.

ה מ ב ק ש י מ : י. א. ואשתו ג. א.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב).

ה ח ל מ ה

השופט קיסטר :

בשמיעת הבקשה הוּו הופיעו נציגי משרד הסעד ולא הופיע ב"כ היועץ המשפטי. נציגי משרד הסעד לא המליצו על הבקשה. בעוררם שאלת סמכות של בתי המשפט בארץ, ושאלה של טובת הקטן מנקודת ראות לאומית. מאחר שהילד עומד להיות מוצא מתחומי הארץ.

אשר לשאלת סמכות, השיקולים הם דלקמן :

הילד הוא תושב ישראל, ונמצא פה עם אמו שאין לה כל אזרחות. הוא נולד בארץ מחוץ לנשואין, ולכן בהתאם לחוק האזרחות הא"י הנהוג עוד בישראל יש לראותו כאזרחי ישראלי.

לבתי משפט מחוזיים ישנה הסמכות לדון בכל עניני אישות של אנשים אשר בישראל, פרט לאלה ששיפוטם נמסר לבתי דין של העדות הדתיות. אין השיפוט בעניני אישות בסמכותם הבלעדית של בתי דין העדה, לכן לבית משפט זה ישנה הסמכות לדון בשאלת אימוצו.

אולם המבקשים לאמץ את הקטן הם אזרחים זרים ותושבי חוץ לארץ (אוסטרליה), ולכן מתעוררת השאלה, האם אין מקום לסברה שהסמכות לבתי משפט של המאמצים, לפי דעתי אין מקום לסברה כזו, מאחר שהוראות החוק הבינלאומי הפרטי הארצישראלי, במדה שהן קימות, אינן מכילות הוראה כזאת, וגם בחוק האנגלי אין הוראה כזאת.

אילו היתה הוראה כזאת בחוק האישי של המאמצים, לא היה בכחה לשלול את הסמכות של בית המשפט הזה, להיות אביהם של יתומים (קטנים) הנמצאים בשטח המדינה, ולדון ולהחליט בשאלה הנוגעת לגורלו של ילד שהוא תושב המדינה ואזרחו, ולהחליט אם להרשות להוציאו מביתו ומשפחתו, ולמסרו למשפחה אחרת, ולאשר את הקשר בינו ובין המשפחה האחרת.

השיקול העיקרי בשמיעת בקשה כזאת הוא: מהי טובת הילד, ומאחר שהילד הוא אזרח ישראלי ותושב ישראל, אין כל מקום לדעה שאין שיפוט לבימ"ש בישראל לדון בשאלה זו.

שאלה אחרת היא השאלה לפי איזה חוק יש לנהוג: האם לפי החוק האישי של המבקשים או לפי החוק האישי של הקטן.

לפתרון שאלה זו קיימות שלש אפשרויות:

(א) דנים לפי חוק המצב האישי של המבקשים;

(ב) דנים לפי חוק המצב האישי של הקטן;

(ג) מתחשבים עם חוק המצב האישי של שני הצדדים.

כמובן ישנן הוראות עזר כגון חוקה שאם לא הוכח ההיטך, חוקה שהחוק הזר שווה למקומי וכד.

בארץ אין חוק הקובע איך לנהוג במקרה שהמצב האישי של המאמצים שונה ממצבו האישי של הקטן (המועמד לאמוץ). ישנן ארצות שבהן החוק קובע שיש לנהוג לפי החוק של המאמצים (ראה ספרו של מרטין וולף על חוק פרטי בינלאומי, הוצאה 2, עמ' 399—400), ובארצות אחרות מביאים בחשבון גם את החוק של המאמץ וגם החוק של המאמץ (ראה הספר הנ"ל עמודים 399 — 400). באנגליה, בגלל כך שכל ענין של אמוץ הוא חדש באופן יחסי (לפני שנת 1926 לא היה שם בכלל אמוץ), החוק הפרטי הבינלאומי בנידון זה טרם התפתח (ראה ספרו הנ"ל של מרטין וולף עמ' 399 — 400). ולפי דעתו של דייסי בספרו על חוק פרטי בינלאומי הוצאה 6, עמ' 511, יש להביא בחשבון גם את החוק של המאמצים וגם של המאמץ.

לשתי השטות הנ"ל ישנם טעמים ונימוקים המופיעים בספרו הנ"ל של וולף ואין לי צורך להסבירם פה.

בארץ התעוררה השאלה בתיק אזרחי 28/49¹ (פסקים א' עמוד 353), בפני כב' השופט שורצמן, ושם הוחלט כי יש לנהוג לפי המשפט האישי של המאמץ, אבל לא נתנו כל נימוקים לכך, ואינני רואה כל יסוד לראות בפסק דין זה הלכה פסוקה.

לפי דעתי, בהתחשב עם כך כי כתוצאה מאימוץ עובר הקטן לרשות המאמצים, ויתכן שגם מקבל את אזרחותם, ועל תוצאות של אימוץ והיחס בין המאמצים והמאמץ יהיה לדון במדה גדולה לפי המשפט האישי שלהם, מוכרחים להביא בחשבון את המשפט האישי של המאמצים. אבל בהתחשב עם כך, שישנן ארצות שאינן מכירות באימוץ קטן, או אינן מרשות אימוץ של כל קטן, או דורשות הסכמה של הורים או קרובים אחרים, ובהתחשב שבגלל שוני של שטות משפטיות בארצות שונות יכול אימוץ במקרה אחד רק להוסיף זכויות לקטן, כמו במשפט העברי, ובמקרה אחר לפי שטה שניה העברת זכויות.

¹ עיין לעיל עמ' 188.

יש לפי דעתי להביא בחשבון את המשפט האישי גם של המבקשים וגם של הקטן, ובזמן מתן האימוץ להשתדל להבטיח מקסימום הזכויות לקטן, לפי הכלל שהובע בתשובות הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן) סעיף ל"ח ב"ז הלשון: "לעולם צריך לדקדק בכלל לדברים האלו אחר מה שיראה לבית הדין בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון ליתומים לחזור אחרי תיקונם."

במקרה שלפני טרם הוכח מהו התוכן של החוק האוסטרילי שהוא חוק המבקשים בנוגע לאימוץ. אבל שוכנעתי כי קיים אימוץ באוסטריה והמבקשים יכולים לאמץ את הילד. מאחר שאינני נותן עוד את צו האימוץ, אין לי צורך בדיעה של פרטי החוק, ועל המבקשים למסור ולחזק את החוק האוסטרילי כשיגישו בקשה למתן צו סופי לאימוץ הקטן.

אשר לשאלת טובת הילד הבעיה היא לפני שהילד יוצא לעת עתה לחו"ל. אמנם בית המשפט בדרך כלל אינו נוטה להרשות להוציא קטן אזהר ישראלי לחו"ל. אבל בשקלי את כל המסכות אינני רואה שיהיה מקום לסרב את האימוץ בגלל כך שהילד יוצא לעת עתה לחו"ל.

ואלה הן המסכות:

1. המצב של הקטן בזמן שנלקח ע"י המבקשים היה ירוד מאד בכל המובנים. הוא בן עולה חדשה שנולד לה מחוץ לנשואים ונמצאת במצוקה כלכלית. הוא נמצא בקונבנט נוצרי, ירוד במובן הפיזי ובמובן החינוכי. חסר החום של בית הוריים, ומשולל אפילו קרבת האם.
 2. המבקשים הם זוג צעיר, שאין להם ילדים שנולדו להם, ורוצים לקחת ילד שיהיה להן לבן וליוורש. הם אמנם גרים בחו"ל, אבל קשורים למסורת היהודית ולארץ. הם מקוים לעלות ארצה, וגם קנו פה רכוש. אם גם לא יעלו במהרה ארצה, הם מראים ע"י אישיותם ערובה מספקת שהילד יקבל גם בחוץ לארץ חינוך יהודי טוב, ויהיה לו בית הורים שלא ירגיש זרות, וגם במובן כלכלי מובטח עתידו, מאחר שהמבקשים אמידים.
 3. אם הקטן שהיא האפוטרופוס הטבעית שלו רוצה למסור את הקטן למבקשים, ואם הדבר לטובת הקטן אין סבה לזלזל בבחירת האם. אולם בכל זאת מאחר שהזמן שהקטן אצל המבקשים (3 שבועות) הוא קצר למדי בכדי לקבוע שהילד נקלט טוב אצל המבקשים, אם כי יש סיכויים שיהיה טוב לקטן במשפחת המבקשים, אינני מוצא לנכון להוציא כבר צו אימוץ. הקטן יישאר אצל המאמצים, ואם במשך זמן של לא פחות מחצי שנה, ולא יותר משנתיים, יתברר שהילד נקלט טוב אצל המאמצים, והאימוץ לטובתו לא אהסס לתת צו האימוץ.
- את גבול המכסימום של שנתיים קבעתי בכדי שמצבו של הילד לא יהיה

בלתי ברור במשך זמן יותר מדי רב, וכדי שהמצב ימצא את סידורו המלא בזמן שהילד עוד רך.

דרשתי מאת המבקשים מתן ערבות שבמקרה שלפי בקשת אחד המעוניינים, או לפי בקשת הרשויות המוסמכות, יתברר שאין להשאיר את הקטן אצל המבקשים, או במקרה שלא תוגש בקשה לאימוץ, יוחזר הילד ארצה.

יחד עם זה הנני מעיר שעם הבקשה לצו אימוץ סופי על המבקשים יהיה לברר ולהוכיח את המשפט האישי שלהם בנוגע לאימוץ, וזה משיקולים שצינתי לעיל, ובכדי לדעת מה תוכן הצו וההוראות שיש לתת במקרה זה. כ"ז אלול תשי"א, (28.10.51).

בשם המבקשים: ד"ר פרלס והד"ר

בשם משרד הסעד: ד"ר רוקנשטיין.

בענין אמוץ הילדה ח. ו.

המבקש: א. פ.

(בית המשפט המחוזי, חיפה)

החלטה

השופט עציוני:

1. זוהי בקשה למתן צו אמוץ של הילדה ח. ו. הילדה נולדה ב-15.2.1937. אבי הילדה נרצה במחנה השמדה „מידינק“. אמה של הילדה נישאה שנית ב-10.2.46 למבקש, מר א. פ., שהוא בעלה הנוכחי. מאותו תאריך נמצאת הילדה בבית המבקש יחד עם אמה, שגדלו אותה וחנכוה יחד, והמבקש דאג כל הזמן לצרכיה וטפל בה כאילו היתה בתו הטבעית וגם הילדה התייחסה אליו כמו שבת מתיחסת לאביה. הילדה הופיעה בבית המשפט ושוחחתי אתה. נוכחתי לדעת שהיא סובלת סבל נפשי רב, בגלל זה שעדיין היא אינה רשאית לשאת את שמו של המבקש, וכי נגרמים לה כל מיני תסביכים בקשר לכך, וכי בכל לבה היתה רוצה שהמצב דהרסקטו יקבל גם את הגושפנקא החוקית.
 2. בפסק הדין בתיק אורחי מט. 257/48... חברי השופט לנדוי, דן בתרוטרוט בשאלות הרבות שהתעוררו בקשר לבקשות למתן צו אמוץ. באותו משפט הופיע פרקליט תמדינה (כיום היועץ המשפטי), מר חיים כהן, וגולל לפניו את כל הפרובלמות הקשורות באמוץ ילדים בארץ. בפסק דינו אומר השופט לנדוי: —
- „האמוץ הוא פרשה שתומה במקצת בהעדר חוקים מפורשים ופסקי דין, היכולים להדריך את בית המשפט. חסרון זה כבר מורגש בבית המשפט שלנו והוא יורגש עוד יותר בעתיד כי בין העליה הגדולה מארצות הגולה ישנם ויהיו יתומים רבים ויש לצפות למספר גדל והולך של בקשות אמוץ יתומים כאלה. עלינו לעודד את התופעה הזאת ולהקל על האנשים שברצונם לאמץ יתומים שימצאו בפניהם דרך סלולה במקום חוסר ודאות השורר עכשיו בכל הנוגע לנושא זה“.

¹ עיין לעיל עמ' 190.

לדאבוני לא אוכל להגיד, למרות שעברו כבר מספר שנים מאז הוצא פסק הדין הנ"ל, כי חוסר הודאות הוסר. עד היום המחוקק לא נקט כל איניציטיבה, כדי להבהיר את עניני האמוץ ולקבוע את זכויות הצדדים ואת דרכי הדיון בבקשות ממין אלו והדבר נשאר ברוב המקרים סתום כמו שהיה מקודם. אמנם השופטים מנסים למלא את החלל, אולם ברור שנסיון זה לא יוכל להיות מושלם בהעדר חוקים מתאימים וכי אין להטיל על בתי המשפט את מלאכת המחוקק.

דבר זה התבלט ביותר בפני, בזמן ששמעתי את טענות הצדדים בקשר לבקשה הנוכחית.

3. ד"ר קרליבך שהופיע בשם היועץ המשפטי עורר את השאלה אם בכלל יש מקום לתת צו אמוץ במקרה הנוכחי, כשהילדה היא כבר בת 16 שנה ולפי החוק היהודי נחשבת כבגירה. אמנם בסכום דבריו הוא מוכן היה להסכים לכך שבמקרים ידועים יכול בית המשפט לתת צו אמוץ גם ביחס לבגיר, אולם רק לאחר שהוכחו שלשה תנאים, והם: —

(א) שהמבקש הנך וגדל את הילד בהיותו עוד קטן.

(ב) שהאמוץ הוא לטובת הילד.

(ג) שהמבקש יצביע על איזה אינטרס מיוחד שיצדיק את מתן הסעד ע"י בית המשפט והוא גם הסכים שבקביעת אינטרס זה, יכול בית המשפט לקחת בחשבון בתור גורם את מצבו הנפשי של הילד המעונין באמוץ; אולם הוא עמד על כך שבדרך כלל אין החוק שלנו מכיר באמוץ בגירים. הוא הסתמך על סעיף 51 של דבר המלך במועצתו שבו נזכר רק אמוץ של קטינים ולא אמוץ בדרך כלל. הוא גם הסתמך על פסק דינו של כב' השופט קיסטר בתיק א. 27/50¹ (פסקים מחוזיים ג' עמוד 142) ותיק אש. 427/51² (פסקים מחוזיים ו' עמוד 52).

4. עלי לציין שאינני מוצא בשני פסקי דין אלה יסוד למסקנה פסקנית, לפיה אין בית המשפט רשאי לתת צו אמוץ כשהדבר מתייחס לבגיר. אמנם בפסק הדין 27/50 סרב השופט קיסטר להעתר לבקשת אמוץ בגיר, אולם נמוקיו היו שאין הוא רואה צורך בצו זה והוא רק קבע שבדרך כלל אין כל סבה שבית המשפט יפעל בדבר, כשהמדובר הוא במבוגרים, החפשים לפעול בלי התערבות בית המשפט.

¹ להלן עמ' 217.² להלן עמ' 227.

- 47 של דבר המלך במועצתו על כך, שיש לפסוק בעניני מעמד אישי לפי החוק האישי (ובמקרה שלנו לפי החוק הדתי) הרי הדבר מתייחס רק לאותם ענינים של מעמד אישי המפורטים בסעיף 51, וכאמור, אמוץ של בגירים אינו נמנה בין הענינים האלה.
9. כאמור לא מצאתי כל אסמכתא לפיה אפשר לקבוע שיש להשתמש בחוק האישי, גם כשמדובר באמוץ של בגירים. מצד שני אם נצטרך לפנות לחוק הכללי בצנורות של סעיף 46 לא נוכל להושע, מאחר שהחוק האנגלי המקובל בכלל לא הכיר במוסד אמוץ, ולחוק הסטוטורי אין בכלל מקום לפנות, וגם חוק זה באנגליה לא מכיר באמוץ בגירים.
10. יתכן שהדרך הנכונה היתה לפנות לחוק העותומני כפי שהוא היה בתקפו בנובמבר, 1914, ושנשאר עד היום בתקפו בהתאם לסעיף 46 של דבר המלך במועצתו, בסיגים הנזכרים בו. יתכן ולו מצאתי בחוק זה הוראה שכל עניני האשות נחתכים לפי החוק האישי היה מקום לפנות לחוק היהודי ולפיו לפסוק אם יש מקום לאמוץ בגירים. הוראה כזו לא מצאתי, בספרו של — Young, Corps de Droit Ottoman, כרך 2, עמוד 2, דובר אמנם על עניני המעמד האישי שנמסרו להכרעת עדות של נתינים עותומנים לא מוסלמים, ונאמר שענינים אלה יוכרעו לפי דיני החוק הדתי של העדה, אולם בין ענינים אלה לא נזכר ענין האמוץ בכלל, לכן גם לא אוכל להעזר בחוק העותומני.
11. ד"ר גולדשמידט, שהופיע בשם המבקש, נסה אמנם לצאת מהסבך המשפטי הזה ע"י הטענה שאת המונח "קטין" המופיע בסעיף 51 של דבר המלך במועצתו, יש לפרש לא לפי החוק האישי, היינו, הדתי; אלא לפי החוק הכללי. במלים פשוטות: אין להתחשב בגיל שקובע החוק היהודי בתור גיל בגרות בבואנו לקבוע אם המדובר הוא באמוץ קטין או בגיר.
- במקרה שלנו הילדה שאותה רוצים לאמץ היא בת 16 שנה ואין ספק שלפי החוק העברי היא נחשבת כבגירה. אולם ד"ר גולדשמידט מצביע על כך שבשורת חוקים שפורסמו בארץ נקבע גיל גבוה יותר לגיל בגרות, וכי גם לפי החוק האנגלי הגיל הוא גבוה יותר, וכי לפי זה הילדה המאומצת עורנה קטנה, הוא לא מתעלם מהוראות המגילה שלפיהן ילדה בת 16 נחשבת כבגירה, אולם טענתו היא שסעיפים אלה לא חלים, בהיותם חלק מהחוק הדתי מוסלמי.
12. חושבני שהדרך עליה מצביע ד"ר גולדשמידט אינה הדרך שיש לה סמוכין בחוק. בפסק הדין בע. א. 376/46 נאמר ע"י בית הדין העליון, ד"ר זמורה, שיש לפרש את מונחי המעמד האישי לפי דיני החוק האישי

- פסק הדין השני הראה שישנם מקרים שביה המשפט כן יפעל, למרות שהמדובר הוא באמוץ בגיר. אמנם במקרה השני הדבר נעשה ע"י פסק דין הצהרתי, אבל התוצאה המשפטית היא אותה שבצו האמוץ.
5. מצד שני כב' השופט איזנברג בתיק אמוץ 209/50¹ קובע שלמרות שדבר אמוץ מבוגר אינו נזכר בסעיף 51, כענין של המעמד האישי, אין זה יכול להתפרש כאילו אמוץ בגיר אינו ענין של מעמד אישי והוא אינו מוצא כל מקום להבחנה בשטח זה בין אמוץ מבוגרים לבין אמוץ קטינים. ובהמשך פסק-הדין הוא גם קובע שיש לנהוג בענין זה לפי החוק האישי של המאומץ. בעמדה זו תומך ד"ר ליבנה, במאמרו על בעית אמוץ בגירים שפורסם ב"פרקליט" חוברת ד' מיולי 1952 ע' 305.
6. לעומת זאת תמך חברי השופט טובבין בתיק אשות מס. 366/51² בדעה, שאין החוק שלנו מכיר במוסד של אמוץ בגירים, בהסתמכו על סעיף 51 של דבר המלך במועצתו וגם על החוק האנגלי ועל החוק היהודי. אין ספק שהשאלה היא מסובכת ולא קל למצוא את פתרונה.
7. מנקודת ראות תורת המשפט אפשר לטעון שאין טעם בהבדל שבין מעמד אמוץ קטין ומעמד אמוץ בגיר, וכי לא יתכן שהגיל יקבע את אופיו של מוסד משפטי כמו אמוץ, וכי בדרך כלל אמוץ בחורת המשפט נחשב כענין של מעמד אישי, בין אם הוא נוגע לבגיר ובין אם הוא נוגע לקטין. סמוכין לכך אני גם מוצא בהגדרות עניני המעמד האישי בספרו של ויטה — The Conflict of Laws in Matters of Personal Status in Palestine נאמר שם (בע' 14): —
- "From the point of view of general jurisprudence, the term "status" means a person's relation to others as fixed by law, and the qualifying word, "personal", placed before it, indicates relations of a more subjective character, notably touching upon his relation to a given family (marriage, divorce, adoption etc.) or to the devolution of his estate after death".
- סבורני גם שפרוט עניני מעמד אישי בסעיף 51 בא רק לקבוע את תחומי הסמכות של בתי הדין הדתיים, וכי אין סעיף זה בא לגרוע מאפיו של אמוץ בדרך כלל.
8. אולם קביעת אופיו של האמוץ בכללו, בתור ענין של מעמד אישי, אינו פותר עוד את השאלה לפי איזה חוק נחתך אמוץ של בגיר. כשמדובר בסעיף

¹ להלן עמ' 224.

² להלן עמ' 220.

(ראה פסקים ב', ע' 11). שאלת הגיל היא שאלה טפלה לשאלת האמוץ והיא נוגעת לשאלת הכשרות של האדם (capacity). בספרו של ויטה — The Conflict of Laws in Matters of Personal Status in Palestine, הדן בשאלה לפי איזה חוק יש לנהוג, בבראנו לדון בשאלת הכשרות בעניינים של המעמד האישי, שהוזכרו בסעיף 51 של דבר המלך במועצתו. כמו שאלת גיל, נאמר (בעמוד 15): —

"Although the framers of the Order do not expressly so state, their intention must have been to subject to the same treatment questions of status and of capacity. Thus, when the Order endows a certain tribunal (religious or civil) with jurisdiction in any matter of personal status, the presumption is that jurisdiction is also granted on the connected question of capacity. When the Order further states the law in accordance with which a tribunal must decide matters brought before it, we may infer the intention that question of capacity should also be dealt with according to that law".

כאותה הדעה גואודכי בספרו — International and Inter Religious Private Law in Palestine, ע' 116.

13. נראה, איפוא, שאת שאלת הגיל בקשר לשאלת אמוץ יש לקבוע בהתאם לחוק האישי, ובמקרה שלנו בהתאם לחוק היהודי, ולפיו הילדה המאומצת תחשב כבגירה, ואין אני לכן יכול לקבל את הדרך שאותה הציע ד"ר גולדשמידט. אולם דעתי היא שמלכתחילה השאלה לא הועמדה באורה הנכון ע"י ב"כ היועץ המשפטי, בהגדירו את חקשה בתור בקשת אמוץ בגירה.

14. נראה לי שאין אני דן בכלל כאן בבקשת אמוץ בגירה. בהתאם לחוק היהודי אמוץ נעשה לא ע"י הכרות בית המשפט אלא ע"י המעשים של הצדדים, היינו, ע"י זה שמגדלים את הילד המאומץ כאילו היה ילדו הטבעי של המבקש. לא בית המשפט הוא היוצר את האמוץ אלא הצדדים עצמם ע"י התנהגותם, ובית המשפט בתור "אביהם של יתומים" דואג לכך שהאמוץ יהיה לטובת הילד. צו בית המשפט איננו בחזקת צו קונסטטיטויבי אלא רק דקלרטיבי. הוא אינו יוצר את האמוץ אלא רק קובע שהאמוץ נעשה על פי התנהגות הצדדים.

15. במקרה שלנו הרי אין ספק שהמבקש אמץ את הילדה עוד בהיותה קטנה, גם לפי החוק היהודי. הוא גדל וחנך אותה, והיא נחשבה בעיניו כבתו הטבעית לכל דבר, וגם בעיני הילדה המבקש נחשב כאביה. אין, איפוא, בית

המשפט חורג מסמכותו שנתנה לו לפי סעיף 51 ו-47 של דבר המלך במועצתו, בכואו לאשר את האמוץ הזה. לא באמוץ בגירה מדובר כאן אלא באמוץ קטינה.

16. נראה לי לכן, שאני פטור במקרה שלפני לפסוק אם החוק שלנו מכיר באמוץ בגירים. בעיה, שאין ספק שתתעורר לא פעם וביתר הריפות בקשר לחוקים שבהם נזכר האמוץ. לדוגמא אציין, שבתקנות המצב האישי, סמכויות קונסולריות (דרייטון כרך ג') בסעיף 4 מדובר על אמוץ (Adoption) ולא דוקא על אמוץ קטינים. כמו כן אני מצא בפקודת הניזקים האזרחיים בסעיף 2 שהוא סעיף ההגדרות — את הבטוי "אדם מאומץ", ובחוק האזרחות, תשי"ב, בסעיף 13, נאמר ש"ילד" כולל ילד מאומץ. ובאותו סעיף נאמר ש"קטין" פרושו "אדם בגיל שלמטה מ-18 שנה". דבר שנוגד את השקפת החוק היהודי ביחס לגיל הבגרות.

כאמור אני פטור מלדון בבעיות אלה הנוגעות לשאלה אם החוק מכיר באמוץ מבוגר. אולם אני מצביע עליהן כעל בעיות הדורשות את פתרון הדחוף, ורצוי שהמחוקק יתן את דעתו על כך.

17. לאור העובדות שקבעתי מקודם והמסקנות שאליהן הגעתי, אינני רואה כל מניעה להעתר לבקשת המבקש. ומאחר שאני משוכנע שהאמוץ הוא לטובת הילדה, וכי המבקש הוא אדם מתאים וראוי להיות המאמץ, אני מאשר את האמוץ שנעשה ע"י המבקש וקובע שלילדה ת. ו. שנולדה ב-15.2.37, תהיינה כלפי המבקש כל אותן הזכויות הנובעות מהאמוץ, וכי על המבקש יהיה לדאוג לכלכלתה ולפרנסתה. הנוכה ובכלל לכל מה שנתון לה כאילו היתה בתו הטבעית.

כמו כן אני קובע שהילדה תהיה רשאית מעתה להקרא בשם משפחת המבקש, והמבקש יהיה רשאי לפנות למשרד רשום התושבים על מנת לרשום את שמה של הילדה כנ"ל.

ניתן היום 27.11.53.

בשם המבקש: גולדשמידט.

בשם היועץ המשפטי: קרליבר.

(הערה: ראה גם תיק אורחי 85/49, תל-אביב, לעיל עמ' 181)

4. המבקשת גם שלמה עבור החוקת הילדה במוסד. אמנם אחרי מות אמה שולמו פיצויים ממקום עבודתה. לפי עדות המבקשת שלא נסתר היה בסך 175 ל"י בערך, והפיצויים נמסרו לידה של המבקשת ע"י האב. אבל סכום זה לא יכול להספיק, אפילו לפי ערך שהיה או לכסף, לתקופה ארוכה. בהתחשב עם צורך בטיפול, מעריך אני את התקופה הזאת לשנתיים בערך. אחרי שאזל כסף הפצויים או שלפי החשבון היה לצפות שהכסף אול, היתה המבקשת אשר שלמה עבור החוקת הילדה במשק, ולא נראה אפילו מדברי האב כי התענין בתשלומים, או כי הציע השתתפות בתשלומים.

5. כשהילדה היתה בת שש לקחה המבקשת אותה לתוך ביתה, ומאוחר הזמן נמצאת הילדה אצל המבקשת (בהפסקה של חדשים מספר). למרות שהמבקשת עובדת ומתפרנסת מעבודתה, ולמרות שהייה הפרטיים לא היו קלים, גדלה את הקטנה, חנכה אותה, וטפלה בה בנאמנות כטפל אם בבתה. פה יש לציין כי למבקשת לא נולדו ילדים, אלא רואה בבת אחותה את בתה. 6. מומן שהמבקשת לקחה את הקטנה אל תוך ביתה לא נפגשו האב עם בתו עד זמן שמיעת הבקשה. האב לא בקר אצל המבקשת, ולא עשה כל ניסיון ממשי לשוחח עם בתו. הוא אומר שהיה רואה את בתו והכירה, ולפי דעתו גם היא הכירה אותו, אבל לא היה מנסה לשוחח אתה. הוא גם לא שוחח עם המבקשת בדבר הינון בתו ובכלל בדבר שלומה.

7. המבקשת, כאמור לעיל, חנכה את הקטנה. הקטנה למדה ועד היום לומדת בבית ספר, ושם היא רשומה לא בשם משפחתו של האב ולא בשם משפחתה של המבקשת, אלא בשם "מאירית", שאמה השתמשה בו, שזה תרגום עברי משם משפחתה הלועזי שמלפני נשואיה. כנראה שבשם זה היתה רשומה הקטנה עוד במשק קרית ענבים.

8. כשמלאו לקטנה 12 שנה הגישה המבקשת בקשה זו לאימוץ. שמעתי את המבקשת, את הקטנה, את אביה, ועדים שהוזמנו, ובמהלך שמיעת הבקשה נסיתי למצוא הסדר בעזרת פקידת הסעד לשביעת רצון המבקשת והאב. שמעתי גם חוות דעת של מומחה. נוסף לכך נסה האב במהלך שמיעת הבקשה להפגש עם בתו בבית הספר בו לומדת הנערה, והנערה אומרת שהופתעה, מפני שבכלל לא ידעה כי זהו אביה.

9. אביה של הקטנה מתנגד לבקשת אימוץ. העו"ד גב' ד"ר טריסקר הטוענת בשמו אומרת כי המבקשת עשתה שלא כהוגן בהשפיעה על המבקש שיסמוך עליה, גנבה את דעתו, במתכוון או מבלי להתכוון, והרחיקה את בתו ממנו; היא גם לא הקריבה מכספה כפי שמנסים לטעון, כי האב העביר לה את הפיצויים בקשר למותה של אם הקטנה. אין כל סיבה, טוענת הגב' ד"ר

(ב) טובת הקטין.

תיק אמוץ 512/52

בענין אימוץ הקטנה א. ב.

המבקשת: ג. ד.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב. פסקים מחוזיים ט' / 28)

פסק-דין

השופט קיסטר:

1. הבקשה היא לאמוץ נערה שנולדה ביום 17.4.1940 ונתינתה מאמה 3 ימים אחרי שנולדה; ואחות אמה מבקשת לאמצה לה לבת.
 2. אביה של הנערה נשא אשה 3-2 שנים אחרי מות אשתו הראשונה (אם הנערה) ומאשתו השניה נולדו לו שתי בנות.
 3. הנערה שאת אימוצה מבקשים הועברה זמן מועט אחרי הלידה מבית החולים למשק קרית ענבים על ידי אביה ודודתה — המבקשת — וסודרה שם. אביה היה בזמן הראשון מבקר במשק לעתים קרובות, ואף היה מביא חלב-אם הדרוש לילדה, אבל במשך הזמן ביקוריו אצל בתו היו פותחים והולכים. לפי גירסת עדי המבקשת לא ראוהו במשק אחרי עבור 3-4 חדשים הראשונים; לפי עדות האב ואחותו היה עוד מבקר כשהילדה היתה בת 4.
- לעומת זאת היתה המבקשת מבקרת באופן מתמיד אצל הקטנה, וכשהקטנה התחילה רק לדבר, קראה למבקשת "אמא", וידעו על כך האב וקרוביו, ולא הראו כל התנגדות לכך שהקטנה תתקשר באופן כזה לדודתה ושתראה בה את אמה.

הקטן, וקובע כי מקום הילד בבית מאמצי. אמנם, אומר עו"ד ד"ר פרלס, כי אימוץ אינו פוגע בזכויות האב (אם ישנן) אלא מוסיף זכויות. כמובן, עד כמה שהאימוץ מוסיף זכויות אין האב רשאי לדחותן, אבל רשאי הוא להתנגד עד כמה שהדבר פוגע בסמכויותיו כאפוטרופוס. עד כמה שביט המשפט קובע כי הילדה תשאר אצל המאמץ, ובשאלה של שינוי השם, ובכלל שבתו תראה כבתם של מאמציים.

אשר לשאלה אצל מי תשאר הילדה הודתה הגב' טריסקר, כי לטובת הנערה לא להוציאה כעת מבית המבקשת. יתר על כן, הנערה היא כעת בת 13, ובכלל אי אפשר לא להתחשב בדעתה, אפילו בנוגע לבת בגיל 11 הנחשבת במשפט העברי כקטנה מכל הבחינות נאמר בתשובות מהר"מ פדווה ס' נ"ג, כי מכיוון שיצאה מגיל פעוטות והיא בת-דעת יש להתחשב בדעתה אם להיות אצל אמה או אצל אחיה.

גם בתשובות המבי"ט חלק ב' סימן ס"ב, שצטטתי בפס"ד בתיק אזרחי 770/51 (פסקים מחוויים כרך ה', עמוד 532) נאמר באחד הגימקים, "וכ"ש הכא בנ"ד שהבנות מצטערות בבית אביהן הנשוי לאשה אחרת ולרצות לחזור לבית אמן". במקרה דנא נחשבת הבת במשפט העברי בגילה הנוכחי כמבוגרת וגדולה לגבי ענינים שונים שבדאי אין לאביה רשות בה, ומוכרחים להתחשב בדעתה. היא רוצה להשאר אצל המבקשת וגם רוצה באישור האימוץ.

12. אולם קביעת המקום איפה תשאר הבת אינו מכריע עוד בשאלת האפוטרופות סות וביתר שאלות בקשר לאימוץ. לפעמים אפוטרופוסות לחוד, ושמירה על הקטן לחוד. הרא"ש בתשובתו כלל פ"ב סימן ב' דן בשאלה אצל מי תשאר הבת שאמה נפטרה. אצל אביה או אצל האפוטרופוס שלה שהוא אבי אמה, ופסק כי הדבר ראוי להתברר עפ"י מי שמכירין את שניהם, אבל לכאורה נראה שהבת יש לה קורת רוח אצל אביה, והממון ישאר בידי האפוטרופוס. אבי אמה, אם הממון שמור יפה בידו.

לפי חוק שיווי זכויות האשה, תשי"א, האב הוא במקרה דנא האפוטרופוס הטבעי, אולם בית המשפט רשאי להוציא צווים בהתחשב עם טובת הילד. סעיף 3 מחוק שיווי זכויות האשה תשי"א—1951 קובע, כי ההורים הם האפוטרופסים הטבעיים ובית המשפט יכול להתערב אם רואה צורך לטובת הילד, ועל ידי כך מטיל חובה להוכיח או להראות לבי"מ כי ההורים (או במקרה שאחד מהם נפטר — ההורה שנשאר בחיים) אינו בכלל מתאים להיות אפוטרופוס או ישנן מסבות לפיהן יש להגביל סמכות או להוסיף אפוטרופוס. שבי"מ יוכל להשתמש בסעיף 3(ב) של החוק הנ"ל. גם לפי

טריסקר, לשלול מן האב סמכויות וזכויות הטבעיות, וצו אימוץ יהיה בו משום פגיעה באב ובזכויותיו. לא היתה גם כל סבה למנות את המבקשת כאפוטרופוס נוסף לאביה, כפי שנעשה זאת באופן זמני במהלך המשפט, ואין למנותה אפילו כאפוטרופא ביחד עם אבי הקטנה. בכלל, טענה הגב' טריסקר, וכאי האב לדרוש להעביר את הקטנה לבית אביה, ואשתו הנוכחית תבוא במקום אמה המנוחה, אבל בהתחשב עם טובת הילדה אינם דורשים זאת. אבל מתנגד האב לנתק את הקשר בין הבת ובין, מתנגד שהבת תוצא לחו"ל בלי הסכמתו של האב, ודורשת לקרב את הבת לאביה ולאחיותיה ובכלל למשפחת אביה.

10. לעומת זאת טוען ב"כ המבקשת העו"ד ד"ר פרלס כי אין כעת מקום להתבסס על העבר; יש לראות את המצב כפי שהוא כיום, והמצב הזה בעצמו מצדיק את הבקשה.

זכויות האב, טוען הוא, אינן נפגעות על ידי אימוץ, אלא הנערה רוכשת זכויות נוספות. למעשה אין כל קשר כעת בין האב ובין הבת, הבת למעשה אינה מכירה את אביה, אבל בכל זאת אין עד כה שום מעמד משפטי למבקשת כלפי הילדה.

לא היתה מצד המבקשת כל הפרת אימוץ, אומר עו"ד פרלס. האב הקים לו בית חדש, והזניח את בתו מאשתו הראשונה. לא היה כל נסיון רציני מצד האב לבקר אצל הילדה ולא היתה כל כוונה להרחיקו. אלמלא הבקשה לאימוץ לא היה האב משתדל עד היום להפגש עם בתו. אין גם לעבור על גישתה של הבת אשר יש לה השקפות משלה. עוד טוען הוא, כי מאחר שהאב הזניח את החינוך במשך זמן ממושך הפסיד את זכויות האב אפילו במשפט האנגלי המכיר בזכויות האב במדה יותר רחבה מאשר המשפט העברי. פה מבקש עו"ד פרלס לתת רק גושפנקא למצב שנוצר.

11. אין לי צורך לחזור על מה שהדגשתי לא פעם בפסקי דין, כי לפי המשפט העברי השיקול הראשון והעיקרי הוא טובת הילד.

גם בנוגע לשאלה אם בת שנתימה מאמה יש להשאירה אצל אביה או אצל אם אמה חל אותו הכלל. בנוגע לשאלה כזאת נאמר בתשובות "דרכי נועם" (של הר"י מרדכי הלוי) לאבן העזר בסימן ל"ח, "והנהגה להיות דין זה, אם תהיה הבת אצל אמה, או אביה, או אפילו אצל אם אמה במקום שהיא, כל זה בנוי על ראות בית דין לתקנת הולד".

אולם כל זה עוד אינו פותר את השאלה אשר בסני, כי אימוץ לפי המשפט העברי אמנם אינו מנתק את הקשר הטבעי בין האב ובין בתו, אבל בדרך כלל מעביר אפוטרופוסות למאמציים, כרוך בשינוי השם של

ימלא את תפקידיו כלפי רכוש בתו כראוי, בגלל חוסר פעילותו. על אחת כמה וכמה החשש הוא חזק לגבי מילוי תפקידו כלפי גופה של בתו. ברור שאינו יכול למלא את התפקיד של אפוטרופוס יחיד על בתו, בזמן שלמעשה אין כל קשר בינו לבין בתו.

יתר על כן, במסרו את בתו לידי המבקשת ובהסתלקו מכל דאגה ופעולה לטובת בתו עשה את המבקשת לאפוטרופא למעשה על הקטנה, ובמסבות המקרה היא גם אפוטרופא במשפט העברי מדין יתומים שסמכו אצל בעל הבית (חושן המשפט סימן ר"צ סעיף כ"ד).

16. פה טוענים כי המבקשת לא מלאה תפקידה כראוי בהרחיקה את הבת מן האב. עובדה היא כי לא נעשתה משום צד כל פעולה ממשית בכדי לשמור על קשר בין הבת ובין האב. האב מאשים את המבקשת. נכון כי אילו היתה המבקשת דואגת לכך ומתאמצת היה קיים קשר בין האב ובתו. אבל כאשר לא עשתה זאת, כלום יש מקום לראות בזה משום חטא מצדה? לפי דעתי התשובה היא שלילית. חובת חינוך הבת מוטלת כולה על האב, והוא היה חייב לדאוג לכך. המבקשת עשתה מה שעשתה מבלי להיות מחויבת, ואין מקום לטעון נגדה שהיתה חייבת לעשות יותר מאשר עשתה. יתר על כן, המבקשת היתה מתפרנסת מעבודתה, וגם עברו עליה תלאות אחרות. ובכל זאת דאגה בהתמדה ובמסירות לבת-אחותה, ולא הוניתה אותה בשום זמן מן הזמנים. היפלא, שלא דנה את המבקש לכף זכות בחוסר פעילותו ואזלת ידו בדאגה לקשר עם בתו ולחינוכה? האם אפשר להאשים אותה שלא בקשה את האב להפגש עם בתו ולהתעניין בחינוכה, כשחובה זאת מוטלת בעיקר על האב?

17. המסקנה היא, איפוא, כי יש להשאיר כאפוטרופוס גם את אביה שהוא אפוטרופוס טבעי לפי החוק וגם את המבקשת שהיא אפוטרופא למעשה, ולראות את שניהם כאפוטרופוסים שעליהם יהיה מוטל לפעול לטובת הקטנה ולדאוג לעניניה.

18. אשר לשם הקטנה: היא מוחזקת בשם שהוא אינו של משפחת אביה ולא של המבקשת, ולפי דעתי כאשר הוחזקה בשם מסויים אין לעשות שינויים שלא בהסכמתה. לכן רצוי שהיא תמשיך להשתמש להבא בשם א. ב., כפי שהוחזקה בבית הספר ובין חברותיה.

19. מטענות ב"כ האב נשמעת הנימה: אמנם נהגדלה הבת אצל המבקשת, המבקשת גדלה אותה להיות לה לבת, וזה בידיעת המבקש, ואפילו בהסכמתו, כפי שנובע מעדותו שידע כי בחו הולכת ומתקשרת עם המבקשת והוא לא רצה להפריע בכך. אמנם הוא לא דאג לבתו בידעו כי המבקשת

המשפט העברי המקורי אם טוען מישהו שהאב אינו אפוטרופוס מתאים, יש לראות אם האב התנהג פעם באכזריות כלפי ילדו או אם יש מסבות שאינו מתאים. בדרך כלל החזקה היא כי רחמי האב על הבן (ראה בירורי הלכה בתשובות דרכי נועם לאבן העזר סימנים ל"ח ל"ט ר"מ).

13. פה האשים מצד אחד ב"כ האב את המבקשת כאמור לעיל, כי לא פעלה כהוגן בחינוך הקטנה, ומצד שני האשים ב"כ המבקשת את האב בהזנחה גדולה. שמעתי הוכחות במשך ישיבות רבות אשר איפשרו לי לעמוד על מניעי פעולות הצדדיים וכוונותיהם. אמנם נכון כי האב לא מלא חובותיו כלפי בתו. ברם אין הדבר מוכיח כי עשה זאת מחמת אכזריות או אפילו אדישות לגורל בתו. מתוך העובדות והמסבות שבאו לידי גילוי במשפט ומתוך אופי הצדדים שבאו לידי ביטוי בהגדת עדותם בפני ובפעולותיהם, כפי שנתברר לפי העדויות, מתקבל הרושם כי האב סמך והיה בטוח כי בתו בידיים נאמנות של המבקשת אשר דואגת לבתו ומסורה לה כמו אם. הוא גם הבין, והוא מודה בכך, כי בתו מתקשרת עם המבקשת והדבר לא היה רע בעיניו, כי רצה שבתו תיהנה מחמימות אם. הוא ידע שלילדה טוב אצל המבקשת. אין איפוא להאשימו שהפקיר את בתו. יש רק להאשימו כי לא דאג שיהיה גם קשר בין בתו ובין עצמו. אפשר אולי גם להאשימו, כי בהיותו בעל השקפות מסוימות על כוון חינוכי שיש לפי דעתו לתת לבתו לא התעניין איזה חינוך תקבל. וכן יש להאשימו שבכלל לא התעניין, לא חקר ולא שאל לגורל בתו; דבר שיש לדרוש אפילו מתוך נימוס.

14. את המשגים וההזנחות הנ"ל יש להסביר באפיו של האב שלא מצא עד היום את שיווי המשקל הדרוש, וכי עד היום נראה נבוך ביחסיו כלפי המבקשת ובתו; לא מצא עוז בנפשו להחליט על דרך לגשת למבקשת לשוחח אתה בענין הילדה, לערוך תכנית איד לקרב בתו לאשתו השניה ולבנותיו מאשתו השניה בכלל, ובכלל לא מצא את המדה הנכונה לפיה עליו לנהוג בנדון זה. השתדל לברוח מהבהרת היחסים בין הקטנה והמבקשת ובין עצמו, ולהמנע משיחות ופעולות כיוון זה, ועד היום לא יצא ממבוכה. כל זה: למרות שאין לראות שהיתה לו איזו איבה כלפי המבקשת או למבקשת כלפיו. ובודאי שלא יכלה להיות כל סבה לאיבה או שנאה בין המבקשת לאשתו השניה. ולילדותיו מאשתו השניה, על ידי המבוכה גרם רעה לעצמו ולבתו גם יחד; לבתו — שלא הרגישה עד היום באהבת אב; לעצמו — שע"י כך התרחקה בתו ממנו ואינה מכירה אותו.

15. אין יחס כזה לכשעצמו סבה לשלול אפוטרופוסות מן האב. אולם מאידך גיסא, אם להשאיר את האב לאפוטרופוס יחיד על בתו, יש לחשוש שלא

דואגת לה; אבל מתחנן הוא לא להוציא שום צווים ומסכים הוא להשאיר את המצב העובדתי כמות שהוא, ובלבד לא להוציא שום צו המכיר במצב שנוצר.

ברם אינני מוצא כי בית המשפט יכול כעת לסלק את עצמו מהחלטה בבקשה, ואינני חושב כי היה זה מביא תועלת למישהו. הריחוק בין האב ובתו נגרם על ידי כך כי האב משך את ההזנחה בקביעת יחס ברור בינו ומשפחתו החדשה לבין בתו והמבקשת. אינני רואה תיקון למצב על ידי המשכת המצב באי-בהירות ועל ידי הזנחה נוספת. אין אפשרות לקרב, בזמן שאין כל שיתוף פעולה בין האב והמבקשת; ולא נראה שיתוף פעולה, כל עוד לא יוגדרו תפקידיהם ומעמדם על ידי בית המשפט.

למרות הריחוק בין האב ובתו יש לקוות שהבת המתבגרת תדון את אביה לכף זכות שבמות אמה עליו הרגיש הלם קשה, כפי שבטאו חכמי התלמוד את התוצאה של מות אשה, ביחוד במקרה כפי שהיה פה, "עולם חשך בעדו, עצתו נופלת ופסיעותיו מתקצרות", ויחסה למבקשת בודאי שאינו עשוי לגרוע מיחס אהבה וכבוד החייבים לשרור בין הורים וילדיהם. היוצא מכל הנ"ל, כי המבקשת אמצה לה למעשה את הקטנה להיות לה לבת, ועשתה זאת בהסכמת אבי הקטנה אשר מסר לידי המבקשת את בתו בידעו כי הקטנה תראה במבקשת אמה והמבקשת תראה בה בתה, והקטנה גודלה וחונכה על ידי המבקשת.

אמנם הצדדים לא חשבו על צורה משפטית, אבל הצדדים גם לא חשבו ולא דאגו לכך שהבת מתרחקת מאביה למרות שקירוב בין האב ובתו לא היה פוגע בקשר הנפשי בין הקטנה והמבקשת.

האב אינו מתנגד לכך שהקשר הנפשי בין הקטנה לבין המבקשת ישאר וימשך, אלא מתנגד לכל צו המכיר במצב שנוצר, אבל נימוקי התנגדותו אינם נראים לי, מאחר שהמבקשת נחנה גם התחייבות בנוגע לכלכלת הבת להבא והבטיחה לה גם זכויות בירושה, מוצא אני במצב שנוצר כי לטובת הילדה להוציא צו אימוץ, ואני מחליט כדלקמן:

(א) בית המשפט קובע כי המבקשת אמצה לה לבת את הקטנה א. א. ב. (נולדה ביום 17.4.1940), שגדלה אותה בכיתה כבתה בהסכמת אביה של הקטנה הנ"ל במשך שנים, ובית המשפט מאשר את האימוץ הנ"ל.

(ב) לקטנה תהיינה כלפי המבקשת כל הזכויות שיש לבת כלפי אמה, וביחוד המבקשת חייבת לגדלה ולחנכה, לפרנסה ולכלכלה, עד שהקטנה תוכל לעמוד ברשות עצמה, וכן תהיה לקטנה כלפי המבקשת זכות לירושה ליטול בעזבוונה כאילו היתה בתה שנולדה לה.

(ג) האפורטופסים על הקטנה יהיו אביה והמאמצת, שניהם יחד, ותהיה להם אותה סמכות כמו שיש להורים בנוגע לבתם הקטנה. יחד עם זה קובע אני כי הקטנה תשאר גם להבא אצל המאמצת.

(ד) הקטנה תכונה גם להבא א. א. ב.

(ה) המבקשת רשאית לפנות למשרדי הממשלה המתאימים לציון צו האימוץ ולרישום שינוי השם בפנקסי רישום האוכלוסיה.

(ו) כל צד רשאי לפנות לבי"מ בבקשה למתן הוראות נוספות, או לשנוי ההוראות ג' ד' ה' לעיל.

ניתן היום, ג' סיון תשי"ג 17.5.53.

במעמד עו"ד ד"ר פרלס ב"כ המבקשת; עו"ד ד"ר טריסקר ב"כ המשיב, האב, והגב' ד"ר רוקנשטיין ב"כ היועץ המשפטי והגב' מימוני פקידת הסעד.

בשם המבקשת: ד"ר פרלס.

בשם המשיב: ד"ר טריסקר.

בשם היועץ המשפטי: ד"ר רוקנשטיין.

בשם משרד הסעד: גב' מימוני.

(הערה: ראה גם תיק אזרחי 207/48, חיפה, לעיל עמ' 186; תיק אזרחי 257/48, חיפה, לעיל עמ' 190; תיק אישות 917/51, תל-אביב, לעיל עמ' 196; ותיק אישות 236/53, חיפה, לעיל עמ' 200.)

על מזונות, ואף הוגשו להוצאה לפועל, הסכימו הורי הקטנה להתגרש. אם הקטנה ויתרה על כתובתה, וכן פטרה את אבי הקטנה מכל תשלום מזונות עבודה ועבור הקטנה. על יסוד ההסכם הזה התגרשו הורי הילדה, בתחילת שנת 1949.

4. הילדה נשארה אצל אמה, ואבי הילדה עד היום אינו בריא לגמרי. הוא נמצא אצל אביו, צבע לפי מקצועו, ועוזר לו בעבודתו. אם הקטנה לא דרשה ממנו שום דבר למזונות הילדה, ואף לא היתה מעוניינת בכך, כי בכלל לא רצתה שהילדה תכיר את אביה, וכפי שמספרת בעדותה היתה גרה במרחק לא גדול מדירת אבי הילדה והתכוונה לא לעבור שם בכדי שהילדה לא תראה את אביה.

5. האב אומר שראה את הילדה וחברותיה אמרו לה כי הוא אביה. קשה לברר עד כמה דברים אלה נכונים, ואינני מביע דעה בכוון זה.

6. בסוף שנת 1952 נשאה האם למבקש והציגה את המבקש בפני הילדה כאביה של הילדה, והוא מפרנס את אשתו וילדתה ורוצה גם לקבל על עצמו לגדלה ולכלכלה עד שתגדל, ורוצה לאמצה לו לבת.

7. אבי הילדה שאצלו היא בת יחידה, ולפי מצב בריאותו לא נראה שישנן תקוות גדולות שיכול לקחת אשה, מתנגד בהריפות לנסיון זה של אימוץ. רוצה. הוא שהילדה תכיר אותו כאב ומתנגד לכך שבעלה הנוכחי של אם הילדה יוצג בפניה כאביה, האב אינו מסכים לותר על אפוטרופסתו כלפי הילדה ושהילדה תקרא בשם אביה החורג.

8. במצב הדברים הנ"ל אינני רואה אפשרות לתת צו אימוץ בניגוד לרצון האב. אינני חושב שבית המשפט יכול לתת ידו לנסיון האם לנתק כל הקשרים בין האב ובין בתו ולהציג בפני הילדה אדם אחר כאביה בזמן שאבי הילדה חי ורוצה בעצמו להופיע כאב לבתו.

אמנם האם בעצמה היתה מכלכלת את הילדה ולא היתה דורשת מאבי הילדה שום השתתפות והוא עד כה לא השתתף בכלכלה, אבל הדבר נגרם בעיקר ע"י מחלתו של האב, ואין זאת סבה לחייב את האב שיסכים להעלים מן הילדה את קיום האב האמיתי, ולחנכה בשקרים. כי המבקש הוא אביה.

9. כמובן, שאם האב ימשיך להתנהג באדישות כמו עד כה, עלול להנתק הקשר בינו לבין הילדה לגמרי, אף על פי שלא נתן כעת צו אימוץ, וכל אלה שמעוניינים בטובת הילדה ובשלומה חייבים לדאוג לכך שיווצרו יחסים מתאימים בין הילדה לאביה מצד אחד ובין הילדה ואביה החורג מצד שני, בכדי שגם להבא לא יגרם לעזווע נפשי אצל הילדה ולקשיים אחרים. ביהוד חייב לדאוג לכך האב, המעוניין בכך, ושהילדה תדע כי

(ג) בני דתות שונות.

(הערה: ראה תיק אישות 366/51, חיפה, להלן עמ' 220)

(ד) הסכמת הורים ואפוטרופסים.

תיק אמוץ 92/53

בענין בקשה לאימוץ הקטנה ד. א.

ה. מ. ב. ק. ש. : ח. פ.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב)

פסק דין

השופט קיסטר :

1. זוהי בקשה לאימוץ שהוגשה ע"י אביה החורג של הקטנה בהסכמת אשתו, אם הקטנה. אביה של הקטנה התנגד לבקשה.
2. העובדות במקרה דנא הן כדלקמן :

הורי הילדה באו בברית הנישואין בשנת 1945. האם נכנסה להריון כ-18 חודש אחרי החתונה. בזמן היותה בהריון קבל בעלה התקפת לב קשה, שכב בבית החולים זמן ממושך, לא החלים לגמרי ונשאר משותק בחצי גופו. אחרי שיצא מבית החולים לא קבלה אותו אשתו הביתה, אלא אביו קבלו לביתו.

3. הילדה שאח אימוצה מבקשים, נולדה ביום 15.8.1947 אחרי שהאב יצא כבר מבית החולים. אחרי שהילדה נולדה לא היתה האם מעוניינת עוד בהחזרת יחסים תקינים עם אבי הקטנה אלא להיפך בגט פיטורין. אחרי חדשים מספר הגישה אם הקטנה תביעה בבית דין הרבנות נגד בעלה (אבי הקטנה) ונגד חותנה, והחקיים דיון, ואחרי שהוצאו פסקי-דין

הוא אביה ותכבדו כאב. ואני מפנה לכך את תשומת לב הצדדים. כמו כן מפנה אני את תשומת לב האב כי ע"י זה שאשתו פטרה אותו ממוזנות של בתו לא נפטר משום חובות כלפי בתו ועליו בעצמו להתעורר לקיום חובותיו. אם רוצה בכנות בטובת בתו, ואם ברצונו שבתו תכירו ותוקירו.

10. התוצאות מכל הנ"ל, כי דוחה אני את בקשת האימוץ.

ב"כ האב בקש לחייב את המבקש בהוצאות, אבל לפי דעתי אין לחייב פה את המבקש בהוצאות. המבקש מכלכל את הקטנה והאב עד כה לא השתתף. ואין מן הצדק לחייב אותו לשלם עוד לאב הוצאות שמיעת הבקשה. מוטב היה לאב לא להעמיד דרישה כזאת.

הודע ביום כ"ב סיון, תשי"ג — 5.6.53

בשם המבקש: זלדמן.

בשם המתנגד: צוקרמן.

3. אימוץ בגירים:

(א) מה בין קטין לבין בוגר לענין אימוץ?

תיק אישות 27/50

בענין האמוץ של הבוגר מ. ק.

המבקשת: א. ה.

(כית המשפט המחוזי, תל-אביב. פסקים מחוזיים ג', 142)

ה ח ל ט ה

השופט קיסטר:

הבקשה היא למתן צו אמוץ.

המבקשת א. ה. שהיא יהודיה עולה מיוגוסלביה, ולפי טענתה מחוסרת נתינות, גרושה, שאין לה ילדים שלה, מבקשת לחת צו "המכרין על האימוץ של הילד מ. ק. ע"י המבקשת בתור בן".

מ. ק. זה הוא בן אחותה של המבקשת שנולד בשנת 1929, היינו, מלאו לו 21 שנה, וכעת חייל בצבא הגנה לישראל, ולפי דבריה של המבקשת ומ. ק. נהרגו הוריו ע"י הנאצים והוא חונך וגודל ע"י המבקשת, ושניהם עלו יחד ארצה.

לפי דברי המבקשת רוצה היא לאמץ את מ. ק. בתור בן כי נשאר יתידים ממשפחה גדולה, ויש לה הרגשה אליו כמו לבנה, ולכן ברצונה לאמץ אותו. ב"כ היועץ המשפטי התנגד לבקשה בטענה כי צו אימוץ של מבוגרים יכול לגרום לכל מיני פיקציות ולשמש למטרות המתנגדות לחוק. מאחר שהבקשה הזאת היא הראשונה שנתבררה לפני בנוגע לאמוץ מבוגר

עלי להרחיב את הדיבור בשאלת אמוץ לפי המשפט העברי אשר חל פה. כי הצדדים הם יהודים מחוסרי נתיבות.

לשם החלטה אין לי צורך לערוך השוואה בין המשפט העברי מצד אחד ושיטות משפטיות אחרות מצד שני. אשר למשפט העברי עצמו ציינתי את הכללים בפסק דיני בתיק אזרחי 85/49¹ של בית משפט זה (פורסם בפסקים כרך א' תש"ט עמודים 343—348). ולא אחזור על הדברים שנאמרו שם.

מתוך מה שנאמר בפסק דיני הנ"ל ברור, כי הקשר הקיים בין אדם והוריו הטבעיים לא יכול להנתק ולא נתן להעברה לזרים, אולם על ידי כך שאדם מגדל קטן בתוך ביתו נוצר קשר בין המגדל לבין המתגדל כפי שנאמר בתלמוד „מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“...

המעשים של המגדל בגידול ובהינוך הקטן הם הם. איפוא, היסוד של היחסים בין המאמץ והמאומץ, ויפה נאמר ב„שאלת יעב"ץ" (של הרב יעקב עמדין) בסימן קס"ה „אם מגדלו לשם שמים שהרי ודאי כאילו ילדו ולא ביתום בלבד, אלא אפילו יש לו אב ואם ומתגדל אצל אחר לשם מצוה. אם הלה אין לו בנים ומגדל לזה להיות לבן ליורשו, וזה קוראו אב והוא קורא לו בנו...“ ובהמשך באותה תשובה נאמר „...לחורגו שאינו מגדלו פשיטא דלא בכלל בן הוא“.

יוצא מכל האמור לעיל, כי לא צו בית המשפט יוצר את הקשר בין המאמץ והמאומץ אלא הגידול וההינוך. התפקיד של בית המשפט מוגבל. בראש ובראשונה פועל בית הדין כ„אביהם של יתומים“ ובוחר את המסבות אם האמוץ הוא לטובת הקטן, ורואה אם האדם הרוצה שיקרא אביו של קטן זר, מתאים לגדלו ולחנכו, ואם הוא מקבל על עצמו כל החיובים של אב כלפי בנו, נוסף לכך בסדרי החברה של היום לא יתכן שאדם ישנה שמו של קטן אם הוא אינו אביו או אפוטרופסו בלי הסכמת בית המשפט, וגם לא יתכן שאדם יכונה אביו של איזה קטן במסמכים העולים ברשויות צבוריות בלי שיהיה לכך אישור מטעם בית המשפט; קשה גם לייצג ענינו של איזה קטן לאדם שאינו אביו, אלא אם יקבל צו אפוטרופסות או אימוץ, ולכן ברור שבאימוץ קטנים דרושה התערבות מצד בית המשפט ופיקוח על העניינים.

מאידך גיסא, גידול אדם בן חברו והינכו, והלה הגיע לגיל הבגרות, אין בדרך כלל כל סיבה שבית המשפט יפעול בדבר, אם המתגדל רוצה לכנות את המגדל בשם „אביו“ או את המגדלת „אמא“, כמו במקרה דנן, שפיר עשה; כפי שנאמר במדרש רבה לספר שמות פרשת מ"ו (בסוף הפרשה), „המגדל נקרא

¹ לעיל עמ' 181.

אב ולא המוליד“, (ראה גם המשל שם על האפוטרופוס שגידל יתומה והשיאה). כפי שציינתי בפסק דיני בתיק אזרחי 85/49 יכול המאומץ לכנות את המגדל גם במסמכים כאב ובודאי אינו זקוק לרשות בית המשפט ובית המשפט אינו יכול להיבדל בכוון זה. כמו כן לשינוי שם אינו זקוק המאומץ המבוגר לרשות בית המשפט. בודאי שמן הראוי שהמתגדל (המאומץ) יכבד את האדם שגידלו (המאמץ), במקרה דנן מ. ק. את המבקשת, אבל לשם כך אין צורך בצו בית המשפט, ואין מקום למתן צו בכוון זה. כמו כן רשאי המגדל (המאמץ) לעשות צוואות ומתנות לטובת המתגדל (המאומץ) וגם להיפך, וכל זה בלי כל התערבות של בית המשפט, מאחר ששניהם ברשות עצמם.

השאלה תוכל אולי להתעורר בבית המשפט (כפי שהתעוררה בספרות ההלכה) אם המבקשת תערוך פעם צוואה או שטר אחר לטובת „בנה“ בלי לציין את שמו ויהיה צורך להוכיח שהתכוונה למ. ק. או במקרים יוצאים מן הכלל כאלה, אבל כעת אינני רואה כל צורך לתת איזה צו בבקשה אשר לפני. בכלל הבקשה כפי שנוסחה אינה מתאימה למושגים של המשפט העברי. אני דוחה, איפוא, את הבקשה. ניתן היום, כ"ד בכסלו תשי"א, 3.12.50.

בשם המבקשת: אדלרשטיין.

בשם היועץ המשפטי: קושטריןסקי.

בענין אמוץ הקטנה ר. ש.

המבקשים: (1) הגב' א. ו. (2) ר. ו.

(בית המשפט המחוזי, חיפה)

ה ה ל פ ה

השופט טוברין:

זוהי בקשה לאמוץ הקטנה ר. ש. מחיפה. ד"ר קרלברך, אשר הופיע מטעם היועץ המשפטי, עורר כמה טענות משפטיות כלליות, וטען שבמסיבות המקרה אין להעתר לבקשה זו.

על פי בקשת באי-כח שני הצדדים, הסכמתי לדון תחילה בטענות כלליות אלה על רקע העובדות, כפי שהן מתוארות בבקשה. בהצהרה בשבועה ובטענותיו בעל פה של ד"ר ררט, אשר מיצג את המבקשים, ואם אחליט שיש מקום לדון בבקשת המבקשים לגופה, אאפשר לבאי-כח המבקשים להגיש הוכחות נוספות, ביחס להסכמת אבי הקטנה לאמוץ, ביחס ליכלתם והכשרתם של המבקשים לאמץ אותה וכדומה; ימאידך, אדון גם בבקשת ד"ר קרלברך לחקר את המצהירים.

זוהי החלטתי ביחס לטענותיו המשפטיות הכלליות של באי-כח היועץ המשפטי.

תחילה אציין את הרקע העובדתי, כפי שתואר על ידי באי-כח המבקשים: הקטנה היא בת 16. הוריה יהודים ונתינים ישראלים, נפרדו לפני 9 שנים. יש לה אחות נשואה ואח בן 14. האב אינו תומך באשתו לשעבר ולא בילדיו. האם עובדת כמלצרית וקשה לה לפרנס את שני ילדיה. באם לא תאומץ הקטנה ולא תצא לארצות-הברית, לא תהיה לאם בכירה, אלא לשלוח אותה לעבודה, כדי שתשתכר למחיתה. אופי עבודתה של האם, אינו מאפשר לה להשגיח באופן יעיל על ילדיה.

המבקשים הם דודתה, אחות אמה של הקטנה, ובעלה. המבקש, נוצרי, משרת בצבא הקבע של ארצות הברית. ברצון המבקשים לקחת את הקטנה לארצות-הברית ולהנך אותם כבתם הם. יש להם עוד בת קטנה. מצבם הכספי טוב ואם הקטנה מקוה שאם בתה תסע לארצות-הברית, תוכל להנות מרמת חיים גבוהה יותר, ולקבל הנוך משוכלל יותר.

אמוץ קטנים הוא אחד מעניני המעמד האישי (סעיף 51(1) מדבר המלך במועצתו). החוק החל במקרה הזה הוא החוק האישי של הנוגע בדבר (סעיף

47 מדבר המלך במועצתו), כלומר, הקטנה. לגבי נתין ישראלי ויהודי — החוק האישי הוא המשפט העברי (ע. א. 119/39—1940 פ. ל. ר. 20; ע. פ. 112/50 — ד' פסקים 166—174). באי-כוח הצדדים אינם חולקים על כך שלפי המשפט העברי הקטנה רבקה היא בוגרת. (ראה רמב"ם, הלכות אישות פ"ב; פחד יצחק, מונח "קטנה"). בע. א. 376/46 (ב' פסקים 5) נאמר על ידי נשיא בית הדין העליון (בסעיף 14): —

"מחוקק חוקת א"י לא קבע כלום על פרוש מונחי המעמד האישי בחוקה... לפי דעתי יש משקל רב לסברה שעלינו לפרש את מונחי המעמד האישי לפי דיני העדות השונות."

לאור הנ"ל יהיה עלינו לפרש את המונח "אמוץ קטן" לפי תקנות המשפט העברי, ואם כך הדבר הרי רבקה אינה קטנה כלל, ולא נתנת לאמוץ.

אמוץ מבוגר אינו נכלל בין עניני המעמד האישי הנזכרים בסעיף 51 מדבר המלך והחוק החל במקרה זה, הוא החוק הכללי השורר בארץ ולא המשפט העברי. (דרך אגב הדבר פוטר אותי מלדון בבעיה המסובכת אם המשפט העברי מכיר באמוץ קטנים ואם כן מה הוא אופיו של מוסד זה, מה תפקידו של בית המשפט. כשהוא דן בבקשות מסוג זה וכו', בעיות שחברי השופט לנדוי עמד עליהן בפרוטרוט בת. א. 257/48 (פסק דין אשר לא זכה לפרסום¹), והשופט קיסטר דן בהן בת. א. 85/49² (א' פסקים 344) ובת. א. 27/50³ (ג' פסקים מחוזיים 142).

לא ידוע לי, ותשומת לבי לא הופנתה לחוק ישראלי המכיר במוסד של אמוץ. בהתאם לסעיף 46 מדבר המלך במועצתו הייתי יכול להשתמש במשפט המקובל באנגליה, אך מוסד "אמוץ", במובן המקובל של המלה, לא היה ידוע גם למשפט המקובל האנגלי. במדה שהדבר נוגע לאמוץ ילדים מוסד האמוץ נוצר ב־1926 עם חקיקת ה־ Adoption of Children Act (ראה הולסבורי, כרך 17, עמ' 679, סעיף 1406) שבמקומו בא (ב־1950) The Adoption Act, 14 Geo. 6, 26, למרות השם הכללי, מטפל החוק האחרון באמוץ קטנים בלבד. לא מצאתי כל סימן שהמשפט המקובל באנגליה מכיר במוסד של אמוץ מבוגרים. אם כי D'cey בספרו Conflict of Laws הוצאה המישית, בעמ' 28, הערה (ב), מעיר שלא מצא פסק דין negating recognition of the status of adoption

¹ ראה לעיל עמ' 190.
² ראה לעיל עמ' 181.
³ ראה לעיל עמ' 217.

as unknown to English Law. (אבל ראה גם דוגמא מס. 1 שם בעמ' 535).
הערה זו חסרה בהוצאה ששית (ראה עמ' 20). ראשית, מפני שבינתים פורסם
חוק האמוץ מ'1950; ושנית — מפני שדעתו של דייסי כי בתי המשפט
באנגליה לא יכירו במעמד שאינו ידוע למשפט האנגלי תוארה כ"far too
"sweeping, and... obviously unacceptable" (ר' דייסי, הוצאה ששית, עמ' 512).
מתעוררת, איפוא, השאלה, אם מוטלת עלי חובה למלא את הלקונה שבחוק.
אינני רוצה בהזדמנות זו לדון בשאלה זו בכל היקפה. במדה שהדבר נוגע
לאמוץ מבוגרים, נראה לי שעלי להמנע מעשות זאת. אינני בטוח שזוהי לקונה,
כלומר, תקנה שהמחוקק התעלם ממנה שלא במתכוון או פועל-יוצא מהתפתחות
החיים והתהוות מסיבות חדישות, שהתפתחות החוק טרם הדביקה אותם. מוסד
האמוץ היה מוכר יפה כבר בזמנים קדומים למשפט הרומאי. הגישה לבעיה
זו תלויה במדה רבה מאופי הגישה לרעיון המשפחה, ואם חוסר הוראה ביחס
לאמוץ נובע מהשקפתו הכללית של המחוקק — לא אוכל לקחת לי זכות לא
לי ולהגן בנגוד לכוננת המחוקק.

המושג "אמוץ" הוא רק מסגרת. שיטות משפטיות שונות מלאו מסגרת
זו בתוכן שונה (ראה בנדון זה את דברי השופט לנדוי בת. א. 257/48 הנ"ל;
יכלתי להוסיף על דבריו ביחס למושג אמוץ בחוקים קונטיננטליים, אבל אינני
מוצא צורך להאריך בדבר). משמע, אין זה מספיק לתת צו אמוץ סתמי, ויש
צורך להגדיר את הוכיות והחובות הנובעות מצו האמוץ.

אמוץ, כמובנו הכללי של מושג זה, מעניק למאומץ ולמאמץ מעמד מסוים.
אולם, אין זה ענין הנוגע למאמץ ולמאומץ בלבד. זה נוגע לצבור. דרושים
גורמים ונמוקים כבדי משקל, כדי להניע את בית המשפט, להעניק לאדם
מעמד מסוים על זכויותיו וחובותיו בהעדר הוראה מתאימה בחוק, אם בכלל
יש בכוחו של בית המשפט להעניק זכויות וליצור חובות כאלה בהעדר הוראה
חוקית. על כל פנים לא נראה לי לנכון ולמוצדק שאקבל על עצמי משימה זו
במקרה מהסוג הנוכחי. זאת ועוד: דר' רדט אינו מסתיר שמטרת הצו להעביר
את רבקה לארצות הברית. אינני דן בשאלה אם בתי המשפט במדינת אילינוי
שבארצות-הברית יכירו בצו אמוץ שניתן על ידי בית המשפט בישראל. הודעתי
לדר' רדט, שאם יהיה צורך בכך, אתן לו אפשרות להביא הוכחות ביחס לחוקי
מדינת אילינוי. אולם דבר אחד ברור, בית משפט זה לא יוכל לפקח על קיום
צו זה. לא במקרה קובע חוק האמוץ האנגלי 1950, שאמוץ יעשה רק אם
המאומץ והמאמצים נמצאים באנגליה. אם כי חוק זה אינו חל בישראל, נראה
לי שבהעדר הוראה חוקית ברורה, אוכל להעזר בעקרון זה הנראה לי כבריאי,
נכון והגייוני. בית דין במקום מושבם של המאמצים יוכל ביתר ודאות לקבע

באיוו מדה הם מוכשרים לשמש כמאמצים. אותו בית משפט יוכל גם לפקח
באופן יעיל על הצו שניתן על ידו, באם ינתן.

אינני רואה כל סבה למה רבקה לא תסע לארצות-הברית, אם תקבל את
הרשיונות הדרושים, ושפעולת האמוץ תעשה שם. המאמצים והמאומצים יכירו
אחד את השני הכרה אישית לפני שיעשו את הצעד המכריע. גם עובדה זו
אני חושב לטובה ומועילה.

גם אם מסקנתי היסודית, שדיני המשפט העברי אינם חלים במקרה זה,
בטעות יסודה, והיה עלי לדון ולהחליט על בקשה זו לפי הוראות המשפט
העברי — עלי לדחות אותה.

אם רבקה היא בוגרת, הרי אין צורך בהתערבותו של בית המשפט. אני
מצטרף לנמוקיו של השופט קיסטר בת.א. 27/50 ולא אחזר עליהם.
נוסף לזה במקרה זה קימות מסיבות מיוחדות המונעות אותי מלסייע
למבקשים. וזה בין אם ר. היא בוגרת ובין אם קטנה.

המבקש הוא נוצרי. מטרת הבקשה היא להוציא את ר. מישראל ולהעבירה
לארצות-הברית. סבורני שאתכחש לעקרונות המשפט העברי, אם אאשר אמוץ
במסיבות אלה. דר' רדט הרגיש בחולשת עמדתו בנקודה זו והציע באופן
אלטרנטיבי שאתן את צו האמוץ לזכות (ולחובת) המבקשת בלבד. אולם דבר זה
לא ישנה את המצב, לא לגבי העברת הקטנה לחוץ לארץ ולא לגבי אופי הבית
והמשפחה. בה צריכה רבקה להקלט ולהתחנך.

על סמך כל הנ"ל אני מחליט לדחות את הבקשה.
ניתן היום, ג' באדר תשי"ב (29 לפברואר 1952).

בשם המבקשים: דר' רדט.

בשם היועץ המשפטי: דר' קרלבוך.

(הערה: ר' גם תיק אישות 236/53, חיפה, לעיל עמ' 200, ובי"ד מיוחד 1
ר-2/45, להלן עמ' 233).

¹ לעיל עמ' 217.

הנ"ל, בת אשתו הנ"ל. מכאן הבקשה הנוכחית. יש לציין שדבר הבקשה הנוכחית הובא לתשומת לבו של היועץ המשפטי, והוא הודיע שאין ברצונו להתערב בבקשה הנ"ל.

הבעייה העיקרית הטעונה החלטה היא: לפי איזה חוק על בית המשפט לנהוג במקרה הנוכחי, אם לפי החוק האישי של המאמץ, היינו, של המבקש, או לפי החוק האישי של המאומצת. אולם תחילה על ביה"מ לפסוק אם אימוץ מבוגר שייך לעניני המעמד האישי.

כבר פסק בית המשפט המחוי בתל-אביב בתיק המרצה 703/49, שסעיף 51 של דבר המלך במועצתו אינו מתימר לפרט את כל הענינים של המעמד האישי. המקרים המסויימים המפורטים בו הם לצרכי הסעיפים 64—67 של דבר המלך במועצתו, היינו, לשאלת הסמכות של בתי הדין האזרחיים והדתיים. לפיכך העובדה שדבר אימוץ מבוגר אינו נזכר בסעיף 51 הנ"ל כענין של המעמד האישי, אינה יכולה להתפרש כך שאימוץ מבוגר איננו ענין של מעמד אישי. בית משפט זה אינו מוצא כל מקום להבחנה בשטח זה בין אימוץ מבוגר לבין אימוץ קטנים, ופוסק שאף אימוץ מבוגר הנהו ענין של המעמד האישי.

נחזור, איפוא, לשאלה הראשונה, היינו, לפי איזה חוק יש לנהוג: לפי החוק האישי של המאמץ או זה של המאומצת. בשאלה זו פסק בית המשפט המחוי בתל-אביב בתיק אזרחי מס' 128/49¹, שבו קבע שהמשפט האישי החל הוא המשפט האישי של המאומץ. בית משפט זה תומך בעקרון זה שנקבע בפסק הדין הנ"ל.

א. ב. שאותה מבקש המבקש לאמצה לבתו, הנה נתינת ארצות-הברית וגרה כיום במחוז מסשוסטס. בהתאם לס' 64 (2) מדבר המלך במועצתו, החוק האישי של זר יהא החוק הלאומי שלו. בהתאם לחוות-דעתו של המומחה בחוק הלאומי של המאומצת עוה"ד ד"ר אמדור, החוק החל במחוז מסשוסטס, מתיר לאדם שאינו גר במסשוסטס ושאינו נתין ארצות הברית של אמריקה, להגיש בקשת אימוץ במדינה שבה הוא נמצא. במקרה הנוכחי במדינת ישראל, בכדי לאמץ אדם המתגורר במסשוסטס.

בית המשפט, בהסתמכו על חוות-דעתו של המומחה הנ"ל, נעתר לבקשת המבקש.

אשת המבקש, ה. ו., הגישה יפוי-כח מאת בתה א. ב., מתאריך 11.7.50.

(ב) הצהרת אימוץ.

תיק-אמוץ 209/50

בענין בקשה לאימוץ המבוגרת א. ב.

המבקש: ג. ד.

(בית המשפט המחוי, ירושלים)

פסק-דין

השופט איזנברג:

זוהי בקשה לאימוץ נערה מבוגרת.

קיצורן של עובדות: — המבקש הוא יהודי נתין ארץ ישראלי. בתאריך 4 באפריל, 1935, התחתן המבקש עם הגברת ה. ו., ומאז ועד היום הוא גר עם אשתו בארץ... אשת המבקש הנה נתינת ארצות-הברית של אמריקה, ולפני נשואיה למבקש היתה נשואה למר ז. ח... מנשואיה למר ז. ח. נולדה לה בת יחידה בברלין, בתאריך 26 בפברואר, 1926, ונקראה בשם א. ב. אשת המבקש נתגרשה מו. ח. בהתאם לצו בית המשפט המחוי בברלין... על פי פסק הגירושין ניתנה לאשת המבקש זכות החזקה הבלעדית לגבי בתה הנ"ל. אשת המבקש עלתה עם בתה הנ"ל ארצה בשנת 1935, ומאז לא שמעו יותר מזו. ח. הנ"ל; הוא לא התכתב אתו; אין להן כל ידיעה ממנו או על אודותיו, ואין הן יודעות אם הוא נמצא עוד בחיים.

מאז נשואי המבקש עם אשתו ה. ו. ועד לשנת 1941, גרה א. ב. הנ"ל עם המבקש ואשתו הנ"ל. המבקש, מיום נשואיו עם אשתו הנ"ל, מפרנס ומכלכל את א. ב., מטפל בה ודואג לחנוכה ולכל צרכיה, ולמעשה קיימים בין המבקש וא. ב. הנ"ל יחסי אב ובת. משנת 1941 נמצאת א. ב. הנ"ל על חשבון המבקש, בארצות הברית של אמריקה, במחוז מסשוסטס, לשם השתלמות בלמודיה; לאחר גמר השתלמותה תחזור א. ב. ארצה על מנת להשאר כאן באופן קבוע. בתאריך 10.2.38, שינתה א. ב. הנ"ל את שמה, ומאז היא נושאת את שם משפחת המבקש. המבקש הוא חשוך ילדים ורוצה לאמץ לו לבת את א. ב.

¹ ר' לעיל עמ' 188.

בענין בקשה למתן פסק-דין הצהרתי

המבקשים: 1) צ.ה. 2) א.ה. 3) ש.ש.
(בית המשפט המחוזי, תל-אביב, פסקים מחוזיים ר/ 51)

פסק-דין

השופט קיסטר:

1. זוהי בקשה לפסק דין הצהרתי. בית המשפט נתבקש להצהיר כי המבקשת השלישית תיחשב לכל הדרכים, ובמיוחד לצרכי פקודת הירושה, לבתם של המבקש הראשון והמבקשת השנייה.
2. המצב העובדתי שנתברר מתוך הבקשה, הצהרתו בשבועה של המבקש הראשון, עדותו בבית המשפט והמסמכים שהוגשו על ידו, הוא כדלקמן: — המבקשים 1 ו-2 הם בעל ואשה, שאין להם ילדים (שנולדו להם). המבקש 1 הוא כיום כבן 62 והמבקשת 2, בת 57. בשנת 1931 לקחו המבקשים 1 ו-2 להם לבת את המבקשת 3, שהיתה אז ילדה בת 5. המבקשת 3 היא בת אחותה של המבקשת 2, והיא נמסרה למבקשים 1 ו-2 ע"י הוריה שתהיה לבת למבקשים, והם קבלו על עצמם לגדלה, להנחה ולהשיאה כאילו היתה בתם, ומאז נשארה המבקשת 3 אצל המבקשים 1 ו-2 אשר גדלה ודאגו לכל צרכיה, ובשנת 1946 השיאוה. כיום המבקשת 3 היא כבר בת 25 שנים בערך.
- במשך זמן קטנותה לא דאגו המבקשים 1 ו-2 לסדור אמוץ פורמלי ע"י בית משפט מוסמך, אבל המבקשת 3 הוחזקה בכל מקום כבתם (או כבתם המאומצת) של המבקשים 1 ו-2. כך, למשל, בפנקס ההסתדרות מופיע כי למבקשים ישנה בת ש. שהיא המבקשת 3. כן בקשר למשכורתם אושרה לכל אחד מהמבקשים 1 ו-2 תוספת בקשר למבקשת 3 כבתם המאומצת. כמו כן גילו המבקשים 1 ו-2 דעתם באופן מספיק כי רואים המבקשת 3 כבתם היורשת ע"י זה שבצוואה שערכוה בשנת תש"ח ציינו את המבקשת 3 כבתם (ובסוגריים רק צוינה כבת אחות וגיסה), ואח"כ נתנו הצהרה מתאימה בבקשה בתיק זה בכדי שהמבקשת 3 תקנה באופן היותר מועיל זכויות בירושת המבקשים 1 ו-2.
3. המבקש 1 הסביר את הסבות אשר בגללן לא הגיע לסדור האמוץ באופן פורמלי והן: מהתחלה שינוי מקום מגוריהם של המבקשים, היינו, עליתם ארצה; אח"כ פרוץ המלחמה, ואז נותק הקשר בין המבקשים עם הוריה

בו א. ב. מיפה את כחה של אמה ה. ו. הנ"ל, להופיע בבית המשפט ולעשות את כל הפעולות הדרושות לשם תמיכה בבקשת המבקש. ה. ו. על סמך יפוי הכח הנ"ל הופיעה בבית-המשפט והצהירה שבתה א. ב. מסכימה שהמבקש יאמץ אותה לבתו הטבעית. כמו כן הצהירה ה. ו. הנ"ל, בשמה היא, שהיא מסכימה לאימוץ בתה א. ב. הנ"ל ע"י המבקש — בעלה, ושא. ב. הנ"ל תחשב כבת טבעית של המבקש.

על יסוד כל הנ"ל, בית המשפט מצהיר בזה, שהמבקש ג. ד., מאמץ את א. ב. לבת, ושא. ב. תהא הבת המאומצת של המבקש, וכי למבקש תהיינה כל הזכויות וההתחייבויות בנוגע לפרנסתה וחינוכה של א. ב. הנ"ל כאילו היא היתה בתו הטבעית, וכי לא. ב. הנ"ל תהיינה כל הזכויות של בת טבעית לגבי המבקש, וכי למבקש תהיינה כל הזכויות של אב טבעי לגבי א. ב. הנ"ל.

היום, ה' באדר ב' תשי"א (16 במארכ 1951).

בשם המבקש: שפאר.

הטבעיים של המבקשת 3 שהיו צריכים לתת הסכמתם בבית המשפט לאמון. אח"כ שוב כשהוריה של המבקשת 3 נספו בחו"ל, ועוד נוסף לכך המצב המשפטי היה מעורפל בנדון זה.

4. יש עוד להוסיף כי כל שלושת המבקשים הם יהודים ואזרחי א"י.
5. כפי שהחלטתי בתיק אישות 27/50¹ (פסקים ג' מחוזיים, חוב' 4/5, עמוד 142) במקום שיש לדון לפי המשפט העברי, לא יהיה צורך, בדרך כלל, שבית המשפט יתערב ויתן החלטות או הצהרות, כשהמאומץ הגיע לגיל הבגרות.
6. אולם במקרה הנוכחי טוענים כי יש צורך בהחלטת בית המשפט. כי למבקשים 1 ו-2 ישנם נכסי מירי ואין אפשרות להוריש לזר, אלא לקרובים או לאנשים שיש להם תכונות או סגולות של קרובים.
- ב"כ היועץ המשפטי טען כי ענין בהחלטה כזאת אינו יכול להיות בחיי המבקשים 1 ו-2. אולם לפי דעתי אינו צורך ב"כ היועץ המשפטי בטענותיו, מאחר שישנם למבקשים 1 ו-2 נכסים מסוג מירי שאין צוואה חלה עליהם, ולכן יש ענין גם למבקשים 1 ו-2 וגם למבקשת 3 לקבוע את עמדתה של המבקשת 3 כלפי נכסים מסוג מירי ככת יורשת, בכדי לדעת איך לנהוג עוד בחיים או, יותר נכון, מעוניינים הם לקבוע שיש למבקשת 3 אותה עמדה כמו לבח, כנראה בכדי שלא יצטרכו לחפש דרכים אחרות.
7. עוד טען ב"כ היועץ המשפטי כי פסק דין חיובי במקרה זה יכול לפתוח פתח לכל מיני קנוניות. אמנם בכל משפט אפשרית קנוניה, אולם בקשר לפסק דין הצהרתי ישנו לשופט שקול דעת אם להוציא פסק דין או לא להוציא, וברור שלא יתן פסק דין אם המצב העובדתי לא הוכח כראוי.
8. במשפט הנוכחי, לאור עדותו של המבקש 1 ולאור המסמכים שהוגשו או שהוצגו לא יכול להיות ספק מהו המצב העובדתי. השאלה היא שאלה משפטית בלבד.
9. סעיף החוק שלפיו עלי להחליט הוא סעיף 23 לפקודת הירושות. הסעיף הזה פורש ע"י בית המשפט העליון בע. א. 208/42² (9 פל"ר, עמוד 748), וביחוד המלים בו "כשיש צורך להחליט אם פלוני אלמוני שייך לסוג אלה שהם זכאים ליטול חלק בירושה או אם יש לו אופי או תכונה הנותנים לו זכות זו". בנדון זה נאמר בפסק הדין הנ"ל כי הסעיף 23 כפי שנוסח נוגע לא למקרה שפלוגי אלמוני שייך למעשה לסוג ידוע של אנשים, אלא

למקרים שלפי החוק יש לראותו או לחשבו כבעל סגולות או תכונות הנותנות לו זכות של סוג מסויים של יורשים.

10. על המקרה שלפני חל המשפט העברי. על התוצאות ועל היחס של המגדל יתום (ובכלל ילד) בתוך ביתו אין לי צורך להוסיף על מה שנאמר בפסק דין שלי בתיק אזרחי 85/49¹ (פסקים א' תש"ט, עמ' 343) ובהחלטתי בתיק אישות 27/50² (פסקים של בית משפט מחוזי, כרך ג', עמוד 142). אוסיף רק כי באותה תשובה בשאלת יעב"ץ, חלק א', סי' קס"ה (הנוכרת בהחלטתי בתיק אישות 27/50) נאמר בנוגע לאדם חסר ילדים שגדל קטן להיות לבנו ויורשו, "שזה אצלו כאילו ילדו ממש".
- במקרה דנן ברור כי המבקשים, שלא נולדו להם ילדים, גדלו את הקטנה המבקשת 3 להיות להם לבת גם לירושה, והיא נחשבת אצלם כאילו ילדה ממש.
11. הקושי יכול להיות פה רק מפאת זה שהמבקשים 1 ו-2 לא עשו צעדים ממשיים בכדי להבטיח למבקשת 3 זכויות בירושה בזמן קטנותה. בשאלת ירושה במקרה כזה דן מאמר "כדין מגדלי יתומים בתוך ביתם" של הרב יוסף תאומים מדיטרוויט (מיציגן) שפורסם בשבט תשי"א בקובץ רבני חדשי "הפרדס" (המופיע באמריקה) בחוברת ה' משנת תשי"א, ובו מביע הרב תאומים הנ"ל דעה כי לפי דיני התורה יכול להיות המגודל זכאי לירושה בעזבונו המגדל גם במקרה שהמגדלים גילו את דעתם בכוון זה באיזה אופן שהוא או אם יש להסיק דעתם זאת ע"י אומדנא. אמנם אינני חושב שהייתי יכול לפסוק הלכה למעשה על פי המאמר הנ"ל או כי כל הנאמר שם הוא הלכה שאפשר לנהוג על פיה, אבל במקרה דנן גילו המבקשים 1 ו-2 את דעתם זו שרוצים כי המבקשת 3 תהיה כבתם יורשת, באופן היותר מועיל לפי דיני התורה. העובדה שעשו זאת רק עתה, אין בה לגרוע ביחסים בין המבקשים 1 ו-2 לבין המבקשת 3 כי המסקנא בכל המסבות של המקרה, מהתנהגות המבקשים החל משנת 1931 היא, שהמבקשים 1 ו-2 לקחו את המבקשת 3 להם לבת וראו בה בתם במונן המלא ביותר, היינו, ראו בה בודאי בת יורשת, ואין זה חשוב כי ערכו את גילוי דעתם בצורה פורמלית ביותר ומחייבת בזמן יותר מאוחר.
12. היוצא מכל הנ"ל שבית המשפט יכול להצהיר ומצהיר בזה כי המבקשת 3 היא בתם המאומצת של המבקשים 1 ו-2 וכי לפי החוק יתחשב היא בנוגע

¹ לעיל עמ' 181 ² לעיל עמ' 217.

¹ לעיל עמ' 217. ² להלן עמ' 238.

לירושה בנכסי המבקשים 1 ו-2 כבהם, היינו, אחרי אריכות ימים ושנים של המבקשים 1 ו-2 תהיה המבקשת 3 זכאית ליטול בעזבונו של כל אחד מהם כאילו היתה בהם שנולדה להם. כמובן שבנוגע לאותם נכסים אשר עליהם חלה צוואה אין מניעה למבקשים 1 ו-2 שיערכו צוואה אם ירצו בכך. ניתן היום, ב' תמוז תשי"א — 6.7.1951.

בשם המבקשים: פרלס.

בשם משרד הסעד: רוקנשטיין.

4. שיפוט בתי דין דתיים בעניני אימוץ:

(א) קטינים

תיק ירושות 54/43

בענין הירושה של המנוח א. מ. מחיפה
ובענין הבקשה של פ. י. מחיפה
(בית המשפט המחוזי, חיפה, 1943, פמ"ן 371)

צו

הנשיא קורי:

זו היא בקשה אשר הוגשה על ידי אלמנה, למתן תעודת ירושה ביחס לעזבונו בעלה המנוח. המנוח היה ארץ-ישראלי וחבר לעדה היוונית-קתולית, והמבקשת טוענת כי היא עצמה וילד מאומץ הם יורשי העזבונו. צו-האימוץ שהוגש נעשה על ידי בית הדין הדתי.

המתנגדים לבקשה הם אחי המנוח ואחיותיו. הם חולקים על סמכותו של בית הדין הדתי לעשות צו-אימוץ בלי הסכמת הילד. אימוץ קטנים הוגדר בסימן 51 (1) לדבר-המלך במועצה על א"י כענין שבמעמד אישי. לפי סימן 54 ניתנה לבתי הדין הנוצרים הדתיים סמכות אכסלו-סיבית בעניני נישואין, גטין וקיום צוואות של חברי עדותיהם, מחוץ לנכרים, ולפי סעיף-קטן 2 לאותו סימן ניתנה סמכות לבתי-הדין הדתיים בכל ענין אחר של מעמד אישי של אותם בני אדם, כשכל הצדדים למשפט מסכימים לכך. בערעור אזרחי 40/40 נפסק, כי בית הדין הדתי אינו מוסמך למנות אפוטרופוס לקטנים בלי שישכימו אלה לסמכות בית המשפט.

(הערה: ר' גם תיק אזרחי 126/47, חיפה, להלן עמ' 234.)

ברי לי, כי אם הסכמתו של הקטן דרושה במקרה אפוטרופוס, דרושה היא באותה מידה במקרה אימוץ. קשה למצוא דמיון גדול יותר, מאשר בין שני סוגי מקרים אלה. השאלה מי יהיה מאמצו היא בעלת חשיבות גדולה לגבי טובת ילד כמו השאלה מי יהיה אפוטרופוס.

תשומת לבי הוסבה למשפטים שונים אחרים, אך לדעתי הם ניתנים בנקל להבחנה. בערעור אזרחי 9/43 נפסק, כי בתביעת מזונות לפני בית הדין אין צורך בהסכמת הקטן, משום שאינו צד למשפט. ברור, כי באותו משפט תבעה האם את היציאות של כלכלת בנה, ומשום כך היתה היא, ולא הילד, הצד למשפט. בערעור אזרחי 149/42 היתה בקשה למינוי מנהל על רכושו של „גער“, סבורני, כי ברור הדבר שהסכמת ה„גער“ אינה דרושה במקרה כזה, משום שהוא אינו צד למשפט. ולבסוף — ערעור אזרחי 60/43. התביעה שם היתה לפירוד משפטי, ודרישה נתעוררה בקשר לחזקת הילדים. באותו מקרה — ברור הדבר — פסק בית המשפט, כי במקום שהדרישה לחזקת הילדים אינה אלא טפלה לתביעה בדבר פירוד, יכול בית המשפט, אשר לו הסמכות לעשות את צר הפירוד, לעשות את הצו הטפל בנוגע לחזקת הילדים. החלטתו נתמכת ע"י בג"ץ 10/41.

יתכן, כי אילו מונה אפוטרופוס „אדיליטס“ על הילד, רשאי היה הלה לתת את ההסכמה הדרושה; אולם אדם כזה לא מונה, והסכמתו של ראש המוסד אשר בו התגורר הילד אינה מספיקה, לדעתי. לפיכך אני פוסק כי הילד ה„מאומץ“ אינו יורש.

(תורגם מאנגלית)

(ב) כגירים

בית-דין מיוחד 1 ו-2 לשנת 1945

א. ק. נגד ס. ק.

מ. א. נגד ס. ק.

(בבית-הדין המיוחד שהורכב לפי סימן 55 לדבר-המלך במועצה על א"י. לפני כבוד זק"ה שופטים פיצג'רלד, השופט שאר והגמון אתנגוראס. 1946, פל"ר 325; 1946, אל"ר 747)

ה ה ל ט ה

זקן-השופטים:

זו היא הפנייה לבית הדין על פי סימן 55 לדבר-המלך במועצה על א"י... הפנייה זו מתייחסת למעשה לשתי תביעות. האחת נוגעת לאשה, א. ק., אשר נישאה, לפי הטענה, לאיש אחד, א. י. ק., ב-8 ביוני, 1945. התביעה השנייה נוגעת לבתה מ. א. הבעל א. י. ק. מת ב-20 ביוני, 1945. השאלה השנייה במחלוקת לפני בית הדין הדתי היתה שאלת חלוקת ירושה וקיום צוואתו האחרונה.

בשאלה שאלת הבת, הכל מודים כי היא נתינה ארץ-ישראלית. בענינים הנוגעים למעמדה האישי היתה יכולה להיות משום כך נתונה לשיפוטו של בית הדין הדתי היווני-אורתודוקסי. השאלה היחידה היא, אם בעייה הנוגעת לה, ואשר נתעוררה לפני בית הדין, היא בעייה של מעמד אישי. בעייה זו הוא דבר-אימוצה בזמן שהגיעה לגיל של 25 שנה. יצויין, כי סימן 51 לדבר-המלך במועצה, המגדיר את כל ענייני המעמד האישי, כולל אימוץ קטנים. על שום מה לא נכלל אימוץ גדולים, דבר המותר לפי המשפט הדתי, אין זה מתפקידנו להשיב על כך. עובדה היא, כי הסימן קובע שרק אימוץ קטנים נחשב כדבר שבמעמד אישי. אין לומר על אשה בת 25 שהיא קטינה, לא לפי המשפט האנגלי, ועד כמה שידוע לנו לא לפי המשפט הדתי. היוצא מכאן, שאימוצה של אשה זו אשר הובא לפני בית הדין הדתי לא היה ענין של מעמד אישי, ולבית הדין הדתי לא היתה סמכות.

ניתן היום, 28 במאי, 1946.

בשם המבקשים: עליאש.

בשם המשיבים: גויט'ן.

(תורגם מאנגלית)

א. ג. נגד א. ה.

(בית המשפט המחוזי חיפה)

פסקי הדין של חיפה, היוצא כהן, 1947, עמ' 268)

פסק-דין

השופט נאטר :

זוהי תביעה למתן הצהרה כי התובעת א. ג. הנה, ותמיד היתה, בתה המאומצת של... פ. ה., וכי כתה המאומצת היא יורשת את עזבוניה... ההוכחות העיקריות לתמיכת תביעתה של התובעת הן המוצגים ת/1 ות/2. מוצג ת/1 הוא צו שנעשה ב-25.7.39 על ידי בית הדין הדתי הקתולי-מלכיטי בחיפה, הקובע כי א. היא בתה המאומצת של דודתה-מצד-אמה פ., וכי בתורת בת מאומצת היא זכאית לרשת אותה. צו זה נעשה בעקבות בקשת-אימוץ שהוגשה ע"י פ., ולאחר שנתקבלו הסכמותיהם של א. ושל הוריה לכך. מוצג ת/2 היא בקשת-האימוץ של פ. לנשיא בית הדין הדתי הקתולי-מלכיטי, מתאריך 25.7.39. בשולי הבקשה יש הצהרה בכתב חתומה ע"י הוריה... שבה הם מביעים את נכונותם למסור את בתם, ולמטה מזה הצהרה נוספת חתומה בידי א., האומרת כי היא, א., בהיותה בוגרת, מסכימה להיות בתה המאומצת של דודתה פ.. האב גבריאל מוסובה, נשיא בית הדין הקתולי-מלכיטי ועושה-הצו, העיד בתמיכה למוצגים אלה. הוא אמר בעדותו, כי הבקשה ת/2 נכתבה בכתב ידו, לאחר שפ. ביקשה ממנו לכתבה. החתימה וטביעות-הבוחן הושמו עליה בנוכחותו.

מלבד מוצגים אלה נתנה התובעת עדות לטובת עצמה, וגם הוריה... הגידו עדות לטובתה. מדברי הוכחה אלה שוכנעתי, כי לפני הליכי-האימוץ בבית הדין הדתי, ומעת היותה תינוקת בת ששה חדשים, היתה א. נחשבת כבתה המאומצת של דודתה פ. ...

אלה הן העובדות, ואליהן יש להוסיף, כי פ. ובעלה נפטרו... השאלה המתעוררת עכשיו היא: איזה חוק חל לגביהם.

במהלך הדיון הזכיר ג'מאל אפנדי חמיד, ב"כ הנתבע, את ההחלטות מס' 1 ו-2 לשנת 1945 של בית הדין המיוחד¹, אשר פורסמו באל"ר עמ' 747. במשפט זה נפסק (בעמ' 750), כי בהתחשב בהגדרת הביטוי עניני המצב האישי בסימן 51 לדבריה-המלך-במועצה על א"י, אימוץ בגירים אינו ענין של מצב אישי החל

¹ לעיל עמ' 233.

בגדר סמכותו של בית הדין הדתי. וכיון שכך, הוסיף ג'מאל אפנדי לטעון, יש לפסוק כי הליכי האימוץ בבית הדין הדתי היו בטלים ומבוטלים. מר קוסה אינו מכחיש כי לבית הדין הדתי לא היתה סמכות בענין זה, נוכח האסמכתא אשר הובאה, אך הוא טוען כי דבר זה אינו מונע את בית המשפט הזה מלהצהיר את ההצהרה הנדרשת, אם הוא משוכנע כי קוימו התנאים הדרושים לאימוץ לפי המשפט האישי של הצדדים.

אין ספק, כי בהתחשב בהגדרה של עניני המצב האישי האמורה בסימן 51 לדבריה-המלך-במועצה על א"י, ונוכה ההחלטה של בית-הדין-המיוחד במס' 1 ו-2 לשנת 1945, אימוץ בגירים אינו ענין של מצב אישי למטרות אותו דבר-מלך. מאידך גיסא מענין סימן 47 של דבריה-המלך סמכות לבתי המשפט האזרחיים בענינים של מצב אישי המוגדרים בסימן 51, ורק במקום שמתעוררות שאלות בנוגע לענינים של מצב אישי כפי שהוגדרו בסימן 51 מותר לפנות אל המשפט האישי. סימן 46 אינו עשוי לסייע כאן, משום שעניני אימוץ באנגליה נחתכים על פי חוק אימוץ ילדים, 1926. היוצא מכאן, כי בהעדר תחיקה ארץ-ישראלית בעניני אימוץ, קצרה יד דבריה-המלך-במועצה על א"י מהורות איזה משפט יש להחיל במקרה מעין זה. משום כך אני נוטה לפסוק בענין זה בהתחשב בהוראות פקודת הירושה. ברור הדבר, כי המניע היחיד להליכים אלה הוא הרצון לתת לתובעת את האפשרות ליטול חלק בעזבונו דודתה המנוחה; ואם אפשר למצוא בפקודת הירושה תשובה לשאלה בדבר המשפט שיש להחילו, מותר, לדעתי, לסמוך על כך בבטחון.

סעיף 23 (א) לפקודת הירושה קובע כי —

„כדי לפסוק הלכה בכל שאלה אם נמנה אדם על סוג של אנשים, או אם הוא בעל אופי או תכונה המזכים אותו ליטול חלק בירושה, ינהגו בתי המשפט האזרחיים עפ"י הכללים הבאים: —
(א) היה התובע מושלמי או בן לאחת העדות, נוהגין עפ"י החוק המושלמי או עפ"י חוק העדה.“

אין חולק על כך, כי הצדדים הנוגעים במשפט זה כולם אזרחים ארץ-ישראליים וחברים לעדה הקתולית (מלכיטית) בחיפה. המשפט החל לפי סעיף זה — לצורך הקביעה אם לתובעת האופי או הסגולה של בתה המאומצת של פ. ה. — הוא, איפוא, משפט העדה הקתולית-מלכיטית.

הוכחות על המשפט הקתולי בענינים של אימוץ ניתנו על ידי האב גבריאל מוסובה, נשיא בית הדין הדתי הקתולי-מלכיטי בחיפה. בעדותו הצהיר האב המכובד, כי המשפט הקתולי מכיר באימוץ-בגירים. יש דרישות מסוימות — כך אמר — אשר חייבים לקיימן לפני שיעשה צו האימוץ. דרישות אלה הן:

- 1) המאמץ צריך להיות בן 18 שנה לפחות, וקשיש מהילד המאומץ.
 - 2) המאמץ צריך להיות בעל אמצעים לתמוך בילד המאומץ.
 - 3) המאמץ צריך להיות בעל שם טוב.
 - 4) אם המאומץ בגיר, דרושות הסכמתו והסכמת המאמץ. אם המאומץ קטין יש לקבל את הסכמת אפטרופסו.
 - 5) המאמץ צריך להיות חשוד-בנים ומשולל כל תקוה להעמיד ולדות.
 - 6) יש לקבל את אישור הרשויות (הדתיות או האזרחיות) למעשה האימוץ.
 - 7) המאומץ צריך להיות מי שאיננו זרעו הטבעי של המאומץ.
- העד' הוסיף ואמר, כי הוא שוכנע בקיום כל שאר הדרישות, לפני שאישר את האימוץ. על סמך החומר אשר לפני שוכנעתי אף אני כי כל הדרישות הנחוצות קוימו, ובכללן הסכמת הרשויות הדתיות.
- אשר לתוצאות האימוץ: נאמר לנו על ידי העדים כי ילד מאומץ בהגנה, לטי המשפט הקתולי, מכל הזכויות וחייב בכל החובות כילד שנולד למאמץ מנישואין חוקיים. על סמך הראיות אשר לפני אני קובע, איפוא, כי התובעת היתה למעשה בתה המאומצת של פ. ה. מעת היותה בת ששה חדשים, ולהלכה נעשתה בתה המאומצת ביום 25.7.39. כאשר אישור הרשויות הדתיות את האימוץ, מטעם זה יירשם פסק דין, המצהיר כי התובעת היא בתה המאומצת של פ. ה., וכי כבתה המאומצת היא זכאית לרשת את עובונה... על הנתבע לשלם הוצאות התובעת...
- היום, 13 בנובמבר, 1947.

בשם התובעת: פאריד אפ' קטאב ואליאס אפ' קוטה.
בשם הנתבע: ג'מיל אפ' חמיד.

(תורגם מאנגלית).

(הערה: ראה גם תיק אימוץ 209/50, ירושלים, לעיל עמ' 224, ותיק אישות 427/51, תל-אביב, לעיל עמ' 227.)

5. אימוץ לבני חוץ-לארץ

תיק אמוץ 267/52

בענין בקשה לאימוץ הקטינה ב. מ.
(בית המשפט המחוזי, ירושלים)

ה ח ל ט ה

הנשיא התורן ויתקון:

אחרי שיקול רב בענין, באתי לידי המסקנה שאין להעתר לבקשה. אין אני מתעלם ממצבה הקשה של הילדה בבית אביה ומהאפשרות, שהיא תמצא חיים ברוחה וחינוך טוב בבית דודתה, המבקשת לאמצה. ברם, על ביה"מ לנהוג בזהירות רבה בעניני אימוץ, וכאן יש מספר גורמים היוצאים דופן והמשאירים ספק בלבי, אם האמוץ יהיה באמת לטובת הילדה, ואם בכלל הוא ישמש מטרה, שלצרכה נוצר מוסד זה. המבקשת, שהיא אלמנה בגיל של כ-60, מתכוונת להוציא את הילדה לפנכה. אין אני רואה פגם בעצם נסיעת הילדה לחו"ל, אלא שעל ידי כך ייבצר לגמרי מביה"מ לעמוד על טיב הבית, אליו תישלח הילדה, ולפקח על גורלה בעתיד לבוא. זאת ועוד. למעשה לא שוכנעתי בכך שצו האימוץ הוא תנאי, שאי אפשר בלעדיו, לנסיעת הילדה בליווי דודתה לפנמה. יתכן שהאמוץ יקל על הצעדים הפורמליים הדרושים לשם השגת ויסה, אולם קשה לחאר, שהמבקשת, אם היא בעלת רכוש ומעמד בפנמה, ואם עז רצונה לקחת עמה את הילדה לשם, לא תצליח להתגבר על כל הקשיים הטכניים. אני דוחה את הבקשה.

לפני ב"כ הצדדים היום ניסן תשי"ג 29.3.53.

בשם המבקשת: עוה"ד א. מיכאלי.
בשם היועץ המשפטי: מר ש. קוארט.

(הערה: ראה גם תיק אישות 917/51, תל-אביב, לעיל עמ' 196, ותיק אישות 366/51, חיפה, לעיל עמ' 220.)

החוק הנוהג לגבי המצב האישי של המת שאת ירושתו הוא תובע, ואין מביאין בחשבון את העובדה שהתובע או המת המיר את דתו או את נתינותו.

והנה הוכח כי דורש הזכות, במקרה זה הבן המאומץ, הוא אורח מכסיקו. הוא גם חבר הכנסיה הלאטנינית. הרבאה ראייה, כי לפי חוק מכסיקאי ילד אשר אומץ באופן מוחלט דינו לעניני ירושה כדין ילד אשר נולד מנישואין חוקיים. מסתבר, כי זהו גם הכלל הקובע עניני ירושה המתבררים לפני בית הדין הדתי הלאטני, על פי צירופי התוצאות של המשפט הקאנוני וקובץ החוקים של יוסטיניאנוס. זו היא עדותו של נשיא בית הדין הדתי הלאטני בירושלים, האב מנסור ג'ילאט, אשר אמר כי הם מחילים את החוק האזרחי, במקום שקיים חוק אזרחי כזה בשאלה הנידונה, או — בהעדר חוק כזה — את החוק הקאנוני כפי שהורחב על ידי קובץ החוקים של יוסטיניאנוס. הנשיא המלומד קבע על סמך הראיות, כי אימוצו של יוסף ב. היה כשר ומושלם לפי המשפט המכסיקאי. איני רואה עילה לחלוק על כך.

המלים החשובות בסעיף 23 הן אלה: „כדי לפסוק בכל שאלה אם נמנה אדם על סוג של אנשים, או אם הוא בעל אופי או תכונה המזכים אותו ליטול חלק בירושה”. את המלים האלה חייבים לפרש — אם אומרים ליחס להן מובן כלשהו — כאילו דגו במקרה של תובע שלמעשה אינו בן סוג מסויים, אלא שמכות החוק רואים אותו כאילו היה בן אותו סוג, או שרואים אותו כאילו היו לו — בלשון הסעיף — האופי או התכונה של בן הסוג. נראה לי, כי למטרות ירושה יש לו לילד מאומץ — בתנאי שקויימו כל הדרישות הפורמאליות הכרוכות במעשה אימוץ — האופי והתכונה של בן הסוג שהוא זכאי לרשת, גם לפי המשפט הקאנוני וגם לפי המשפט המכסיקאי. פירוש הדבר: לפי החוק המכסיקאי יש לו לילד מאומץ האופי והתכונה, למטרות ירושה על פי הסעיף, כאילו היה ילד שנולד מנישואין חוקיים. לשון אחרת: רואים אותו, על פי הסעיף 23(ב), כיוצא-חלציים, או במצב של יוצא-חלציים, משום כך נראה לי, כי בחלק האחרון של פסקו בא הנשיא המלומד לכלל טעות, בדחותו את תביעת הבן המאומץ, ומבחינה זו יש לקבל את הערעור. וזה יהיה צו הירושה: לג'מילה, כלומר, לאלמנה, אחד מארבעה חלקים, וליוסף, הבן המאומץ, שלושה מארבעה חלקים.

ניתן היום, 27 בנובמבר, 1942.

בשם המערערים: קטן.

בשם המשיבה: עליאש ושרף.

(תורגם מאנגלית).

6. מעמדם המשפטי של מאומצי חוץ-לארץ

ערעור אזרחי 208/42

ג'מילה ב. ויוסף ב. נגד נעמה ב.

(בית המשפט העליון, 1942, פל"ר 748; 1942, אס"ק 785)

פסק-דין

השופט קופלנד:

זהו ערעור על פסק דינו של הנשיא המלומד של בית המשפט המחוזי, ירושלים, בענין ירושה. המבקשת ביקשה צו הכרזה בנוגע לירושת אחיה, ג'יריאס ב. ג'יריאס נפטר בלא צוואה בשנת 1938, והשאיר אחריו בחיים אלמנה, אחות — היא המבקשת הנוכחית — אח וחמשה ילדים של אח אחר אשר נפטר לפניו, ובן מאומץ. כל התסבוכת נוצרה בשל מעמדו של הבן המאומץ. אני בא עכשיו לנקודה האחרונה, והיא: אם בן מאומץ זכאי לרשת באותו אורח כבן שנולד מנישואין חוקיים. סעיף 23 לפקודת הירושה מנוסח בזו הלשון:

„כדי לפסוק בכל שאלה אם נמנה אדם על סוג של אנשים, או אם הוא בעל אופי או תכונה המזכים אותו ליטול חלק בירושה, ינהגו בתי המשפט האזרחיים עפ"י הכללים הבאים: —

(א) היה התובע מושלמי או בן לאחת העדות, נוהגין עפ"י החוק המושלמי או עפ"י חוק העדה;

(ב) היה התובע נכרי, נוהגין עפ"י החוק הלאומי שלו, בהתאם לכללים שנקבעו בסעיף 4 (III) (א);

(ג) בכל מקרה אחר, נוהגין בתי המשפט עפ"י אותם הכללים שימצאום צודקים וישרים לפי המסכות שבדבר;

(ד) לעולם יחליט בית המשפט בכל שאלה משאלות המצב האישי לטובת כשרותו החוקית של התובע אם היה התובע מוחזק כבן כשר עפ"י

7. ביטול אימוץ

תיק אישות 566/52

שולמית י. נגד יוסף ק.

(בית המשפט המחוזי, תל-אביב, פסקים מהווים ח' 14)

ה ח ל ט ה

השופט קיסטר:

1. זוהי בקשה לביטול צו אימוץ שנתן לגבי הילדה צפיריה ג., שנולדה ביום 2.7.1941. הבקשה הוגשה ע"י אם הילדה שולמית י. וכמשיב ציון יוסף ק.
2. העובדות הן כדלקמן: הורי הילדה הם משה ג. ושולמית ג. ק. אשר היו נשואים ובשנת 1943 נפרדו בגט. הילדה עברה לרשות האם עם הגירושין והאם נשאה ביום י"ד שבט תש"ו ליוסף ק.
- ביום 21.9.1947 הגישה האם ביחד עם בעלה יוסף ק. בקשה לחת צו אימוץ ע"י המבקשים האלה (יוסף ק. ושולמית ק.). הבקשה פורסמה בעתון הרשמי ובעתון יומי, וביום 22.12.1947 נתן על ידי נשיא בית המשפט המחוזי בתל-אביב מר רגבי צו אמוץ. כי המבקשת שולמית ובעלה ק. הם המאמצים של הקטנה צפיריה ולפיו הקטנה תמצא בידי המאמצים ולקטנה תהיינה כל הזכויות כלפי המאמצים כאילו נולדה להם בנשואין חוקיים ובכללן זכות ירושה בנכסי המאמצים. ושמה שונה בצו האימוץ לצפיריה ק.
- ביום 22.11.1950 נתגרשה המבקשת מיוסף ק. והקטנה נמצאת אצל המבקשת והיא דואגת לחינוכה וכו' ואין כל קשר בין המאמץ יוסף ק. ובין הילדה.
3. כשהבקשה לביטול האימוץ הוגשה נתתי הוראות להזמין גם את אביה של הקטנה וגם הופיע ב"כ היועץ המשפטי.
4. אביה של הקטנה וגם המאמץ יוסף ק. תמכו בבקשה לביטול האימוץ.

1. ואולם ב"כ היועץ המשפטי התנגד לבטול האימוץ בטענה כי אין לוותר על זכויות שיש לקטנה כלפי המאמץ יוסף ק. למזונות.
5. עו"ד ד"ר קירש ב"כ המבקשת טען בדבר לשון ההתחייבות בהצהרה בשבועה של המבקש שהוגשה בקשר לאימוץ כי לא נאמר שם במפורש כי הוא מתחייב לזון את הקטנה וגם לא נאמר שם במשך איזה זמן ונאמר בלבד כי מוכן לפרנס. ועוד אמר ד"ר קירש, יש אומדנא כי התכוון לכלכלה כל זמן שאם הקטנה נשואה לו, וכעת לטובת הילדה לבטל את האימוץ ואין לו כעת חובות מזונות.
6. אשר לטענותיו של ד"ר קירש הנני מציין כי מאחר שנתן צו אימוץ לפי בקשתו של יוסף ק. והצו העניק לקטנה זכויות נגדו, הרי זכויות הקטנה כלפיו נובעות כבר לא מהתחייבויותיו שעל פיהן נתן האימוץ אלא מצו בית המשפט המהווה מעשה בית דין כלפיו, ואם לא ערער עליו בזמנו לא יוכל להתעלם ממנו או לטעון כי הצורה של התחייבויותיו היתה פגומה, או שהשופט פרש את התחייבויותיו באופן בלתי נכון.
- צו האימוץ מחייב את המבקש ואת כל אלה הבאים מכוח באותה צורה שנתן כמעשה בית דין, ועלי רק לפרש את הצו ותו לא. כמובן אין מניעה שלשם פירוש הצו אשתמש במסמכים שהוגשו.
7. לשון צו ברורה למדי ואינני יכול לפרשה אחרת מאשר כי לקטנה הזכות למזונות כלפי יוסף ק. כמו לבת, שנולדה בנשואים חוקיים כלפי אביה, היינו, עד שתגדל או לפי תקנות הרבנות בישראל עד גיל 15.
8. אין קטן יכול לוותר על זכויותיו ולא אפוטרופוס בשמו. הדבר ברור גם לפי המגילה וגם לפי המשפט העברי, אם יש מקום לנהוג לפיו במקרה הנוכחי כשאלת מצב האישי. אולם במקרה של ביטול אימוץ כמו במקרה דנא אין הויתור דבר עצמאי אלא חלק של עסקא מורכבת, כי מצד אחד הילדה משתחררת מפיקוח ואפוטרופוסות של יוסף ק., וכמו כן חוזרת לשם משפחתה ונשארת עם אמה, ולעומת זה משתחרר יוסף ק. מחובותיו כלפי הקטנה.
- אם לטובת הקטנה ביטול הקשר המשפטי בינה ובין יוסף ק. הרי הוריה שהם האפוטרופוסים הטבעיים שלה רשאים לפעול לזכותה ולבטל את האימוץ באישור בית המשפט גם אם ע"י כך מאבדת את הזכויות שיש לה כלפי המאמץ. זוהי העמדה של המשפט העברי. התיעצתי עם אחד הרבנים הידועים וגם תשובתו היתה כי יש לראות אם ביטול האימוץ הוא לטובת הקטנה ובמקרה כזה האפוטרופוסים יכולים לעשות פעולות לזכותה, אם כי כתוצאה מביטול האימוץ תפסיד זכות למזונות כלפי המאמץ.

9. שקלתי את המסכות במקרה הנ"ל וברור כי לטובת הקטנה שהאימוץ יבוטל ושהקטנה לא תעמוד בפיקוחו של המאמץ אשר אמץ אותה רק בגלל נשואיו עם אם הקטנה וכעת אין לו ענין בה. ורצוי שהוא לא יתערב בחינוכה ובקביעת עתידה. נוסף לכך ברור כי בזמן הגירושין שאיר לאמה רכוש מספיק שהיא תוכל בעצמה לכלכל את הקטנה כפי שהצהירה.

10. לכן אני מקבל את בקשת המבקשת לבטל מהיום את האימוץ של הקטנה שנתן על פי צו בית משפט הנה מיום 22.12.1947 בתיק אורחי 521/47. הילדה תשאר אצל אמה. שם הילדה יהיה כמו לפני האמוץ צפריה ג. י. ניתן היום ב' אלול תשי"ב—20.9.52.

בשם המבקשת: קירש.

בשם היועץ המשפטי: רוקנשטיין.

ב. הצעת חוק אימוץ ילדים

חוק אימוץ ילדים, תשי"ג—1952¹

- צו אימוץ
1. בית משפט שלום היושב בדין כבית משפט לנוער (להלן — „בית המשפט“) רשאי ליתן צו הקובע, כי ילד פלוני אומץ לפלוני (להלן — צו אימוץ).
 2. תחום השיפוט

לא ינתן צו אימוץ אלא על-ידי בית המשפט שבתחום שיפוטו נמצא מקום מגוריו של הבא לאמץ.

כשירות המאמץ

 3. אלה כשרים לאמץ ילד:
 - (א) איש ואשתו יחדיו;
 - (ב) מי שבן זוגו הוא אחד מהורי הילד או מאמצו;
 - (ג) אדם שהגיע לגיל 30 שנה והוא גדול מן העומד לאימוץ ב-20 שנה לפחות.
 4. אין אימוץ אלא בילד שלא מלאו לו 18 שנה.
 5. לא יאומץ ילד אלא בהסכמת הוריו, שניתנה בדרך שקבע לכך שר המשפטים בתקנות; ואולם רשאי בית המשפט ליתן צו אימוץ באין הסכמה זו, אם הוכח לו כי הוריו של העומד לאימוץ הפקירוהו, או לא מלאו חובתם כלפיו, או כי לא נודע מקום הימצאם, או כי אינם מסוגלים להביע הסכמתם.

¹ עובד בידי משרד המשפטים

עד שיחליט בדבר הבקשה, אך לא יותר מאשר לשנתיים; רשאי בית המשפט לקבוע בצו־ביניים את החובות והזכויות שבין הבא לאמץ ובין העומד לאימוץ לתקופה זו ולהתנות תנאים כראות עיניו.

13. רשאי בית המשפט, על פי בקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, בצו, לבטל צו אימוץ או לבטל צו־ביניים לפני תום תקפה.

14. בוטל צו אימוץ, או בוטל צו־ביניים ולא ניתן צו אימוץ, חייב המאמץ למסור את המאומץ ורכושו, מיד או במועד אחר שיקבע בית המשפט, לאדם או למוסד ששמו פורש בצו הביטול. בוטל צו האימוץ מחמת התנהגותו של המאמץ, או של בן זוגו, כלפי המאומץ, רשאי בית המשפט לחייב את המאמץ בתשלום מזונותיו של המאומץ בסכום ולתקופה שיראו בעיני בית המשפט.

15. לא יעשה בית משפט כל צו לפי חוק זה אלא לאחר שקיבל דין וחשבון מאת קצין סעד. שר הסעד ימנה קצין סעד לענין חוק זה והודעה על מינויו תפורסם ברשומות. כל אדם חייב לתת לקצין סעד, לפי בקשתו, כל ידיעה הדרושה לו למילוי תפקידיו לפי חוק זה, אך אין אדם חייב ליתן ידיעות העשויות להפלילו.

16. סרב בית המשפט ליתן צו אימוץ, או נתן צו לפי סעיף 13, הרשות בידי המאמץ לערער לפני בית משפט מחוזי; סרב בית המשפט ליתן צו לפי סעיף 13, רשאי היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו לערער לפני בית משפט מחוזי; אין אחרי פסק דין של בית המשפט המחוזי ולא כלום.

17. בתי משפט ובתי דין דתיים לא יודקו לשום תביעה שעילתה נובעת מזכויותיהם של הורים טבעיים בילדם שאומץ או ברכושו.

ביטול-צו

תוצאות
ביטול-צו

קצין סעד

ערעורים

איסור
משפטים

6. לא יתן בית משפט צו אימוץ או כל צו אחר לפי חוק זה, אלא אם נוכח כי הדבר דרוש למען שלום הילד וטובתו.

7. היה העומד לאימוץ בר־דעת, לא יתן בית המשפט צו אימוץ אלא לאחר שהביע העומד לאימוץ את הסכמתו לכך, בדרך שקבע שר המשפטים בתקנות.

8. רשאי בית המשפט לסרב לבקשת צו אימוץ, אם נוכח כי ניתנה או הובטחה לאדם הבא לאמץ, או לאדם אחר בשבילו, תמורה בכסף או בשווה כסף.

9. לא ינתן צו אימוץ אלא אם העומד לאימוץ היה סמוך על שולחן הבא לאמץ לא פחות מששה חדשים לפני הגשת הבקשה, ולא ינתן לפני שעברו שלושה חדשים לאחר שניתנה לקצין הסעד הודעה על כוונת המבקש להגיש את הבקשה; ואולם רשאי בית המשפט במקרים מיוחדים ליתן צו אימוץ אף אם לא קוימו הוראות סעיף זה, אם ראה שמידת הצדק לעשות כן.

10. משניתן צו אימוץ רואים את המאמץ כאילו היה הורה טבעי של המאומץ ואת המאומץ כאילו היה ילדו הטבעי של המאמץ; ואולם אין צו אימוץ —

(א) פוטר הורים טבעיים מהתחייבויותיהם כלפי ילדם, אלא במידה שבית המשפט יקבע מזמן לזמן;

(ב) פוגע בזכות ילד מאומץ לרשת הוריו הטבעיים וקרוביהם;

(ג) פוגע בדיני איסור והיתר לנישואין ולגירושין.

11. בית המשפט רשאי לצוות, כי האימוץ יירשם ברישום הלידות לפי פקודת בריאות העם, 1940, במקום הרישום הקיים לגבי המאומץ או נוסף על אותו רישום, ועל שנוים או בטולם של רישומים כאלה.

12. הוגשה בקשה לצו אימוץ, רשאי בית המשפט, בצו־ביניים, למסור את העומד לאימוץ לרשות הבא לאמץ

טובת
המאומץ
השיקול
המכריע

הסכמת
העומד
לאימוץ

תמורה
אימוץ

תקופת
המתנה

כוחו של
אימוץ

רישום
צו אימוץ

צו־ביניים

רשימת פסקי-הדין

עמוד	שנת	חפ"ד	
238	1942	208	בית המשפט העליון ערעור אזרחי
233	1945	1	בית דין מיוחד תיק
233	"	2	"
בתי המשפט המחוזיים			
<u>ירושלים</u>			
224	1950	209	אימוץ
237	1952	267	"
<u>תל-אביב</u>			
188	1949	28	אזרחי
181	"	85	"
206	1952	512	אימוץ
214	1953	92	"
217	1950	27	אישות
195	"	32	"
227	1951	427	"
196	"	917	"
240	1952	566	"
<u>חיפה</u>			
234	1947	126	אזרחי
186	1948	207	"
190	"	257	"
220	1951	366	אישות
200	1953	236	"
231	1943	54	ירושות

עונשים 18. המבקש או המקבל, תמורה בכסף או בשווה כסף בעד אימוץ או בעד תיווך לאימוץ, שלא ברשות מאת בית המשפט, וכן המסרב ללא הצדקה ליתן לקצין סעד ידיעות שביקש, או הנתן לו ביודעין ידיעה כוזבת — אשמים בעוון.

ביטולים 19. המלה „אימוץ“ תימחק —
(א) בסעיף 151(1) לדבר המלך במועצתו לפלשתינה (א"י), 1922—1947;
(ב) בתקנה 4(ג) לתקנות המצב האישי (סמכויות קונסולריות).

הוראות מעבר 20. (א) צו אימוץ שניתן על-ידי בית משפט מחוזי או בית דין דתי מוסמך בישראל או בארץ ישראל לפני תחילת תוקפו של חוק זה, על ילד שהיה בעת מתן הצו למטה מגיל 18 שנה, רואים אותו כאילו ניתן כדין על פי חוק זה.

(ב) בקשת אימוץ התלויה ועומדת ביום תחילת תוקפו של חוק זה לפני בית משפט מחוזי, ידון בה בית המשפט המחוזי כאילו היה בית המשפט לענין חוק זה, ולא ידון בה לפי החוק האישי של הצדדים.

ביצוע ותקנות 21. שר המשפטים ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו, לרבות סדרי הדין בבקשות לפי חוק זה ואגרות שיש לשלמן בעד פעולות בית המשפט לפי חוק זה.